SOFIA TOLSTAIA

VIAȚA MEA

– fragmente de jurnal –

SOFIA TOLSTAIA

VIAȚA MEA

МОЯ ЖИЗНЬ. ДНЕВНИКИ 1862-1910
София Андреевна Толстая
Copyright © Художественная литература, Москва, 1978

VIAȚA MEA. FRAGMENTE DE JURNAL
Sofia Tolstaia
Copyright © 2012 Editura **ALLFA**

În prezentul volum au fost reproduse fotografii aparținând domeniului public.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TOLSTAIA, SOFIA
Viața mea. Fragmente de jurnal / Tolstaia Sofia ; trad. : Antoaneta Olteanu. - București : ALLFA, 2012
ISBN 978-973-724-534-2

Toate drepturile rezervate Editurii **ALLFA.**
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALLFA.**
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of **ALLFA**,
is strictly prohibited.
Copyright © 2012 by **ALLFA.**

Editura **ALLFA** :	Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3, sector 6, cod 060512 – București Tel. : 021 402 26 00 Fax : 021 402 26 10
Distribuție :	Tel. : 021 402 26 30 ; 021 402 26 33
Comenzi :	comenzi@all.ro **www.all.ro**
Redactare :	Olimpia Novicov
Tehnoredactare :	Niculina Ionescu
Corectură :	Anca Tach
Design copertă :	Alexandru Novac

SOFIA TOLSTAIA

VIAȚA MEA

– fragmente de jurnal –

Traducere din limba rusă, prefață și note de
Antoaneta Olteanu

EDITURA ALLFA

Prefață

Sonia, draga mea, sunt vinovat, dar sunt şi un nesuferit,
numai că în mine se află un om minunat care uneori doarme.
Să-l iubeşti şi să nu-i reproşezi nimic, Sonia!

Fragment dintr-o scrisoare din 1863
a lui Lev Tolstoi adresată soției

E greu să scrii despre Lev Tolstoi în condițiile în care extraordinara lui personalitate s-a conturat atât de clar şi în ultima parte a vieții sale, dar mai ales în posteritate. E greu să scrii despre Lev Tolstoi şi ca soție, nevoită să împărtăşească momente variate din viața ei alături de un geniu. Ediția de față, *Viața mea*[1] – titlul complet ar putea fi continuat cu *...alături de Lev Tolstoi* – oferă o selecție a jurnalului ținut de Sofia Andreevna Tolstaia după căsătoria cu contele Lev Nikolaevici. Totuşi, nu este vorba de vreo monografie apărută după moartea soțului, aşa cum se întâmplă uneori, în care autorul poate face afirmații imposibil de contestat de către cei menționați în însemnările sale.

Aşa cum se întâmpla în familia Tolstoi, jurnalul era un document semioficial, soții putând citi în acest fel paginile de jurnal

[1] Sub acelaşi titlu intenționa şi Sofia Tolstaia să-şi publice memoriile începând cu anul 1904 până la moartea scriitorului. Această selecție nu a văzut încă lumina tiparului.

notate de celălalt[1]. Lucrurile destul de dure (şi dureroase) scrise de Sofia Andreevna descriu o viaţă tipică pentru aristocraţia medie rusă, cu problemele ei inevitabile (naşterile, bolile şi morţile copiilor, educaţia privată a acestora, întreţinerea gospodăriei şi câteva dintre plăcerile timpului liber la moşie pe care şi le luau stăpânii – plimbarea, vânătoarea, scăldatul, patinatul ş.a.). Fiind vorba de viaţa trăită alături de un mare scriitor, Sofia Andreevna apare şi în postura de secretară, dar şi de confidentă a acestuia, ea fiind aceea care asculta una dintre primele lecturi ale paginilor proaspăt scrise, transcria cu răbdare şi migală numeroasele variante ale textelor şi, nu în ultimul rând, asigura acurateţea corecturilor tipografice. Nu era, după cum vedem, o viaţă tocmai normală, iar această ieşire din normalitate îşi avea bucuriile şi suferinţele ei.

Spuneam mai sus că jurnalul descrie pagini de viaţă ale unei familii aristocratice destul de obişnuite. Într-adevăr, chiar de la primele pagini facem cunoştinţă cu o viaţă aşa cum erau multe în Rusia secolului al XIX-lea: căsătorii în care între parteneri era o mare diferenţă de vârstă (şi, implicit, de experienţă), încheiate mai degrabă nu din iubire, ci din calcule mai mult sau mai puţin obscure ale familiilor sau dintr-o viziune idealistă asupra mariajului, pe care o aveau însurăţeii; o viaţă lipsită de prea multe perspective pentru femei, educate să stea în umbra soţului şi a familiei şi să renunţe la multe dintre visurile şi preocupările tinereţii. Însemnările Sofiei Andreevna din primul an al vieţii alături de soţul ei prezintă foarte clar această ruptură între viaţa de dinainte şi cea de după încheierea căsătoriei. Avem de-a face cu o tânără

---

[1] Lucru care uneori era resimţit ca o povară de către cei care îl scriau. Iată câteva fragmente din jurnalul lui Lev Tolstoi: „Tot ce e scris în acest caiet e aproape minciună, fals. Gândul că şi aici ea citeşte peste umărul meu îmi diminuează şi alterează adevărul. (...) Trebuie să mai scriu ceva pentru ea – căci va citi; pentru ea nu scriu lucruri neadevărate, dar alegând dintre multe ceea ce numai pentru mine n-aş fi scris.“ (*18 iulie 1863,* în vol. Lev Tolstoi, *Jurnal*, I, traducere de Janina Ianoşi, Ed. Univers, Bucureşti, 1975, p.188; în continuare trimiterile la jurnalul lui Tolstoi respectă această ediţie.)

foarte dinamică, hotărâtă, dar şi idealistă în acelaşi timp, care tânjeşte după imaginea unei iubiri de durată, adevărate, alături de cel ce-i va fi soț:

> Dintotdeauna am visat un om pe care să-l iubesc ca pe o ființă cu totul nouă, deplină, *curată*. Îmi imaginam, erau nişte visuri de copil de care îmi e aşa de greu să mă despart şi acum, că pe omul acesta o să-l am mereu în fața ochilor, că o să-i cunosc până şi cel mai mărunt gând, sentiment, că toată viața el o să mă iubească numai pe mine, că, fără să ținem seamă de modelul celorlalți, amândoi, şi *eu*, şi *el,* o să ne facem de cap, aşa cum îşi fac toți de cap şi apoi devin oameni *serioşi*. Aşa de dragi îmi erau visurile acelea!

Născută la 22 august 1844 în familia unui medic din Moscova, Andrei Eustafievici Berg, Sofia Andreevna a primit o educație acasă, după care, în 1861, a dat examen la Universitatea din Moscova pentru a se pregăti să devină învățătoare particulară. Deşi fusese curtată de câțiva bărbați care se potriveau foarte bine cu imaginea pe care şi-o crease despre mariaj, după un an de studenție, Sofia Andreevna a acceptat să se căsătorească, în 23 septembrie 1862, cu Lev Nikolaevici Tolstoi, pe atunci un bărbat cu multă experiență, în vârstă de 34 de ani, deja celebru (în 1852 apăruse *Copilăria*, primul volum din trilogia ce mai cuprinde *Tinerețea* şi *Adolescența*, care-i aduseseră celebritatea). Din câte înțelegem atât din afirmațiile lui Tolstoi, cât şi ale prietenilor apropiați, viitorul soț s-a îndrăgostit sincer de ea pentru firea simplă[1], dar şi pentru inteligența de care dădea dovadă, mai ales ca scriitoare.

Se contura o căsătorie reuşită, după moda vremii, dar „reformele“ morale pe care începuse să le facă Tolstoi, şi pe care le impunea practic nu numai propriei persoane, ci şi familiei ca întreg,

---

[1] „Nu are nimic din ceea ce au avut pentru mine totdeauna celelalte, ceva convențional poetic şi fermecător, dar mă atrage inevitabil“, spunea el în 10 septembrie 1862, în *Jurnal*, I, p.180.

au dus treptat la o înstrăinare evidentă între soți. Chiar la câteva luni de la căsătoria care promitea să fie una liniştită, tânăra soție, abia ieşită din adolescență, este nevoită să facă față dezvăluirilor pline de grozăvie pe care i le face soțul din dorința de a-şi uşura sufletul şi a trece la un mod de viață mult mai moral. Chefuri, orgii, jocuri de noroc, relații numeroase cu femei – în fapt, tipice pentru un tânăr de familie bună, cu stare materială, care a mai făcut şi armata, dar care, conform aceloraşi convenții ale vremii, nici nu erau făcute, de fiecare dată, publice. Şi, dintr-odată, tânăra soție, stăpânită de visurile ei roz, suferă un şoc profund în momentul descătuşării acestui şuvoi de dezvăluiri deloc plăcute.

Nevoia de puritate absolută îl preocupa din ce în ce mai des pe Tolstoi, fapt ce producea, ori de câte ori chestiunea era repusă pe tapet, cutremure semnificative în familie. Nimic nu se compară însă cu tulburările majore care au început să apară începând din anii 1880-1890, când scriitorul a început să-şi schimbe chiar viziunea asupra vieții. Decizia, multă vreme tăinuită Sofiei Andreevna, de a renunța la proprietăți şi de a duce o viață liberă, de a se întreține prin propria muncă, fizică, cel mai adesea, a fost, pentru ea, picătura care a umplut paharul. Nu discutăm numai de poziția unei soții care nu poate ține pas cu reformele morale ale soțului, ci şi de cea a unei mame, răspunzătoare în primul rând pentru viața şi educația numeroşilor copii (şi chiar nepoți), de cea a unei administratoare a unei gospodării în care trăiau într-un confort minimal. Tolstoi chiar şi-a exprimat aceste gânduri în jurnal: „Mi-am spus adesea: dacă n-ar fi soția şi copiii, aş trăi o viață de sfânt; le-am reproşat că mă încurcă, când, de fapt, ei sunt țelul meu, cum spun mujicii.“ (*3 septembrie 1890*, I, p.337.)

În fragmentele de memorii intitulate *Viața mea*, pregătite pentru tipar, Sofia Andreevna spunea, pe un ton mult mai liniştit decât cel din jurnal: „Sărmanul, dragul meu soț, aştepta de la mine acea uniune spirituală care era aproape imposibilă în condițiile vieții mele materiale şi a treburilor de care nu puteam şi nu aveam unde să fug. N-aş fi putut să împărtăşesc nici măcar în cuvinte viața lui spirituală, dar s-o mai şi aplic în viață, trăgând

după mine o întreagă mare familie, era de neimaginat şi peste puterile mele."

Într-o însemnare din 16 decembrie 1887 Sofia Andreevna scria despre toate aceste griji şi tot felul de treburi cărora trebuia să le facă faţă:

> Haosul acesta al grijilor nenumărate care se suprapun unele cu altele mă face adesea să-mi pierd minţile, şi-mi pierd echilibrul. E uşor să spui, dar în fiecare clipă de acum sunt îngrijorată de copiii care învaţă, de starea de igienă, şi, lucrul cel mai important, de starea spirituală a soţului, de copiii bolnavi cu treburile lor, de datorii, copii şi serviciu, de vânzarea şi planurile moşiei de la Samara, de o nouă ediţie şi de partea a treisprezecea din *Sonata Kreutzer*, de cererea de partajare a hotarelor cu popa din Ovsiannikovo, de corecturile la volumul al XIII-lea, de cămăşile de noapte ale lui Mişa, de cearşafurile şi cizmele lui Andriuşa; de amânarea plăţilor la casă, de asigurare, muncile la moşie, paşapoartele oamenilor, de ţinerea socotelilor, de corespondenţă ş.a., ş.a., şi toate acestea trebuie neapărat să mă privească pe mine.

Dar, într-adevăr, numai o personalitate de calibrul ei putea ţine în frâu această viaţă extrem de complexă. Inteligenţa Sofiei Andreevna, menţionată mai înainte şi remarcată şi de contemporani (pictorul L.O. Pasternak, un apropiat al familiei, remarca caracterul extraordinar al soţiei lui Tolstoi, considerând că este într-adevăr o soţie pe măsura marelui geniu) nu se limita însă numai la administrarea problemelor familiale şi ale gospodăriei. Departe de a fi doar o simplă secretară, copist sau corector pentru scriitor, a demonstrat la rândul ei un talent literar incontestabil (a scris numeroase povestiri pentru copii şi nu numai, de asemenea, memorii); alte pasiuni la care nu a renunţat în viaţa sa au fost muzica şi fotografia.

Muzica, printre puţinele plăceri din viaţa Sofiei Andreevna, a fost cea care i-a adus şi multe supărări. Suspiciunile de gelozie ale lui Lev Nikolaevici faţă de compozitorul, devenit mai apoi

celebru în epocă, S.I. Taneev, un minunat pianist, au îndepărtat-o multă vreme pe Tolstaia de muzica atât de dragă ei. În fapt, poate din cauza acestor suspiciuni, mai toți din familie priveau dezaprobator exercițiile muzicale făcute în momentele de liniște și doar clipele în care, după certuri serioase, orgoliul feminin ieșea la suprafață, iar Sofia Andreevna își lua partea leului și cânta la pian din toate puterile, frecventându-și și prietenul favorit în rarele ieșiri la Moscova. Trăirile stârnite de această gelozie au fost imortalizate, se pare, de Lev Nikolaevici în câteva dintre povestirile sale, *Sonata Kreutzer* și *Părintele Serghi*. Soția a fost extrem de șocată să audă asocierile care se făceau într-o așa-zisă experiență personală a ei și intriga din nuvelele respective:

> Nu știu cum și de ce au legat *Sonata Kreutzer* de viața noastră de cuplu, dar este o realitate, și tuturor, începând cu împăratul și terminând cu fratele lui Lev Nikolaevici și cu prietenul lui cel mai bun, Diakov, le-a părut rău de mine. Și ce să mai zici de alții, am simțit și eu în sufletul meu că nuvela asta este îndreptată spre mine, că m-a rănit, m-a umilit în ochii lumii întregi și a distrus și ultima fărâmă de iubire dintre noi. Și asta fără să fiu vinovată față de soț, nici prin gesturi, nici prin vreo privire îndreptată împotriva cuiva în toată viața mea de femeie măritată! Dacă în inima mea a existat posibilitatea de a iubi pe altcineva, dacă s-a dat vreo luptă – asta e o altă chestiune care mă privește numai pe mine, aceasta este taina mea și nimeni în lume nu are dreptul să o atingă, din moment ce eu am rămas curată.
>
> *12 februarie 1891*

Așa cum se vede din notele de jurnal, Tolstoi era destul de suspicios când era vorba de sentimentele partenerei, căreia nu-i dădea prea mult credit. Încă din primele zile după căsătorie Sofia Andreevna trebuie să facă față unei prime crize sentimentale – „de ieri, de când a spus că nu crede în dragostea mea, a început să-mi fie cu adevărat groază. Știu eu de ce nu crede“, spunea ea în 8 octombrie 1862. Am putea spune că această îndoială l-a urmărit toată viața pe soț, care nu privea deloc cu ochi buni

apropierile de prietenii de familie pe care le întreținea mai tânăra soție. Momentul acesta al adevărului este surprins foarte bine de Sofia Andreevna într-una din primele pagini ale jurnalului ei de femeie căsătorită, care intuieşte foarte corect ruptura iremediabilă la nivel sentimental dintre cei doi soți:

> E o situație groaznică, fără ieşire – cum să-i demonstrezi iubirea unui om care s-a căsătorit tocmai pentru asta, „că altfel *nu pot*, iar ea nu mă iubeşte". Şi există oare acum vreo clipă în viața mea, în care aş invoca pe cineva din trecut, sau aş duce dorul cuiva, există oare vreo clipă în care nu numai că nu l-aş iubi, dar m-aş gândi să nu-l mai iubesc? Şi oare el chiar se simte bine când eu plâng şi încep să simt din ce în ce mai puternic că în relațiile noastre a apărut ceva deloc simplu, care, treptat, ne va despărți din punct de vedere moral? Uite, unul se bucură, altul plânge. Bucuria asta nu e de durată, o să dispară şi o să înceapă şi el să plângă.
>
> *8 octombrie 1862*

Sub semnul acestei gelozii a fost pusă chiar căsnicia celor doi. Din jurnalul lui Tolstoi aflăm că acesta era chinuit de gelozie pe M.V. Polivanov, un fost pretendent al Sofiei Aleksandrovna, care îl făcuse să fie extrem de indecis în momentul hotărârii de a se căsători cu aceasta. Şi totuşi, fericirea pe care o resimte alături de viitoarea soție îl face pe Tolstoi să facă pasul hotărâtor şi să o ceară în căsătorie. Însemnările din 1893 ale scriitorului despre fericirea familială sunt grăitoare în acest sens: „Adesea îmi trece prin cap că fericirea şi toate trăsăturile ei caracteristice se duc, iar nimeni nu o cunoaşte şi nu o va cunoaşte, nimeni n-a avut-o şi nici n-o va avea, şi eu sunt conştient de ea. (...) O iubesc, atunci când noaptea sau dimineața mă trezesc şi o văd că se uită la mine şi că mă iubeşte. Şi nimeni – şi în special eu – n-o împiedică să mă iubească aşa cum ştie ea, în felul ei. (...) Îmi place când suntem mult timp singuri şi eu îi spun: „Ce ne facem, Sonia, ce ne facem?" Râde. Îmi place când se supără pe mine şi, dintr-odată, cât ai clipi, are uneori şi gândul, şi vorba aspre – „lasă-mă, mă

plictiseşti“; şi după un minut îmi şi zâmbeşte timid. Îmi place când nu mă vede şi nu mă ştie, iar eu o iubesc în felul meu... (*5 ianuarie 1863*, I, p.183-184.)

În orice caz, primii zece-cincisprezece ani de căsnicie se dovedesc extrem de rodnici pentru Lev Tolstoi, care lucrează la romanele sale emblematice, *Război şi pace, Anna Karenina, Spovedania*. În curând însă încep să apară crizele de gelozie, momentele de autoanaliză din partea ambelor părți care văd unul în celălalt aproape un adversar, o persoană cu care sunt nevoite, în virtutea instituției căsătoriei, să conviețuiască până la final. În 7 iulie 1884 Tolstoi scrie: „A venit la mine şi a început să-mi facă o criză de isterie, în sensul că nu se poate schimba nimic şi că e nefericită şi că trebuie să fugă undeva. Mi-a fost milă de ea, dar, totodată, eram conştient că nu mai e nicio speranță. Va rămâne până la moartea mea o piatră de moară de gâtul meu şi al copiilor mei.“ (I, p.230.) Cuvinte foarte grele, care, ca şi gesturile care le preced sau succed, se vor repeta de multe ori în deceniile ce vor veni. La reproşurile soțului (în paginile acestui jurnal putem vedea reacțiile soției, care confirmă starea de spirit din cuplu), care degenerează adesea în certuri, Sofia Andreevna amenință cu plecarea, după care urmează împăcarea consfințită printr-un act intim extrem de dorit de soț, dar considerat umilitor de către soție, fapt care îl înfurie pe soț care amenință şi el cu plecarea de acasă şi cu trecerea la un mod de viață mai apropiat de țăranii de care s-a preocupat dintotdeauna.

Unul dintre motivele conflictului central din familie îl constituie atitudinea față de aspectele materiale ale vieții. Sofia Andreevna, în calitate de adevărat cap al familiei, este nevoită să se gândească la nevoile cotidiene ale acesteia şi să administreze, cu parcimonie uneori, banii care intră în bugetul familiei. Rolul acesta nu-i este deloc pe plac, mai ales după ce atât soțul, cât şi copiii îi tot reproşează – cu o uşurință ce denotă o totală lipsă de preocupare față de mecanismele după care viața lor „mergea ca pe roate“ – o prea mare implicare în această chestiune,

în detrimentul preocupărilor spirituale. E lesne de înțeles care erau frământările prin care trecea Sofia Tolstaia, încercând să nu dezamăgească pe nimeni şi mai ales să păstreze unită familia:

> Locuim la Iasnaia mai mult decât de obicei. Nu am puterea de a întreprinde ceva. Dar conştiința nu doarme şi-mi reproşează că-mi scade energia. Trebuie să merg ferm pe drumul pe care îl consider corect, şi uite, merg pe el, din inerție. Merg (se pare) din nou la Moscova, unesc familia, mă ocup de cărți şi fac rost de banii pe care, cu o indiferență prefăcută şi cu ostilitate, mi-i tot cere din toate părțile Lev Nikolaevici pentru acei favoriți şi săraci care nu sunt chiar aşa de săraci, dar care au înțeles cum să se poarte mai bine şi mai perfid cu el pentru a obține ceea ce vor: Konstantin, Gania, Aleksandr Petrovici şi alții. Copiii care tăbară asupra mea din cauza neînțelegerilor cu tatăl lor îmi cer şi ei tot ce pot... Să plec, să plec, şi o să plec, într-un fel sau altul. Nu mai am nici putere suficientă, nici dragoste suficientă ca să muncesc, să lupt şi să rabd.
>
> *25 octombrie 1886*

Cel mai mare conflict l-a avut Sofia Andreevna, în ultimele decenii de viață, cu V.G. Certkov, un tolstoian convins care a devenit mai apoi unul dintre apropiații marelui scriitor, cel care îl susținea moral pe acesta în inițiativele mai „delicate" pe care le avea de luat. Anul 1888 marchează o ascuțire a conflictului dintre Certkov şi soția marelui scriitor. Nu e vorba doar de o antipatie, declarată sau nu, de o aparentă ostilitate pe care o resimțea fiecare dintre ei. În 9 martie 1887 Sofia Andreevna menționează o scrisoare a acestuia, extrem de acuzatoare la adresa ei, fapt ce a îndreptățit declanşarea ostilităților împotriva „adversarului":

> Aşa-numiții „prieteni", noi creştini, îl atâță în mod îngrozitor pe L.N. împotriva mea şi nu mereu fără rezultat. Am recitit scrisoarea lui Certkov despre fericirea pe care i-o oferă comuniunea spirituală cu soția şi regretul că L.N. nu are parte de această fericire şi cât de rău îi pare că el, aşa de demn de asta, este lipsit de această comuniune, făcând aluzie la mine. Am recitit-o şi mi s-a

făcut rău. Omul acesta obtuz, viclean şi nesincer, care l-a învăluit pe L.N. cu linguşirile lui, vrea (probabil, asta este *creştineşte*) să distrugă acea legătură care în curând împlineşte douăzeci şi cinci de ani şi care ne-a legat aşa de strâns în toate felurile!

La vremea aceea Tolstoi era frământat de încercările de a rezolva nedreptăţile sociale. Ajunsese la concluzia că orice formă de contract şi de proprietate nu este decât o minciună şi că de ea poţi scăpa treptat, prin desfiinţarea moştenirii. Când, în ultimii ani din viaţă, chiar era hotărât să facă acest lucru, donându-şi, prin testament, drepturile de autor bunului public, fără ca familia să aibă vreun drept în acest sens, conflictul dintre soţia lui şi Certkov, ultimul extrem de interesat de această decizie, a izbucnit cu o forţă neasemuită. De aici şi tentativele acestuia de a-l separa de bătrânul Tolstoi de familie, de a-l împinge la acea izolare de pustnic pe care scriitorul o dorise de multă vreme, sperând să se integreze cu adevărat în viaţa ţăranilor, să devină unul de-al lor; de aici şi tentativele de părăsire a domiciliului. Numai că V.G. Certkov nu cunoştea complicaţiile sănătăţii şubrede a scriitorului, care i-au marcat acestuia întreaga viaţă: cu trecerea timpului, adăugându-se şi vârsta înaintată, Tolstoi trebuia să înţeleagă că idealul drag nu are nicio şansă să fie atins.

Şi totuşi, această nelinişte şi dor de evadare nu-l părăsesc şi, în cele din urmă, în 1910 ia decizia care îi va fi fatală. Aşa cum am menţionat mai sus, gurile rele spun că numai temperamentul vulcanic al soţiei l-a făcut să-şi părăsească, în ultimele zile de viaţă, căminul. Credem însă că e vorba aici de doi „vinovaţi“: poate că şi Sofia Andreevna avea un caracter dificil, mai ales când era vorba de chestiunile spinoase care priveau gospodăria şi gestionarea finanţelor, dar nici scriitorul nu s-a obosit să recunoască celelalte merite mai mult decât evidente ale soţiei, o prietenă de încredere pe durata întregului mariaj.

Spuneam mai înainte că jurnalul personal ţinut de cei doi era conceput ca fiind semi-public, şi nu o dată îi vedem pe soţi aruncând o privire în însemnările celuilalt. Ceea ce o cutremura pe soţie nu era lipsa, de multe ori, a unor aprecieri pozitive

a activității ei de mamă, secretar, administrator ş.a., ci prezența unor grosolănii, unor neadevăruri, exagerări pe care soțul le nota destul de des în jurnalul său. Destul de târziu, când duelurile verbale erau la ordinea zilei, în familia Tolstoi, Lev Nikolaevici, într-un moment de sinceritate, notează: „Revăzând jurnalul, am găsit locul – sunt mai multe – în care mă dezic de acele cuvinte rele pe care le-am scris despre ea. Respectivele cuvinte sunt scrise în minute de enervare. O repet încă o dată acum pentru toți care vor da peste aceste jurnale.“ (*13 octombrie 1895*, p.451-452.) Cam târzie recunoaştere: *verba volant, scripta manent*... Aceste cuvinte au fost scrise totuşi şi rămân scrise.

Caracteristic ambilor soți – şi de aici probabil şi „potrivirea“ lor, sesizată de mulți dintre prietenii de familie – este caracterul puternic, spiritul combativ, conştientizarea propriei dreptăți şi dorința aproape despotică de a-l face pe celălalt să se modeleze după propria persoană. În pofida exploziilor verbale destul de dese, un lucru este cert: soții continuau să se iubească şi, în momentele de sinceritate şi mai ales de singurătate demonstrau că jumătatea lor este persoana de care le păsa cel mai mult şi ale cărei sentimente chiar contau pentru ei. La scurtă vreme după ce Lev Tolstoi a notat fraza de mai sus, referitoare la o anumită exagerare a criticilor aduse soției, adaugă în jurnal una dintre puținele referiri la soție, în care, cu sinceritate, îi apreciază corect poziția şi îşi analizează onest sentimentele:

> Mi-e milă de faptul că-i e atât de greu, că e tristă şi singură. Ea mă are numai pe mine, de care se ține şi, în străfundul sufletului, se teme că n-o iubesc, că n-o iubesc, cum pot eu, din tot sufletul, şi că pricina e diferența noastră de vederi asupra vieții. Şi crede că eu n-o iubesc, pentru că n-a venit spre mine. Să nu crezi asta! Te iubesc încă şi mai mult, înțeleg totul şi ştiu că tu n-ai putut, n-ai putut veni spre mine şi de aceea ai rămas singură. Dar nu eşti singură. Eu sunt cu tine, cu tine aşa cum eşti, te iubesc şi te iubesc până la capăt, cum nu se poate mai mult.
>
> *24 octombrie 1895*, p.452

Cred că sunt nişte cuvinte potrivite de încheiere. Dincolo de aceste „lupte“, serioase sau mai puțin serioase, care atestă frământările sufleteşti extraordinare ce se petreceau în cei doi soți, aflați la răscrucea relațiilor personale, familiale, a nevoii de a se implica în viața socială de pe poziția unui mentor, a unui formator de opinie, aşa cum se vedea Tolstoi în ultimele decenii de viață, dincolo de aceste contradicții care par uneori ireconciliabile, paginile de jurnal ale celor doi sunt o dovadă a unei mari iubiri, a unui parteneriat de idei care, la un anumit moment dat, nu a mai putut fi susținut în egală măsură.

Antoaneta Olteanu

1862

8 octombrie

Din nou jurnalul, e plictisitor că reiau obiceiurile pe care le-am abandonat de când m-am căsătorit. Obișnuiam să scriu când îmi era greu și acum o fac, probabil, tot din același motiv.

În aceste două săptămâni eu și el, soțul, așa mi s-a părut, am avut relații simple, cel puțin mi-a fost ușor, jurnalul meu a fost el, nu am avut ce să-i tăinuiesc.

Dar de ieri, de când a spus că nu crede în dragostea mea, a început să-mi fie cu adevărat groază. Știu eu de ce nu crede. Mi se pare că nu pot nici să povestesc, nici să-mi aștern pe hârtie gândurile. Dintotdeauna am visat un om pe care să-l iubesc ca pe o ființă cu totul nouă, deplină, *curată*. Îmi imaginam, erau niște visuri de copil de care îmi e așa de greu să mă despart și acum, că pe omul acesta o să-l am mereu în fața ochilor, că o să-i cunosc până și cel mai mărunt gând, sentiment, că toată viața el o să mă iubească numai pe mine, că, fără să ținem seamă de modelul celorlalți, amândoi, și *eu*, și *el,* o să ne facem de cap, așa cum își fac toți de cap și apoi devin oameni *serioși*. Așa de dragi îmi erau visurile acelea! Datorită lor parcă am început să-l iubesc pe P.[1], într-un cuvânt, iubindu-mi visurile am făcut din P. o prelungire a lor.

---

[1] E vorba de M.A. Polivanov, care a curtat-o pe Sofia Aleksandrovna.

Nu e greu să te îndrăgostești și să mergi mai departe, de fapt, eu nu am rămas niciodată pe loc, mereu am mers înainte, fără să stau pe gânduri. Acum, de când m-am căsătorit, trebuie să recunosc că visurile mele de odinioară au fost prosteşti, dar nu pot să mă dezic de ele. Tot trecutul lui (al soțului meu) e așa de îngrozitor pentru mine, încât mi se pare că n-o să mă împac cu el niciodată.[1] Oare vor apărea cândva și alte scopuri în viață, cum ar fi copiii, pe care îi doresc așa de mult, pentru a avea un viitor stabil, pentru ca în ei să descopăr o puritate fără trecut, fără mizerii, fără nimic din ceea ce observ acum cu atâta durere la soț. El nu înțelege că trecutul lui este o întreagă viață cu mii de sentimente diferite, bune și rele, care nu pot să-mi aparțină, așa cum nu-mi va aparține nici tinerețea lui, pierdută Dumnezeu știe cu cine și pentru ce. Și nu mai înțelege încă un lucru, că eu îi dăruiesc tot ce încă se mai păstrează în mine, că doar copilăria mea nu-i aparține. Dar și aceasta i-a aparținut. Cea mai frumoasă amintire e primul meu sentiment față de el, copilăresc, de care nu sunt vinovată că a fost distrus. Oare chiar atât de rău a putut să fie? El și-a irosit viața, toate forțele, și a ajuns la acest sentiment, trecând prin atâtea lucruri rele – i se pare că e așa de puternic, așa de frumos, pentru că demult, tare demult a fost vremea aceea, putea să fie de partea binelui, așa cum sunt eu acum. Și în trecutul meu sunt lucruri rele, dar nu așa de multe.

Îi face plăcere să mă chinuiască când vede că plâng pentru că nu crede în mine. Ar fi vrut ca și eu să trec printr-o viață asemănătoare și să trăiesc la fel de multe lucruri rele ca și el, pentru a înțelege și mai clar ce înseamnă binele. Instinctiv, îi pare rău că am obținut așa de ușor fericirea, că am primit-o fără să stau pe gânduri, fără să sufăr. Dar n-o să plâng din orgoliu. Nu vreau să vadă cum mă chinuiesc, las' să creadă că mi-e mereu ușor. Ieri, când bunicul era aici, m-am dus sus special să-l văd, și când l-am văzut m-a cuprins un sentiment aparte de forță și iubire. Așa de

[1] Înainte de căsătorie, Tolstoi i-a dat viitoarei soții jurnalele sale vechi, pentru a-l cunoaște mai bine.

tare îl iubeam în clipa aceea, voiam să mă apropii de el, dar mi se părea că dacă o să-l ating, n-o să mai fie deloc așa de bine, că va fi un fel de impietate. Dar n-o să arăt niciodată și nici nu pot să arăt ce se întâmplă înlăuntrul meu. Am un orgoliu așa de prostesc, că dacă o să observ cea mai mică lipsă de înțelegere sau de încredere în mine, atunci totul va fi pierdut. Mă înrăiește. Și ceea ce face cu mine – încet-încet o să mă retrag cu totul în carapacea mea și tot lui o să-i otrăvesc viața. Și ce rău îmi pare de el în clipele în care nu mă crede, și are lacrimi în ochi și o privire sfioasă, dar tristă. L-aș sufoca cu dragostea mea în clipa aceea, dar mă tot urmărește gândul „nu mă crede, nu mă crede". Și azi am început deodată să simt că și el și eu ne lăsăm în voia sorții din ce în ce mai mult, că eu o să încep să-mi creez lumea mea tristă, iar el pe a lui – una plină de neîncredere, ocupată de treburi. Și într-adevăr relațiile noastre mi-au părut josnice. Și am început să nu mai cred în iubirea lui. El mă sărută, dar eu îmi spun: „Nu e prima dată când simte pasiune pentru cineva." Și mă simt așa de umilită, de îndurerată pentru sentimentul meu de care el e nemulțumit, dar care mie îmi este așa de drag, pentru că este și primul, și ultimul. Și eu am avut pasiuni, dar în imaginație, pe când el – cu femei vii, frumoase, cu trăsături de caracter, chipuri și suflete pe care le-a iubit, pe care le-a admirat, așa cum mă admiră deocamdată și pe mine. E adevărat, totul e atât de josnic, dar nu din cauza mea, ci din cauza trecutului lui. Ce să fac, nu pot să-l iert nici pe Dumnezeu că a făcut așa încât toți *să-și facă de cap*, înainte de a deveni oameni serioși. Și ce să fac când mă doare sufletul și mi-e tare greu că soțul meu intră în această categorie generală. Iar el încă mai crede că nu-l iubesc. Dar atunci ce m-ar fi privit pe mine, dacă nu l-aș fi iubit, cine și ce l-a interesat înainte, acum, sau o să-l intereseze cândva, mai încolo? E o situație groaznică, fără ieșire – cum să-i demonstrezi iubirea unui om care s-a căsătorit tocmai pentru asta, „că altfel *nu pot*, iar ea nu mă iubește". Și există oare acum vreo clipă în viața mea, în care aș invoca pe cineva din trecut, sau aș duce dorul cuiva, există oare vreo clipă în care nu numai că nu l-aș iubi, dar m-aș gândi să nu-l mai

iubesc? Și oare el chiar se simte bine când eu plâng și încep să simt din ce în ce mai puternic că în relațiile noastre a apărut ceva deloc simplu, care, treptat, ne va despărți din punct de vedere moral? Uite, unul se bucură, altul plânge. Bucuria asta nu e de durată, o să dispară și o să înceapă și el să plângă. Dar eu nu pot suporta gândul că, încet-încet, o să mă toace mărunt-mărunt. Iar el e de treabă, drag. Și pe el îl indignează ce e rău, nici el nu poate suporta asta. Uneori, când iubeam tot ce e bun, sufletul mi se extazia, dar acum parcă a murit totul – cum încep să mă simt și eu mai bine, vine el și mă zgândărește.

9 octombrie

Ieri am avut o explicație, ne-a fost mai ușor, chiar am fost veseli. Azi ne-am plimbat călare, a fost foarte bine, dar cu toate astea suntem stingheri. Tot azi am avut niște visuri așa de grele, nu mi le aduc aminte cu totul, dar îmi apasă sufletul. Iar mi-am amintit de *maman*, am fost îngrozitor de tristă, însă, în general, e bine. Nu-mi pare rău de trecut, cu toate acestea o să-l binecuvântez. Am avut parte în viață de multă fericire. Se pare că soțul e liniștit, cred, să dea Domnul. Văd, este adevărat, că-i ofer prea puține motive de fericire. Parcă dorm mereu și nu mă pot trezi. Dacă m-aș trezi, aș deveni un alt om. Dar nu știu ce trebuie să fac pentru asta. Atunci ar vedea că îl iubesc, atunci aș putea să vorbesc, să-i povestesc cum îl iubesc, aș vedea, ca odinioară, limpede, ce are pe suflet și aș ști cum să-l fac fericit pe de-a-ntregul. Trebuie, trebuie să mă trezesc mai repede. Somnul acesta m-a ajuns de când am plecat vara de la Pokrovskoe la Iviți. După care m-am trezit pentru o vreme, apoi, cum m-am mutat la Moscova, m-a cuprins din nou și de atunci aproape că nu m-am mai trezit. Parcă apasă ceva deasupra mea. Mi se pare că o să mor în curând. Acum este ciudat, pentru că am un soț. Îl aud cum doarme, dar mi-e frică singură. Nu mă lasă să mă apropii de el și asta mă îndurerează. Așa de dezgustătoare sunt toate manifestările fizice.

11 octombrie

Sunt groaznic, groaznic de tristă. Mă retrag din ce în ce mai mult în mine. Soțul e bolnav, nu e în apele lui, nu mă iubește. Mă așteptam la asta, dar nu mă gândeam că e așa de îngrozitor. Cine se gândește la imensa mea fericire? Nimeni nu știe că nu pot să o făuresc nici pentru mine, nici pentru el. Uneori, când ești foarte trist te întrebi ce rost are să mai trăiești, dacă nici ție nu ți-e bine și celorlalți le e rău. Și acum e înfricoșător – îmi tot vine gândul ăsta. Din zi în zi el devine tot mai rece, tot mai rece, iar eu, dimpotrivă, îl iubesc din ce în ce mai mult. În curând nu voi mai putea suporta, dacă el va fi așa de rece. Dar el e onest, n-o să mă amăgească. Dacă nu mă iubește – n-o să se prefacă, dacă mă iubește – asta o să se vadă în fiece gest. Și totul mă emoționează. Azi Grișa a început să vorbească despre *tăticul* și mi-a părut așa de rău de el că nu e fiul lui adevărat, chiar îmi venea să plâng. Și-mi aduc aminte de toți, ce viață frumoasă aveam, dar acum, Doamne, Dumnezeule, mi se rupe sufletul. Nimeni nu mă iubește – mătușica pentru nu știu ce îndatorire, iar soțul a încetat de tot să mă iubească. Mămica mea dragă și Tania – ce minunate erau, oare de ce le-am părăsit? Pe sărmana Liza am chinuit-o, și asta mă frământă așa de tare, mă doare, e groaznic. Iar Liovocika e așa de minunat, simt că numai eu sunt vinovată de toate, și mă tem să-i arăt că sunt tristă, știu eu că bărbații sunt sătui de durerea asta stupidă. Uneori mă liniștesc și totul trece, dar acum nu, nu pot să scap deloc, o să fie și mai rău. *Papá* scrie: „Soțul tău te iubește pătimaș.“ Da, e adevărat, m-a iubit *pătimaș*, dar pasiunea trece cumva, nimeni nu s-a gândit la asta, mi-am dat seama că am fost numai o pasiune de-a lui, nu m-a iubit.

Cum de nu am înțeles că tot el o să plătească pentru pasiunea asta, pentru că nu se poate să trăiești multă vreme, toată viața, cu o soție pe care nu o iubești. Oare de ce l-am distrus eu pe el, dragul de el, pe cel pe care toată lumea îl iubește – m-am comportat egoist că m-am căsătorit cu el. Îl privesc și-mi imaginez că își zice despre mine: „Aș vrea s-o mai iubesc, dar nu mai pot.“

Iată cum a trecut tot timpul acesta, ca un vis. M-au tot tachinat, mi-au spus: „Vezi ce bine e? Nu te mai gândi la asta.“ Și tot ce avusesem înainte – energie pentru toate activitățile, viață, gospodărie –, totul s-a dus. Îmi vine să stau toată ziua cu mâinile în sân, fără să scot o vorbă, gândindu-mă numai la gândurile mele amare. Am vrut să lucrez, dar n-am putut. Ei, ce să mă mai apuc de tichiuța asta caraghioasă, care mai mult mă apasă! Aș vrea tare mult să cânt ceva, dar e așa de incomod, sus se aude din toate părțile, iar jos pianul nu e bun. Azi mi-a propus să rămână, iar acum se duce la Nikolskoe. Trebuia să fiu de acord, să-l scap de persoana mea, dar n-am avut putere. Mi se pare că acum cântă cu Olga, sus, la patru mâini. Sărmanul, caută peste tot distracție, doar să scape de mine. Oare de ce mai trăiesc pe lume?

13 noiembrie

Zi cu ghinion – e primul lucru care mi-a venit în minte. Mi-e mereu ușor când vorbesc puțin cu el. Mi-e ușor ca unei egoiste, să-l primesc și să mă liniștesc.

E adevărat, nu pot să fac nicio treabă. El e fericit pentru că e inteligent și talentat. Dar eu nu sunt nici una, nici alta. Nu trăiești numai cu iubirea, dar eu sunt așa de mărginită, că doar la el mă gândesc tot timpul. Dacă nu se simte bine, îmi zic „uite, dacă o să moară“, și-mi vin numai gânduri negre care mă țin vreo trei ore. Dacă e vesel, îmi zic „numai de nu i-ar trece această dispoziție sufletească“ și mă bucur așa de tare de asta, că nici nu-mi mai vine să mă gândesc la altceva. Dar dacă el nu e aici sau e ocupat, încep iarăși să mă gândesc la el, trag cu urechea – nu vine oare? –, îi urmăresc expresia feței, dacă a sosit. Probabil pentru că sunt însărcinată sunt într-o stare așa de ciudată și am prea puțină influență și asupra lui. Nu e greu să-mi găsesc ceva de lucru, sunt destule de făcut, dar mai înainte trebuie să fii pasionat de aceste treburi mărunte, iar mai apoi să te ocupi de găini, să zdrăngăni la

pian, să citești multe prostii și prea puține lucruri bune și să pui castraveții la saramură. O să vină și rândul lor, știu eu, când o să uit de viața mea de fată, trândavă, și o să mă instalez la țară. Nu vreau să intru în rândul oamenilor și să mor de plictiseală, și nici n-o s-o fac. Aș vrea ca soțul să aibă asupra mea mai multă influență. E ciudat, îl iubesc îngrozitor de mult, dar simt prea puțină influență din partea lui. Sunt și clipe luminoase, în care înțeleg tot, văd clar cât de bine e să trăiești pe lumea asta, câte obligații am eu, și sunt bucuroasă că există, apoi totul trece, uit de toate. Știu și aștept să sosească această clipă luminoasă și să rămână, iar atunci mecanismul o să pornească și o să încep să trăiesc, adică să trăiesc activ. E ciudat, mă uit la asta ca la ceva trecător, așa cum vezi că vin sărbătorile, că va fi vară și așa mai departe. Acum am adormit din nou, astfel că până și călătoria la Moscova și viitorul copil nu-mi produc nici cea mai mică emoție, nicio bucurie, nimic. Aș vrea să cunosc un remediu care să mă ajute să mă înviorez, să mă trezesc. Nu m-am mai rugat de multă vreme. Înainte mă interesau până și lucrurile exterioare ale religiei. Din când în când, pe ascuns de ceilalți, aprind o lumânărică de ceară în fața icoanei, pun flori și încui ușa, mă pun în genunchi și mă rog o oră, două. Acum totul este așa de ridicol și de stupid, dar îmi face bine să-mi amintesc. Totul a devenit așa de serios, impresiile din tinerețe sunt așa de vii, încât îmi este greu să mă despart de ele, dar nu am cum să mă mai întorc acolo. Uite așa, peste câțiva ani, o să-mi creez o lume serioasă, de *femeie*, și o s-o iubesc și mai mult, pentru că aici o să fie și soțul, și copiii, pe care îi iubesc mai mult ca pe părinți și pe frați. Dar deocamdată nu pot face asta. Oscilez între cele trăite și prezentul cu viitorul lui. Soțul mă iubește mult prea mult pentru a putea să-mi dea imediat o direcție, și este și greu, eu lucrez la asta, dar și el simte că nu mai sunt cea care am fost. Un pic de răbdare și o să fiu cea de dinainte, dar nu o fecioară, ci o femeie, o să mă trezesc din nou, și el și eu o să fim mulțumiți de mine.

Sunt convinsă că la Moscova o să mă aerisesc de viața de dinainte, și o să-mi înțeleg clar viața de acum, desigur, partea bună,

pentru că tot ce e rău vine numai de la mine. Doar să suporte el răbdător această perioadă a mea, nesuferită, trecătoare... Uite, acum sunt singură, mă uit în jur – numai tristețe. Sunt singură, e îngrozitor. Nu m-am obișnuit. Atâta viață era acasă, iar eu sunt aici ca moartă, când el nu e prezent. El, fiind aproape întotdeauna singur, nu înțelege asta. Ei, dar o să mă obișnuiesc și eu. Acum nu se aude însă nici măcar o voce veselă, parcă au murit cu toții. Și se mai și supără dacă nu-mi place să rămân singură. Din punctul acesta de vedere e nedrept, dar nu poate să înțeleagă, căci nu a avut familie. Dar eu o să fac tot ce-i face lui bine, pentru că el e remarcabil și eu sunt mult mai rea decât el, și pentru că îl iubesc, și nu mi-a mai rămas nimic, nimic în afară de el. Și mă plictisesc pentru că sunt o fire sărmană și nu găsesc în mine *ressource* și pentru că m-am deprins cu larma vieții, iar aici e liniște, liniște de mormânt. O să mă obișnuiesc, oamenii se obișnuiesc cu orice. Dar cu timpul o să-mi fac și eu o casă veselă, zgomotoasă, și o să încep să trăiesc prin viața copiilor mei și prin viața mea, serioasă, cum se cuvine, bucurându-mă de seninătatea copiilor, căci până acum am trecut prin multe.

23 noiembrie

Nu pot să-l sufăr cu poporul lui. Simt că are de ales între mine, care sunt deocamdată reprezentanta familiei, și popor, cu toată iubirea lui fierbinte pentru el.[1] Este egoism, nimic altceva. Eu trăiesc pentru el și vreau ca și el să dorească același lucru, dar aici nu am loc, mă sufoc și azi am fugit, pentru că nu pot suferi nimic şi pe nimeni. Și mătușica, și studenții[2], și Natalia Petrovna, și pereții, și viața, și mai că n-am izbucnit într-un râs plin de bucurie când au plecat pe ascuns de acasă. L. nu-mi era antipatic, dar am simțit deodată că noi doi ne aflăm în tabere diferite, adică

[1] Este vorba de lecțiile pe care le ținea Tolstoi țăranilor.

[2] Studenții care predau la școala de la Iasnaia Poliana, înființată de Tolstoi.

poporul lui nu mă poate absorbi în întregime, așa cum se întâmplă cu el, și că el nu poate fi atras în întregime *de mine*, așa cum mă atrage el pe mine. Este foarte simplu. Dar dacă eu nu-l atrag, dacă sunt doar o păpușă, dacă sunt doar o *soție*, nu *un* om, atunci nu mai pot trăi în felul acesta și nici nu vreau. Desigur, acum stau cu mâinile în sân, deși nu sunt așa din fire, și încă nu știu, de fapt, nu m-am lămurit, ce e de făcut și unde. El e nerăbdător și se supără. Dumnezeu să-l aibă în pază, astăzi mă simt așa de bine, de liberă, pentru că sunt eu însămi, iar el, slavă Domnului, e posac, nici nu m-a atins. Știu, are o fire pătimașă, are tot felul de *puteri*, e poetic, inteligent, dar mă supără faptul că toate acestea îi stârnesc latura întunecată. Uneori vreau așa de tare să mă eliberez de sub influența lui, puțin cam apăsătoare, să nu mai am grijă de el, dar nu pot. De aceea mi-e și greu, că eu gândesc cu gândurile lui, privesc lucrurile din perspectiva lui, mă încordez, fără să las însă să mă transform în el și să mă pierd. Oricum nu mai sunt cea de dinainte, și a început să-mi fie mai greu. De-acum o să tot plec pe undeva când o să mă plictisesc. Ies din casă și deodată mă simt așa de liberă! Și tot timpul mă gândeam la el – poate că a plecat și mă caută, poate că se neliniștește, ei, și atunci a început să-mi fie greu, m-am întors acasă. Iar el e negru la față, mai că nu izbucnesc în plâns. Nu-mi adresează o vorbă. E groaznic să trăiești alături de el, dacă o să înceapă iar să iubească poporul, eu voi fi pierdută, pentru că mă iubește și pe mine, așa cum a iubit școala, natura, poporul, poate și literatura sa, toate câte puțin, iar acolo e ceva nou. A venit mătușica, întreabă de ce și unde am plecat – am vrut s-o enervez, să spun că din cauza studenților, pentru că ea le ia apărarea. Dar nu e deloc adevărat, nu sunt deloc supărată pe ei, și, după vechiul meu obicei, ocărăsc și mă plâng. Pur și simplu am plecat, mă plictisesc să tot rămân în același loc, niciodată nu am stat așa de mult acasă. Și aici dai numai de mătușica, de Natalia Petrovna, din nou de mătușica, de Natalia Petrovna, de studenți, de-a valma. Soțul nu e al meu și e mut azi. Probabil nu e aici. Ce-aș mai pleca, aș pleca undeva, departe, aș vedea ce mai e pe acasă și m-aș întoarce iar. O să mă duc să mai cânt puțin. El e la baie, astăzi îmi e străin.

16 decembrie

Mi se pare că o să înnebunesc din cauza geloziei. „Sunt îndrăgostit ca niciodată!“ Și e pur și simplu o muiere simplă, grasă, spălăcită… groaznic! M-am uitat cu atâta plăcere la pumnal, la pușcă. O singură lovitură și ar fi atât de simplu. Acum, cât nu avem niciun copil. Și ea e aici, la câțiva pași. Pur și simplu parcă sunt nebună. Mă duc să patinez. Aș putea s-o și văd chiar acum. Iată cum a mai iubit-o el! De-aș putea să-i ard jurnalul și tot trecutul!

M-am întors, dar e mai rău – mă doare capul, sunt confuză, și-mi simt sufletul apăsat, tare apăsat. Așa de bine, așa de în voie m-am simțit în aer liber, în largul meu. Vrei să gândești la lucruri mari, să respiri la scară mare, să trăiești. Dar viața e așa de meschină. E greu să iubești, dar iubești de parcă ți se ia răsuflarea, de parcă toată viața ai face orice să nu treci de partea nimănui. Și lumea asta în care locuiesc e tare strâmtă și mică, asta dacă îl exclud pe el. Dar nu se poate să ne adunăm lumile noastre într-una singură. El e așa de inteligent, așa de activ, de capabil, și mai este și trecutul acesta îngrozitor, lung. Iar al meu e mic, neimportant. Azi m-a speriat călătoria la Moscova. Devin și mai neînsemnată și simt că dacă o să am o viață, o lume de care să fiu mulțumită, atunci va fi aici, la Iasnaia, în absența oamenilor, în familie, cu tot ceea ce o să fac eu însămi. Mai întâi i-am citit creațiile și peste tot unde era vorba de iubire, de femei, am simțit o repulsie, mi-a fost atât de greu, încât aș fi ars tot, tot. Să nu-mi mai aduc aminte deloc de trecutul lui. Și nu mi-ar fi părut rău de lucrările lui, pentru că, din cauza geloziei, deodată devin o egoistă îngrozitoare.

Dacă aș putea să-l omor și mai apoi să-l fac din nou, exact la fel, atunci aș face-o cu plăcere.

1863

9 ianuarie

Niciodată în viață nu am fost așa de nefericită din cauza înțelegerii propriei vini. Niciodată nu mi-am imaginat că pot fi vinovată într-un asemenea grad. Mi-e așa de greu, că toată ziua am stat cu lacrimile în gât. Mi-e frică să vorbesc cu el, mi-e frică să mă uit la el. Niciodată nu mi-a fost așa de scump și drag și niciodată nu am fost așa de neînsemnată și de respingătoare. Și el nu se supără, tot mă iubește, și are o privire așa de blajină și de sfântă! Poți să mori de fericire și de umilință cu un asemenea om. Mă simt foarte prost. Dintr-o pricină morală sunt bolnavă din punct de vedere fizic. Am simțit o asemenea durere, că pentru o clipă am crezut că o să avortez. Parcă eram nebună. Toată ziua mă rog, parcă așa vina mea va fi mai ușoară și parcă în felul acesta aș putea anula tot ce am făcut. Mi-e mai ușor când el e plecat. Pot să și plâng și să-l și iubesc, dar când e aici, am mustrări de conștiință, mă chinuiește privirea lui neprețuită și chipul lui pe care nu l-am mai privit de aseară și care îmi este așa de drag. Cum de-aș putea să-i fac ceva neplăcut? M-am tot gândit, să îndrept sau nu cuvântul ăsta prostesc și cum s-o fac așa încât să fie mai bine pentru el. Nu pot să-l iubesc mai mult, pentru că îl iubesc până la ultima limită, din toate puterile, așa încât nu mai am niciun gând, nicio dorință, nimic înlăuntrul meu, în afara iubirii pentru el. Iar în el nu e nimic rău, nimic ce i-aș putea reproșa. Și totuși, nu mă crede,

are impresia că am nevoie de distracții, pe când eu nu am nevoie de nimic în afara lui. Dacă ar ști numai cu câtă bucurie mă gândesc la viitor, și nu cu distracții, ci alături de el și tot ce iubește el. Încerc așa de tare să îndrăgesc chiar și ceea ce nu-mi place, cum ar fi Auerbach[1]. Dar ieri am avut o dispoziție capricioasă, până acum n-am mai fost așa de rău. Oare am un caracter așa de detestabil sau sunt numai nervii ăștia banali și sarcina? Las' să fie mai bine, pentru că știu că acum *o să am grijă de fericirea noastră*, dacă nu am stricat-o deja prea tare. E groaznic, totul putea fi așa de vesel și de bine. Acum el e sănătos, câte-am mai făcut! Au venit Tania, Sașa[2] și Kuzminski. Și nu am cum să nu plâng. Pentru nimic în lume nu le arăt asta, sunt copii și nu le va plăcea. Cât îl mai aștept! Doamne, dacă o să se răcească față de mine? Ei, acum e clar, totul depinde numai de el. Iar eu sunt așa de neînsemnată, ce grea este această nimicnicie morală. Probabil o să bage de seamă ce jalnică și respingătoare îi pot părea. (...)

14 ianuarie

Iar sunt singură și iar mă plictisesc. Doar că lucrurile s-au îndreptat din nou între noi. Nu știu cum de s-a împăcat el și cum am făcut-o și eu. Lucrurile s-au aranjat de la sine. Acum știu că fericirea s-a întors din nou la mine. Vreau așa de tare acasă! Câteodată am asemenea planuri, visuri, cum o să trăiesc *cu el* la Iasnaia. Îmi simt inima oarecum tristă, că m-am îndepărtat de tot, și cu trupul, și cu sufletul, de ai mei de la Kremlin. Simt îngrozitor de tare că lumea mea s-a schimbat, iubirea pentru ai mei a crescut, mai ales pentru *maman*, și uneori îmi pare rău că nu mai sunt de-a lor. Trăiesc cu totul în el și pentru el, iar adesea e greu când simt că

[1] G.A. Auerbach, o cunoștință a lui Tolstoi.

[2] Tatiana Andreevna, sora Sofiei; Aleksandr Aleksandrovici, cumnatul ei, soțul surorii Elizaveta.

nu sunt chiar *totul* pentru el și că, dacă nu aș fi existat, el s-ar fi alinat cumva, pentru că are multe *ressources*, iar eu sunt o natură extrem de săracă – m-am dăruit unei lumi și n-am fost în stare niciodată să-mi găsesc, în afară de aceasta, o altă lume.

Viața de la hotel e apăsătoare. Dacă mă mulțumește ceva când sunt aici, acestea sunt clipele pe care le petrec, cu ai mei și neapărat cu *Liovocika*, la Kremlin. Aș putea să merg în curând acasă, știu că multe depind de mine, dar n-am putere să-mi iau din nou rămas-bun de la ai mei, și mi-e și lene să mă urnesc. Astăzi am avut un vis tare neplăcut. Veniseră la noi, într-o livadă uriașă, fetele noastre de la țară, de la Iasnaia, și femeile, dar erau îmbrăcate toate ca niște boieroaice. Ieșiseră de undeva una după alta, și ultima venită era A.[1], îmbrăcată într-o rochie neagră de mătase. Începusem să vorbesc cu ea și mă cuprinsese o așa de mare ură, că i-am luat de undeva copilul și am început să i-l fac bucățele. Și picioarele, și capul, am rupt tot, cuprinsă de o nebunie îngrozitoare. Deodată a apărut de undeva Liovocika, i-am spus că o să mă trimită în Siberia, dar el a adunat picioarele, mâinile, toate bucățile și m-a liniștit, că nu e nimic, e doar o păpușă. M-am uitat și chiar așa și era – în loc de trup era numai bumbac și piele de căprioară. Și mă cuprinsese așa o ciudă...

Mă frământ adesea când mă gândesc la ea, chiar și aici, la Moscova. Trecutul mă chinuiește, nu o gelozie adevărată. El nu mi se poate dărui cu totul, așa cum mă dăruiesc eu lui, pentru că trecutul îi e atât de plin, de măreț și de divers, că, dacă ar muri acum, viața i-ar fi deja suficient de plină. Doar sentimentul de tată nu l-a cunoscut. Dar mie viața mi-a dăruit acum dintr-odată așa de multe lucruri pe care înainte nu le-am știut și nu le-am trăit, că mă agăț de fericirea proprie și mi-e teamă să n-o pierd, deoarece nu cred în ea, nu cred că va dura, mai ales că nu am știut-o mai înainte. Tot cred că e ceva întâmplător, trecător, că ar

---

[1] A.A. Bazîkina, țărancă cu care L.N. Tolstoi avusese o legătură.

fi mult prea bine să fie mereu așa. E teribil de ciudat că numai un singur om, prin personalitatea sa, fără niciun fel de alt motiv, exclusiv prin calitățile sale personale, ar putea deodată să mă ia în brațe și să-mi facă fericirea deplină.

Maman spune pe bună dreptate că m-am prostit, adică, mă rog, că gândurile mele au devenit și mai leneșe. E un sentiment plăcut, când simți apatia aceasta. În urma apatiei fizice apare și apatia morală.

Îmi pare rău după vioiciunea mea de odinioară, care a dispărut. Dar, cred eu, o să se întoarcă. Simt că vioiciunea aceasta ar fi acționat mult mai bine asupra lui Liovocika, așa cum a acționat odinioară asupra alor mei, de la Kremlin. La început, la Iasnaia, încă eram vie, dar acum am dispărut cu totul. Și lui Liovocika îi plăcea atunci când mă dezlănțuiam. Liovocika pare că doarme din punct de vedere moral, deși știu că în sufletul lui nu doarme niciodată, mereu înlăuntrul lui se petrece o activitate morală intensă. A slăbit foarte mult, și asta mă frământă. Aș fi dat orice să pot intra în sufletul lui. Nici în jurnal nu scrie, lucru care mă întristează foarte tare.

Uneori am o dorință prostească, dar inconștientă, de a-mi încerca puterea asupra lui, adică pur și simplu să-l fac să asculte de mine. Dar el mereu mă pune la punct, lucru de care sunt foarte bucuroasă, și asta o să treacă. (...)

3 martie

Scriu singură, mereu aceeași melodie. Dar nu mă mai plictisesc de singurătate, m-am obișnuit. Și apoi este această convingere fericită – mă iubește, mă iubește mereu. Și când vine, se apropie așa de frumos de mine, mă întreabă ceva, chiar îmi povestește. Îmi este așa de ușor, e bine să trăiești pe lume. I-am citit jurnalul, am fost foarte bucuroasă. Eu și treburile. Altceva nu-l mai preocupă. Ieri și azi e concentrat. Mă tem să-l deranjez, el scrie și se

gândește. Mă tem că o să-i fie necaz și o să-și aducă aminte că nu pot fi pentru el pretutindeni și că nu sunt mereu ușor de suportat. Sunt bucuroasă că scrie. Voiam azi să mă duc la slujbă, dar am rămas acasă și m-am rugat. De când suntem căsătoriți tot ce este obicei și tot ce e fals mi-a devenit tot mai respingător. Vreau din toate puterile să mă ocup de gospodărie și să fac și eu *treabă*. Dar nu mă pricep și nu știu de unde s-o apuc. Toate la vremea lor. Că este umilitor să te agiți și să te amăgești pe tine și pe ceilalți. Și pe cine să amăgesc, de ce? Uneori îmi este foarte clar *ce* trebuie să fac, cum să-mi petrec cu folos timpul, dar mai apoi uit, mă iau cu altele. Cât de ușor îmi e acum să trăiesc așa, simplu. Simt că *datoria mea*, viața mea se află aici, că nu am nevoie de nimic. Și când îmi e mai greu, dacă aș fi întrebată ce-mi trebuie, nu aș ști ce să răspund. O iubesc pe mătușica, pare-se că deloc sincer. Asta mă întristează. Bătrânețea ei mă impresionează mai puțin, mai degrabă mă enervează. Asta e rău. Ea se supără adesea și de multe ori nu e naturală. Câtă lumină e afară, așa e și în sufletul meu. Puțin câte puțin mă împac cu toți. Și cu studenții, și cu poporul, și cu mătușica, desigur, și cu tot ceea ce am ocărât până acum. Influența lui Liova e puternică, o simt asupra mea. (...)

1 aprilie

Nu mi-e bine, sunt melancolică. Liova a plecat. Simt o mare lipsă, neputința de a găsi *ressources* în mine. Iar asta e important și necesar în viață. E o vreme de vară, minunată, dispoziția sufletească e și ea de vară – tristă. O anumită pustietate, singurătate. Liova e preocupat de treburi, de gospodărie, iar eu nu sunt preocupată de nimic... La ce sunt bună? Că așa nu pot să trăiesc. Voiam să am și eu mai multă treabă. Numai că una adevărată. Se întâmplă mereu ca primăvara, pe o vreme așa de frumoasă, să îți dorești ceva, să vrei să te duci neapărat undeva, Dumnezeu știe la ce visezi. Dar acum nu-mi trebuie nimic, nu mai am năzuința

aceasta prostească de a pleca undeva, de parcă am găsit tot și nu mai am ce să caut, deși, uneori mă cuprinde nostalgia. Dacă e multă fericire, e puțină treabă. Și de la lucrurile bune oboseşti. Trebuie să-i contrabalansezi ceva activ. Dacă mai înainte te preocupau visările, viața imaginației, acum trebuie să te preocupe o treabă, ceva, viața adevărată, nu viața imaginației. Totul e stupid, mă enervez.

8 aprilie

Ne-am apucat de gospodărie. Liova cu seriozitate, eu cam așa și așa. Atmosfera e bună, plină de veselie, nu e vorba de mărunțișuri. Totul mă interesează din ce în ce mai tare și adesea mă bucură. El e, nu știu de ce, cam plictisit, preocupat, bolnăvicios. Asta mă roade, mă chinuiește tot timpul. Mă tem să nu-l fac să simtă, iar presiunea lui sanguină mă sperie foarte tare. Mi-e groază să mă gândesc, dar fără să vreau îmi trece prin minte că toată viața de acum, toată această fericire uriașă nu e o fericire adevărată, a fost numai așa, o tachinare a destinului, și dintr-odată totul o să-mi fie luat. Mă tem... Uite, e o prostie, dar nu pot să scriu. Voiam să treacă mai repede groaza asta. Îmi otrăvește toată viața. Am cumpărat albine, sunt bucuroasă, totul este așa de interesant, dar e grea gospodăria. Familia Auerbach e totuși plicticoasă, n-am nevoie de nimeni. Ea m-a făcut să fiu melancolică. Nu știu de ce, mi-e milă de ea. Oare își iubește soțul? Uite, nu poți desluși cu adevărat la oricine *misterele căsătoriei*. Liova are ceva. A devenit cumva nefiresc și ascuns. Sau este tot din cauza durerii de cap? Oare ce îi trebuie, de ce este nemulțumit? Aș face orice vrea el, dacă aș putea. Acum nu este aici, o să vină, dar deja mă tem de el, că nu e în apele lui, că o să-l irite ceva și mai tare. Îl iubesc îngrozitor, acum mi-am dat seama, pentru că simt că pot suporta orice din partea lui, dacă ar trebui să suport ceva. (...)

24 aprilie

Liova ori este bătrân, ori nefericit. Oare, în afara chestiunilor bănești, gospodărești, a distileriei, nu-l preocupă chiar nimic? Dacă nu mănâncă, nu doarme și nu tace, tot aleargă pe la moșie, tot umblă, tot umblă, singur. Și eu mă plictisesc – sunt singură, complet singură. Iubirea lui pentru mine se exprimă prin sărutarea mecanică a mâinilor și prin faptul că îmi face bine, nu rău.

Vremea e minunată, de fapt, vremea oricum te binedispune, dar pe mine mă tot frământă ceva. Uneori înțelegeam, cu Tatiana, ce înseamnă primăvară, vară, ne bucuram într-un fel de asta împreună și eram vesele cu cât puteam să fim mai mult amândouă, adică să gândim la fel, să înțelegem tot, nu să socotim mereu cât costă fabrica, ce aparate sunt – e groaznic de plictisitor. O să fiu grozav de bucuroasă când o să vină. Îi iubesc așa de tare pe tineri, și mai ales pe unii așa de dragi, cum e Tania, mai ales. Mă simt stingheră cu Liova. A început să-mi fie rușine și să mă jenez în ceea ce mă privește. Și de ce se întâmplă asta? Doar nu am nimic pe conștiință – nu sunt cu nimic vinovată față de el. Uite, acum scriu așa pentru că gândesc așa și sunt tare scârbită de gândul că el va citi aceste rânduri. Mă tem așa de tare să-l iubesc, mă tem că el o să vadă asta, mi se pare că îl agasez, că nu are chef. Probabil, dacă aș fi întrebată ce vreau, nici eu n-aș ști. Totul pare că se întâmplă așa, de la sine. (...)

8 mai

De vină e numai sarcina – nu pot s-o suport, nici fizic, nici moral. Fizic sufăr mereu de câte ceva, moral sunt plictisită îngrozitor, pur și simplu sunt cuprinsă de melancolie. Pentru Liova nu exist. Simt că nu mă poate suporta și acum am un singur scop, să-l las în pace și, pe cât pot, să ies din viața lui. Nu pot să-l înveselesc cu nimic, pentru că sunt însărcinată. Ce adevăr amar, că

atunci afli cât te iubește soțul, când ești însărcinată. El e la prisăcar, Dumnezeu știe ce n-aș da să mă duc și eu acolo, dar nu merg, pentru că am niște palpitații foarte puternice, și acolo nu pot sta comod, iar în curând o să înceapă și furtuna, mă doare capul, și mă cuprinde tristețea – vreau să plâng și nu vreau să fiu neplăcută și nesuferită pentru el, mai ales că și el e bolnav. În cea mai mare parte a timpului nu mă simt bine alături de el. Dacă față de mine, din când în când, este bun, asta e numai din obișnuință, și se simte cumva obligat să susțină, fără să-i facă prea mare plăcere, relațiile de dinainte. Dar probabil ar fi groaznic să recunoască sincer că a iubit cândva, și nu chiar demult, cu toate că astea sunt deja trecute. Dacă și-ar da seama cât s-a schimbat, dacă ar fi în pielea mea, ar înțelege cum e să trăiești pe lume. Dar aici n-ai cum să dai nicio mână de ajutor. El o să se trezească atunci când o să nasc. Doar așa se întâmplă mereu. Este acel *drum* îngrozitor, *comun*, pe care o apucă toți și de care așa de tare ne-am temut. Și eu, din nefericire, îl iubesc foarte tare, mai mult ca oricând. O să ajung și eu cândva pe drumul acesta comun, nefericit?

9 mai

A promis să vină la 12 – acum e ora 2. Oare nu s-a întâmplat ceva? Și ce-i face așa de mare plăcere să mă chinuiască atât de tare? Până și de un câine ți se face milă, când se gudură pe lângă tine. Soarta lui *maman* a fost oarecum asemănătoare cu a mea în primul an de căsătorie. Pentru ea chiar a fost mai rău*, papa* se ducea pe la clientela lui și juca cărți, Liova tot aleargă mereu în problemele gospodăriei. Dar sunt la fel de singură, la fel de tristă, de însărcinată și de bolnavă. Niciodată nu pricepi nimic așa de bine cu mintea, cum pricepi din experiență. Tinerețea este mai degrabă o nefericire decât o fericire – desigur, când ești măritată. Nu se poate să te mulțumești numai cu faptul că stai cu acul în mână sau la pian, *singură*, total singură, și te gândești sau pur

și simplu te convingi că soțul nu te iubește, că ești o supusă și trebuie să rămâi așa. *Maman* spune că ea a început să se simtă cu mult mai veselă și mai bine când a trecut tinerețea, au apărut copiii, și și-a concentrat întreaga viață asupra lor. Chiar așa e. Eu sunt nesuferită, plină de toane, pentru că sunt nefericită, pentru că sunt singură și-l aștept de la ora 12, plină de neliniște și teamă. Iar el e un om rău prin aceea că nu manifestă nici măcar regretul pe care îl are orice om căruia îi pasă cât de cât de orice ființă aflată în suferință. (...)

6 iunie

Tot tineretul a năvălit aici, ne-a dat peste cap viața și-mi pare rău. Nu știu de ce, nu sunt prea veseli. Sau pentru că „e rece afară". Dar asupra mea nu au acea influență pe care o credeam. Nu m-au înveselit, ci m-au neliniștit, și chiar m-a apucat plictiseala. Pe Liova îl iubesc îngrozitor, dar mă enervează că m-am pus cu el într-o relație în care nu suntem egali. Depind toată de el și Dumnezeu știe cât de tare îi prețuiesc iubirea. Iar el fie că s-a convins de iubirea mea, fie nu are nevoie de ea, dar parcă e total împăcat cu sine. Mi se pare mereu că e deja toamnă și că în curând o să se termine totul. Dar ce înseamnă acest „totul", nici eu nu știu. Și ce fel de iarnă va urma după toamnă, și dacă o să mai fie, în mod clar nu știu și nu-mi pot imagina. E îngrozitor de trist că nu am nevoie de nimic și că nu mă bucură nimic, de parcă am îmbătrânit, și e insuportabil să fii bătrân. Nu voiam deloc să mă duc cu ei la plimbare, și de aceea el a spus: „Noi doi suntem niște moșneguți, o să rămânem acasă." Și așa de vesel mi s-a părut să rămân din nou numai cu el! De parcă sunt îndrăgostită de el și mi se interzice acest lucru. Dar acum ei au plecat, și Liova a plecat, am rămas singură și m-a cuprins din nou melancolia. Chiar simt răutate în mine și sunt gata să-i reproșez că nu am nicio trăsură să mă plimb, că se ocupă prea puțin de mine și așa mai departe. Că

pentru el e mai simplu să mă lase singură, pe canapea, cu o carte și să nu se intereseze de nimic care mă privește pe mine. Iar dacă o să uit de răutate, atunci o să gândesc că are o mulțime de treburi, că de fapt nu are când să mai aibă grijă și de mine, și că gospodăria este muncă silnică, nu alta – și au mai și venit aici o mulțime de oameni, se tot țin de el. Și respingătorul ăsta de Anatoli, de care nu mai poți să scapi! Și că a fost păcălit cu șareta, el nu e vinovat, totuși *el e minunat*, îl iubesc cu toată puterea mea. (...)

14 iulie

Totul s-a isprăvit, am născut, am depășit suferința, m-am ridicat și intru din nou în viață încet, cu spaimă, cu neliniștea permanentă pentru copil, pentru soț mai ales.[1] Ceva s-a rupt în mine, e ceva care o să mă doară mereu, așa simt – mi se pare că este teama de a nu-mi îndeplini îndatorirea față de *propria familie*. Am început să fiu extrem de sfioasă față de soț, ca și cum aș fi vinovată de ceva față de el. Mi se pare că îi sunt o povară, că sunt proastă în comparație cu el (melodia mea veche), că sunt chiar banală. Am devenit nefirească, pentru că mă tem de o iubire banală a mamei față de pruncul ei și mă tem de iubirea mea cumva nefiresc de puternică față de soț. Încerc să ascund toate acestea din cauza unui sentiment stupid, fals, de rușine. Uneori mă liniștesc, că, se spune, ăsta e un merit – să-i iubești pe copii și pe soț. Mă tem că o să mă limitez la asta – aș vrea să mă mai cultiv puțin, sunt așa de puțin pregătită, pentru soț și copil. Ce sentiment puternic, dar, oricât de ciudat mi s-ar părea, e firesc, pentru că sunt mamă. E copilașul lui Liovocika, de aceea îl și iubesc. Starea morală a lui Liova mă chinuiește. Bogăția gândurilor, a sentimentelor, după care totul dispare. Dar eu îl simt perfecțiunea întruchipată și Dumnezeu știe ce n-aș da ca, din partea asta, să fie fericit. (...)

---

[1] În 28 iunie 1863 s-a născut fiul lor, Serghei.

24 iulie

Am ieșit pe balcon, m-a cuprins un sentiment dureros de plăcut. Natura e frumoasă, îți aduce aminte de Dumnezeu, și totul ți se pare întins, vast... Ai mei au plecat, şi odată cu ei mama, cea mai bună prietenă a mea. Am plâns puțin, este aceeaşi slăbiciune. Soțul și-a revenit, slavă Domnului. M-am rugat mult pentru el. Mă iubește, să ne dea Dumnezeu fericire statornică. Durerea e din ce în ce mai puternică, iar eu, ca un melc, m-am strâns, mi-am venit în fire și m-am hotărât să rezist până în ultimul moment. Pe copil îl iubesc foarte tare, e o mare nefericire să-l înțarc, îmi otrăvește viața. Simt o dorință nemaipomenită să mă odihnesc, să mă bucur de natură și în acelaşi timp mi se pare că sunt într-o închisoare. Îl aștept pe soț să vină de la Tula cu o nerăbdare îngrozitoare. Îl iubesc din toate puterile, temeinic, bine, oarecum dintr-o poziție de inferioritate. Mă duc să mă jertfesc pentru fiu...

31 iulie

El vorbește la modul *oficial*. E adevărat, asta te omoară. Dar el se supără – de ce? Cine e vinovat? Relațiile noastre sunt îngrozitoare și asta din cauza nefericirii. A devenit așa de neplăcut, că ziua întreagă îl evit. Zice: „Mă duc să mă culc, mă duc să mă scald“, iar eu îi mulțumesc în gând Domnului. Și stau lângă bebeluș, şi mi se rupe sufletul. Dumnezeu mi-a luat și copilașul, și soțul, Dumnezeu la care, uneori, așa de bine mă rugam. Acum parcă totul e terminat. Răbdare, nu trebuie să uit asta. Și binecuvântez măcar trecutul nostru. L-am iubit foarte tare și-i sunt recunoscătoare pentru tot. I-am citit acum jurnalul. Într-o clipă bună, poetică, totul a părut deodată prost. Aceste nouă luni au fost aproape cele mai rele din viață. Iar despre a zecea nici nu mai vorbesc. De câte ori nu s-a întrebat în sinea sa „De ce m-oi fi însurat?“ și de câte ori nu s-a întrebat cu voce tare „Unde sunt eu, cel care am fost?“. (...)

3 august

Am vorbit cu el – parcă mi-a fost mai ușor, tocmai pentru că ceea ce intuisem s-a dovedit a fi adevărat. Este monstruos să nu ai grijă de copilul tău, cine spune altceva? Dar ce să fac împotriva neputinței fizice? Simt cumva instinctiv că el e nedrept față de mine. Ce rost are să mă tot chinuiască așa? M-am supărat, mi se pare chiar că azi o să am grijă de copil fără prea multă tragere de inimă; dar pentru că el ar fi vrut să mă șteargă de pe fața pământului din cauză că mă chinuiesc, însă nu-mi îndeplinesc obligația, așa și eu aș vrea să nu-l văd pentru faptul că nu se chinuiește și scrie. Uite o altă perspectivă din care soții sunt îngrozitori. Nici nu mă gândisem la ea. Chiar și în clipa aceasta mi se pare că nu-l iubesc. Oare poți iubi o muscă ce te înțeapă la tot pasul? Nu pot să îndrept lucrurile, o să am grijă de copil, o să fac tot ce pot, desigur, nu pentru Liova, el merită să primească rău pentru răul pe care mi-l face. Și ce slăbiciune e asta, că nu poate să suporte pentru scurtă vreme însănătoșirea mea. Deja îndur, și o să îndur și de zece ori mai mult. Am vrut să scriu pentru că sunt supărată.

A început ploaia, mi-e frică să nu răcească, nu mai sunt rea, îl iubesc. Să-l apere Dumnezeu.

> Sonia, iartă-mă, abia acum știu că sunt vinovat și cât de vinovat sunt. Sunt zile în care trăiești parcă nu din voința noastră, ci te supui unei legități externe, de nedepășit. Așa am fost zilele astea față de tine, și cine mai sunt eu? Dar eu am crezut mereu că am multe lipsuri și există măcar o zecime de sentiment și mărinimie. Am fost grosolan și sever, și față de cine? Față de o făptură care mi-a dat cea mai frumoasă fericire a vieții și care e singura care mă iubește. Sonia, știu că asta nu se uită și nu se iartă, dar știu mai mult ca tine și-mi înțeleg toată josnicia, Sonia, draga mea, sunt vinovat, dar sunt și un nesuferit, numai că în mine se află un om minunat care uneori doarme. Să-l iubești și să nu-i reproșezi nimic, Sonia.

Liovocika a scris asta, mi-a cerut iertare. Dar mai apoi s-a supărat nu știu din ce cauză și a șters tot. Era perioada mastitei mele îngrozitoare, a bolii sânilor, *nu puteam* să-l alăptez pe Serioja, și asta îl supăra. Oare eu *nu voiam*? Asta era pe atunci dorința mea cea mai mare, cea mai puternică. Meritam aceste rânduri de tandrețe și de căință din partea lui, dar într-o altă clipă a inimii sale m-a lipsit de ele, chiar înainte să le fi citit. (...)

22 septembrie

Mâine se face un an. Atunci aveam speranță de fericire, acum de nefericire. Până acum mi-am spus că e o glumă – văd că e aproape adevărat. La război. Ce ciudățenie mai e și asta? Nu e răsfăț, e pur și simplu o inconsecvență. Nu știu dacă el încearcă, cu voie sau fără voie, din toate puterile, să-și aranjeze viața astfel încât să fiu total nefericită. M-a adus într-o asemenea situație în care trebuie să trăiesc și să mă gândesc mereu că uite, dacă nu azi, atunci mâine o să rămân cu copilul, da, mă rog, și nu cu unul, fără soț. La ei totul e o glumă, o fantezie de moment. Azi s-a însurat, i-a plăcut, a făcut copii, mâine a vrut la război, a părăsit. Acum trebuie să dorești moartea copilului, pentru că eu n-o să-i supraviețuiesc. Nu cred în iubirea asta de patrie, în acest *enthousiasme* la 35 de ani. Oare copiii nu sunt tot aceeași patrie, nu sunt aceiași ruși? Să-i părăsești pentru că e tare vesel să călărești, să admiri cât de frumos e războiul, să asculți cum zboară gloanțele. Încep să-l respect mai puțin din cauza lipsei de consecvență și de suflet. Dar talentul e aproape mai important decât familia. N-are decât să-mi explice el toată importanța dorinței sale. De ce m-am măritat cu el? Era mai bun Valerian Petrovici decât el, pentru că de acela nu-ți pare rău să te desparți. De ce a avut el nevoie de iubirea mea? Sunt numai niște porniri. Și știu că acum eu sunt cea vinovată, el e bosumflat. Sunt vinovată că îl iubesc și că nu-i doresc moartea sau despărțirea de el. Las' să fie îmbufnat, voiam să mă pregătesc din vreme, adică să încetez să-l mai iubesc, pentru ca apoi să-mi fie

mai ușor să mă despart. Las' să mă îndepărteze cu totul, și eu o să-l îndepărtez. Ajunge un an de fericire, acum are o nouă fantezie. M-am săturat de modul ăsta de viață. Iar copii n-o să mai aibă. Nu vreau să-i mai dăruiesc pentru ca mai apoi să-i părăsească. Uite ce despotism: „Eu vreau, tu să nu îndrăznești să scoți o vorbă." Încă nu e război, el e încă aici. Cu atât mai rău. Acum așteaptă, tânjește. Numai de s-ar termina. Și-l iubesc, ăsta e lucrul cel mai rău. Mă uit la el, el plictisit, tot sufletul mi se răvășește. (...)

28 octombrie

Ceva nu e în ordine cu mine și mi-e greu. De parcă iubirea noastră a trecut, nu a mai rămas nimic. El e rece, aproape liniștit, e tare ocupat, dar nu o face cu veselie, iar eu sunt distrusă și rea. Sunt rea față de mine, de firea mea, de relațiile mele cu soțul. Ba voiam, ba îi promiteam în sinea mea. Dragul meu, dragul meu Liovocika! El este apăsat de frecușurile astea – pentru asta a fost făcut? Și mai sunt și supărată, iartă-mă, Doamne. Îl iubesc îngrozitor, sunt tristă, nu știu să fiu fericită, nu pot nici să-i fac pe alții fericiți. Neputința morală e respingătoare, mi-e silă de mine.

Prin urmare, iubirea nu e măreață, dacă există neputință. Nu, îl iubesc îngrozitor, foarte tare. Și mai trebuie s-o și iei din loc, dragul meu soț, îngrozitor de drag. Unde este *Istoria anului 1812*? Uneori îmi povestea tot, acum nu mai sunt demnă de asta. Dar mai înainte toate gândurile lui erau ale mele. Au fost momente fericite, minunate, acum nu mai există. „O să fim mereu fericiți, Sonia." Sunt îngrozitor de tristă că nu mai are fericirea aceea de care e așa de mândru și pe care o aștepta. (...)

24 decembrie

E ceva vechi deasupra mea, totul din jurul meu e vechi. Și încerc să strivesc orice sentiment tânăr – și chiar așa este, în împrejurarea asta chibzuită, totul e nelalocul lui și ciudat. Numai

Serioja[1] e tânăr sau mai tânăr ca alții la suflet. De aceea îmi place când vine. Despre Lev mi se creează încet-încet impresia unei ființe care mereu mă oprește. Această reținere care rezultă din oprirea asta îmi frânează de asemenea orice pornire de iubire. Și *cum* să iubești, când totul e așa de liniștit, de chibzuit, de pașnic. E monotonie, și încă lipsită de iubire. Nu-ți vine să faci nimic. Mă plâng de parcă aș fi nefericită. Dar chiar sunt nefericită, a început să mă iubească mai puțin. El a spus asta, dar știam eu și dinainte. Despre mine nu știu. Îl văd așa de puțin și mă tem așa de tare de el, că nu știu cât îl mai iubesc. Voiam ca Tania să se mărite cu Serioja, dar azi lucrul acesta mi s-a părut înfricoșător. De ce să-i facă una ca asta Mașei? Toate gândurile lui Liova despre cotloanele sufletului sunt numai o întrupare a idealismului, ele nu mă alină.

[1] S.N. Tolstoi, fratele scriitorului.

1864

(...) 27 martie

Tot jurnalul s-a umplut de praf – așa de demult n-am mai scris, iar azi am vrut s-o fac pe ascuns, așa cum se ascund copiii, să scriu tot ce am în minte. Doresc tare mult să-i iubesc pe toți și să mă bucur de tot, dar dacă cineva atinge acest sentiment, totul se evaporă. Dintr-odată o asemenea tandrețe față de soț, încredere, iubire, poate pentru că ieri mi-a trecut prin minte că uite, aș putea să-l pierd. Azi m-am convins și mai mult să nu mă mai gândesc, orice-ar fi, la asta. Și nici n-o să ascult dacă cineva o să înceapă să vorbească, nici pe el n-o să-l ascult. Așa de tare o iubesc pe Tania[1], de ce o strică ei? Și n-o s-o strice, totul este în zadar. O să fim vesele împreună, o să studiez. Pentru ea pot să fac multe din sentiment, din obligație aproape nimic. O s-o fac să uite cât pot de mult. O să am doi copii, pe Tania și pe Serguşka, o să am grijă de ei, și o să fie totul bine. Și mi se pare că acum sunt mai puțin egoistă decât anul trecut. Atunci sufeream cu pântecele și mă durea că nu pot să iau parte la bucuria generală. Dar acum mă bucur de bucuria mea și sunt mai veselă decât oricine.

---

[1] Pe 4 octombrie s-a născut și fetița Tatiana.

22 aprilie

Am rămas singură, și toată ziua m-am ținut să nu cad pe gânduri și să nu rămân singură cu mine însămi. Acum, că e seară, totul a scăpat de sub control din nevoia de a plânge în voie și de a scrie în jurnal, deși ar fi fost mai vesel și mai bine să-i fi scris lui, dacă ar fi fost pe-aproape. N-ai ce scrie, e numai tristețe, e pustiu, pur și simplu nu mai există viață. Cât timp Serioja a fost în brațele mele, parcă m-am ținut de ceva, dar seara, când a adormit, am tot trebăluit, am alergat, de parcă aveam o mulțime de treabă, dar, de fapt, pur și simplu nu voiam și mă temeam să nu mă fure gândurile. Tot mi se pare că el e la vânătoare, la prisacă sau cu problemele moșiei și că, uite, acum o să se întoarcă. De așteptat m-am obișnuit, numai că el se întoarce mereu la timpul potrivit, când, dacă ar mai fi întârziat puțin, mi-aș fi pierdut răbdarea. Ca să nu-mi pară așa de rău de el, tot vreau să-mi aduc aminte de ceva neplăcut din viața alături de el și nu pot, pentru că, imediat ce mi-l imaginez, știu că îl iubesc îngrozitor și tot îmi vine să plâng. Mă surprind într-un anumit moment și-mi spun că uite, nu mai sunt tristă și, ca un făcut, imediat mă cuprinde tristețea. Mă culc acum pentru prima dată în viață total singură. Toți mi-au spus s-o iau alături de mine pe Tania, dar nu am vrut, să fie ori Liova, ori nimeni din lumea asta, niciodată. Îmi vine să râd de mine, stau și-mi înghit lacrimile, de parcă mi-ar fi rușine să plâng că mi-e greu fără soț. Și să tot plângi așa patru zile. Cred că o să fac o prostie și o să plec la Nikolskoe. Simt că sunt în stare, dacă-mi mai dau puțin drumul lacrimilor. Jurnalul și scrisul ăsta m-au tulburat și mai mult. La ce sunt bună, dacă am atât de puțină voință și putere de a îndura ceva. Cât despre ce face el, nici nu vreau să mă gândesc. Probabil că se simte bine și nu e trist, nu plânge ca mine. Din cauza aceasta nu mi-e rușine că sunt singură, că aproape nu mai scriu în jurnal, și el a încetat să se mai uite dacă am scris ceva și ce anume. Nu mă hotărăsc să dorm singură, îmi slăbesc puterile, simt că în curând Tania, din salon, o să-mi audă plânsul și o să mi se facă rușine, cu toate că am fost așa de cuviincioasă toată ziua.

3 noiembrie

Ce sentiment ciudat, în mijlocul lumii mele fericite se află o durere permanentă, groaza și gândul permanent la moartea lui Liova. Și totul sporește acest sentiment, din zi în zi. În noaptea aceasta și în toate nopțile e o asemenea groază, o asemenea durere… Azi am plâns pe când stăteam cu fetița și vedeam din ce în ce mai clar că el o să moară, în față apărându-mi întreg tabloul morții lui. Sentimentul acesta a început din ziua în care și-a scrântit mâna. Am înțeles deodată că pot să-l pierd și de atunci numai la asta mă gândesc. Acum locuiesc în camera copiilor, alăptez, îmi petrec timpul cu copiii și uneori asta mă distrage de la ale mele. De multe ori mă gândesc că el se plictisește în lumea noastră, a femeilor, și mă simt așa de incapabilă de a-l face fericit, simt că sunt o doică bună, nimic mai mult. Nu am nici inteligență, nici educație bună, nici talent, nimic. Aș fi vrut să se întâmple ceva cât mai repede, pentru că, probabil, o să se întâmple, simt asta. Grijile cu copiii și poznele lui Serioja îmi distrag uneori atenția, dar în suflet nu încerc niciun sentiment de bucurie față de nimic, de parcă toată veselia mea s-ar fi dus. Am presimțit și mai înainte sentimentul rău, ostil al lui Liova față de mine, poate și acum încearcă față de mine o ură mocnită.

1865

25 februarie

Sunt adesea singură cu gândurile mele, că nevoia de a scrie în jurnal apare fără să vreau. Uneori mi-e greu, dar azi mi se pare bine să trăiesc singură cu gândurile mele și nu spun nimănui nimic despre ele. Și câte nu-mi mai trec prin minte! Ieri Liovocika spunea că se simte tânăr, și așa de bine l-am înțeles! Acum sunt sănătoasă, nu mai sunt însărcinată, m-am aflat destul de des în starea aceasta, că mi se face și frică. Dar el a spus că sentimentul acestei tinereți înseamnă „pot orice". *Iar eu vreau* și *pot orice*. Dar când sentimentul acesta dispare și apar gândurile, rațiunea, văd că nu am ce dori și nu pot nimic, doar s-o fac pe doica, să mănânc, să beau, să dorm, să-l iubesc pe soț și pe copii, care, în esență, constituie toată fericirea, dar, nu știu de ce, mereu mă întristez, ca ieri, și încep să plâng. Scriu cu o emoție plină de bucurie, că nimeni n-o să citească asta, și de aceea azi sunt sinceră și nu scriu pentru Liovocika. El a plecat, acum stă puțin cu mine. Dar când sunt *tânără*, sunt bucuroasă să nu fiu cu el, mă tem să nu fiu proastă și enervantă. Duniașa zice: „Contele a îmbătrânit." Oare așa e? Acum nu mai e niciodată vesel, adesea îl irit, scrisul îl atrage, dar nu-l bucură. Oare a pierdut orice posibilitate de a bucura și de a se bucura? El spune să locuim la Moscova iarna viitoare. Probabil va fi mai vesel, și eu o să mă străduiesc să locuim acolo. Niciodată nu am recunoscut față de el, e adevărat, că

până și pe el, pe Liovocika, îl poți păcăli fără voie, pentru a nu te arăta într-o lumină proastă. Nu am recunoscut că sunt meschină și vanitoasă, poate chiar și invidioasă. Când o să fiu la Moscova o să-mi fie rușine, dacă nu o să am trăsură, cai, lacheu în livrea, o rochie bună, un apartament bun, de toate. Liovocika e uimitor, lui totul, totul îi e indiferent – asta este o înțelepciune îngrozitoare și chiar o virtute.

Copiii sunt cea mai mare fericire a mea. Când sunt singură devin nesuferită, dar ei îmi trezesc cele mai bune sentimente posibile. Ieri m-am rugat deasupra Taniei, dar acum am uitat de tot cum și de ce m-am rugat. Cu copiii nu mai sunt tânără, sunt liniștită și mă simt bine. (...)

8 martie

Totul e acum mai vesel, mai bun. Serioja se face bine, boala a trecut. Liova e foarte bun, e vesel, dar față de mine e rece și indiferent. Mă tem să spun că *nu mă iubește*. Asta mă chinuiește permanent și de aici nehotărârea și sfiala în relațiile cu el. Aceste zile de durere și de boală ale lui Serioja m-au adus într-o stare de spirit îngrozitoare. Nefericirea nu mă împacă cu mine însămi, și asta e rău. Mi-au venit gânduri îngrozitoare pe care mi-e frică și mi-e rușine să le recunosc. Văzând că Liova e așa de rece față de mine și a început să plece de acasă așa de des, am început să mă gândesc dacă nu cumva se duce la A. Gândul acesta m-a chinuit așa de tare toată ziua, dar Serioja m-a făcut să uit, iar acum, cum îmi aduc aminte, mi se face îngrozitor de rușine. Ar fi timpul să-l cunosc. Poate fi vorba de liniște și de firesc, de sinceritate? Oricum ai chibzui, deocamdată noi suntem aici și ea e acolo, dar orice stare de spirit proastă, orice răceală din partea lui Liova mă fac să am aceste gânduri chinuitoare. Ei, și cum se întoarce deodată și vorbește... mint îngrozitor, mi se face și rușine, însă am considerat de obligația mea să recunosc aceste gânduri prostești care, deși destul de tulburi și îndepărtate, mi-au trecut totuși prin minte.

9 martie

Aceeași indiferență din partea lui Liova. Am guturai, sunt nesuferită, jalnică. Toată ziua tac, ca și cum aș vrea să mă dezvăț de vorbit, mă tot cufund în gândurile mele, admir și simt natura, primăvara care se apropie – numai că pe fereastră. Și copiii mai au guturai și tușesc, Serioja e îngrozitor de slab, vrednic de milă. Simt o asemenea tandrețe față de copii, că uneori mă și abțin, mă tem de o manifestare banală a ei. Liovocika mă distruge de tot cu indiferența lui totală și cu lipsa oricărei implicări în ceea ce mă privește. Cere implicare numai în legătură cu propriile-i interese care, de fapt, oricum îmi sunt dragi și scumpe. Mă simt liniștită și chiar blajină. Asta mi se întâmplă rar. Gândurile la moscoviții mei mă țin ocupată. Liovocika nu cunoaște aceste sentiment față de părinți. Vreau tare mult să-i văd. Mereu mi se pare că, atunci când o să aduc vorba de călătoria la Moscova, Liova o să privească asta cu neplăcere. El încearcă să caute un avantaj pentru sine, nu are nici cea mai mică dorință de a face ceva numai pentru plăcerea mea. Acum mă gândesc dacă nu sunt cumva egoistă și se pare că nu sunt. Aș face orice pe lume pentru Liovocika. El spune că am o fire slabă. Poate că e mai bine așa. Sunt gata, dacă va trebui, să mă plec în fața împrejurărilor și să nu vreau nimic. Dar acum muncesc mult ca să nu am o fire slabă. Liovocika e la vânătoare, toată dimineața am transcris. Doresc să vină mătușica, pentru că o iubesc, dar îmi pare rău că o să-mi strice singurătatea cu care m-am obișnuit, pe care am îndrăgit-o și numai în care sunt total sinceră și liberă. De Liovocika mă tem. A început așa de des să observe tot ce e rău la mine. Încep să cred că sunt capabilă de puține lucruri bune. (...)

26 martie

Într-un acces de ordine am făcut curat peste tot – încerc același sentiment seara, când îi duc la culcare pe Serioja și Tania. Amândoi s-au însănătoșit aproape. Tania mă înfricoșează din ce în ce mai tare, m-am atașat foarte tare de ea, iar nefericirea eternă

a aproape tuturor oamenilor – groaza de moarte – a început să mă tulbure adesea. Liovocika e într-o dispoziție înveninată și fără să vreau îl irit uneori. Azi mi-a venit deodată un gând îngrozitor, că mă prețuiește așa de puțin, că s-a obișnuit așa de tare cu lipsa mea de atașament și de iubire față de el, dar dacă aș încerca o răcire bruscă față de el, ce ar mai zice? Asta nu se poate, de aceea vorbesc așa de ușor despre asta și de aceea o să mă prețuiască așa de puțin. Serioja a fost la noi zilele astea. E foarte amărât și eu încep să-l iubesc foarte tare. Cu el mă simt bine, simplu. Primăvara e înnorată, plictisitoare, începe din nou să se trezească în mine sentimentul din copilărie al *sărbătorilor*. Mâine e sâmbăta Floriilor – tare o mai îndrăgeam acasă. Iar mai apoi Sâmbăta Mare, care nu se deosebește cu nimic de o zi obișnuită din Postul Mare. Acum sunt mai liniștită, dar înainte am plâns. Serioja spunea ieri: „Sunt frumoase doar privighetorile, luna, iubirea, muzica.“ Am vorbit cu el despre asta, cu el nu-mi e rușine să vorbesc, dar Liovocika mă privește mereu de parcă ar spune: „Ce drept ai să meditezi la asta? Tu nu poți să simți nimic.“ Și într-adevăr, uneori nu îndrăznești să simți ceva. Lui Liovocika îi place să trăiască poetic și să se delecteze singur – poate pentru că în el poezia este mult prea frumoasă și ține mult prea mult la ea. Asta m-a făcut și pe mine să trăiesc viața mea separată, mică, a sufletului. El scrie ceva, aud, poate tot în jurnal. Aproape că nu-l mai citesc deloc. Imediat ce începi să citești unul de la celălalt, devii nesincer. Dar în ultima vreme am devenit în toate așa de sinceră, că am început să mă simt bine și să trăiesc mai ușor în lumea asta. Apoi el își notează toate gândurile despre roman și în general *inteligent*, iar mie mi-e groază să-i pun în fața ochilor vidul și nimicnicia mea.

1 aprilie

Liovocika e la Tula, iar eu sufăr și am un sentiment așa de greu de disperare, pentru că se tot plânge de o stare ciudată de sănătate, de presiune a sângelui, de un metabolism prost, de țiuit

în ureche. Toate acestea mă sperie îngrozitor și acum, pe o vreme minunată, senină, caldă, de primăvară, singură, devin și mai sensibilă și e mai îngrozitor. Copiii sunt aproape sănătoși, i-am scos chiar eu, pe rând, la plimbare. Tania a văzut pentru prima dată, în viața ei de șase luni, lumina. Toată ziua nu am făcut nimic, pentru că am fugit singură de gândurile mele negre. El spune că o jumătate a vieții lipsește din cauza stării fizice proaste. Dar viața lui e așa de necesară. Îl iubesc îngrozitor, îmi pare rău că pot să fac așa de puțin pentru el, pentru a-i fi pe deplin bine. Nu am nici cel mai mic sentiment rău față de el, doar iubirea cea mai puternică și cea mai îngrozitoare pentru mine. (...)

1866

12 martie

Am locuit la Moscova șase săptămâni, în cea de-a șaptea ne-am întors și suntem din nou la Iasnaia, cu același sentiment liniștit, puțin trist, dar fericit și netulburat. La Moscova a fost bine, i-am iubit așa de tare pe ai mei, și copiii mei au fost iubiți. Tania e iute, isteață, drăguță și sănătoasă. Serioja s-a întărit, e chibzuit, mai puțin sfios ca mai înainte, e bun. Mă tem să nu fiu pătimașă față de copiii mei, dar sunt foarte mulțumită și fericită de ei. Cu Liova totul a fost rece, incomod, la Moscova tratamentul grobian față de P., în urma nepriceperii mele de a mă comporta, a stricat relațiile noastre. Mi-e și rușine, și silă, dar pe suflet nu am avut nici cea mai mică pată, în nicio clipă, în toată viața mea de femeie măritată. Liova m-a judecat mult prea sever și brutal. Dar sunt bucuroasă și de asta, el mă prețuiește și acum o să fiu de o sută de ori mai precaută, va fi foarte plăcut. Și un nou rid, care n-a mai existat până acum – asta mă sperie. Vreau tot mai mult să mă plec din cauza caracterului meu neînsemnat, cu toate că îmi rămân tot mai puține drepturi la această mândrie fericită și la conștientizarea demnității proprii, fără de care nu aș putea să trăiesc.

La Moscova am dus în cea mai mare parte viața de la Kremlin. Dimineață trimiteau trăsura după copii, mergeam la părinți pentru restul zilei. Liova se ducea la ora de sculptură și la gimnastică. Dintre

toate cunoştinţele noastre cel mai mult i-am văzut pe Perfilievi, Başilovi, pe Gorceakova, am făcut cunoştinţă cu Obolenskaia.

Am fost la concerte, am îndrăgit foarte tare muzica clasică. Tot timpul am dus-o bine, mi-a plăcut tot la Moscova, până şi Dmitrovka[1] noastră şi dormitorul-salon înăbuşitor şi biroul în care Liova a modelat un cal frumos şi în care am stat uneori amândoi seara. Petia[2] este o fiinţă scumpă, l-am îndrăgit foarte tare. Şi acum îmi aduc aminte uneori de ei şi mi se strânge inima aşa de tare, îmi pare rău că nu-i văd. (…)

22 iulie

Azi Liova s-a dus în casa aceea cu nu ştiu ce pretext. Maria Ivanovna mi-a spus asta, şi a mai şi stat de vorbă cu ea sub balconul ei. De ce să se ducă la casa aia pe ploaie? Ea îl place, asta e evident, şi asta mă scoate din minţi. Îi doresc tot răul posibil, dar, nu ştiu de ce, sunt extrem de blândă cu ea. Oare în curând o să i se pară nedemn soţul ei şi o să plece amândoi de aici? Dar deocamdată gelozia mă chinuieşte. Cu mine e extrem de rece. Mă dor sânii, alăptez[3] cu o durere îngrozitoare şi cu multă suferinţă. Azi am chemat-o pe Mavruşa să alăpteze, pentru a lăsa sânii să-şi revină. Durerile mele acţionează rău asupra lui în ceea ce mă priveşte. Devine rece, iar la suferinţele mele fizice se mai adaugă şi cele morale, care sunt mult mai dureroase decât cele fizice. Stau încuiată în camera mea, iar ea e în salon cu copiii. Pur şi simplu nu pot s-o sufăr. Mi-e necaz să-i privesc frumuseţea, vioiciunea, mai ales în prezenţa lui Liovocika. (...)

---

[1] Bolşaia Dmitrovka, stradă centrală din Moscova unde a locuit familia Tolstoi.

[2] Fratele Sofiei Andreevna.

[3] Ilia s-a născut în 22 mai 1866. Ulterior au mai venit pe lume Lev, în 1869, Maria, în 1871, Piotr (1872-1873), Nikolai (1874-1875), Varvara (1875, a murit în acelaşi an), Andrei, în 1877, Mihail, în 1879, Aleksei, în 1881, Aleksandra, în 1884, Ivan, în 1888.

27 august

Îmi iubesc pătimaș copiii, până la durere, cea mai mică suferință a lor mă scoate din minți, fiecare zâmbet, fiecare privire mă bucură până la lacrimi. Iliușa nu e bine, îi aștept pe Diakovi, pe Tania, pe Mașenka cu fetițele. Azi ne-am mutat într-o casă nouă, în care o să stea și ei. E o mare povară să alăptez, îmi pierd puterile foarte repede. Dacă aș iubi mai puțin copiii, ar fi mai ușor. (...)

1875

12 octombrie

Viața mult prea izolată de la țară mi-a devenit în cele din urmă insuportabilă. O apatie monotonă, o indiferență față de tot, și azi, și mâine, luni, ani, mereu același lucru. Te trezești dimineața și nu te dai jos din pat. Oare ce mă face să mă scol, ce mă așteaptă? Știu, o să vină bucătarul, apoi doica o să se plângă că oamenii sunt nemulțumiți de mâncare și că nu mai e zahăr, trebuie să trimită, apoi eu, cu o durere la umărul drept, o să mă apuc în tăcere de cârpit, apoi lecția de gramatică și de game, pe care măcar le fac cu plăcere, dar cu conștiința tristă că nu le fac bine, nu așa cum aș fi vrut.

Apoi, seara, aceeași cârpire a găurilor și eterna pasiență, pe care o urăsc, pe care o fac mătușica și Liovocika. Lectura îmi produce o scurtă satisfacție – oare există multe cărți bune? În vis, uneori, precum azi, trăiești. Chiar trăiești, nu moțăi. Ba mă duc la nu știu ce biserică, la vecernie, și mă rog, așa cum niciodată nu mă rog aievea, ba văd niște galerii de tablouri deosebite, ba undeva niște flori minunate, ba o mulțime de oameni pe care nu îi urăsc și de care nu mă înstrăinez, ci îi simpatizez și-i iubesc pe toți.

Vede Dumnezeu cum m-am tot luptat anul acesta cu tânjeala asta rușinoasă, cum fiind singură, sufletește, am ridicat în sinea mea tot ce e mai bun și m-am înarmat, lucrul cel mai important, cu gândul că pentru copii, pentru sănătatea lor morală și fizică

lucrul cel mai bun este viața la țară. Am reușit să-mi potolesc sentimentele personale, egoiste, dar, spre mare mea groază, văd că totul se transformă într-o apatie așa de îngrozitoare și într-o indiferență așa de animalică și de obtuză față de tot, că asta mă sperie cel mai tare și mi-e și mai greu să lupt împotriva ei. Și apoi, nu sunt singură – cu trecerea anilor sunt legată din ce în ce mai strâns de Liovocika și simt că el mă trage, în principal, în această stare apatică, dureroasă. Mă doare, nu-l pot vedea așa cum e acum. Posac, resemnat, stă fără să facă nimic, fără nicio treabă, fără energie, fără nicio bucurie zile și săptămâni întregi și parcă s-a împăcat cu starea aceasta. Este un fel de moarte morală și nu vreau să pună stăpânire pe el, și nici el nu poate să trăiască mult *în felul acesta*. Poate că impresia mea e josnică și neadevărată. Dar mi se pare că această împrejurare a vieții noastre, împrejurare pe care el a creat-o, atât de grea pentru mine – adică această însingurare îngrozitoare și această monotonie a vieții – contribuie la apatia noastră comună. Iar când mă gândesc la viitor, la copiii mari, la viața lor, la faptul că vor avea nevoi diferite, că trebuie să-i educăm pe toți, și mai apoi la Liovocika, atunci văd că el cu apatia sa și cu indiferența față de mine nu mă ajută deloc, căci nu poate pune nimic la inimă și toată răspunderea interioară, sufletească, toate suferințele față de eșecurile copiilor, totul cade pe umerii mei. Nu știu cum pot să suport singură tot și să-i ajut pe copii, mai ales cu durerea aceasta de a vedea că Liovocika e atât de indiferent și că nu-l mai ridică nimic. Dacă oamenii nu ar spera, n-ar putea trăi, și eu sper că Dumnezeu o să-i mai trimită o dată lui Liovocika acel foc prin care a trăit și va trăi. (...)

1877

27 februarie

Astăzi, recitind jurnalele vechi ale lui Liovocika, m-am convins că nu pot să scriu „materiale pentru biografie“, cum am vrut. Viața lui interioară e așa de complicată, lectura jurnalelor lui mă tulbură așa de tare, că mă încurc și în gânduri, și în sentimente, și nu pot privi totul rațional. Îmi pare rău să renunț la visul meu. Pot să notez viața noastră de acum și toate cuvintele și povestirile lui despre activitatea lui intelectuală și în asta o să încerc să fiu conștiincioasă, să nu fiu leneșă. El e la Moscova, s-a dus să facă corecturile la cartea din februarie[1] și să-l vadă pe Zaharin, pentru a-i cere sfatul în privința durerilor de cap și presiunii sângelui în creier.

Când l-am rugat zilele astea să-mi povestească ceva despre viața lui din trecut, mi-a spus: „Of, nu mă întreba, te rog, amintirile mă chinuiesc mult prea tare și acum sunt prea bătrân pentru a-mi retrăi viața prin amintiri.“

---

[1] Tolstoi lucra pe atunci la *Anna Karenina*.

1878

(...) 1 noiembrie

Ieri dimineață Liovocika mi-a citit începutul noii sale creații. A conceput-o foarte amplu, interesant și serios. Începe cu procesul unor țărani împotriva moșierului, legat de niște pământ disputat, cu sosirea prințului Cernîșov cu familia la Moscova, punerea pietrei de temelie a Catedralei Mântuitorului, cu o pelerină, o femeie, o bătrână și așa mai departe.[1] La prânz a venit Diakov.

Liovocika a omorât un iepure. Seara am stat de vorbă, am vorbit despre moșiile pe care Diakov le tot examinează pentru Maşa. Luni a fost botezat băiatul Parașei, de către Serioja și Tania. Au fost foarte serioși, dar Iliușa a râs foarte tare și l-a amuzat și pe Liolia[2]. Astăzi am fost la Tula cu Dmitri Alekseevici, Serioja și Tania. A fost o zi geroasă, senină. La Tula am cumpărat material de haină pentru Tania, o scurtă pentru Serioja (12 ruble vechi), am comandat un palton gros pentru Serioja (65 de ruble vechi), niște ghetuțe pentru Tania, o bluză tricotată pentru mine, dublată cu blană de vulpe, din vulpile noastre, și multe altele. Liovocika avea de lucru acasă. Când ne-am întors, ne-a ieșit în întâmpinare – e mereu așa de mare bucurie când vii acasă și-i vezi din depărtare paltonul cenușiu. Andriușa nu era trist și e sănătos. Le-am adus

---

[1] E vorba de *Decembriștii*.

[2] E vorba de fiul Lev.

băieților câte un titirez de 10 copeici vechi fiecare, Mașei un degetar și niște mărgele, cercei și o broșă pentru păpuși, pentru toți mănuși groase și tot felul de fleacuri. Am obosit îngrozitor, nu am mâncat nimic toată ziua, în afară de plăcinte dulci și pâine albă. Seara l-am spălat pe Andriușa, creștetul lui e în mare parte lipsit de păr, asta mă îngrijorează foarte tare. Am terminat azi de citit cu mare interes *Les trois Mousquetaires*. Liovocika a cântat seara mult la pian și a tot improvizat ceva, se pricepe și la asta. Am primit o scrisoare de la Tania, a lăsat-o miss MacCarthy și vrea s-o ia pe Annie, dar eu încă nu pot s-o las, nu știu ce să fac. (...)

16 noiembrie

Liovocika spune: „Toate ideile, tipurile, evenimentele, totul e gata în minte." Dar tot nu se simte bine și nu poate să scrie. A început ieri să mănânce de post, în pofida faptului că eu mă opun foarte tare din cauza sănătății lui. Astăzi a stat acasă, ieri a fost la vânătoare cu ogari, a vânat trei iepuri și o vulpe. Am făcut lecții cu Liolia, am avut citire la rusă și analiză gramaticală, apoi Tania a răspuns foarte prost la lecția ei din istoria rusă despre Ivan al III-lea. Mașa a citit și a transcris. M-am apucat de brodat la covorul meu. Serioja și Tania tot visează la *sărbătoare* și mie îmi pare rău că pot să fac atât de puțin pentru ei, dar o să mă străduiesc cu tot sufletul. Ne-am adunat seara în camera de la balcon, Liovocika, eu și toți cei șase copii, și dintr-odată m-am întristat că o să fim cândva risipiți și o să ne aducem aminte de vremea asta. Am primit azi o scrisoare de la Tania, iar ieri de la Strahov și Liza Obolenskaia. Tot insist pe lângă Liovocika să îndrepte schița lui biografică scrisă de mine și nu reușesc. (...)

1882

28 februarie

Suntem la Moscova din 15 septembrie 1881. Locuim în apropiere de Precistenka, pe străduța Denejnîi, în casa prințului Volkonski. Serioja se duce la universitate, Tania merge pe Miasnițkaia, la școala de desen, Ilia și Liolia se duc la gimnaziul lui Polivanov, aproape alături de noi. Viața noastră la Moscova ar fi foarte bună dacă Liovocika n-ar fi așa de nefericit la Moscova. E mult prea impresionabil pentru a suporta viața de oraș și, mai mult, dispoziția lui creștină nu se potrivește deloc cu condițiile de lux, trândăvie, de luptă, ale vieții de la oraș. Ieri a plecat la Iasnaia cu Ilia să lucreze și să se odihnească.

26 august

Acum douăzeci de ani, fericită, tânără, am început să scriu cartea aceasta, întreaga istorie a iubirii mele pentru Liovocika. În ea aproape că nu s-a mai păstrat nimic, cu excepția iubirii. Și uite, acum, după douăzeci de ani, stau singură toată noaptea și citesc și-mi deplâng iubirea. Pentru prima dată în viață Liovocika a plecat de la mine și a rămas să doarmă în birou. Ne-am certat din cauza unor fleacuri, l-am atacat pentru că nu are grijă de copii,

că nu ajută să-l îngrijim pe Ilia cel bolnav şi să le coasem scurte. Dar nu e vorba de scurte, e vorba de răceala faţă de mine şi de copii. Astăzi a strigat foarte tare că cel mai pătimaş gând al lui e să fugă de familie. O să mor şi n-o să uit acest strigăt sincer al lui, de parcă mi-a smuls inima. Mă rog la Dumnezeu pentru moarte, e groaznic să trăiesc fără iubire, atunci am simţit asta foarte clar, când iubirea asta m-a părăsit. Nu pot să-i arăt cât de mult îl iubesc eu acum, ca odinioară, în toţi aceşti douăzeci de ani. Asta *mă* umileşte şi pe el îl duce la saturaţie. E pătruns de creştinism şi de ideile de autoperfecţionare. Sunt geloasă pe el... Iliuşa e bolnav, e în salon, cu febră, are tifos. Am grijă să-i dau chinină în intervalul foarte scurt şi mi-e frică să nu-l ratez. Azi n-o să mă culc în patul părăsit de soţul meu. Ajută-mă, Doamne! Vreau să-mi iau viaţa, gândurile mi se învălmăşesc. Bate de ora 4.

Am dat în cărţi – dacă n-o să vină, o iubeşte pe alta. Nu a venit. E datoria mea, aşa ştiam înainte, că e datoria mea, dar acum?

A venit, dar ne-am împăcat abia după o zi. Am plâns amândoi şi am văzut cu bucurie că iubirea aceea pe care am deplâns-o în această noapte îngrozitoare nu a murit. N-o să uit niciodată acea dimineaţă minunată, senină, rece, cu o rouă strălucitoare, argintie, când am pornit-o, după o noapte albă, la scăldat. Demult n-am mai văzut un spectacol aşa de triumfător al naturii. Am stat multă vreme în apa îngheţată, gândindu-mă că o să răcesc şi o să mor. Dar nu am răcit, m-am întors acasă şi m-am apucat să-i dau de mâncare zâmbitorului Alioşa, care m-a bucurat aşa de mult. (...)

1886

25 octombrie, Iasnaia Poliana

Totul în casă, mai ales Lev Nikolaevici, iar, după el, ca o turmă de berbeci, toți copiii, îmi atribuie rolul de *tartor*. După ce lasă pe umerii mei greutatea și răspunderea copiilor, a tuturor chestiunilor financiare, a educației, a întregii gospodării și a tot ce este material, folosindu-se de toate astea chiar mai mult decât mine, plini de virtuți vin la mine cu o înfățișare oficială, rece, luată de mai înainte, pentru a cere un cal pentru un țăran, bani, făină ș.a.m.d. Nu mă ocup de gospodăria de la țară – nu am nici timp, nici pricepere –, nu pot da dispoziții fără a ști dacă e nevoie sau nu de cai în gospodărie și aceste cereri oficiale, făcute tocmai pentru că eu nu cunosc lucrurile, mă indignează și mă supără.

Cum am mai vrut și vreau adesea să las totul, să plec într-un fel sau altul din viața asta. Doamne, Dumnezeule, ce am mai obosit să trăiesc, să mă lupt și să sufăr! Cât de mare e răutatea inconștientă a oamenilor celor mai apropiați și ce mare mai e egoismul lor! Oare de ce fac totuși toate acestea? Nu știu, cred că așa trebuie. Ceea ce vrea soțul (în cuvinte) nu pot îndeplini înainte de a ieși chiar eu din acele lanțuri familiale și sentimentale în care mă aflu prinsă acum. Și uite, să plec, să plec, într-un fel sau altul, din casă sau din viață, să plec din fața acestor cereri dure peste măsură, este singurul lucru pe care-l am în minte, zi și noapte. Am început să iubesc întunericul. Cum se înserează, mă înveselesc imediat.

Prin imaginație îmi rechem tot ce am iubit în viață și mă înconjor de aceste fantome. Aseară m-am trezit că vorbeam cu voce tare. M-am speriat – oare nu înnebunesc? Și uite, întunericul acesta mi-e atât drag, oare chiar și moartea a început să-mi fie dragă?

Ultimele două luni – boala lui Lev Nikolaevici – au fost cele mai chinuitoare (e ciudat că spun asta), și cu toate acestea, fericite. Zi și noapte am avut grijă de el, făceam singura treabă mulțumitoare, neîndoielnic unica pe care puteam s-o fac bine – este vorba de jertfirea de *sine* pentru omul pe care îl iubești. Cu cât îmi era mai greu, cu atât eram mai fericită. Acum el poate umbla, e aproape sănătos. M-a lăsat să simt că nu mai are nevoie de mine și uite, sunt din nou părăsită, ca un obiect inutil de la care se așteaptă și se cere, așa cum a fost mereu în viață și în familie, acea dezicere incertă, peste puteri, de propria persoană, de convingeri, de educație și de bunăstarea copiilor, pe care nu numai eu nu le pot îndeplini, deși nu sunt o femeie fără energie, ci și alte mii de oameni încredințați de adevărul acestor convingeri.

Locuim la Iasnaia mai mult decât de obicei. Nu am puterea de a întreprinde ceva. Dar conștiința nu doarme și-mi reproșează că-mi scade energia. Trebuie să mergi ferm pe drumul pe care îl consider corect, și uite, merg pe el, din inerție. Merg (se pare) din nou la Moscova, unesc familia, mă ocup de cărți și fac rost de banii pe care, cu o indiferență prefăcută și cu ostilitate, mi-i tot cere din toate părțile Lev Nikolaevici pentru acei favoriți și săraci care nu sunt chiar așa de săraci, dar care au înțeles cum să se poarte mai bine și mai perfid cu el pentru a obține ceea ce vor: Konstantin, Gania, Aleksandr Petrovici și alții. Copiii care tăbară asupra mea din cauza neînțelegerilor cu tatăl lor îmi cer și ei tot ce pot... Să plec, să plec, și o să plec, într-un fel sau altul. Nu mai am nici putere suficientă, nici dragoste suficientă ca să muncesc, să lupt și să rabd.

Deocamdată o să-mi scriu jurnalul. O să fiu mai bună și mai tăcută, și toate emoțiile o să se reverse aici.

E o toamnă umedă, monotonă. Andriușa și Mișa au patinat pe iazul de jos. Pe Tania și pe Mașa le dor dinții. Lev Nikolaevici

intenționează să scrie o dramă din mediul țărănesc.[1] Să dea Domnul să se apuce iară de un astfel de lucru. Îl doare mâna, are reumatism. *M-me* Seuron este foarte plăcută, veselă și e bună cu copiii.

Băieții, Serioja, Ilia și Liova, locuiesc și ei pe ascuns la Moscova și mă neliniștesc tare pentru ei. Au o reacție așa de ciudată față de slăbiciunile și patimile omenești – că totul e firesc. Şi așa și trebuie să fie, dar dacă ne-am luptat și am învins, atunci bravo nouă. De ce trebuie să fie slăbiciunile astea? Ele mai există, e adevărat, și le învingi, dar nu în fiecate zi, ci o dată în viață, iar lupta asta merită, dar adesea îți frânge și viața, și inima. Însă nu lupta pentru Strelna, pentru vin, cărți și tot felul de patimi banale, respingătoare de felul acesta.

Mă întreb adesea de ce Liovocika m-a pus în postura unei veșnic vinovate fără vină? Pentru că vrea să nu trăiesc, vrea să sufăr mereu privind sărăcia, boala și nefericirile oamenilor și să le *caut*, dacă nu se nimerește să dau peste ele în viață. Cere același lucru și de la copii. Oare e nevoie de asta? E nevoie ca un om sănătos să se ducă mereu la spital și să vadă acolo convulsiile și suferințele bolnavilor și să le audă gemetele? Dacă pe calea vieții dai de un asemenea bolnav, să-ți fie milă de el și să-l ajuți, dar de ce să-l cauți?

Citesc viețile filosofilor. Este foarte interesant. Dar e greu de citit în liniște, cu chibzuință. Cauți în învățătura și în cuvintele fiecărui filosof ceea ce se potrivește cu convingerea și cu viziunea ta și ocolești tot ce nu rezonează. Și din acest motiv totul e foarte greu. Încerc să fiu mai puțin pătimașă. (...)

27 octombrie

Am copiat primul act al noii drame a lui Liovocika. E foarte bun. Personajele sunt conturate uimitor și intriga e completă și interesantă. Liovocika i-a citit seara lui Buturlin *Critica teologiei*

---

[1] E vorba de *Puterea întunericului*.

scrisă de el. Am ascultat și eu și m-am gândit imediat la altceva. Nu mă atrage – sau inima mea s-a răcit, sau nu e ce trebuie. Am primit o scrisoare de la Ilia despre nuntă. Oare nu e doar o rătăcire a sentimentului fizic abia trezit, îndreptat spre prima femeie cu care a intrat în relații mai apropiate? Nu știu dacă doresc sau nu mariajul acesta și, pur și simplu fără să mă implic cumva, îmi pun întrutotul speranța în Dumnezeu. Am făcut lecții fără prea multă sârguință și rezultate cu Andriușa și Mișa. Amândoi îmi sunt foarte dragi. Am îndreptat corectura pentru o ediție ieftină și am obosit foarte tare. Îmi pare rău să plec din Iasnaia mai ales pentru că mi-e teamă să întrerup munca începută de Liovocika. Mașa tot aleargă fără să învețe, băieții mă chinuiesc, treburile nu merg. Dacă Liovocika o să lucreze la Moscova, o să mă liniștesc. O să fiu precaută cu el, atentă, pentru a-l proteja pentru munca lui pe care o iubesc așa de tare. (...)

1887

3 martie

M-a neliniștit vestea despre bombele descoperite la Petersburg asupra a patru studenți care au vrut să le arunce spre împărat când venea de la panihida tatălui său.[1] Așa de tare m-am neliniștit, că toată ziua nu mi-am venit în fire. Răul acesta va da naștere unui șir întreg de rele. Și cum mă mai neliniștește acum orice fel de rău! Liovocika a primit posac și tăcut această veste. Încă înainte de asta, fusese bolnav.

Succesul dramei e uriaș și amândoi, eu și Liovocika, îl primim liniștiți. Am scris în jurnalul meu când a fost începută, dar mai apoi a trebuit s-o transcriu de atât de multe ori, că am abandonat jurnalul. În 11 noiembrie a murit mama mea la Ialta (acolo e și îngropată). În 21 m-am mutat cu familia la Moscova. Liovocika a scris un roman din vremea primilor creștini[2], acum lucrează la articolul „Despre viață și moarte“[3]. Se plânge adesea de durere la lingurică. Am petrecut iarna liniștit și în fericire. A apărut o nouă ediție ieftină. Interesul meu pentru această chestiune a dispărut

---

[1] E vorba de un atentat îndreptat împotriva lui Alexandru al III-lea, în care a fost implicat și Aleksandr Ulianov, fratele lui Lenin, condamnat apoi la moarte.

[2] Referire la *Hodite v svete, poka est' svet*, publicat pentru prima dată în 1892, dar mai apoi scriitorul a fost nemulțumit de scrierea sa.

[3] Numele definitiv va fi *Despre viață*; va apărea la Geneva în 1891.

de tot. Banii nu au adus nicio fericire, doar am știut asta. A venit o nouă englezoaică, *miss* Fewson, Maşa e bolnavă. I-am citit cu voce tare *Regele Lear*. Îmi place Shakespeare, deşi adesea e neînfrânat şi nu cunoaşte limitele, de exemplu, în crimele şi morţile nenumărate.

6 martie

Am transcris „Despre viaţă şi moarte“ şi acum am citit-o cu atenţie. Am căutat încordată ceva nou, am găsit nişte expresii interesante, nişte comparaţii frumoase, dar ideea principală este pentru mine incontestabilă – adică dezicerea de viaţa materială, personală, în favoarea vieţii spiritului. Un singur lucru este imposibil şi nedrept pentru mine, faptul că dezicerea de viaţa personală trebuie să fie făcută în numele iubirii lumii întregi, dar eu cred că sunt şi obligaţii incontestabile impuse de Dumnezeu şi nimeni nu are dreptul să se dezică de ele, iar pentru viaţa spiritului ele nu constituie niciun obstacol, ci chiar un ajutor.

Sufletul mi-e trist. Ilia mă supără foarte tare cu viaţa lui misterioasă şi deloc frumoasă. Trândăveală, vodcă, adesea minciună, o companie proastă şi, lucrul cel mai important, lipsa oricărei vieţi spirituale. Serioja s-a dus din nou la Tula, mâine are loc o şedinţă la banca lor ţărănească. Tania şi Liova joacă vint[1]. În ceea ce-i priveşte pe copiii mai mici am pierdut orice capacitate *de a-i educa*. Mereu îmi pare îngrozitor de rău şi mă tem să nu-i răsfăţ. Simt o groază bătrânească să nu li se întâmple ceva şi o tandreţe, tot de om bătrân, protectoare. Dar dorinţa şi importanţa educaţiei lor au rămas la fel de puternice. Acum nu mai am niciun punct de sprijin în viaţă, dar trăiesc momente minunate de contemplare singuratică a morţii şi uneori o înţelegere clară a acelei dedublări

[1] Joc popular în Rusia care a apărut în anii 1870, o combinaţie de whist şi preferans.

a conștiinței materiale și spirituale, a sinelui și a vieții veșnice a uneia și a celeilalte.

Liovocika se pregătește uneori să se ducă la țară, dar rămâne iar aici. Mereu tac și consider de datoria mea să-mi impun voința în acțiunile lui. S-a schimbat foarte tare – privește liniștit și cu bucurie tot, ia parte la jocul de vint, se așază din nou la pian și nu este disperat de viața de la oraș. A sosit o scrisoare de la Certkov. Nu-mi place de el – nu e inteligent, e viclean, mărginit și nu e bun. L.N. e pătimaș în privința lui, îl adulează. Însă implicarea lui Certkov în lecturile populare, începute la îndemnul lui L.N., o respect foarte mult și nu pot să nu-i dau dreptate în această privință. Feinerman e din nou la Iasnaia. Și-a părăsit pe undeva soția gravidă și cu un copil, nu mai are mijloace de subzistență și a venit să locuiască la noi. Eu sunt pentru principiul familial și de aceea pentru mine el nu e om, e mai rău ca un animal. Oricât de fanatic ai fi, oricâte idei și cuvinte frumoase ai spune, faptul de a-ți părăsi familia și de a trăi pe seama celor ce-ți dau de mâncare rămâne, fără îndoială, monstruos.

9 martie

Liovocika scrie articolul „Despre viață și moarte“, unul nou, pentru o prelegere la universitate, la Societatea de Psihologie. Uite, e deja o săptămână de când e din nou vegetarian, și asta se vede deja din dispoziția sa. Astăzi a început în mod intenționat să vorbească cu cineva, în prezența mea, despre răul pe care-l aduc banii și averea, făcând aluzie la dorința mea de a o păstra pentru copii. Am tăcut, apoi mi-am ieșit din fire și am spus: „Eu vând douăsprezece părți pentru 8 ruble, iar tu doar *Război și pace* l-ai vândut pentru 10 ruble.“ El s-a supărat și a tăcut. Așa-numiții „prieteni“, noi creștini, îl atâță în mod îngrozitor pe L.N. împotriva mea și nu mereu fără rezultat. Am recitit scrisoarea lui Certkov despre fericirea pe care i-o oferă comuniunea spirituală

cu soția și regretul că L.N. nu are parte de această fericire și cât de rău îi pare că el, așa de demn de asta, este lipsit de această comuniune, făcând aluzie la mine. Am recitit-o și mi s-a făcut rău. Omul acesta obtuz, viclean și nesincer, care l-a învăluit pe L.N. cu lingușirile lui, vrea (probabil, asta este *creștinește*) să distrugă acea legătură care în curând împlinește douăzeci și cinci de ani și care ne-a legat așa de strâns în toate felurile! Când Lev Nikolaevici a fost bolnav, în aceste două luni am trăit ca odinioară. Am văzut cum și-a odihnit sufletul și cum s-a trezit în el vechea putere de creație. Și a scris drama. Lanțurile întinse de noii creștini așa de fals și lingușitor îl cuprind din nou și deja a început să tânjească după viața de la țară, dar am văzut cum s-a stins această flacără și cum a acționat asta asupra sufletului său.

Relațiile cu Certkov trebuie întrerupte. Acolo e numai minciună și răutate, trebuie să ne ținem cât mai departe de el.

Astăzi avem musafiri – tineretul. Am luat masa de prânz, apoi am jucat vint. Ce fenomen trist este acest vint mondial! E frig, gerul ajunge noaptea la minus 14 grade. (...)

18 iunie

Mulți îmi reproșează că nu scriu la jurnal sau însemnări, pentru că destinul a făcut să mă întâlnesc cu un om așa de celebru, precum Lev Nikolaevici. Dar ce greu e să te dezici de relațiile *personale* cu el, ce greu e să fii nepărtinitoare și, în sfârșit, ce mult mi-a fost ocupat tot timpul, și așa a fost toată viața. Credeam că o să fiu liberă vara asta și o să mă apuc de corespondență și de selecția manuscriselor lui Lev Nikolaevici. Dar uite, a trecut mai mult de o lună de când sunt aici și Lev Nikolaevici m-a blocat total cu transcrierea articolului său „Despre viață și moarte“ la care trudește atât de asiduu de așa de multă vreme. Imediat ce transcrii tot, că îl mâzgălește din nou, și din nou. Câtă răbdare și consecvență! Dar era bine să fi scris însemnări, măcar pentru a

explica multe lucruri de neînțeles din viața lui. De exemplu, i-a scris o scrisoare lui Engelhardt, ea intră în manuscrisul lui N.N. Lev Nikolaevici nu l-a văzut niciodată pe tânărul Engelhardt care, ca și mulți alții, i-a scris o scrisoare lui Lev Nikolaevici ca unui scriitor cunoscut. Dar L.N. avea o dispoziție proastă. Când își transpunea gândurile în scris, voia și nu putea să le transpună în viață, se simțea singur și nefericit, și-și revărsase, ca într-un jurnal, gândurile într-o scrisoare adresată unui necunoscut.

Sunt și mai ciudate relațiile și corespondența lui cu oameni cu o reputație îngrozitoare, care pur și simplu sunt considerați lipsiți de onoare, ca, de exemplu, Ozmidov. Zilele acestea văzând pe plic adresa lui Ozmidov, l-am întrebat pe Lev Nikolaevici de ce continuă relațiile și corespondența cu el, știind că este un om rău? El mi-a răspuns: „Dacă e rău, atunci mai degrabă lui decât oricui altcuiva îi pot fi necesar și de folos." În felul acesta se explică relațiile lui cu mulți oameni răi, dubioși și adesea total necunoscuți (de-ai lui) care vin în număr mare la noi. Ieri a mai apărut și un student-medic din anul al IV-lea, un revoluționar învederat, căruia L.N. îi insufla rătăcirea revoluției. Nu știu dacă l-a convins sau nu. Pe ăsta nu l-am văzut. Azi am primit multe scrisori din America, articolul lui Kennan din *Century* despre vizita lui la Iasnaia Poliana și discuțiile cu Lev Nikolaevici, precum și un referat tipărit despre operele traduse ale lui L.N. Totul este foarte măgulitor și plin de simpatie. Este îngrozitor de ciudat și de plăcut în același timp să primești de la o asemenea distanță o dovadă de așa înțelegere autentică și empatie.

Liovocika s-a dus pe jos la Iasnaia, cu cele două fete ale noastre și cele două fete ale Kuzminilor. Ploua, am trimis după ei o trăsură și haine. Fără apostolii lui ce-l înconjoară, Certkov, Feinerman și alții, Liovocika a devenit același om drăguț, vesel, familist, cum a fost odinioară. Zilele acestea a cântat pătimaș la pian toată seara – Mozart, Weber, Haydn, acompaniat de vioară. În mod clar i-a făcut plăcere. La vioară a cântat un tânăr de 18 ani pe care l-am angajat pentru Liova profesor de vioară, la

dorința lui. Tânărul acesta, Lassota, este de la Conservatorul din Moscova.

Când am venit de la Moscova, în 11 mai, am insistat ca Liovocika să bea apă conform prescripției lui Zaharin și el s-a supus. I-am adus în tăcere un pahar de Ems încălzită și l-a băut în tăcere. Când nu era în toanele lui, spunea: „O să ți se spună să torni toată chestia asta peste mine, și tu o să crezi. Dar mă supun pentru că nu va fi o mare pagubă.“ A băut însă apa în toate cele trei săptămâni și nu a revenit la vegetarianism. În opinia mea, sănătatea i s-a refăcut foarte bine, umblă mult pe jos, a devenit mai puternic și doar de dormit doarme insuficient, vreo șapte ore – probabil din cauza unei activități intelectuale mult prea intense.

Îl bucură succesul sau, mai degrabă, reacția favorabilă din America, cu toate că de fapt îl influențează prea puțin. Acum are o înfățișare fericită și vioaie și se încântă adesea: „Ce frumoasă e viața!“

Tânjesc după Iliușa și mă frământ că nu l-am vizitat până acum. Dar în acest ultim an a arătat o nevoie așa de redusă de contacte cu familia, așa de departe a stat de noi toți, că nici nu mă mai gândesc că are nevoie de noi. Sărmanul, s-a rătăcit cumva, din punct de vedere moral a decăzut și de aceea e așa de deprimat și amărât. O să mă duc la el zilele astea.

În fiecare zi vin la mine o mulțime de bolnavi. Îi tratez pe toți cu ajutorul cărții lui Florinski, dar ce chin moral, uneori ești neputincios în a înțelege, a afla ce e cu boala și cum să ajuți! De aceea mă gândesc câteodată să renunț la treaba asta, dar cum ieși pe ușă, vezi această încredere emoționantă, acești ochi bolnavi ce te imploră, și-ți pare rău și, cu un reproș al conștiinței că poate nu faci chiar ceea ce trebuie, le dai în continuare medicamente și încerci să nu-ți mai aduci aminte de acești nefericiți. Zilele acestea nu am avut la dispoziție lucrul de care am avut nevoie – am scris un bilet pentru farmacie și am dat bani pentru medicament. Deodată bolnava a început să plângă, mi-a dat înapoi banii și a spus: „Se vede că o să mor, dar luați banii, dați-i unuia mai bolnav ca mine, mulțumesc, nu-mi trebuie.“ (...)

19 august

A fost pictorul Repin, a venit în ziua de 9 și a plecat în ziua de 16, noaptea. A pictat două portrete ale lui Lev Nikolaevici. Primul l-a început în birou, jos, a fost nemulțumit de el, după care a început un al doilea sus, în salon, pe un fundal luminos. Portretul este de o frumusețe uimitoare. Deocamdată se usucă la noi. Pe primul l-a terminat repede și mi l-a dăruit mie. A început tipărirea articolului, dar fontul nu e bun, o să culeagă din nou. Sănătatea lui Liovocika este mulțumitoare, cu toate că uneori se plânge de dureri de ficat. Vremea e senină, minunată. Ilia a venit în 15 și a stat și a doua zi. E sănătos și nemaipomenit de vesel – și asta e bine. Dar se întâmplă ca un om rău să mai fie și posac și bolnav. Mă chinuiește sarcina și fizic, și moral. Sănătatea lui Liovocika a intrat în regres, iar viața de familie e tot mai complicată. Și puterile lui morale sunt din ce în ce mai reduse. A venit Stiopa, fratele, cu soția, ieri s-a dus la Petersburg să facă demersuri referitor la mutarea lui în Rusia, căci ea e aici. Nici nu-ți dai seama ce fel de ființă e, e foarte reținută și sârguincioasă. La Liovocika au sosit tot felul de indivizi dubioși: Butkevici, Rahmanov și un student din Kiev. Sunt niște tipi deloc simpatici și străini, cu probleme în viața de familie. Și câți mai sunt! O obligație de dragul celebrității lui Liovocika și al noilor lui idei.

Seara ne citește tuturor, cu voce tare, chiar Liovocika, din *Suflete moarte* al lui Gogol. (...)

1890

20 noiembrie

Iasnaia Poliana. Copiez jurnalele lui Liovocika care îi acoperă toată viața și am hotărât să scriu din nou în jurnalul meu, mai ales că nu am fost niciodată mai singură în familia mea ca acum. Băieții sunt toți în toate părțile: Serioja la Nikolskoe, Ilia cu familia, la Griniovka, Liova la Moscova. Tania e și ea tot acolo pentru o vreme. Locuiesc cu cei mici și le fac educație. Cu Mașa nu am avut niciodată o legătură adevărată, nu știu care dintre noi e vinovată! Probabil eu. Iar Liovocika a rupt orice legătură cu mine. De ce? Pentru ce? Nu înțeleg deloc. Când e bolnav, acceptă îngrijirea mea ca pe ceva obligatoriu, dar cu bădărănie, ca un străin, așa cum e nevoie și de cataplasme și altele. Am încercat din toate puterile și am dorit așa de mult să intru cu el, măcar puțin, într-o comunicare interioară, spirituală. I-am citit pe ascuns jurnalele și am dorit să înțeleg, să aflu cum pot să pătrund în viața lui și să primesc de la el ceva care ar putea să ne lege din nou. Dar jurnalele mi-au adus în suflet o și mai mare disperare, probabil că a aflat că le-am citit și de la un timp a început să le ascundă undeva. Dar mie nu mi-a spus nimic.

Se întâmpla să copiez ceea ce scria el și asta îmi provoca multă bucurie. Acum le dă fiicelor tot și de mine se ascunde cu atenție. Mă ucide extrem de sistematic și mă scoate din viața sa personală, asta e insuportabil de dureros. Uneori se întâmplă ca în

această viață așa de lipsită de implicare să mă apuce o disperare turbată. Vreau să mă sinucid, să fug undeva, să mă îndrăgostesc de cineva, numai pentru a nu mai trăi cu omul care, în pofida faptului că l-am iubit toată viața, a fost un ideal, pentru că multă vreme nu am vrut să înțeleg că în el era numai senzualitate. Dar acum mi s-au deschis ochii și văd că viața mea e distrusă. Cu câtă invidie mă uit chiar și la niște Nagornovi, că sunt *împreună*, că există ceva ce-i leagă pe soți, în afară de legătura fizică. Și sunt mulți care trăiesc așa. Dar noi? Doamne Dumnezeule, ce ton – străin, posac, chiar și prefăcut! Și eu sunt cea veselă, sinceră și așa de însetată de comunicare plină de tandrețe!

Mâine mă duc la Moscova cu treburi. Mereu îmi e greu și sunt neliniștită, dar de data aceasta sunt bucuroasă. Vin ca niște valuri, năvălind și retrăgându-se, acele timpuri grele în care îmi clarific singurătatea și tot vreau să plâng, trebuie să mă rup cumva, pentru a-mi fi mai ușor. Mi-am făcut un obicei ca în fiecare seară să mă rog multă vreme, și să închei astfel cu bine ziua. Azi am făcut muzică cu Andriușa și Mișa și m-am supărat. Andriușa e total indiferent față de impetuozitatea mea, pe când Mișa e mereu jalnic. Îi iubesc foarte tare și consider o datorie plăcută să fac lecții cu ei, lecții pe care, probabil, ca întotdeauna, le conduc prost și cu nepricepere. La noi e Vera Kuzminskaia și ea mi-a devenit tare dragă în suflet, probabil pentru că seamănă cu Tania, sora mea. Trăiesc cu plăcere la țară, mereu mă bucur de liniște, de natură și de timp liber. Numai să fie și cineva care să se poarte mai atent și față de mine! Trec zile, săptămâni, luni – nu ne spunem niciun cuvânt. După vechiul obicei mă tot iau cu treburile mele, cu ideile referitoare la copii, la carte, la câte ceva mărunt și am parte de o împotrivire uimită, severă, de parcă ar vrea să spună: „Și tu mai speri și vii la mine cu prostiile tale?“

Oare mai e posibilă viața aceasta între noi? Sau totul e pierdut? Poate dacă m-aș duce ca mai înainte la el și i-aș pune în ordine hârtiile, jurnalele, aș reciti tot, aș judeca tot, el m-ar ajuta să trăiesc – numai să nu mai vorbească prefăcut, ci așa, ca odinioară. Asta ar fi bine și atât. Dar acum mie, nevinovată, fără să-l fi

jignit vreodată, pentru că l-am iubit, mi-e groaznic de frică de el, parcă sunt o infractoare. Mă tem de acea împotrivire care e mai dureroasă decât orice fel de lovituri și cuvinte, tăcută, severă și lipsită de iubire. El nu a știut să iubească, *nu a învățat* din tinerețe. (...)

8 decembrie

Tot transcriu jurnalul lui Liovocika. Oare de ce până acum nu l-am mai transcris și nu l-am citit? Stă de mult în scrinul meu. Cred că groaza aceea pe care am încercat-o când i-am citit jurnalele, pe vremea în care eram logodnica lui, acea durere acută a geloziei, a unei tulburări în fața grozavei depravări bărbătești, nu s-a vindecat niciodată. Să ferească Dumnezeu sufletele tinere de asemenea răni – niciodată n-o să se vindece. Am făcut muzică cu Andriușa și Mișa, Andriușa a fost așa de încăpățânat, că nu mai aveam răbdare. Dar m-am hotărât să fiu reținută. Și nu m-am supărat, dar deodată am izbucnit în plâns. El a început să plângă și a început să promită cu voce stinsă că o să învețe bine și imediat s-a îndreptat. Mi-a fost rușine, dar poate că e mai bine așa. Am citit un roman stupid în *Revue des deux mondes* și seara Tania a citit, la indicația lui Liovocika, un roman plicticos suedez, în traducere. Aș vrea să citesc ceva serios, un filosof, dar nu mă apuc de nimic. Acum am o dispoziție bună, sunt blajină, și vreau să mă gândesc numai la lucruri bune. Dar tot am niște visuri păcătoase și nu sunt deloc liniștită, mai ales câteodată. (...)

11 decembrie

De dimineață am tot transcris la jurnalul lui Liovocika și asta îmi stârnește o întreagă serie de gânduri. Printre altele, mă gândeam că nu-l iubești pe omul care te știe cel mai bine, cu toate

slăbiciunile tale și în fața căruia nu mai poți să apari dintr-o *singură* perspectivă. Uite de ce așa de des soții ajung să se despartă la bătrânețe, adică atunci când *totul* iese la lumină și se lămurește, iar lămurirea aceasta nu e în folosul unuia sau al altuia. Am făcut muzică bine, plină de răbdare. Biriukov a mai rămas o zi. Mașa a venit să se justifice în legătură cu ziua de ieri și i-am spus că îmi pare rău dacă am jignit-o degeaba. Printre altele, astăzi declară cu ușurătate și râzând: „Lăsați-mă să mă mărit cu el și totul se va încheia. Doar îl considerați un om bun." Ca și cum asta ar fi suficient. Am observat că mamele încearcă aproape un sentiment de îndrăgostire față de logodnicii fiicelor, și atunci simpatia viitorilor soți e asigurată. Dar eu nu încerc decât repulsie pentru Biriukov și sentimentul acesta îl va încerca foarte curând și Mașa. Însă ea nu vede asta…

A venit Liova, am început să mă simt bucuroasă, ca de sărbătoare, dar el nu e vesel și, ca și tatăl lui, e preocupat, în mod egoist, în primul rând de sine. Vanecika s-a bucurat într-un fel tare înduioșător de el și-l privea cu așa de multă iubire, dar Liova s-a purtat sever și rece cu el. Uite așa li se insuflă copiilor și oamenilor iubirea și tandrețea. Așa și Liova plângea când, mic și plăpând fiind, a fost luat de la englezoaică și dat guvernantului. Spunea că jos *se va strica* și voiam să-l iau înapoi. Dar L.N. s-a purtat sever față de Liova, l-a lăsat la profesor și Dumnezeu știe dacă asta nu a avut o influență rea asupra lui, în sensul unei tandreți și bucurii reduse și al durității nervilor. Seara am stat toți împreună, pe Tania o doare spatele, e ciudată și prea puțin veselă. Uite, cineva are nevoie de o viață nouă, are nevoie de căsătorie. În fiecare zi mă rog de asta. Azi mă gândeam că e păcat să cârtesc în privința sorții mele – dacă-ți este luată o parte din fericire, mai ai multe altele pentru care să mulțumești și să spui cu toată sinceritatea: „Îți mulțumesc, Doamne."

În timpul prânzului, Liovocika mi-a spus că mă așteaptă țăranii aceia care au tăiat treizeci de mesteceni de pe plantație și care sunt chemați în judecată. De fiecare dată când mi se spune că mă așteaptă *pe mine*, că *eu* trebuie să rezolv ceva, mă apucă groaza, îmi vine să plâng și parcă sunt prinsă de mâini și de picioare, nu

am unde să fug, asta e gospodăria cu care m-am procopsit *ca o creștină*, iar treburile sunt cea mai mare cruce pe care mi-a trimis-o Domnul. Și dacă mântuirea omului, mântuirea *vieții* lui spirituale, constă în *uciderea* vieții aproapelui, atunci Liovocika s-a mântuit. Dar oare nu înseamnă asta pierirea amândurora? (...)

14 decembrie

Am terminat de transcris azi jurnalele lui Liovocika până în locul în care spune: „Nu e iubire, există numai o nevoie trupească de comuniune și o nevoie înțeleaptă de a avea o prietenă de viață." Da, dacă aș fi citit acum douăzeci și nouă de ani această părere a lui, nu m-aș fi căsătorit cu el pentru nimic în lume. Am petrecut ziua ca de obicei – am făcut lecții cu Mișa, m-am agitat cu Vanecika, am stat de vorbă cu Dillon. A venit A.V. Zinger, un student. Am învățat-o pe Sașa *Tatăl nostru,* am transcris puțin. Am vorbit cu Mașa despre Biriukov. Ea încearcă să mă convingă că o să se căsătorească cu el, sau, dacă eu nu vreau, nu se va mai căsători cu nimeni. Dar a adăugat: „Și pentru ce tot vă neliniștiți așa, se poate întâmpla orice!" Și mi s-a părut că ea însăși așteaptă salvarea din legăturile acestea întâmplătoare în care s-a încurcat. Tania tot stă de vorbă pe ascuns cu Mașa și par vesele. Am scris câteva scrisori – Taniei, surorii mele, și una către un ziar franțuzesc, referitor la articolul din *Figaro* din 21 noiembrie 1890, despre avantajele pe care le am din edițiile din străinătate ale operelor lui Lev Nikolaevici, o scrisoare lui Dunaev și lui Aleks Bers. (...)

17 decembrie

Liovocika începe să se neliniștească de faptul că îi transcriu jurnalele. Ar vrea să distrugă vechile jurnale și să apară în fața copiilor și a publicului numai în înfățișarea sa patriarhală. Și acum e tot numai vanitate! (...)

25 decembrie

Crăciunul – de dimineață toți avem o dispoziție sărbătorească. Toată ziua m-am agitat cu bradul. Dimineață, la cafea, Liovocika și Liova au avut o discuție pătimașă despre fericire, despre scopul vieții, care a început prin faptul că Liova vorbea despre schimbarea orelor de masă și în general despre nemulțumirea față de formalitățile vieții noastre. Liovocika i-a spus foarte inteligent și foarte bine că totul depinde de tine însuți, de viața *interioară*, nu de ceva *exterior*. A fost bine, dar când începe să-i dea de exemplu pe succesorii lui, îți e necaz.

Serbarea bradului a fost veselă. Au venit optzeci de oameni cu o mulțime de copii din sat – le-am tot făcut daruri și ai noștri au fost mulțumiți și veseli. Am vorbit pentru prima dată sincer cu Erdely despre relațiile lui cu Mașa Kuzminskaia și despre viitoarea nuntă. El și Mașa sunt de compătimit – vor așa de mult să se unească și le tot stă câte ceva în cale. Liovocika e vesel și sănătos, deși se plânge că digestia nu e mereu bună.

27 decembrie

Ieri nu am scris în jurnal. Nu-mi plac sărbătorile cu trândăveala lor, cu agitația și dorința tuturor de a se veseli. Toată ziua am desenat și am lipit păpuși, vreau să fac un teatru de păpuși pentru cei mici. Spre seară m-a apucat tristețea după ziua petrecută așa de prost și inactiv. M-au durut măselele și nu am dormit toată noaptea. Azi de dimineață am luat *Le Sens de la Vie* a lui Rod și toată ziua nu am putut să mă rup de la lectura acestei cărți. Ce atitudine fină, inteligentă, sinceră față de toate problemele vieții! Ce veridic, simplu, fără fasoane se vorbește despre toate situațiile serioase și complexe ale existenței noastre cotidiene! Și limba e minunată. Cartea aceasta mi-a stârnit un interes demult apus pentru tot ce e viu și spiritual. Deodată am simțit posibilitatea, în

afara predicii apăsătoare a lui Liovocika, de a renaște spiritual și de a-mi crea propria lume spirituală.

Seara au venit argații și servitorii noștri mascați și au dansat acompaniați de armonică și pian. Tania s-a tot agitat și singură dorea această veselie *prostească*. Și ea și Maşa s-au costumat. Dar cum a ieșit Maşa, eu și Liovocika am rămas muți de uimire. Și-a pus pantaloni, s-a costumat în băiat, și nu are niciun pic de rușine. Ce făptură străină, prostuță și neghioabă mai e!

Manifestările acestea gălăgioase îmi produc mereu tristețe. M-am dus în camera mea, am deschis ferestruica și am privit cerul senin, geros, plin de stele și, pe neașteptate, mi-am adus aminte de răposatul U.[1] Așa m-a cuprins tristețea, o tristețe insuportabilă că a murit, și că probabil am pierdut pentru totdeauna acele relații rafinate, curate, trecute sub tăcere, care nu au lăsat nicio umbră de reproș asupra conștiințelor noastre și au umplut atâția ani din viața pe care au făcut-o fericită. Dar acum cine mai are nevoie de viața mea, de unde să mai primesc tandrețe, grijă – poate numai de la Vanecika. Și asta e bine, mulțumesc lui Dumnezeu. (...)

31 decembrie

Așa m-am obișnuit să nu-mi trăiesc viața mea, ci viața lui Liovocika și a copiilor, că ziua în care să nu fac nimic pentru ei sau care să aibă legătură cu ei mi se pare stingheră și goală. Iar m-am apucat să transcriu jurnalele lui Liovocika. Dar e păcat că prin această dependență sufletească de omul iubit mi-am ucis tot felul de aptitudini și energia, iar ultima nu a fost puțină.

Am pus în ordine socotelile financiare, deși, pentru cele douăzeci de luni, totalul veniturilor și al cheltuielilor nu s-a potrivit. Dar asta nu mă întristează, așa de prost notez cheltuielile!

---

[1] L.D. Urusov, care a murit în 1885.

Am primit o telegramă de la Ilia, ne cheamă să botezăm. Sofia Alekseevna a refuzat.

Și Tania, și acum eu, *faute de mieux*[1]. Dar nu mă supăr, am de-a face cu micuțul, nu cu cei din jur, și sunt bucuroasă să-l botez. Plec în noaptea asta, în ajunul Anului Nou, la ora 5 dimineața. Ziua am transcris și am stat cu copiii. Toți sunt liniștiți și prietenoși. O să facem revelionul în liniște, singuri.

[1] „Din lipsă de altceva mai bun“ (fr. în original).

1891

(...) 7 ianuarie

De dimineață m-a tulburat fraza de ieri a Maşei, că anul viitor se va căsători cu Biriukov, primăvara. „O s-o fac când e vremea cartofilor“ au fost cuvintele ei, adică atunci când se seamănă cartofii. Acum am luat obiceiul de a tăcea şi a mă exprima numai a doua zi. Şi uite, astăzi i-am trimis lui Biriukov bani pentru cartea pe care a cumpărat-o şi a trimis-o Maşei şi i-am scris că nu doresc ca Maşa să se căsătorească cu el, rugându-l să nu mai vină şi să nu mai corespondeze cu ea. Maşa a auzit când vorbeam cu Liovocika despre această scrisoare, s-a supărat, a zis că-şi retrage toate promisiunile pe care mi le-a făcut, şi eu m-am tulburat până la lacrimi. De fapt, Maşa e îngrozitor de chinuitoare, la fel şi toată viaţa ei, şi tot caracterul ei ascuns, şi aparenta iubire pentru B.

Liova a plecat de dimineaţă la Pirogovo cu Mitroha. Tania s-a dus la Tula şi i s-au furat banii. Iar nouă ne-au fost luate în toiul nopţii două care cu lemne de la punctul de distribuţie. De dimineaţă am transcris la jurnalele lui L. Apoi am făcut lecţii cu copiii, am cârpit şosete şi deja nu mai pot, ce muncă infernală! Seara au fost citite cu voce tare două povestiri respingătoare şi plicticoase trimise de Certkov, aşa de prost şi fără niciun fel de simţire. Kolecika Ghe[1], care a plecat aseară cu Bulîghin, nu s-a

[1] Nikolai Nikolaevici Ghe (1831-1894), pictor rus, autor al unor picturi cu caracter istoric şi religios.

mai întors. Ce om luminos, inteligent și bun mai este! Ce liniște plină de bucurie e în el! Probabil s-a chinuit mult înainte să înceapă să trăiască așa ca acum, nu mințea spunând că viața e frumoasă, dar acum s-a liniștit și spune: „Din viața asta nu mai poți să te întorci.“ Și așa e. Mașa Kuzminskaia este total lipsită de personalitate. E prea plină de iubirea sa pentru Erdely și pentru ea toată lumea a încetat să mai existe. Azi mă gândeam că cele mai multe evenimente semnificative din lume sunt prilejuite de un fel de iubire sau de o manifestare a ei, dar toți oamenii ascund asta cu mare precauție, pentru că altfel ar trebui să își întoarcă pe dos toate tainițele gândurilor, patimilor și inimilor lor.

În jurnalele lui Liovocika nu e prezentă niciun fel de *iubire*, așa cum o înțeleg eu – probabil nu a cunoscut sentimentul acesta. Despre iubire ca „motor“ m-am exprimat neclar. Voiam să spun că dacă iubirea a pus stăpânire pe un om, atunci el o transpune în tot: în muncă, în viață, în relațiile cu alți oameni, într-o carte, transmițând în toate o asemenea energie și bucurie, că ea devine atât motorul unui singur om, cât și al întregii lumi care-l înconjoară. De aceea nu înțeleg iubirea Mașei Kuzminskaia. Parcă e strivită. Sau durează de prea multă vreme. (...)

19 ianuarie

Sunt tot bolnavă – e pântecele și am și o stare febrilă. Abia am făcut lecții cu copiii, ca adormită, două ore de muzică, și am îndreptat o corectură suplimentară la *Sonata Kreutzer*. Ce mult și bine pot să lucrez! Ce păcat că nu am putut să-mi pun aptitudinea aceasta în slujba a ceva mai înălțător și mai demn decât munca mecanică! Dacă aș putea scrie romane sau aș putea picta, ce fericită aș fi! Am primit de la Liova o scrisoare minunată, dar, Doamne Dumnezeule, ce impresionabil și posac mai este! Niciun pic de chef de viață – în viața lui, în munca lui nu va fi nicio armonie, perfecțiune, și e păcat!

Un fir vizibil leagă vechile jurnale ale lui Liovocika cu *Sonata Kreutzer*. Iar în pânza aceasta de păianjen este o muscă zgomotoasă care a ajuns din întâmplare și căreia păianjenul i-a supt sângele. (...)

25 ianuarie

Dimineață m-am trezit devreme, am guturai și nu mi-e bine. M-am dus la Tula, era senin, cald. Lângă podeț m-am întâlnit cu Liovocika, deja se întorcea de la plimbare, vesel și așa de senin – întotdeauna îmi face plăcere să-l văd, mai ales pe neașteptate. La Tula am avut treburi diferite: am primit bani pentru lemne, am venit cu părintele Ovsiannikov, cedând tot, aproape în acord referitor la împărțeală. Am fost la Raevskaia, Sverbeevi și la Zinovieva, unde l-am întâlnit pe Arseniev, mareșalul gubernial al nobilimii. E al doilea an de când am observat că încep să se poarte cu mine precum cu o femeie *bătrână*. Este neobișnuit, dar nu mă prea deranjează. Cât de împământenită e obișnuința aceasta, să simți că stă în puterea ta ca toți cei din jur să se poarte cu tine cu o oarecare simpatie, dacă nu chiar cu admirație. Acum însă vreau mai mult respect și tandrețe din partea oamenilor.

Am îndreptat *Sonata Kreutzer* (corectura), iar seara mi-a venit în minte că, în tinerețe, femeia iubește direct cu inima și i se dăruiește cu plăcere omului iubit, pentru că vede ce plăcere e asta pentru el. Dar la maturitate, privind în urmă, înțelege deodată că bărbatul a iubit-o mereu numai atunci când a avut nevoie de ea, și deodată, imediat după ce a fost satisfăcut, a trecut de la tonul plin de blândețe la cel sever, aspru sau posac. Și atunci femeia care, înainte, a închis multă vreme ochii la toate, începe să simtă că această nevoie, această iubire din inimă, sentimentală, trece, făcând-o și pe ea să devină la fel, adică în anumite perioade se comportă pătimaș față de soț și-i cere să fie satisfăcută. Vai de ea dacă soțul n-o mai iubește la momentul acela, și vai de el dacă nu mai este în stare să-i

satisfacă nevoile. Iată de ce toate dramele familiale și divorțurile sunt așa de neașteptate la bătrânețe și așa de urâte. Fericirea rămâne doar acolo unde spiritul și voința învinge trupul și patimile. Și nu este adevărată *Sonata Kreutzer* în ceea ce privește femeia tânără. Femeia tânără nu are această înflăcărare sexuală, mai ales o femeie care a născut și care alăptează. Doar ea e femeie o dată la doi ani! Pasiunea se trezește spre treizeci de ani.

M-am întors de la Tula la șase și am mâncat singură. Liovocika a ieșit să mă întâmpine, dar nu a mai făcut-o, lucru care m-a întristat. A devenit mai tandru în ultimul timp, dar, deși tot vreau să mă las pradă amăgirii de odinioară, nu pot să nu mă gândesc că asta se întâmplă pentru că acum e mai sănătos și s-a trezit pasiunea de odinioară, obișnuită.

Toată seara am lucrat intens la corectura pentru *Sonata Kreutzer*, la postfață și am făcut socoteli. Am notat tot pentru Moscova: semințe, cumpărături, treburi. (...)

9 februarie

Aseară în cele din urmă mi s-a împlinit visul – să mă plimb cu sania, la lumina lunii, la Kozlovka. Am mers acolo cu Liovocika, numai noi doi. Dar nu erau scrisori, iar de la Liova, nicio veste. Taniei parcă îi e mai bine, deși a mai avut febră, 38 cu 6. S-a îmbolnăvit și drăguțul meu Vanecika, și el are febră. Vremea – e vânt și minus un grad. Azi sunt leneșă și tristă. I-am cusut lui Vania un costum de marinar, am făcut două ore de muzică, am citit broșura lui Beketov *Despre alimentația adevărată și viitoare a omului*. El prevestește că toată lumea va fi vegetariană și, mă rog, are dreptate. Vanecika tușește și mă doare să-l aud așa. (...)

12 februarie

Toată ziua copiii toți au fost bolnavi, fiecare cu ale lui: pe Mașa a durut-o burta, Tania are colici intestinale, pe Mișa dinții,

Vanecika are o erupție, Andriușa are febră, vomită, numai Sașa e veselă și sănătoasă. Am transcris jurnalul lui Liovocika – și-a luat aseară jurnalul lui și a început să citească. De câteva ori mi-a declarat că nu-i place că transcriu, dar îmi spuneam: „Ei, atunci n-ai decât să suporți ce e neplăcut, dacă ai trăit așa de groaznic." Astăzi a făcut un întreg scandal, a început să spună că îl fac să sufere și că nu simt asta, că el vrea chiar să distrugă jurnalele astea, mi-a reproșat, m-a întrebat dacă mi-ar plăcea să mi se tot reamintească ceea ce mă chinuiește, ca o faptă rea, și multe altele. I-am răspuns că dacă îl doare, atunci nu-mi pare rău de el, că dacă vrea să ardă jurnalele, n-are decât să le ardă, eu nu pun așa de mare preț pe munca mea, iar dacă e să vedem cine cui face rău, atunci el, prin ultima lui nuvelă, mi-a făcut așa de mult rău în fața întregii lumi, că e greu de socotit. Armele lui sunt mai puternice și mai credibile. Ar vrea ca în fața întregii lumi să rămână pe același piedestal pe care și l-a ridicat cu eforturi îngrozitoare, dar jurnalele lui de odinioară îl aruncă în acel noroi în care a trăit, și asta îl face să-i fie necaz.

Nu știu cum și de ce au legat *Sonata Kreutzer* de viața noastră de cuplu, dar este o realitate, și tuturor, începând cu împăratul și terminând cu fratele lui Lev Nikolaevici și cu prietenul lui cel mai bun, Diakov, le-a părut rău de mine. Și ce să mai zici de alții, am simțit și eu în sufletul meu că nuvela asta este îndreptată spre mine, că m-a rănit, m-a umilit în ochii lumii întregi și a distrus și ultima fărâmă de iubire dintre noi. Și asta fără să fiu vinovată față de soț, nici prin gesturi, nici prin vreo privire îndreptată împotriva cuiva în toată viața mea de femeie măritată! Dacă în inima mea a existat posibilitatea de a iubi pe altcineva, dacă s-a dat vreo luptă – asta e o altă chestiune care mă privește numai pe mine, aceasta este taina mea și nimeni în lume nu are dreptul să o atingă, din moment ce eu am rămas curată.

Nu știu de ce, tocmai azi, pentru prima oară, i-am spus lui Lev Nikolaevici despre toate sentimentele mele legate de *Sonata Kreutzer*. Doar a fost scrisă așa de demult. Mai devreme sau mai târziu el trebuie să le cunoască, însă le-am spus în legătură cu

reproșurile că „eu îl fac să sufere“. Uite de ce i-am arătat și eu suferința *mea*.

Ziua de naștere a Mașei. Ce dificilă a fost, și azi, după douăzeci de ani, e la fel. (...)

17 februarie

O scrisoare de la Liova – s-a îmbolnăvit, a făcut la Moscova ceea ce s-a întâmplat aici, la Iasnaia, cu copiii. Dar poate că e și altceva. În orice caz, nu mai pot fi liniștită, deși scrie chiar el și, după ton, e credibil și nepericulos. Ilia e și el la Moscova, a vândut trifoi. Am scris scrisori lui Ilia, Taniei, surorii mele, și lui M. Stahovici. Numai scrisori rele. A venit Nikolai Nikolaevici Ghe cu soția, și-a adus noul său tablou, *Iuda trădătorul se uită la grupul care se îndepărtează*. Lumina lunii e frumoasă, ideea și subiectul așijderea, dar execuția e modestă și nu te mulțumește deloc, de parcă e o simplă pânză, nu un tablou. La o lumină mai puternică e mai bine. Am petrecut toată ziua cu Anna Petrovna Ghe și am obosit fără ocupațiile mele obișnuite. Liovocika a fost călare la Tula, s-a întors foarte repede pentru că nu i-a găsit acasă pe Davîdovi, dar i-a invitat prin cineva să vină să vadă tabloul. Liovocika e vioi, dar e foarte neliniștit. E ba la Pirogovo, ba la Tula, ba iarăși nu mai mănâncă supă de carne, ba trebuie să bea cafea de ovăz, se vede că s-a plicitisit să fie sănătos. Pentru mine însă agitația asta e îngrozitoare și neplăcută. Tot spune că nu poate să scrie. Maşa a avut ieri cursuri de seară și a predat singură și s-a surmenat. (...)

16 iunie

Toată ziua a plouat și a fost furtună, natura s-a luminat, și oamenii. Liovocika s-a întors de la Burkevici oarecum trist și

tăcut. Maşa, fiica mea, află lucruri groaznice în sat, în mediul muncitorilor şi al fetelor de ţăran, se întinează cu toate astea din punct de vedere moral, se minunează, se întristează, aducând cu ea acasă această mizerie morală, pe care ne-o povesteşte. Este îngrozitor! I-am povestit tot lui Liovocika – el a spus că nu trebuie să le întoarcem spatele, ci să-i ajutăm să iasă din această incultură crasă. Să ajuți, da, să ajute el, şi chiar eu pot încerca să ajut, dar ea, o fată nevinovată, de douăzeci de ani! El a împins-o în mediul acesta murdar. N-are decât să răspundă pentru ea în faţa lui Dumnezeu şi a propriei sale conştiinţe, dar eu, prin firea mea, nu pot, o să mor, o să mă sufoc dacă o să pătrund în mediul acesta. Observ la Maşa în ce măsură i s-a impus ceea ce orice fată trebuie să alunge cu groază.

Toată ziua am tapiţat paravanul şi mobila din camera Saşei şi a Lidiei. Uneori simt nevoia de muncă fizică. Acum sunt mulţumită pentru multă vreme. (...)

21 iulie

Trebuie să notez toată această poveste absurdă, fantastică şi tristă pe care am trăit-o astăzi. Nu ştiu ce anume e absurd – eu însămi sau acele situaţii în care se întâmplă să fiu. Mă simt aşa de istovită, m-am chinuit aşa de mult sufleteşte şi trupeşte!

Astăzi, înainte de masa de prânz, Liovocika spune că scrie o scrisoare câtorva ziare în care renunţă la drepturile cuvenite pentru ultimele sale creaţii. Când a vorbit despre acest subiect ultima dată, mă hotărâsem să îndur totul cu bunătate, şi aşa aş fi făcut. Dar au mai trecut câteva zile şi el a început să aducă din nou vorba despre acest subiect. Acum nu eram pregătită şi primul sentiment a fost iar unul rău, adică am simţit în mod direct toată nedreptatea acestei hotărâri faţă de familie şi am simţit pentru prima dată că acest protest este un nou dezacord public faţă de mine şi familie. Acest lucru m-a neliniştit cel mai mult. Ne-am

spus unul altuia multe lucruri neplăcute. I-am reproșat că e însetat de glorie, e plin de vanitate, el a strigat că are nevoie de ruble și că n-a mai văzut o femeie așa de proastă și de lacomă. I-am spus cum m-a umilit toată viața, pentru că nu e învățat să aibă de-a face cu femei respectabile. El mi-a reproșat că pentru banii pe care îi primesc doar stric copiii... În cele din urmă, a început să strige la mine: „Pleacă, pleacă!“ Și am plecat. Și am luat-o prin livadă, fără să știu ce o să fac. Paznicul a văzut că plâng și mi s-a făcut rușine. Așa că am ieșit în livada de meri. Acolo m-am așezat într-o groapă și am semnat toate anunțurile cu creionul pe care-l aveam în buzunar. Apoi am scris în carnețelul meu că o să mă sinucid la Kozlovka, pentru că m-au adus la capătul puterilor neînțelegerile din viața alături de Lev Nikolaevici, că nu mai am putere să *rezolv* singură toate problemele familiei și că de aceea mă sinucid.

Țin minte că în tinerețe, după o ceartă, mereu voiam să mă sinucid, însă azi aș fi avut și curaj, dar o întâmplare m-a salvat. Am fugit spre Kozlovka cuprinsă de o nebunie totală. Nu știu de ce, îmi tot aduceam aminte de Liova și mă gândeam că dacă acum o să găsesc o telegramă sau o scrisoare în care se spune că Liova, din nu știu ce motiv, nu mai este, asta îmi va grăbi hotărârea. Când am ajuns în fugă până aproape de podețul de lângă râpa mare, m-am întins să mă odihnesc. Începuse să se întunece, dar nu-mi era frică. E ciudat că acum mi se părea *rușinos* să mă întorc acasă fără să-mi fi îndeplinit intenția. Și pornisem așa de aiurea, de liniștită spre obiectivul meu, cu o asemenea durere fizică de cap, îngrozitoare, parcă eram prinsă în chingi. Când voiam să pornesc mai departe, văd că vine cineva dinspre Kozlovka, văd o bluză. M-am bucurat, credeam că e Liovocika și o să ne împăcăm. Se dovedise că era Al. Mih. Kuzminski. Mi-era necaz că îmi împiedicase intenția, simțeam că n-o să scap de el. El s-a minunat foarte tare când m-a văzut singură și a remarcat după fața mea că eram tulburată. Nu mă așteptam nicicum să-l văd și tot încercam să-l conving să se ducă acasă și să mă lase, spunându-i că vin și eu imediat. Dar el nu pleca și tot încerca să mă facă să vin cu el,

arătând spre mulțimea care mergea pe partea cealaltă și spunea că o să mă sperii, că Dumnezeu știe cine mai bântuie pe aici.

Apoi a mai spus că voia să dea un ocol, prin Voronka și Poiana Arsă, că l-au atacat niște furnici zburătoare, a trebuit să fugă în desiș, să se dezbrace și, uite, a cam pierdut timpul și s-a decis să se întoarcă pe același drum. Văzând că Dumnezeu nu voia păcatul meu, m-am supus de nevoie și am plecat cu Kuzminski. Dar nu aveam chef să merg acasă și am luat-o pe la Zakaz, să mă scald. Credeam că mai am o șansă, aș fi putut să mă înec. Mă urmărea aceeași idee fixă, disperare și dorință de a părăsi viața asta, plină de sarcini care îmi depășeau puterile. În pădure era întuneric beznă, am început să mă apropii de râpă, când, deodată, un animal – nu știu, sunt mioapă și nu văd nimic la distanță –, un câine, o vulpe sau un lup a țâșnit pe lângă mine cu intenția de a-mi tăia calea. Am țipat din toate puterile. Animalul a apucat-o repede spre pădure și apoi a luat-o la goană ca vântul, lovindu-se de frunze. În momentul acesta m-a părăsit curajul, m-am întors acasă și m-am dus direct la Vanecika. Deja se culcase, dar a început să mă alinte, tot spunându-mi: „Mama mea, mama mea!“ Țin minte, când mă duceam la copii într-o asemenea dispoziție, copiii îmi dădeau din nou sens vieții, dar azi, spre marea mea groază, am observat că, dimpotrivă, disperarea îmi devenise și mai puternică și copiii acționau rău, cumva fără speranță.

După aceea m-am dus să mă întind, mai întâi în patul meu, dar mai apoi m-a cuprins neliniștea la gândul că Liovocika plecase, și m-am culcat în aer liber, în hamac, să trag cu urechea dacă nu cumva apare. Încet-încet toată lumea s-a adunat pe terasă, s-a întors și Liovocika. Flecăreau cu toții, strigau, râdeau. Liovocika era plin de viață de parcă nu se întâmplase nimic – exigențele rațiunii sale în numele ideii nu-i atinseseră inima, niciun pic. Acest fel de durere mi-o mai provocase încă *de nu știu câte ori* înainte! El n-o să afle niciodată cât de aproape am fost de sinucidere, iar dacă o să afle, n-o să creadă.

Am adormit în hamac în urma acestei îngrozitoare epuizări morale și fizice. Mașa tot căuta ceva cu lumânarea în mână și

m-a trezit. M-am dus să beau ceai. După ce s-au adunat toți, au început să citească *Omul ciudat* al lui Lermontov. Când au plecat și s-a dus și Ginzburg, Liovocika a venit la mine, m-a sărutat și mi-a șoptit ceva împăciuitor. L-am rugat să-și publice anunțul și să nu mai vorbim de asta. A spus că n-o să-l publice până ce nu voi *înțelege* că așa trebuie. Am replicat că nu pot să mint și n-o s-o fac, dar că nu pot *să înțeleg*. Starea mea de azi m-a împins la moarte – ceva s-a rupt extrem de serios, ca la bătrânețe, cu severitate, cu întristare. „Las să dea în mine! Numai să-mi vină de hac mai degrabă!“ Uite ce-mi trece prin minte.

Și din nou, din nou acea *Sonată Kreutzer* mă urmărește. Astăzi i-am declarat iară că n-o să mai trăiesc cu el ca o soție. M-a asigurat că asta vrea și el, și nu l-am crezut.

Acum doarme, dar nu pot să mă duc la el. Mâine e onomastica Maşei Kuzminskaia și copiii, sub conducerea mea, pregătesc o șaradă. Să dea Domnul să nu-i încurc și să nu stric dispoziția nimănui! (...)

27 iulie

Sunt teribil de nemulțumită de mine! De dimineață m-a trezit Liovocika cu niște sărutări pătimașe... Apoi am luat un roman franțuzesc, *Un coeur de famme* de Bourget și am citit până la 11 și jumătate în pat, lucru pe care nu-l fac niciodată. Toată această beție de neiertat la care m-am dedat, la vârsta mea! Îmi pare rău și mi-e rușine! Mă simt o păcătoasă, o nefericită, nu pot să fac nimic, deși depun mari eforturi. Și toate astea în loc să mă scol dimineață, să-i trimit pe başkirii care întârzie la calea ferată, pentru a-i scrie notarului și a-l trimite după hârtii, pentru a vedea ce fac copiii. Saşa și Vania s-au rostogolit o vreme în patul meu, s-au jucat și au râs. I-am povestit lui Vania basmul despre Lipuniuşka, a fost foarte mulțumit. Vania are guturai, Saşa are probleme cu stomacul. Apoi am făcut o lecție de muzică cu Mișa, am fost

blândă și a fost bine. Andriușa face o traducere englezească și a renunțat definitiv la muzică. La noi sunt Sonia Mamonova și Hohlov. Afară e senin și un aer proaspăt.

Ah, ce om ciudat mai e soțul meu! După ce am avut *povestea* asta, a doua zi dimineață mi-a declarat pătimaș că mă iubește și spunea că am pus așa de tare stăpânire pe el, că nu s-ar fi gândit niciodată că ar fi posibilă o asemenea afecțiune. Și toate chestiile astea fizice, și uite, acea taină a neînțelegerii noastre. Ciudățenia lui pune stăpânire și pe mine, dar eu *nu vreau* să se întâmple așa, cu toată ființa mea morală, eu am visat, sentimentală, și am tânjit întreaga viață după niște relații ideale, după o comuniune cu totul, dar nu cu *asta*. Și viața s-a dus, și tot ce e bun aproape a dispărut, în orice caz, idealul…

Romanul lui Bourget m-a captivat prin faptul că am găsit în el acea idee, acel sentiment de care eram și eu așa de capabilă. O femeie din lumea bună iubește în același timp doi bărbați – pe cel de dinainte, nobil, iubitor, minunat, aproape soț, deși nerecunoscut, și unul nou, frumos, care și el o iubește. Știu în ce măsură e posibilă o asemenea iubire dublă, și e bine descrisă. De ce mereu o iubire trebuie s-o excludă pe alta? Și de ce nu se poate să iubești și să rămâi cinstită? (...)

19 septembrie

Așa cum se întâmplă mereu, când viața e plină de evenimente, atunci nu ai timp să scrii în jurnal, că altfel ar fi fost și el interesant. Să enumăr toate evenimentele.

Înainte de 25 august ne-am pregătit veseli de nunta Mașei Kuzminskaia. Am mers la cumpărături, am făcut lampioane, podoabe pentru cai, steaguri ș.a.m.d. În dimineața zilei de 25 i-am binecuvântat pe Vanecika Erdely cu fratele Sașa și l-am dus cu trăsura la biserică. Amândoi eram emoționați. Îmi părea rău de acest băiat tânăr, curat, delicat, că așa de repede își asumă

obligațiile și că e așa de singur. Mașa a fost binecuvântată în lipsa mea. Se spune că a plâns foarte tare, și tatăl ei la fel. Apoi a fost ceremonia, tot timpul am avut lacrimi în gât – am trăit și trecutul meu, și viitorul ei, și posibilitatea de a mă despărți de Tania și chiar de Mașa, de care mereu mi-e milă și față de care mă simt vinovată că nu o iubesc suficient.

Apoi am luat masa de prânz pe locul de crocket. A fost o zi senină, minunată, caldă. Toți erau veseli, toți se simțeau relaxați și erau bucuroși, și rudele, și vecinii. Seara am jucat tot felul de jocuri, am dansat, am cântat. Figner a cântat uimitor de bine în seara asta. Toată ziua am urmărit-o pe Tania, pe foștii ei logodnici, adică pe bărbații care o ceruseră în căsătorie, și pe Stahovici, căruia i-aș fi dat-o cu plăcere de nevastă. El ar fi apreciat asta și ar fi iubit-o cu siguranță. Ne-am despărțit târziu, dar eu am stat până în zori cu musafirii cărora le era frică să plece pe întuneric. A rămas și nora mea, Sonia, și Tania, și Stahovici care-i spunea Soniei lucruri crude despre copiii mici și greutatea de a-i avea. Liovocika fusese bolnav cu două zile înainte de nuntă, dar în ziua aceea a fost mult mai bine. Toți cei nouă copii ai mei s-au adunat din nou și am fost foarte fericită și mi-am dat la o parte toate grijile și problemele. Mirii au petrecut noaptea fiecare în locul de odinioară – Mașa cu sora, Vanecika Erdely cu Liova. A doua dimineață totul a fost ca altădată, iar spre ora 6 seara i-am condus pe miri la Iasenki și toți au plâns foarte mult. Era frig, bătea bântul, sufletul îmi era trist și viața pornea din nou ca mai înainte, dar ne pregătea noi și noi emoții. Înainte de 29 nu am pus problema mutării la Moscova. Dar timpul trecea, nu puteam să-l irosim, și uite, în seara zilei de 29, i-am cerut permisiunea lui Liovocika să facem câțiva pași, rugându-l să-mi dea răspunsul lui referitor la mutarea la Moscova și la înscrierea copiilor la gimnaziu. I-am spus că știu cât de greu îi este, că îl întreb numai cât timp din viață îmi poate jertfi mie pentru a locui alături de mine la Moscova. Mi-a răspuns: „Eu nu vin deloc la Moscova.“ Atunci am spus: „Ei, foarte bine, atunci se rezolvă și problema asta, nici eu nu mă duc la Moscova, și nu duc nici copiii, o să caut din nou

profesori.“ „Nu, nu vreau asta, du-te neapărat și du și copiii, dacă tu consideri că așa trebuie și așa e mai bine.“ „Da, dar asta presupune despărțirea, n-o să mă mai vezi nici pe mine, nici pe cei cinci copii toată iarna.“ „Pe copii îi văd și așa puțin și aici, iar tu o să vii la mine.“ „Eu? Pentru nimic în lume.“

Am simțit deodată părerea de rău că l-am iubit și i-am aparținut numai lui toată viața, că și acum, când sunt aruncată ca un obiect de prisos, sunt totuși atașată de el și nu pot să-l părăsesc.

Lacrimile mele l-au tulburat. Dacă în el se ascunde vreun pic de empatie, atât de puternică de altfel prin cărți, atunci ar trebui să înțeleagă această durere și forță a disperării pe care le aveam atunci.

„Îmi pare rău de tine“, mi-a spus, „văd că suferi și nu știu cum să te ajut.“ „Dar eu știu“, i-am replicat, „și consider că e imoral să rupi familia în două, fără niciun motiv. Eu îi sacrific pe copii, pe Liova și pe Andriușa, educația și destinul lor, și o să rămân cu tine și cu fetele la țară.“ „Uite, vorbești de *sacrificiul* copiilor, dar tu însăți o să reproșezi asta.“ „Și atunci ce să facem, spune, ce să facem?“ El a tăcut. „Acum nu pot să-ți răspund, lasă-mă să mă gândesc până mâine.“

Ne-am despărțit pe pământurile din Grummont – el s-a dus la un bolnav, în Grummont, eu acasă. Ce rană imposibil de vindecat, adâncă, mi-a făcut în inimă cu această nouă alungare a mea, cinică, lipsită de inimă, din viața lui! Începuse să se întunece. Am luat-o pe drum și am plâns tot timpul. A fost o nouă înmormântare a fericirii mele. Veneau țărani și țărănci și mă priveau uimiți. Mi-era frică să merg prin pădure. Acasă era lumină, se bea ceai, copiii s-au năpustit asupra mea.

A doua zi Liovocika mi-a spus cu un glas liniștit: „Du-te la Moscova, ia copiii, se înțelege, o să fac tot ce vrei.“ „Vrei?“ Mi se părea straniu cuvântul acesta. De mult nu mai vreau nimic pentru mine, numai fericirea, bucuria, sănătatea lor.

Seara am strâns lucrurile copiilor și ale mele, am luat hârtiile și pe 1 septembrie, duminică seara, i-am adus pe băieți la Moscova. Îndoiala și groaza dacă am făcut bine sau nu o să se păstreze

pentru totdeauna. Dar credeam că fac ce trebuie. Chiar înainte de plecare am auzit de la Liova povestea groaznică a decăderii lui Mișa Kuzminski cu doica lui Mitecika și faptul că băieții mei știau în detaliu toate acestea.

O lovitură după alta. Repulsie, tristețe pentru soră, durere pentru nevinovăția băieților mei – toate acestea puseseră stăpânire pe inima mea. Așa am plecat, așa am trăit la Moscova cu durerea aceasta. Dar grijile materne, susținerea morală a băieților în noul loc, toate m-au mai liniștit. Apoi a venit Liova și mi-a povestit despre disperarea surorii mele Tania și despre cât de greu a suportat ea această veste. De mult eram atât de îndurerată, că m-am comportat și mai aiurea în legătură cu asta, în vreme ce Tania se supăra că sunt rece și nu o compătimesc îndeajuns. Dar nu este adevărat. O atitudine obosită față de această chestiune nu e mai puțin compătimitoare decât una energică, pătimașă, care poate avea loc numai imediat după ce oamenii sunt loviți. La Moscova a venit și Liova. Va susține întârziat examenul de trecere din anul I în al II-lea. Liova e mult prea bun. El e și delicat, și curat, și talentat, și bun cu copiii. Acum se implică în lecțiile lor, în viața lor. A repetat lecțiile cu Andriușa, le-a indus probleme morale referitor la povestea cu Mișa Kuzminski și i-a încurajat.

La Moscova am locuit cu ei două săptămâni, am mai vopsit pe ici pe colo, am mai lipit ceva, am modificat prin casă, am tapițat mobila, am aranjat viața copiilor și am plecat. Au rămas acolo cei trei fii, Borel, Aleksei Mitrofanîci și acum Fomici.

Acasă am ajuns în 15. Dimineață Liovocika mi-a reproșat că am dus copiii în „vâltoare“. Din nou discuția s-a ascuțit, dar în curând s-a potolit. Încă nu putea fi vorba de o ceartă. Mi-am exprimat nemulțumirea față de Tania în ceea ce-l privește pe Mișa și am pomenit de posibilitatea despărțirii noastre vara viitoare. Liova mă convinsese așa de tare că e necesar pentru copii, dar pentru mine era îngrozitor de greu. La fel a acționat asta și asupra Taniei. Ea s-a înroșit și a spus: „Ajunge, Sonia, mi-ai sfâșiat inima de tot!“ Am abandonat problema până în primăvară și înainte

ca Mișa să dea vreun semn. Apoi am stat de vorbă cu Liovocika despre scrisoarea pe care o trimisese în 16 la ziare, referitor la refuzarea drepturilor de autor pentru articolele tipărite în părțile a XII-a și a XIII-a. Este vorba de același motiv – vanitatea și dorința de o nouă și o nouă glorie, pentru a se vorbi din ce în ce mai mult despre el. Și în legătură cu asta nimeni nu mă poate convinge de contrariu.

Scrisoarea a fost trimisă. Spre seară a venit o scrisoare de la Leskov cu un extras din ziarul *Novoe vremia*. Extrasul acesta purta titlul „L.N. Tolstoi despre foamete". Leskov, din scrisoarea pe care i-o trimisese Lev Nikolaevici, a publicat ceea ce Liovocika scrisese despre foamete. Scrisoarea lui Liovocika era, pe alocuri, nu prea articulată și, în orice caz, nu pregătită pentru tipar. A fost tulburat de faptul că fusese publicată, nu a dormit noaptea și a doua zi a spus că foametea nu-l lasă să aibă liniște, că ar trebui să se construiască niște cantine populare unde ar putea veni să mănânce cei flămânzi, că trebuie să facă un efort personal, în primul rând, că speră să-i dau bani (dar tocmai dusese la poștă scrisoarea cu renunțarea la drepturile pentru volumele al XII-lea și al XIII-lea, *pentru a nu mai primi bani* – să-l mai înțelegi!) și că o să se ducă chiar acum la Pirogovo, pentru a începe treaba asta și să scrie despre ea. Dar nu poate să scrie și să publice ceea ce nu a fost pus în practică și uite, trebuie ca, ajutat de frate și de moșierii de acolo, să facă două-trei cantine despre care să publice.

Mi-a spus înainte de plecare: „Dar să nu crezi, te rog, că fac asta numai ca să se vorbească despre mine, pur și simplu nu mai pot avea liniște."

Da, dacă ar fi făcut asta numai pentru ca inima să i se umple de sânge din cauza durerii la gândul celor flămânzi, i-aș fi căzut în genunchi și i-aș fi dat multe. Dar eu nu i-am auzit și nu-i aud inima. Cu pana și cu inteligența lui n-are decât să tulbure inimile altora!

Trăim liniștiți, Tania, eu, Mașa, Vera, Vasia, Vania, Sașa, Mitia. Vremea e uimitoare, e senin, liniște. De la băieți primim scrisori

frumoase. Sunt bucuroasă de izolare, de odihnă. M-am concentrat pe viața mea interioară, citesc, mă gândesc, scriu și mă rog. Ieri încă eram răvășită de pasiunile pe care mi le stârnise soțul, astăzi sunt tot mai liniștită, mai calmă, mai senină și mai bine. Curățenie și seninătate – iată idealul. (...)

1893

(...) 5 noiembrie

Moscova. Cred în duhuri bune și rele. Duhurile rele pun stăpânire pe omul pe care îl iubesc, dar el nu observă asta. Iar influența lui e păgubitoare. Și uite, fiul lui moare, și fetele mor, și moare tot ce se atinge de el. Iar eu mă rog, zi și noapte, pentru copii, și acest efort spiritual este greu, și slăbesc, și o să mor fizic, dar din punct de vedere moral sunt salvată, pentru că e vorba de comuniunea mea cu Dumnezeu, iar legătura aceasta nu se poate rupe cât timp nu mă aflu sub influența celor stăpâniți de forțele necurate, care sunt orbi, reci, care uită și nu văd obligațiile impuse de Dumnezeu, care sunt mândri și plini de sine. Nu mă rog pentru cei mici, ei încă nu pot fi distruși. Aici, la Moscova, Liova a devenit mai vesel și a început să se îndrepte. Se află în afara oricărei influențe, cu excepția rugăciunii mele. Dumnezeu ne-a inspirat să trimitem cu el un om bun. Numai de n-ar slăbi în mine energia rugăciunii, că altfel totul a pierit. Doamne, ai milă de noi și izbăvește-ne de orice influență, în afară de a ta.

1894

(...) 4 august

Zaharin crede că Liova e rău. Inima mea știe de mult asta. Dar cum să înduri să-l vezi pierind pe acest fiu tânăr, iubit și așa de bun! Mi s-a sfâșiat așa de tare inima, mă doare mereu așa de tare, trăiesc cu atât efort viața cotidiană, încât simt că acum-acum mă lasă puterile. Dar trebuie să trăiesc: trebuie pentru micul Vanecika, pentru Mișa, pentru Sașa, chiar și pentru Andriușa în care încă mai arde o flacără mică a iubirii și tandreții pentru mine. Însă totul e foarte greu. Înstrăinarea soțului, care mă apasă de mult, care a aruncat pe umerii mei totul, totul fără excepție: copiii, gospodăria, legăturile cu poporul și cu treburile, casa, cărțile și care, pentru toate acestea, mă disprețuiește cu o indiferență egoistă și critică. Dar viața lui? Se plimbă, călărește, scrie puțin, trăiește unde și cum vrea, folosindu-se însă de toți: de serviciile fetelor, de confortul vieții, de adulația oamenilor și de supunerea și munca mea. Și slava asta, slava asta nesătulă pentru care a făcut tot ce a putut, și continuă să facă. Numai oamenii fără inimă sunt capabili de o asemenea viață. Sărmanul Liova, ce s-a mai chinuit cu aceste relații proaste pe care le-a avut în ultima vreme cu tatăl său. Înfățișarea fiului bolnav l-a împiedicat să trăiască liniștit și ca un sibarit, iată ce l-a supărat pe tată! Nu pot să-mi amintesc fără durere acești ochi negri, bolnăvicioși ai lui Liova, cum își priveau tatăl când acela îi reproșa că e bolnav și nu credea în suferințele

lui! Niciodată nu trecuse prin așa ceva, iar când era bolnav era nerăbdător și capricios.

Și Tania e la Moscova cu Liova, mi-e milă de ea și e trist fără ea, niciun *prieten* nu a mai rămas acasă, deși adepții lui Lev Nikolaevici și el însuși au influențat firea ei veselă, sănătoasă și energică, și au înstrăinat-o de mine. Astăzi a plecat de la noi Strahov. Acasă e caniculă, ne-am scăldat cu Sașa, s-au adunat țăranii, alergătură pe ogoarele nestrânse, pe căldură, până-ți dai sufletul, o noapte minunată cu lună, caldă și frumoasă până la durere. Lev Nikolaevici s-a dus la Potiomkino să afle ce e cu victimele incendiilor și să le ajute cu bani. Andriușa s-a dus la Ovsiannikovo la M.A. Schmidt, Mișa stă cu mine, Mașa și Maria Kirillovna sunt la Kozlovka. (...)

1895

1 și 2 ianuarie

Trebuie să notez în jurnal, îmi pare tare rău că am scris în viața mea așa de puțin.

Ieri Liovocika a plecat cu Tania la Olsufievi, la Nikolskoe. Când rămân fără soț, mă simt deodată liberă din punct de vedere spiritual și singură în fața lui Dumnezeu. Mi-e mai ușor să mă înțeleg pe mine însămi și mai ales acea învălmășeală în care trăiesc.

Evenimente: Liova a început să se trateze cu curent electric, a devenit mai liniștit, a plecat la familia Șidlovski.

Mașa e la pat, Sașa și Vania au gripă, se plictisesc, aleargă cu fetița Verka și cu Kolia (al celui de la artel). Andriușa e în sat la Ilia, Mișa s-a dus cu vioara la Martînovi. A fost viscol, minus 7 grade.

În noaptea asta la ora 4 m-a trezit soneria. M-am speriat, aștept din nou soneria. A deschis valetul, s-a dovedit a fi Hohlov, unul dintre adepții lui Liovocika, înnebunit. O urmărește pe Tania, o cere în căsătorie! Sărmana Tania acum nu mai poate să iasă nici afară. Jerpelitul ăsta, plin de păduchi, *obscur*, tot aleargă după ea. Sunt oamenii pe care acum Lev Nikolaevici i-a adus în viața lui intimă, de familie, și trebuie să-i alung.

Și e ciudat! Oameni care, nu se știe de ce, în mod dureros, au rătăcit calea vieții obișnuite, oameni slabi, proști, sunt tocmai cei

care dau năvală la învățătura lui Lev Nikolaevici și, într-un fel sau altul, ireversibil, dispar.

Mi-e teamă că, atunci când o să încep să scriu la jurnal, o să încep să-l condamn pe Lev Nikolaevici. Dar nu pot să nu mă plâng că tot ce se propovăduiește pentru fericirea oamenilor, totul încurcă așa de tare viața, încât îmi este din ce în ce mai greu să trăiesc.

Alimentația vegetariană a dus la o complicare a mesei de prânz, la niște cheltuieli suplimentare și la o muncă în plus a oamenilor. Predicarea iubirii și a binelui a dus la indiferență față de familie și la intruziunea a tot felul de adunături în viața noastră de familie. Dezicerea (verbală) de bunurile pământești produce înfierare și critică. Când toate aceste complicații sporesc foarte tare, atunci mă enervez, spun cuvinte dure, devin nefericită și mă căiesc, dar mult prea târziu.

A fost Elena Pavlovna Raevskaia. A venit să mai stea puțin cu mine seara, mi-a cerut nuvela. Am revăzut-o și îmi dau seama cât îmi iubesc această povestire. E așa de plăcut!

Simt tandrețe față de Mașa. E delicată, ușoară și simpatică. Cât de mult aș vrea s-o ajut cu Petia Raevski! Pe Tania am început s-o iubesc mai puțin ca înainte. Simt asupra ei murdăria întunecaților ăstora, Popov și Hohlov. Îmi pare rău de ea, s-a stins și a îmbătrânit. Îmi pare rău de tinerețea ei, așa de frumoasă, veselă și promițătoare. Păcat că nu e căsătorită. De fapt, cât de puțin mi-a dăruit familia mea frumoasă și numeroasă. Adică toți sunt așa de puțin fericiți. Și este lucrul cel mai dureros pentru o mamă.

Am scris trei scrisori: una de afaceri, la Praga, răspunsul baronului Mengden și S.A. Filosofovei. Mă duc la culcare la ora 3 noaptea. Le-am citit de dimineață lui Sașa și lui Vania, cu voce tare, *80 000 de leghe sub mări* de Jules Verne. Le spun: „Este greu, n-o să înțelegeți.“ Dar Vania îmi răspunde: „Nu-i nimic, mamă, citește, o să vezi cum o să ne deșteptăm de la asta și de la *Copiii căpitanului Grant*.“

Liova a venit de la Șidlovski posac și foarte nemulțumit. (...)

9 ianuarie

Mișa Olsufiev a adus o scrisoare de la Lev Nikolaevici. Îmi reproșează că nu sunt bucuroasă, dar el singur ne-a complicat și ne-a stricat viața. Dar e o scrisoare bună și-mi face plăcere, deși cât de puțin îl mai iubesc acum, comparativ cu înainte! Nu-i duc dorul când nu e cu mine, mi-e mai ușor așa. De câte ori am tânjit degeaba și am fost tristă în lipsa lui, l-am rugat să stea puțin cu mine, să aștepte fie însănătoșirea mea, fie altceva. Și de câte ori am fost lovită așa de necruțător din pricina afecțiunii mele! Dacă nu sunt bucuroasă, este numai pentru că am obosit să iubesc, am obosit să tot îndrept lucrurile, să le fac tuturor pe plac, să sufăr pentru toți. Acum sunt numai două lucruri care mă mișcă, și amândouă dureros: Liova cu starea sa și Vanecika. De câteva ori pe zi îi pipăi picioruşele și mânuțele, așa de slabe, îi sărut obrazul palid, lăsat, și mă tot chinuiesc, mă doare. La masa de prânz mănâncă foarte puțin și eu nu mănânc deloc. Am ajuns la capătul puterilor din cauza lui.

A plecat Ilia. Am discutat cu Veselitskaia liniștit, bine și cu chibzuință. Mi-a povestit toată istoria despărțirii de soț. Păcat că M. Olsufiev nu se căsătorește cu Tania, măcar de-ar fi o durere și despărțirea de ea.

A venit Dunaev, dimineața a fost Maşa Zubova. A plecat Maşa Racinskaia. Am petrecut ziua fără să fac nimic, numai cu musafirii. Am obosit, sunt nervoasă și lipsită de viață. Vremea e bună, sunt minus trei grade. (...)

18 ianuarie

Îmi aduc mereu aminte că e ziua în care a murit Alioșa al meu. A murit acum nouă ani.

M-am trezit la 6 dimineața, i-am dat patru grame de chinină lui Vania. Apoi m-am trezit la 8 și jumătate, i-am luat temperatura, 36 cu 7. M-am culcat și am adormit. M-am trezit târziu, mă

doare o tâmplă. M-am dus să cumpăr pânză, ciorapi, ață și altele, tot ce e necesar, le-am adus copiilor niște piese pentru ariston[1]. După-masă am cântat cu Mișa la vioară sonata lui Mozart, apoi Schubert. Mi-a părut rău că mă pricep așa de puțin, el era pasionat și mi-a părut rău să-l întrerup pentru lecțiile cu meditatorul. Pe Andriușa îl doare burta, dar el e leneș și neplăcut prin slăbiciunea sa.

Au venit Lev Nikolaevici și Tania de la Olsufievi. Întâlnirea noastră nu a fost veselă după optsprezece zile de despărțire, nu așa cum era de obicei. Tania are un ton răutăcios de condamnare, Liovocika este indiferent total. Acolo au dus-o într-o veselie, fără griji – s-au dus în vizite, Lev Nikolaevici chiar a jucat vint și a cântat la patru mâini. La Olsufievi nu are parte de privirile critice ale adepților lui și poate trăi simplu, se poate odihni de la acest fals bombastic pe care chiar el l-a creat în mijlocul adepților săi. Dimineață am avut o discuție cu miss Spiers cu privire la lipsa ei de utilitate. Este foarte neplăcută și nu-i iubește pe copii. Va trebui să ne despărțim de ea. Acum nu mai sunt deloc guvernante bune. Totul e trist. (...)

5 februarie

Sau am eu un caracter rău, sau am o viziune sănătoasă. Lev Nikolaevici a scris o povestire minunată, *Stăpânul și argatul*. Intriganta de Gurevici, pe jumătate evreică, pe calea abilă a măgulirii, a tot cerut ceva mereu, pentru revista ei. Acum Lev Nikolaevici nu mai ia bani pentru creațiile sale. Dacă ar fi tipărit măcar o cărticică ieftină pentru Editura Posrednik, pentru ca *toți* cititorii să aibă ocazia să citească, i-aș fi fost alături, l-aș fi înțeles. Mie nu mi-a dat-o pentru partea a XIII-lea – și atunci de ce i-a dat-o lui Gurevici? Mi se face rău și caut o cale pentru ca

[1] Instrument muzical mecanic, un fel de casetă muzicală.

totul să fie just pentru public, în avantajul lui, nu al lui Gurevici. Și o s-o găsesc.

Odată, de onomastica mea, Lev Nikolaevici mi-a adus într-o servietă, pentru o ediție nouă, *Moartea lui Ivan Ilici*. Apoi mi-a luat-o, după ce am publicat-o, pentru a o da în folosul public. Și atunci am plâns și m-am supărat. De ce este mereu așa de lipsit de delicatețe, mai ales cu mine? Totul a devenit așa de trist, așa de trist! Mașa a fost ieri la profesorul Kojevnikov și acesta e neliniștit cu privire la boala lui Liova. Azi-dimineață i-am reproșat lui Andriușa că s-au împlinit deja trei zile de când m-a mințit pe mine și pe tatăl său, promițând să vină acasă, iar el s-a dus la țigani cu Kleinmichel și Severțev. Andriușa s-a enervat deodată, spunând că, dacă l-a mințit pe tatăl lui, e pentru că tot anul singurul lucru pe care l-a auzit de la el au fost numai aceste două cuvinte: „Vino acasă!“ Și că tatăl niciodată nu are nicio legătură cu ei, că pe tată nu-l interesează de ei, că niciodată nu i-a ajutat cu nimic. E trist să auzi toate astea, dar aici e o mare doză de adevăr.

A fost Mamonov, contesa Kapnist, slabă, supărată de tulburările din universitate, foarte drăguță. Liovocika tușește și îndreaptă corectura la *Stăpânul și argatul*. Aseară au venit colegii Mașei și S.M. Martînova ne-a citit *Faust* al lui Turgheniev.

Și mi-am adus aminte de Turgheniev, când a fost la noi la Iasnaia Poliana și primăvara am fost la vânătoare de sitari – Liovocika lângă un copac, iar eu și Turgheniev lângă altul. Și l-am întrebat de ce nu mai scrie, iar el s-a aplecat, a privit în jur puțin poznaș și mi-a spus: „Se pare că nimeni, cu excepția copacilor, nu ne aude. Așa că uite ce-i, sufletul meu (la bătrânețe le spunea tuturor „sufletul meu“), înainte de a scrie ceva nou, trebuie să trec prin febra iubirii, dar acum asta e imposibil!“ „Păcat“, am spus eu și am adăugat în glumă: „Ei, dar îndrăgostiți-vă măcar de mine, poate că o să scrieți totuși ceva!“ „Nu, acum e prea târziu!“ mi-a răspuns el.

Era foarte vesel, seara a dansat cu fetițele mele și cu nepoatele Kuzminski un fel de cancan parizian, s-a încontrat vesel cu Lev

Nikolaevici și cu răposatul prinț Leonid Urusov. Țin minte că pentru masă a cerut să i se pregătească o supă de pui cu griș și o plăcintă cu carne de vită și cu ceapă, spunând că numai bucătarii ruși știu să gătească așa ceva. Față de toți se purta blând și tandru și lui Lev Nikolaevici i-a spus: „Ce bine ați făcut că v-ați căsătorit cu soția dumneavoastră!“ Tot încerca să-l convingă pe Lev Nikolaevici să scrie în formă artistică și vorbea foarte pătimaș despre înălțimea talentului lui. Acum e greu să-mi aduc aminte toate acestea, îmi pare rău că am notat așa de puține în viața mea. Nimeni nu m-a îndemnat, să spună că e important, și multă vreme am trăit într-o ignoranță ca de copil.

Astăzi, în *Novoe vremia*, a apărut știrea uimitoare despre moartea lui Mary Urusova. Avea numai 25 de ani, și un simț deosebit, artistic, muzical și delicat. Acum sufletul ei e cu tatăl, nu s-a înțeles cu grosolănia mamei. Sărmana fetiță!

21 februarie

Am trecut și trec printr-o altă perioadă grea a vieții. Nu-mi vine să scriu cât de greu, de groaznic și cât de clar este că din această perioadă viața mea începe să decadă. Nu-mi pare deloc rău de ea și gândul sinuciderii mă urmărește din ce în ce mai mult. Să mă ajute Dumnezeu să nu duc la bun sfârșit acest păcat greu! Astăzi era cât pe ce să plec din nou de acasă. Probabil sunt bolnavă, nu mai sunt stăpână pe mine, dar ce tare s-au înăsprit în sufletul meu toate suferințele prin care am trecut din cauza puținei iubiri a lui Liovocika pentru mine și copii. Există bătrânei fericiți care, după ce au petrecut o viață în iubire, așa cum am trăit și noi aproape treizeci și trei de ani, ajung să aibă relații amicale. Dar noi? Mereu am accese de tandrețe și de iubire prostească pentru el. Când eram bolnavă mi-a adus două mere minunate și am plantat semințele lor în amintirea tandreții lui atât de rare față de mine. Oare o să apuc să văd ce va ieși din aceste semințe?...

Da, voiam să descriu toată *istoria* noastră dificilă. Desigur, sunt vinovată de ea, dar cum am fost împinsă aici! Și să nu mă condamne copiii, căci nimeni nu va afla niciodată și nu va înțelege relațiile noastre conjugale. Dacă, în pofida întregii mele fericiri exterioare, vreau să părăsesc viața asta și am dorit-o de atâtea ori, oare asta nu are niciun motiv? Dacă ar ști cineva cât de grele sunt eternele urcușuri și încercări ale iubirii care, neprimind o altă satisfacție în afară de cea trupească, se erodează de la toate aceste urcușuri. Și e și mai dureros să te convingi de lipsa reciprocității în *ultimele* zile ale vieții tale și ale unicii și neschimbatei iubiri față de un om egoist, care ți-a dat în schimb numai o sentință severă și nemiloasă.

Ei, uite care e *povestea*. Nuvela *Stăpânul și argatul* m-a chinuit, așa cum se vede și din însemnările mele anterioare din jurnal. Dar am încercat să mă stăpânesc. L-am ajutat din toate puterile pe Liovocika la corecturi și, când totul era gata, i-am cerut permisiunea ca, după corectură, să o transcriu pentru mine, pentru a o publica și eu în partea a XIII-a a *Operelor complete*.

Pentru a nu întârzia expedierea la Petersburg, am vrut s-o transcriu noaptea. Nu știu de ce, Liovocika s-a supărat, spunea că o să trimită extrase, și protesta pătimaș împotriva transcrierii mele, din singurul motiv că este o nebunie. Dar pe mine mă chinuia faptul că numai *Severnîi vestnik* urma să aibă întâietatea, și mi-am adus aminte de cuvintele lui Storojenko, care spunea că Gurevici (editoarea) știa să-l vrăjească pe conte, adică îi ceruse două articole în același an, iar eu am decis, cu orice preț, să pregătesc concomitent și ediția mea, și cea din Posrednik. Amândoi eram tulburați și supărați. Liovocika era așa de încrâncenat, că a fugit sus, s-a îmbrăcat și a spus că va pleca pentru totdeauna din casă și n-o să se mai întoarcă.

Simțind că singura mea vină constă doar în dorința de a transcrie, deodată mi-a trecut prin minte că acesta este numai un pretext, că Liovocika vrea să mă părăsească dintr-un motiv mult mai important. Înainte de orice altceva m-am gândit că e vorba despre o altă femeie. Mi-am pierdut orice control, și, pentru a nu-i

da prilej să mă părăsească el primul, am fugit chiar eu afară și am luat-o la goană pe stradă. El după mine. Eu eram în halat, el cu pantaloni și fără bluză, cu vestă. M-a rugat să mă întorc, dar aveam un singur gând – să mor într-un fel sau altul. Plângeam în hohote și țin minte că și strigam că n-au decât să mă ducă la secție, la casa de nebuni. M-am udat până la piele, iar acum sunt bolnavă și anormală, parcă sunt blocată, și totul e tulbure.

Ne-am liniștit cumva. A doua zi dimineață l-am ajutat din nou să îndrepte corecturile pentru *Severnîi vestnik*. După micul dejun a terminat și a vrut să doarmă. I-am spus: „Acum pot să transcriu, o s-o iau." Liovocika stătea întins pe canapea, dar la auzul acestor cuvinte, a sărit în picioare cu o expresie răutăcioasă pe față și a început iar să refuze fără să explice motivul. (Nici acum nu îl știu). Nu m-am supărat, dar l-am implorat să-mi dea voie s-o copiez – aveam lacrimi în glas și în ochi. I-am promis că nu scot cartea fără permisiunea lui, dar îl rog numai să o transcriu. Deși nu m-a refuzat direct, răutatea lui m-a năucit. Nu puteam să înțeleg nimic. De ce îi erau așa de dragi interesele lui Gurevici și revista ei, ca să nu permită concomitent apariția și în anexa la volumul al XIII-lea, în ediția Posrednik?

Un sentiment de gelozie, de necaz, de amărăciune că *pentru mine* nu face *niciodată nimic*, o durere veche din cauza prea puținei iubiri a lui Liovocika drept compensație pentru iubirea mea mare – toate acestea s-au stârnit cu o disperare groaznică. Am aruncat corecturile pe masă și, după ce mi-am pus o blană ușoară, galoșii și căciula, am plecat de acasă. Din păcate sau nu, Mașa mi-a remarcat fața tulburată și a venit după mine, dar nu am văzut-o de la început, ci abia mai târziu. M-am îndreptat spre mănăstirea Devicii cu intenția să îngheț undeva pe colina Vorobiovî, în pădure. Țin minte, îmi plăcea ideea că în nuvelă a înghețat Vasili Andreici și din cauza acestei nuvele o să înghețe și eu. Nu-mi părea rău de nimic. Toată viața mea era jucată pe o singură carte – pe iubirea mea pentru soț, și jocul acesta fusese pierdut, nu mai aveam de ce să trăiesc. Nu-mi părea rău de copii. Simțim mereu că *noi* ne iubim copiii, *nu ei pe noi*, și de aceea ai

mei aveau să trăiască și fără mine. Maşa nu m-a scăpat din ochi nicio clipă și m-a adus acasă. Disperarea mea a mai ținut încă două zile. Am vrut din nou să plec. Am oprit o trăsură pe stradă a doua zi dimineață și m-am dus la gara Kursk. Cum au putut să ghicească copiii că tocmai acolo m-am dus, nu știu. Dar Serioja și Maşa au dat din nou de mine și m-au adus acasă. De fiecare dată îmi era rușine să mă întorc, era foarte neplăcut. Cu o seară înainte (era 7 februarie) fusesem foarte bolnavă. Toate sentimentele din mine sporiseră la extrem. Țin minte vag că mi se părea că pe cine va atinge mâna lui Liovocika, acela o să și moară. Îmi părea teribil de rău de Hohlov care înnebunise, voiam să-i scap pe toți de sub influența lui Liovocika. Și acum simt că iubirea mea pentru el o să mă distrugă – o să-mi distrugă sufletul. Dacă o să mă eliberez de ea, de iubirea aceasta, o să fiu salvată, că altfel, într-un fel sau altul, o să mor. El m-a ucis înlăuntru, acum sunt moartă, nu mai trăiesc.

Când plângeam foarte tare, el a intrat în cameră, s-a aplecat în fața mea până la pământ, până la podea, în genunchi, și m-a rugat să-l iert. Dacă măcar o picătură din acea iubire care se afla atunci în el s-ar fi păstrat vreme îndelungată, aș mai fi putut fi fericită.

După ce mi-a chinuit sufletul, a chemat doctori să mă vadă. A fost comic faptul că fiecare mi-a dat câte un medicament în specialitatea sa. Doctorul de nervi mi-a dat brom, cel de boli interne – Vichy și picături. În cele din urmă a fost chemat și mamoșul Sneghiriov. Acesta a spus cinic ceva despre „perioada critică“ și mi-a dat și el medicamentul său. Nu am luat niciun medicament. Nu mi-a fost mai bine. După ce am alergat pe străzi, îmbrăcată subțire, pe un ger de minus șaisprezece grade, tremurând până în măduva oaselor, cu nervii la pământ, m-am simțit tare bolnavă. Fetițele erau foarte speriate de mine, Mișa plângea în hohote, Andriușa s-a dus să-și împărtășească durerea lui Ilia. Saşa și Vania se tulburaseră și ei ca niște copii, Liovocika era neliniștit, dar cel mai drag îmi era Serioja, cu blândețea lui pașnică și cu lipsa oricărei dezaprobări. Liovocika, creștinule, de la tine am văzut mai mult înstrăinare decât iubire și părere de rău. Și toată

povestea s-a datorat doar iubirii mele nețărmurite pentru el. Mereu caută la mine *răutate*, măcar dacă ar ști că nu e nici pic, deși motive ar fi multe – ce să fac dacă Dumnezeu mi-a dat o fire așa de neliniștită și de pătimașă?

A fost foarte bună și blândă sora Maria Nikolaevna, spunând că, în epuizarea mea, am spus numai adevărul, dar a cam exagerat. Da, dar epuizarea asta e de neîndreptat și de neiertat!

Acum trăim din nou pașnic. Liova s-a dus în colonia sanitară a lui Organovici și nu scrie niciun cuvânt. E bolnăvicios de ostil față de familie și nu vrea să aibă nicio legătură cu noi. Poate că e mai bine pentru starea lui nervoasă. Ieri a venit de acolo doctorul și ne-a liniștit. Ei, să dea Dumnezeu să nu văd moartea niciunuia dintre copiii mei, și Dumnezeu să mă ia mai repede la el, acolo unde iubirea nu va fi un chin, ci o bucurie.

Mi-a dat și mie nuvela pentru Posrednik. Dar cu ce preț!

Îndrept corecturile și, cu tandrețe și cu iubire, urmăresc lucrarea artistică rafinată. Adesea am ochii în lacrimi din cauza ei. (...)

1897

1 iunie

Acum doi ani, în 23 februarie, a murit Vanecika al meu, și de atunci, după ce am scris ultima pagină în jurnal, l-am închis așa cum mi-am închis viața, inima, receptivitatea și bucuria de a trăi. Și nu mi-am revenit, dar absoluta singurătate sufletească mi-a trezit din nou dorința de a nota în jurnal. Las' să rămână scris tabloul ultimei perioade din viața mea, și, lucrul cel mai important, al vieții *conjugale*. O să notez strict numai fapte, iar când o să am o dispoziție mai bună, o să descriu și acești ultimi doi ani din viața mea așa de plină de trăiri lăuntrice.

Astăzi e ziua Sfintei Treimi. E senin, frumos. De dimineață i-am condus pe Tania și pe Serioja la Moscova, la nunta Mașei, care va avea loc mâine. Apoi am citit corectura la partea a XII-a, nouă deja, a ediției mele tipărite. Lev Nikolaevici scrie un articol despre artă și n-o să-l văd înainte de prânz. La ora 2 am mâncat. La ora 3 m-a chemat Lev Nikolaevici să călărim. Am refuzat, dar mai apoi tare am vrut să mă duc, în primul rând pentru că-mi era greu să rămân singură. Am pornit toți trei (cel de-al treilea era Dunaev) și am mers prin niște locuri foarte frumoase din Zaseka. Am fost și la mine, de unde extrage minereu o companie belgiană, am fost și la Împărăția Moartă, am coborât și am urcat prin râpe. Lev Nikolaevici a fost neobișnuit de tandru și grijuliu cu mine și m-am simțit impresionată și mișcată de acest lucru, deși,

dacă mai înainte această atitudine mi-ar fi produs o mare fericire, acum, când am aflat din jurnale adevărata lui părere despre mine, mă impresionează doar bunătatea bătrânească pe care mi-o arată și niciodată nu o să mai cad pradă acelor accese când de fericire, când de disperare, așa cum am mai făcut, din dragoste pentru el, înainte de lectura jurnalelor sale. O să descriu cândva această poveste cu jurnalele care mi-au dat peste cap viața sentimentală.[1]

Am mers trei ore și jumătate, era foarte bine. Când ne-am întors, l-am găsit pe A. A. Zinoviev. Lev Nikolaevici a citit cu musafirii săi o scrisoare a unui individ din Germania, eu m-am apucat din nou de corectură. A venit Andriușa și, vai! și el, și Mașa s-au dus la horă. La Sașa e în vizită Sonia Kolokolțeva, ele s-au plimbat cu m-lle Aubert.

2 iunie

Din nou același lucru: corecturi de dimineață, seara plimbare cu Lev Nikolaevici, Dunaev și Maklakov. Dunaev tot vorbea (foarte tare) despre importul și exportul de mărfuri din străinătate. Un amurg frumos – pe cerul curat globul strălucitor al soarelui și un singur norișor negru. M-am gândit la lucruri frumoase și mi-am adus aminte de momente fericite. Dar acum viața noastră e bolnavă. Și la propriu Lev Nikolaevici mă cam sperie: slăbește, îl doare capul – și mai este și gelozia asta dureroasă! Nu știu dacă eu sunt cea vinovată. Când m-am apropiat de Taneev mi-am imaginat adesea cât de bine e să ai un prieten la bătrânețe – liniștit, bun, talentat. Mi-au plăcut relațiile lui cu Maslovii și voiam și eu la fel... Și ce a ieșit!

Seara au fost Zinoviev și Feret cu soția. M-am dus cu Sașa la Kozlovka, am întâmpinat-o pe miss Welsh. E lună, umezeală, frig... și atât de apăsător! (...)

---

[1] Se are în vedere relația amicală a Sofiei Andreevna cu S.I. Taneev, după moartea fiului Vanecika.

4 iunie

De dimineață am avut o discuție grea cu Lev Nikolaevici despre S.I. Taneev. Aceeași gelozie insuportabilă. Un spasm în voce, un reproș amar făcut soțului suferind și o nostalgie chinuitoare toată ziua. Am citit corecturile la *Puterea întunericului.* O operă de artă minunată, completă și deloc fățarnică. Apoi m-am dus să mă scald, m-am întâlnit cu Taneev și asta mi-a adus aminte cu tristețe de întâlnirile zilnice, vesele, de anul trecut. După-masă el i-a cântat Taniei romanțele sale. Mai târziu am transcris pentru Lev Nikolaevici articolul său despre artă. A venit la mine să mă cheme la plimbare cu o asemenea bunătate și ne-am plimbat de minune. O scenă grea cu Andriușa din cauza banilor. A plâns și mie mi-a părut rău de el, dar îmi este neplăcut prin slăbiciunea sa, deloc bărbătească.

Taneev a cântat două *Piese fără cuvinte* ale lui Mendelsohn și m-a dat peste cap. Am transcris din nou pentru Lev Nikolaevici înainte de culcare.

Au fost Maşa şi Kolia, amărâți, slabi, jalnici... Tania îmi e foarte dragă și o iubesc. Dar unde s-a dus energia vitală, cea care vrea să iasă din mine la lumină cu atâta putere?

5 iunie

Azi a plecat Serghei Ivanovici și Lev Nikolaevici a devenit mai vesel și mai liniștit, iar eu sunt împăcată, pentru că l-am văzut puțin. Solicitările pline de gelozie ale lui Lev Nikolaevici de a rupe orice relație cu Serghei Ivanovici au un singur temei: suferința lui Lev Nikolaevici. Dacă întrerup aceste relații, și eu o să sufăr. Simt atât de puțin păcat și atâta bucurie liniștită, calmă în relațiile mele curate cu acest om, că în sufletul meu nu le pot distruge, cum nu pot nici să văd, să respir sau să gândesc. De dimineață am citit corecturi, l-am așteptat pe Serghei Ivanovici în balcon la cafea și el a venit fix în acel interval de timp în care

m-am dus în livadă, la moviliță, și vorbeam în livadă cu Vanecika, întrebându-l dacă sentimentul meu pentru Serghei Ivanovici e unul rău. Astăzi Vanecika m-a îndepărtat de el. Probabil că pur și simplu îi pare rău de tatăl lui, dar știu că el nu mă condamnă, el mi l-a trimis pe Serghei Ivanovici și nu vrea să mi-l ia.

Apoi m-am dus cu Maria Vasilievna la scăldat. Mă îngrozesc puterea și ușurința mea la mers. După-masă Lev Nikolaevici, Serghei Ivanovici, Turkin și eu am mers la plimbare, am cules un buchet minunat de flori. Lev Nikolaevici și-a explicat foarte pătimaș și bine ideile despre artă lui Serghei Ivanovici și asta m-a uimit după toată răutatea lui plină de gelozie. Mă chinuiește faptul că nu i-am corectat Saşei traducerea pe care i-am dat-o. Au venit Vera și Maşa Tolstîe. Am lucrat toată seara: mai întâi am citit corectura cu Maria Vasilievna, iar după cină am transcris trei ore articolele despre artă ale lui Lev Nikolaevici.

E prea puțină viață în casă. Sunt puțini oameni, dar, lucrul cel mai important, e mare plictiseală fără Serghei Ivanovici.

6 iunie

Noaptea nu am dormit din cauza durerii de cap și de spate și a unei melancolii insuportabile. Probabil această stare fizică grea este produsă de perioada mea critică feminină. Ne-am dus la scăldat cu Tania, Vera și Maşa Tolstoi. Astăzi nu sunt corecturi și toată ziua transcriu sârguincios pentru Lev Nikolaevici. Articolul acesta mă interesează foarte tare și-mi dă de gândit.

Toți s-au dus la Ovsiannikovo, eu și Lev Nikolaevici am rămas. M-am dus sus să scriu, el în biroul lui, și ne-am oprit să vorbim despre Maşa și despre faptul că dispoziția ei religioasă, care cândva a ajutat-o să trăiască, nu s-a păstrat. Lev Nikolaevici spunea că dispoziția lui religioasă i-a redat întreaga viață. Eu spun: „Poate cea interioară, că în exterior, niciun pic.“ El s-a supărat, a început să strige că mai înainte vâna, se ocupa de gospodărie

și aduna bani, dar acum nu mai face asta. Am spus că e mare păcat – atunci asta era în folosul familiei, gospodăria era în folosul comunității, pentru că a creat și a îmbunătățit multe lucruri, dar acum, cu aceleași camere, mâncare, condiții, după activitățile sale se plimbă cu bicicleta (cum a făcut zilele astea), călărește ce cai vrea și se hrănește cu mâncare pregătită, gustoasă, iar de copii nu numai că nu se îngrijește, dar uită foarte adesea de existența lor. Toate astea l-au făcut să explodeze. Este crudul adevăr despre care nu trebuia să-i aduc aminte. Las' să se liniștească și să se odihnească și el la bătrânețe. Dar mi-a adus atâtea reproșuri, cum ar fi acela că i-am stricat toată viața, câtă vreme eu am trăit numai pentru el și pentru copii, că nu am mai suportat.

Nu am mai trăit de mult o asemenea sfâșiere sufletească. Am fugit din casă, am vrut să mă sinucid, să plec, să mor, totul numai pentru a nu mai suferi. Ce fericire ar fi să trăiesc până la sfârșitul vieții în liniște și prietenie alături de un om bun, liniștit, nu să mă frământ ba cu scene nebunești de gelozie, ca acum trei zile, ba cu reproșuri crude, reciproce, ca astăzi. Iar cerul e așa de senin, totul emană numai frumusețe, liniște. Natura e bogată, plină de sevă, strălucitoare, de parcă a ajuns la gradul cel mai înalt de strălucire pentru a-i demonstra omului cât de inconsecvent este în fața ei prin patimile și durerea lui.

Seara ne-am împăcat fără nicio explicație. În amurg m-am dus să mă scald în Voronka, iar Lev Nikolaevici a venit după mine cu căruța și a început să-mi spună cu o voce caldă că ar fi vremea să încetăm să ne mai iubim așa de tare și de pătimaș și să ne certăm așa de intens. N-o să am parte niciodată de o prietenie liniștită, tandră, spirituală. Seara am mers singură prin pădure și tot m-am rugat și am plâns, am plâns și pentru Vanecika, și pentru singura iubire sfântă și puternică din viața mea. Și acum n-o să mai am parte de ea de la nimeni, în locul ei va fi pasiunea asta nebunească, plină de gelozie, trupească, care, prin forță, exclude orice alt atașament al inimii mele. (...)

18 iunie

Ziua de naștere a Sașei, are 13 ani. Ce amintire grea păstrez de la nașterea ei! Țin minte, stăteam seara la ceai, pe atunci Kuzminski locuiau încă la noi, guvernantă era m-me Seuron și fiul ei Alcide (a murit, sărmanul, de holeră) și vorbeam despre cai. I-am spus lui Lev Nikolaevici că mereu face totul numai în pierdere – a crescut niște cai minunați la Samara și i-a omorât pe toți. Niciun fel de rasă, nici bani, și au costat mii de ruble. Era un adevăr, dar nu despre asta era vorba. El mă ataca mereu, femeie însărcinată, probabil înfățișarea mea îi era neplăcută și în ultima perioadă îl iritam mereu. Și de data aceasta, la fel, s-a supărat groaznic, și-a adunat într-un sac de pânză niște lucruri, a spus că pleacă pentru totdeauna din casă, poate că o să plece în America și, în ciuda rugăminților mele, a plecat.

Iar pe mine mă apucaseră durerile facerii. Eu mă chinuiesc și el nu este aici. Sunt singură în livadă, pe bancă, durerile sunt din ce în ce mai grele, și el tot nu este. A venit Liova, fiul meu, și Alcide, mă roagă să mă duc să mă întind. Din cauza durerii mă cuprinsese un fel de amorțeală. A venit moașa, sora, fetițele plâng, m-au dus sus, pe brațe, în dormitor. Contracțiile sunt din ce în ce mai dese și mai puternice. În cele din urmă, la ora 5 dimineața, se întoarce.

Mă duc jos la el, e rău, posac. Îi zic: „Liovocika, m-au apucat contracțiile, acum o să nasc. De ce te-ai supărat așa de tare? Dacă sunt vinovată, iartă-mă, poate că nu voi rezista sarcinii acesteia...“ El tace. Și deodată îmi trece prin minte un gând, oare nu e din nou vorba de gelozie, oare nu sunt suspiciuni? Și îi spun: „Oricum, chiar dacă o să mor sau o să trăiesc, trebuie să-ți spun că mor curată și sufletește, și trupește în fața ta, nu am iubit pe nimeni în afară de tine...“

Deodată a întors capul, mi-a aruncat o privire fixă, dar nu mi-a spus nicio vorbă bună. Am plecat și peste o oră s-a născut Sașa.

Am dat-o doicii. Pe atunci nu puteam alăpta copilul, când Lev Nikolaevici mi-a încredințat deodată toate treburile, fiind nevoie dintr-odată să port și povara maternității, și pe cea a bărbatului.

Ce vremuri grele au mai fost! Și aceasta a fost întoarcerea spre *creștinism*! În spiritul acestui creștinism *mucenicia*, desigur, eu am primit-o, nu el.

Azi m-am sculat târziu, m-am dus să mă scald cu Tania și Maria Vasilievna. E un frig îngrozitor. Acum sunt numai 5 grade. Ziua am lenevit, am citit ceva corecturi, am conceput și am notat materiale pentru nuvelă. Seara m-am dus cu trăsura la Ovsiannikovo, la Mașa. A fost plăcut cu ea. La Kozlovka oamenii, cu cântece, trăgeau peste șine un vagon, ca locuință provizorie. Au fost cu noi alde Bers, tatăl și fiica, și Turkin, și Sașa, și două guvernante, Maria Vasilievna, și Tania și Mișa călare. Mai târziu am developat fotografiile Sașei și ale Vetocikăi pe care le-am făcut în timpul zilei.

Lev Nikolaevici s-a scăldat dimineață în iazul mijlociu, apoi a scris. După prânz a jucat *tennis* cu fetițele și cu Mișa. Mai târziu a mers cu bicicleta, apoi călare, ne-a ieșit în întâmpinare. Cât timp eu am developat, a stat de vorbă cu Bers și cu Turkin despre artă. Acum e foarte ocupat de asta și în multe privințe nu sunt deloc de acord cu el.

Bers a mai cântat cu Tania, ea la mandolină, iar el fredona dansuri, Mișa și cele trei fetițe au dansat, iar eu cu Mișa am făcut un tur de vals așa de ușor, că m-am minunat și eu. A bătut de ora 1. (...)

25 iunie

În noaptea aceasta nu am dormit deloc, e o arșiță cumplită, de parcă se revarsă peste tot un abur fierbinte. Îndur o perioadă foarte grea din punct de vedere fizic. Am cântat două ore și ceva sonatele lui Mozart și tot felul de exerciții. Am transcris mult pentru Lev Nikolaevici. Nu-mi place articolul lui, și-mi pare

foarte rău de asta. E o patimă cumva neplăcută, chiar răutăcioasă în articolele sale. Așa simt eu, că atacă un dușman imaginar (probabil Serghei Ivanovici, pe care este gelos din cauza mea), și obiectivul lui este doar să-l distrugă pe acest dușman. Am mers pe jos să mă scald la Voronka, m-am bucurat în tăcere de natură și chiar nu am stat de vorbă cu Maria Vasilievna. Ziua a trecut așa cum trece de obicei toată vara, apatic și monoton. Au venit Mașa cu Kolia, a venit Nadia Ivanova. Oamenii sunt palizi, ca tot ce e în jur. Citesc o cărțulie franțuzească respingătoare – pur și simplu a căzut și eu am luat-o și m-am îngrozit de conținutul ei așa de senzual. Numai titlul, *Aphrodite* spune tot. Ce stricați mai sunt francezii ăștia! Însă poți să-ți faci o impresie veridică despre frumusețea feminină și a trupului tău, după ce citești cartea asta.

E o mare fericire ignoranța în care se află o femeie frumoasă la bătrânețe, ignoranță referitoare la frumusețea ei, mai ales a trupului, iar asta îi păstrează curățenia și prospețimea morală. Dar asemenea cărți sunt moarte curată. (...)

13 iulie

Azi a plecat Serghei Ivanovici. Zilele acestea totul a fost liniștit și frumos. Serghei Ivanovici a cântat de câteva ori. Prima dată, în seara de 10, Lev Nikolaevici s-a dus la Tania să-i vorbească despre Suhotin, iar eu l-am rugat pe Serghei Ivanovici să-mi cânte sonata lui Mozart. Am fost singuri în salon, era liniște și bine. El a cântat două, minunat! Apoi a cântat un *Andante* minunat din simfonia sa, l-am mai auzit înainte la Moscova și-mi place foarte tare.

În aceeași seară, când toți se pregăteau de ceai, a mai cântat o sonată de Chopin. Nu cântă nimeni pe lume așa cum cântă el. E vorba de noblețe, conștiință, sentimentul măsurii, uneori năzuința de a ajunge undeva, de parcă el, uitând de sine, se dăruiește cumva și atunci îl înlănțuie pe ascultător. A doua zi, în 11, a cântat

din nou: *Rondo* de Beethoven, variațiuni de Mozart: *Ah! Vous dirai-je, maman*, apoi Schubert, cântecul Margaretei din *Faust*, o baladă și o poloneză de Chopin.

În mod evident, s-a străduit să aleagă ceea ce îi place lui Lev Nikolaevici, interpretarea lui m-a sfâșiat. Când a terminat de cântat poloneza, nu mi-am mai putut reține lacrimile și așa de tare au început să mă scuture hohotele de plâns! Ieri, în 12, a repetat sonata lui Chopin. Azi vara s-a schimbat. Toată săptămâna a fost așa de frumos cu Serghei Ivanovici. Am fost de două ori la fabrica companiei belgiene, ne-am dus să ne plimbăm prin Poiana Arsă, în jur, și lângă șosea, sub pod, ne-am scăldat. Și am mai fost la mină, o plimbare minunată prin Zaseka. Ieri am mai mers spre Koceak, pe plantația de lămâi, și am făcut un ocol bun. Am fost în fiecare zi la scăldat, tot grupul. Astăzi și ieri i-am fotografiat pe toți, și la fel a făcut și N.V. Turkin. Fotografiile mele au ieșit aproape toate bine. L-am fotografiat de multe ori pe Serghei Ivanovici și de data aceasta Lev Nikolaevici nu s-a supărat. Deodată a amuțit, a devenit bun, ieri a călărit și a mers pe bicicletă și nu s-a supărat pe mine. Și nici n-ar avea pentru ce! Ce e rău în atașamentul meu prietenesc față de un prieten așa de curat, bun și talentat? Ce păcat că gelozia lui Lev Nikolaevici a stricat relațiile noastre!

Tania a primit răspuns de la Suhotin și, evident, el îi scrie o grămadă de cuvinte așa de banale și de pline de tandrețe cu care a ademenit atâtea femei! Azi am plâns cu Mașa iubirea așa de nebunească, oarbă a Taniei.

A venit Andriușa pentru o oră de la Moscova. Același lucru! Să-i dai bani – e slab, delicat și trist. Seara am mers să ne scăldăm. Din când în când ți se strânge inima și nu-ți vine să te gândești că *niciodată* n-o să se mai repete nici plimbările noastre, nici muzica, nici compania așa de liniștită a acestui om. Dar și aici, cum va da Dumnezeu! Cred în voința divină și în *buna* Lui voință.

Am transcris puțin pentru Lev Nikolaevici, am developat fotografii, am văzut-o prea puțin pe Maria Aleksandrovna, lucru de care îmi pare rău. E ora 2 noaptea, văd cam prost cu ochiul drept.

Oricât de groaznică e moartea, eu o salut, dar bătrânețea e așa de neputincioasă!

Pomeranțev mi-a dedicat romanțele sale, Taneev mi-a adus duetele sale. O să mă ocup iar de muzică.

Vremea se schimbă. Săptămâna aceasta a fost o canicula groaznică, dar azi e cald, numai spre seară a plouat puțin și a bătut vântul.

Ce săptămână caldă, luminoasă și veselă ar fi fost, dacă n-ar fi fost necazul cu Tania!

14 iulie

De dimineață și toată ziua am developat fotografii, am copiat și am lucrat pentru toți cei care m-au rugat. Uite și portretul meu, decupat dintr-un grup nereușit cu Tania. Dar se spune că sunt mai tânără decât apar în acest portret, asta pentru că am culori vii pe chip. Am mers pe jos să ne scăldăm, bate un vânt din nord și cerul e senin. Seara m-am simțit obosită. Lev Nikolaevici m-a chemat să ne plimbăm, lucru de care am fost foarte bucuroasă. Mișa a început pe neașteptate, sincer și pătimaș, să-mi povestească despre cum a început să-i fie greu din cauza impulsurilor sexuale, despre cum se simte, că ar vrea să rămână curat și se teme că nu va rezista. Sărmanii mei băieți! Nu au tată, cum pot eu să-i sfătuiesc în asemenea treburi? Nu știu nimic despre această latură a vieții masculine. Tania a fost la Tula. Lev Nikolaevici e vesel, a povestit că s-a dus la Tula cu bicicleta la un cerc de bicicliști și acolo se vorbea numai despre curse și despre tot ce se referă la mersul pe bicicletă. Uite ce-l preocupă pe el! Mă simt apatică, i-am scris o scrisoare lui Liova, am răspuns la tot felul de scrisori de afaceri, am dat salariile, am notat socotelile și am transcris puțin pentru Lev Nikolaevici, articolul lui „Despre artă“. Mă țin tare și lucrez febril. Am transcris pentru Lev Nikolaevici până la 3 noaptea. (...)

25 iulie

Lev Nikolaevici tot are probleme cu stomacul și de aceea e posac, nu poate lucra, nu e în apele lui, drept care s-a și scuzat față de mine. Azi am petrecut ziua mai mult lenevind. Am transcris o romanță a lui Serghei Ivanovici pe care a scris-o la comanda Taniei, pe versurile lui Fet: *Ce fericire, e noapte și noi suntem singuri*. Am citit *Scrieri despre muzică* ale lui A. Rubinstein, am visat să cânt puțin și nu am reușit. După ceai, seara, tare aveam chef să mă fi dus undeva departe, să mă plimb. Tania și Sonia s-au plimbat cu barca, guvernantele și Sașa s-au dus la Kozlovka. Lev Nikolaevici a avut un musafir, un student de la Academia Teologică, trimis de Annenkovaia. L-am chemat pe Lev Nikolaevici la plimbare, dar se sfârșise deja minunatul apus de soare, se lăsase frig, Lev Nikolaevici a ajuns până în sat, a înghețat și s-a întors singur acasă, iar eu cu Sonia ne-am mai plimbat puțin. Dar ce plimbări au fost! Scurte, liniștite. Și asta mulțumită dragei de Sonia, ea a venit pentru mine, cu ea e mereu plăcut. Am cumpărat cu Tania niște dantelării rusești de la o bătrână. După cină Lev Nikolaevici ne-a citit o dramă franceză din *Revue Blanche*, destul de stupidă. Mâine dimineață Sonia pleacă cu copiii și-mi pare foarte rău. Nu ne-au deranjat deloc, ne-au adus multă bucurie și vioiciune.

Astăzi stau singură pe balcon și mă gândesc ce bine aranjată sunt – ce frumoasă e Iasnaia Poliana, ce liniștită e viața mea, ce credincios îmi e soțul, ce independentă sunt în privința banilor – și totuși de ce nu mă simt pe deplin fericită? Oare eu sunt cea vinovată? Știu toate motivele durerii mele sufletești. Știu, în primul rând, că sunt îndurerată pentru faptul că iubiții mei copii nu sunt atât de mulțumiți cum aș fi vrut eu, că eu însămi, de fapt, sunt îngrozitor de singură. Soțul nu mi-e prieten. Din când în când, mai ales acum, la bătrânețe, a devenit însă un amant pătimaș. Dar cu el am fost singură toată viața. El nu se plimbă cu mine, pentru că-i place ca, în singurătate, să se gândească la scrisul lui. Nu este preocupat de copiii mei – pentru el este și greu, și plictisitor. N-a

mers cu mine nicăieri niciodată, nu am trăit împreună niciun fel de impresii – el le-a cunoscut înainte pe toate și a fost peste tot. Eu însă am trăit alături de el supusă și tăcută toată viața – o viață egală, liniștită, lipsită de conținut și impersonală. Și acum adesea apare nevoia dureroasă de impresii despre artă, despre o nouă natură, dezvoltare intelectuală, dorința de a căpăta noi cunoștințe și informații, dorința de a comunica cu oamenii –, și din nou trebuie să îmi reprim tot și să-mi trăiesc în continuare viața în tăcere, supusă, fără vreun interes personal și fără conținut. Fiecare cu destinul său. Destinul meu a fost să fiu un element auxiliar al soțului-scriitor. Și asta e bine: cel puțin l-am slujit pe un om care merită sacrificiul.

M-am dus la un copil bolnav, i-am pus o compresă pe burtă, i-am dat un medicament și așa mi s-a supus în toate, cu plăcere. (...)

31 iulie

Același lucru: am transcris pentru Lev Nikolaevici foarte mult. Pe alocuri e interesant, dar în alte locuri nu sunt deloc de acord și mă necăjesc plină de neputință, pentru că nu mă hotărăsc să deschid discuția cu Lev Nikolaevici. El se supără așa de tare când cineva nu e de acord cu el, că orice discuție trebuie neapărat să înceteze. În cartea lui *Despre artă* apare frumoasa idee că arta a slujit înainte Bisericii, pentru că ea era sinceră, dar când s-a pierdut credința, atunci arta nu mai știa cui să slujească și a fost cuprinsă de rătăcire.

Pe de altă parte mi se pare că nu este o idee nouă. Țin minte când mi s-a arătat catedrala Mântuitorului, am spus că nu-mi place, pentru că se vede că a fost creată, inclusiv lucrurile cele mai importante, icoanele și toată fresca, fără niciun sentiment religios, și de aceea e un templu păgân. Catedrala Adormirii, dimpotri-

vă, respiră toată credință veche, naivă, însă adevărată, de aceea e mult mai frumoasă, un adevărat templu al lui Dumnezeu.

Ne-am dus să ne scăldăm, o oră am cântat exerciții. Seara Lev Nikolaevici s-a dus călare la Tula după corespondență, și Tania, tot călare, la Iasenki. A venit Goldenweiser, mi-a cântat toate romanțele, preludiile și tot ce copiasem din lucrările lui Serghei Ivanovici. Se pricepe de minune Goldenweiser. Ziua, Ginzburg a modelat o statuetă după mine. Deocamdată e foarte urâtă, fără gust și nu seamănă. Ce va fi mai departe? Mișa nu a venit și-mi pare tare rău. Seara mi-am cusut o cămașă și am refăcut o căciuliță pentru Lev Nikolaevici. Apoi am mai transcris. Sunt plictisită și nu prea-mi e bine! Seara Lev Nikolaevici a jucat șah cu Goldenweiser. Lev Nikolaevici e sănătos și vesel, slavă Domnului! O scrisoare de la Liova, vine în 12.

1 august

Transcriu azi lucrarea lui Lev Nikolaevici, *Despre artă*, și peste tot se vorbește cu indignare despre o mult prea mare implicare a iubirii (maniei erotice) în toate operele de artă. Iar Sașa îmi spune de dimineață: „Și papa, ce vesel e azi, și toți sunt veseli datorită lui!“ Dacă ar ști ea că *papa* este mereu vesel datorită acelei iubiri pe care o neagă!

Sunt zile senine și foarte uscate. Peste tot e praf și numai sărăcie. Ne-am dus să ne scăldăm. Am stat în picioare, i-am pozat lui Ginzburg. Seara ne-am plimbat la lumina lunii. Goldenweiser a cântat minunat sonata lui Chopin cu marșul funebru. Ce epopee minunată muzicală, plină de simțire! Aici e o întreagă povestire despre moarte. Și clopotul funebru, monoton, și sunetele sălbatice ale agoniei, și amintirile tandre, poetice despre răposat, și strigătele sălbatice de disperare te fac să urmărești povestirea. Sper că *asta* e artă adevărată și din punctul de vedere al lui Lev Nikolaevici. Și a mai cântat Goldenweiser preludiile lui Chopin,

sonata lui Beethoven op. 90, variațiunile lui Ceaikovski. Ce satisfacție am avut!

Au venit Obolenskie. Tania a și început să facă glume cu noul profesor. Ce obicei puternic de cochetărie! Lev Nikolaevici a jucat azi pasionat *lawn-tennis*, apoi s-a dus călare la Kozlovka. A vrut să meargă pe bicicletă, dar s-a stricat. Da, azi a și scris mult, și în general e tânăr, vesel și sănătos. Ce fire puternică e! Ieri mi-a spus cu tristețe că am îmbătrânit zilele astea. Nu mă aștept să îi fiu de ajuns, în pofida celor șaisprezece ani diferență și a înfățișării mele sănătoase, tinerești (cum spun toți). Nu am cântat, nu am citit, nu am timp de nimic din cauza volumului intens al transcrierilor. Seara iar m-a cuprins nostalgia și am fugit să mă plimb. Câtă neputință în fața caracterului pătimaș al unor dorințe, ce neputință chinuitoare! Așa trebuie să se simtă omul dacă ar fi închis undeva, dacă ar fi zidit și nu ar avea ieșire. Așa m-am simțit și eu după moartea lui Vanecika și acum mă simt adesea, din când în când. *Ce* dureros este și *cât de tare* saluți moartea în clipele astea! (...)

4 august

Toată ziua numai oameni. Imediat după ce m-am trezit, la Lev Nikolaevici a venit un francez care călătorea prin Europa în scopuri geografice. Cult, dar puțin educat, un moșier care locuiește în Pirinei, la moșia sa. Apoi a venit Kasatkin, un pictor. Ne-a arătat un număr mare de fotografii ale diferitelor tablouri și desene pe care le-a adus din străinătate. Asta mi-a produs o mare satisfacție estetică. Iar m-am scăldat singură, iar am pozat puțin. Lev Nikolaevici a pozat și el pentru statueta sa pe care o face Ginzburg, una în picioare. Seara ne-am dus să ne plimbăm. E uscat, liniște, cerul rozaliu al amurgului, iar acum e lună. Au mai venit pentru o jumătate de oră doi doctori de la Odessa, se duc la congresul medicilor de la Moscova – unul Schmidt, altul

Liubomudrov, militar. Amândoi sunt neplăcuți. Înainte de a ne culca, Goldenweiser a cântat sonata lui Beethoven și *Carnavalul* lui Schuman. Lev Nikolaevici se plânge de slăbiciune, de frig, s-a scăldat și a băut foarte mult ceai. Degeaba se scaldă. (...)

26 august

A doua zi la Moscova. Ieri am fost pe la bănci, am primit dobânzile și am lăsat ca garanție pentru moșia lui Ilia 1.300 de ruble. Și tot atâta trebuie să mai dau, la el a fost un incendiu și au dispărut 2.000 de ruble avans în gubernia Volînia, unde el și Serioja au vrut, în pripă, să cumpere o moșie. Toate acestea mă supără și mă amărăsc. Ilia nu s-a priceput la nimic, nici la învățătură, nici la afaceri și, de fapt, la niciun fel de *treabă*.

Mania, soția lui Serioja, a născut în 23 un fiu. Sărmanul Serioja și sărmanul băiețel cu o asemenea mamă!

La Moscova e foarte liniște, dar plictiseală, pentru că încă nu e nimeni. A venit dragul de N.V. Turkin și am discutat așa de bine despre educația copiilor. Serghei Ivanovici încă nu a venit la Moscova și asta m-a întristat foarte tare, că n-o să-l văd.

Azi nu m-am ridicat toată ziua de pe canapea și am făcut socoteli cu cel de la artel. Cifre, cifre fără număr și o încordare groaznică să nu scapi ceva de calculat și să nu uiți ceva.

A plouat și s-a făcut frig și înnorat. Mâine Mișa are examen, eu am treabă la cenzură și acasă, cu meșterul.

28 august

Astăzi e ziua de naștere a lui Lev Nikolaevici, împlinește 69 de ani. Se pare că pentru prima dată de când suntem căsătoriți nu petrec cu el această zi și-mi pare rău. În ce dispoziție este azi! Ieri m-am tot gândit la articolul lui „Despre artă“ și mă chinuiește,

pentru că putea să fie așa de bun, dar sunt multe lucruri nedrepte, paradoxale și pătimașe în el.

Astăzi Mișa are ultimele examene și îl aștept cu nerăbdare. O să treacă oare în clasa a VII-a?

Mă ocup intens aici de treburile cu meșterul, am socotit, am tot socotit două zile întregi. Ieri am fost la cenzură cu cartea lui Spir pentru ediția din Posrednik, am făcut cumpărături, dar nu am făcut nimic pentru casă, e foarte murdar.

Sunt liniștită și mă simt bine să locuiesc singură aici și o să vin din nou în 10 septembrie. S-a făcut frig, adică răcoare și e înnorat. Azi am fost la baie.

31 august

Totul este trist și peste tot numai ghinioane. Mișa a rămas în clasa a VI-a, Andriușa mi-a făcut din nou o scenă grea la Moscova și el, sărmanul, s-a dus cu lacrimi în ochi la Gruzinski cu Mișa. Mi s-a părut că băuse cam mult, că a trecut mult prea repede de la grosolănie extremă la tandrețe extremă. Mișa m-a întristat foarte tare cu atitudinea sa față de eșecul pe care l-a avut. Nu s-a tulburat deloc, s-a dus imediat cu Andriușa, Mitia Diakov și Boris Nagornov în livadă și au început să cânte cântece tare, aiurea, obraznici. Copiii mei nu sunt deloc așa cum aș fi dorit eu să fie – aș fi vrut să fie educați, să aibă conștiința datoriei și gusturi estetice rafinate. Lev Nikolaevici aștepta din partea lor un mod de viață simplu, aspru, activ și amândoi am vrut niște reguli morale înalte. Și nu am reușit nimic! Obosită, epuizată și întristată am ajuns acasă după trei zile, dimineață, la Iasnaia Poliana. Lev Nikolaevici m-a întâmpinat în apropierea casei, s-au urcat în trăsura mea și nu a pus nicio întrebare despre copii. Cât de mult mă doare de fiecare dată asta! Acasă, o mulțime de musafiri: Dunaev, Dubenski cu soția (Zurikova), Rostovțev, Sergheenko. Toate camerele sunt ocupate, e multă agitație, discuții. A fost

foarte obositor pentru mine. Toți acești domni tot așteaptă ceva de la Lev Nikolaevici și uite, el s-a gândit să scrie o scrisoare și s-o tipărească în străinătate. Treaba e că negustorul suedez de petrol Nobel[1] a lăsat un testament ca toată averea lui de milioane să fie lăsată celui care va face cel mai mult pentru pace (*la paix*) și, prin urmare, împotriva războiului. În Suedia, cu ocazia aceasta, a fost o consfătuire și s-a decis că Vereșceaghin, prin tablourile sale, a exprimat un protest împotriva războiului. Dar în urma cercetărilor s-a dovedit că Vereșceaghin a exprimat acest protest nu din principiu, ci întâmplător. Atunci au spus că Lev Nikolaevici merită această moștenire. Desigur, Lev Nikolaevici nu ar fi luat banii, dar a scris o scrisoare în care arăta că pentru pace au făcut mai mult duhoborii care au refuzat serviciul militar și au suferit pentru asta așa de mult.

Nu aveam nimic împotriva acestei scrisori, dar s-a dovedit că în această scrisoare Lev Nikolaevici ocărăște grosolan și pătimaș guvernul rus și fără legătură, hodoronc-tronc, din dorința de a fi pătimaș. Scrisoarea asta m-a tulburat foarte tare, mi-a zdruncinat nervii mei slabi, pur și simplu am ajuns la disperare, am plâns, i-am reproșat lui Lev Nikolaevici că nu-și apără capul și că în felul acesta nervos nu mai pot trăi, e prea greu sub aceste veșnice amenințări, că Lev Nikolaevici o să scrie ceva disperat și rău împotriva statului și o să fim deportați.

A fost mișcat de disperarea mea și a promis să nu trimită scrisoarea. Astăzi a hotărât din nou că o va trimite, dar atenuată. Dintr-odată am devenit indiferentă, pur și simplu din sentiment de autoconservare – nu se mai poate să nu dorm nopțile, așa cum nu am dormit ieri, nu se mai poate să plâng și să mă chinuiesc mereu. Și peste tot e numai durere. A fost aici Iliușa. A avut un incendiu și, evident, aștepta ajutor de la mine. Dar eu sunt și așa apăsată de plăți și tocmai am depus la bancă pentru el 1.300 de ruble, și tot atât va trebui să mai depun la iarnă. Nu a cerut bani,

---

[1] S.A. Tolstaia îl confundă pe inginerul Alfred Nobel, inițiatorul premiului Nobel, cu L.E. Nobel, petrolist.

doar a făcut aluzii că o duce foarte rău. În cele din urmă i-a spus lui Liova: „Primăvara i-am cerut lui maman 1.000 de ruble (dar deja îi transmisesem 2.500 pentru iarnă), nu mi i-a dat, nu am asigurat nimic și acum a ars tot, n-o să primesc nimic.“ Liova i-a spus: „Tu ai ars, iar maman e din nou vinovată, este nedrept.“ Și a plecat. Atunci i-am adus aminte lui Iliușa că și în cazul lui și al lui Serioja – pentru că e neplăcut să tot ceri întruna bani mamei – am hotărât că în mod clar o să plătesc, fără niciun cuvânt, o garanție pentru moșie de 2.000 de ruble pe an și cu asta Ilia a fost satisfăcut pe deplin.

Acum însă mi-a reproșat că nu i-am dat banii în mână și a spus că mai bine nu aș fi plătit banca și i-aș fi dat lui. Auzind acestea, din păcate, eu m-am supărat foarte tare, și am spus chiar că este o ticăloșie să rogi să ți se plătească banii la bancă, și să și reproșezi pentru asta. Așa de tare, dureros și trist ne-am certat pentru banii de care mie nu-mi pare rău deloc, dar de care acum nu dispun. (...)

4 septembrie

Te zbuciumi, te zbuciumi și abia poți trage de viața asta. Fiecare membru al familiei noastre suferă de singurătate, deși aparent toți sunt prietenoși. Lev Nikolaevici se plânge și el de singurătate, că e *părăsit*. Tania e îndrăgostită de Suhotin, Mașa s-a căsătorit – cu mine nu mai are de mult o unitate deplină –, toți am obosit să trăim doar slujindu-l pe Lev Nikolaevici. El s-a simțit fericit după ce a subjugat trei vieți de femei: a celor două fete și a mea. Noi am scris pentru el, am avut grijă de el, ne-am preocupat sârguincios de hrana lui vegetariană foarte complexă și uneori dificilă din cauza sănătății lui precare, niciodată, nicăieri nu l-am lăsat singur. Și acum deodată fiecare dintre noi și-a proclamat dreptul la viață personală, prietenii lui au fost exilați, noi adepți nu are și e nefericit.

Îmi încordez ultimele puteri ale vieții pentru a-l ajuta. Îi transcriu articolul și ieri am copiat o scrisoare lungă, de cincisprezece pagini, despre ajutorarea duhoborilor prin moștenirea lui Nobel. Am grijă de el, dar uneori nu mai pot să suport viața fără niciun fel de activitate personală, fără niciun scop personal, fără timp liber, fără prieteni, fără muzică, iar atunci îmi scade moralul și sunt tristă.

Lev Nikolaevici mereu și peste tot vorbește și scrie despre iubire, despre slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor. Citesc și ascult asta cu nedumerire. De dimineață până noaptea târziu toată viața lui Lev Nikolaevici se desfășoară fără niciun fel de relație personală sau implicare în viața oamenilor. Se scoală, bea cafea, se plimbă sau se scaldă dimineață, fără să fi văzut pe cineva, se așază la masa de scris. Se plimbă pe bicicletă sau se scaldă din nou, mănâncă de prânz sau se duce sus să citească, sau la *lawn-tennis*. Seara și-o petrece în camera sa, după cină stă doar puțin cu noi, citește ziare sau se tot uită la tot felul de ilustrații. Și, zi după zi, reia viața aceasta corectă, egoistă, fără iubire, fără implicare în viața familiei, în scopurile, bucuriile, tristețile oamenilor apropiați lui. Răceala asta mi-a scos sufletul din mine și am început să caut să-mi umplu și eu viața sufletească – am început să iubesc muzica, să citesc în ea, să ghicesc toate acele sentimente omenești complexe pe care le cuprinde. Muzica însă nu numai că nu a fost simpatizată acasă, dar au și început să mă atace cu cruzime din cauza ei, și uite, am rămas din nou fără conținutul vieții și, cocoșată, ore întregi, transcriu de câte zece ori articolul plictisitor despre artă, încerc să găsesc bucurie în îndeplinirea *datoriei*, dar firea mea vie se indignează, caută o viață personală, și atunci fug din casă în pădure, fug la Voronka și, pe un vânt groaznic, mă arunc în râu, într-o apă la 9 grade, și găsesc o mică satisfacție în această emoție fizică.

Fără să-mi spună un cuvânt, Lev Nikolaevici a plecat călare la Bulîghin, la Hortunka, 16 verste[1]. A venit nu știu ce american, un

[1] Unitate de măsură echivalentă cu 1,068 km.

profesor, încă nu l-am văzut. Acum am revăzut cu groază hârtiile lui Lev Nikolaevici și m-am apucat de transcris. Câtă muncă mai e și de data aceasta!

Dimineață am făcut lecții cu Sașa o oră și jumătate. I-am corectat compunerea „O călătorie la mănăstirea Troițe-Serghiev". Am pregătit zestrea lui Mișa, am citit, am croit, toată ziua am fost ocupată, dar am sentimentul că nu am făcut nimic precis. Uite ce înseamnă să nu ai tragere de inimă.

Astăzi ieșeam din sala de baie și m-am gândit din nou că omul este viu numai prin *visul* său. Dacă un vizitiu, trăindu-și cu anii viața pe capră, într-un oraș pe care nu-l iubește, nu ar avea în minte visul despre satul său, despre familie, despre ceea ce se întâmplă în gospodăria lui de la țară, cum s-a strâns fânul, câte căpițe de secară s-au făcut, dacă au cumpărat sau nu o vacă sau un cal ș.a.m.d., vizitiul nu ar rezista în viața asta. Dar el rezistă ani întregi.

Așa este și cu orice fel de viață. Dar visul cel mai drag este împărăția cerurilor după moarte, sau unirea cu Dumnezeu, sau reîntâlnirea cu oamenii dragi răposați.

Ah, Vanecika, astăzi am văzut din întâmplare o bucățică de la scurta lui albastră, în dungi, și am început să plâng îndurerată. De ce m-a lăsat singură, fără iubire, pe pământ. Nu am reușit să trăiesc fără el și, așa cum simt adesea, el mi-a luat cu sine sufletul, iar trupul meu păcătos își trăiește până la capăt viața pământească. (...)

12 septembrie

A doua zi la Moscova, în singurătate totală cu doica, și mă simt foarte bine. Mișa se duce la liceu, vine numai la prânz, Tania s-a oprit la Wulf și o văd puțin. Dimineață mă duc la dentistul care mă chinuiește cu probele sale, cu o mastică fierbinte, roșie și cu alte neplăceri ale pusului dinților. A venit acel moment dificil

în care trebuie să-mi pun dinții, a mai căzut un dinte din față și nu suport urâțenia și disconfortul. O să fie greu și cu dinții falși, văd deja asta. Aici mi-e bine pentru că nu sunt vizitatori străini, dificili, care să-l viziteze pe Lev Nikolaevici, că nu sunt relații familiale sau conjugale complicate, că nu sunt discuții despre duhobori, despre stat, despre articole și scrisori în străinătate, despre demascarea acțiunilor guvernului. Nu sunt niciun fel de solicitări sau reproșuri adresate persoanei mele... Ce am mai obosit din cauza tuturor ăstora și câtă nevoie am de odihnă! Ieri am cântat puțin și am scris câteva materiale pentru nuvela pe care vreau așa de mult s-o scriu. De acasă încă nu am vești. Aici nu am văzut deocamdată pe nimeni, dar vreau foarte tare să-l întâlnesc pe Serghei Ivanovici, mai ales să-l ascult cum cântă. Sper foarte tare că va veni la onomastica mea și o să-mi cânte. (...)

17 septembrie

E onomastica mea și toată ziua sunt ocupată prostește cu ea. Am reașezat mobila, am cumpărat niște flori ieftine, am făcut ordine peste tot, am înfrumusețat ca în copilărie când te pregătești pentru sărbătoare. Dragului meu Vanecika tare îi mai plăcea să *petreacă*, cum spunea el prin intermediul doicii, onomastica proprie și a altora. Am primit o scrisoare de la Șasa și m-am bucurat de ea. Liovocika nu-mi scrie, parcă mă ignoră și asta mă doare. De fapt, azi în casă totul e foarte sărbătoresc – am pregătit tratații pentru oameni, am servit plăcintă, o gâscă, ceai cu covrigi și toți au fost foarte mulțumiți. Seara au venit unchiul Kostia, Aleksei Maklakov, S.I. Taneev, Pomeranțev, Kursinki, apoi tot felul de colegi de-ai lui Mișa: Golițîn, Buteniov, Diakov, alde Danilevski, Lopuhin. Au cântat în cor, au sărit, s-au luptat, au mâncat, au băut. Unchiul Kostia l-a rugat pe Serghei Ivanovici să cânte și el și a cântat din nou simfonia. Cu muzica lui Serghei Ivanovici se întâmplă ca în cazul unor oameni: cu cât îi cunoști mai bine, cu

atât îi iubești mai mult. Ascultând pentru a treia oară simfonia, descopăr în ea noi și noi frumusețI, și asta e foarte interesant.

Am fost la mătușica Vera Aleksandrovna. E și ziua ei, are gripă, stă în pat și e absolut singură. Nepoțica ei, Vera Severțeva, e deocamdată lângă ea, dar o să plece. E moralizator să vezi cum, după ce ai făcut treisprezece copii, rămâi singură pe lume. Trebuie să te pregătești de asta și să nu hulești.

Astăzi am citit puțin, am cântat puțin, am cumpărat ciuperci de la piață, de fapt, am petrecut ziua degeaba, fără nicio noimă. (...)

22 septembrie

M-am întors la Iasnaia Poliana. La Moscova i-am lăsat pe Mișa, pe doică și pe bețivul de Ivan. Mi-a părut rău să renunț la singurătatea mea, la posibilitatea de a cânta și de a mă întoarce la viața febrilă pe care mi-a pregătit-o Lev Nikolaevici. Aici au fost molokanii cărora li s-au luat copiii, fiind acuzați de sectarism. Lev Nikolaevici a scris nu o dată despre asta tânărului împărat, dar nu a obținut nimic. Acum a scris din nou, dar, din fericire, împăratul e în străinătate și scrisoarea, probabil, nu va ajunge. Și eu aș fi făcut orice pentru a le liniști pe mame și pentru a-i alina pe copii, dar din moment ce *nu trebuie să faci nimic*, atunci de ce să-ți riști siguranța? Apoi o scrisoare la ziare despre ajutorul duhoborilor și el vrea mereu numai larmă, să se facă auzit, să-și asume riscurile. Dar eu nu cred în bunătatea lui și în iubirea de oameni. Știu eu sursa acestei întregi activități. Slavă și iar slavă, nesătulă, nelimitată, febrilă. Cum să crezi în iubire, când Lev Nikolaevici nu-și iubește propriii copii, propriii nepoți, pe toți *ai săi*, și deodată începe să-i iubească pe copiii molokanilor și ai duhoborilor! Are furuncule pe față, e așa de jalnic, legat cu baticul, îngrozitor de suspicios!

În absența mea s-a dus de două ori la doctor și a treia oară l-au adus aici. Tot afirmă că are cancer și o să moară în curând.

Era posac, a dormit rău. Acum e mai bine. Of, sărmanul, ce greu îi va fi să se despartă de viață și să îndure suferințe! Să-l ajute Dumnezeu! Aș fi vrut să nu-i văd sfârșitul și să nu trec prin asta.

Am transcris acum puțin pentru Lev Nikolaevici. Am copiat pentru Mișa niște fotografii, am croit o rochiță pentru micuța Vera, fata lui Ilia valetul. Îmi doresc îngrozitor de multă muzică, dar imediat ce am îngânat ceva, că ambele fete s-au năpustit asupra mea cu ostilitate.

26 septembrie

Zilele trec agitate unele după altele. Aniversarea nunții noastre, în 23, am petrecut-o foarte plăcut, deși fără vreo solemnitate deosebită. Am împlinit treizeci și cinci de ani de căsătorie și, oricât de grea și complicată a fost uneori viața mea, îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru că am rămas curați unul față de altul și acum trăim pașnic și chiar în dragoste. Au venit cei doi fii mai mari ai mei și toată familia s-a adunat, în afară de Mișa. Acum a venit și el și sunt foarte bucuroasă. Dintre străini au fost Sergheenko și Boulanger cu fiul de 9 ani. Boulanger pleacă în Anglia cu avionul, în 28, este exilat pentru răspândirea ideilor lui Tolstoi.

Lev Nikolaevici a scris deja încheierea la articolul său, „Despre artă“, și l-a îndreptat din nou, și acum o să-l transcriu. Mai mult, abia ce am transcris scrisoarea lui pentru *Russkie vedomosti*. În ziare diferite se scrie că e inadmisibil ca la congresul misionarilor de la Kazan să fie propusă luarea copiilor de la sectanți. Dar pentru că asta e o realitate și părinții copiilor luați au venit la Lev Nikolaevici cu rugămintea de a face demersuri pentru cauza lor, Lev Nikolaevici a scris despre toate acestea la *Russkie vedomosti*. Dacă o să tipărească asta, e o altă problemă.

Două zile am petrecut liniștit în familie. Astăzi au venit din nou petenți. Au venit un ofițer, prințul Cerkasski, și profesorul de gimnaziu Tomașevici. Aseară a sosit Liza Obolenskaia și azi

m-am plimbat cu ea așa de departe – ce frumos a mai fost! Am mers printre brăduți, apoi de-a lungul plantației și al pârâiașului, am ieșit la scăldătoare, am trecut de brazii cei mari, i-am înconjurat și ne-am întors pe drumul din pădure. Aceste reflexe, de la un galben-deschis, și în toate tonurile, la verde și adesea la roșu și cenușiu-închis ale frunzișului de toamnă sunt neobișnuit de frumoase. Iar acolo unde sunt brazii, brazii aceștia închiși la culoare, înalți, au crescut din întâmplare niște mesteceni tineri. Frunzele rare de un galben foarte deschis se conturează pe fundalul întunecat ca o dantelărie transparentă. M-am tot oprit cu Liza și am admirat totul, chiar cu voce tare. Amurgul a fost minunat, luminos și curat. Se vedea întinderea spre Grummont.

Pe drum, întrebată de Liza, i-am povestit toată istoria atașamentului meu față de Serghei Ivanovici, gelozia lui Liovocika, ce sentimente am acum pentru el, iar povestirile mele au tulburat-o mult. Acasă am avut niște discuții grele cu Mașa despre viața ei viitoare și despre faptul că o să trăiască la Pokrovskoe, la mama lui, și cu asta nu eram de acord și spuneam că el, adică Kolia, trebuie să trăiască prin munca lui, nu să stea pe spinarea unei mame sau a alteia. Ei își fac bagajele și se duc în Crimeea, și Tania, și Kolia, și Mașa. (...)

2 octombrie

E o liniște de toamnă, peste tot sunt numai frunze galbene ce auresc în lumina soarelui. Am petrecut foarte bine ziua – dimineață am citit Seneca: *Consolation à Marcia* și *Consolation à Helvia*. Am pus ordine în cărțile din bibliotecă. După-amiază ne-am dus să ne plimbăm la Kozlovka și înapoi. E trist drumul pustiit, pe care avem atâtea amintiri! Of, nu am nevoie nici de amintiri, nici de compătimiri!... Și de ce am o fire ca asta, că impresiile diferite ale vieții îmi brăzdează așa de adânc sufletul! După ce ne-am întors, am aflat că Liova s-a dus la Krapivna și

Dora e singură. Am dat fuga la ea și am stat puțin acolo. Apoi Liovocika mi-a dat capitolul al zecelea al articolului său „Despre artă“ și am făcut corecturile dintr-un exemplar în altul. E o muncă grea, încordată, mecanică. Am stat trei ore, m-am bucurat că îi ocărăște pe decadenți și le dă de gol înșelătoria. Dă exemple din cele mai fără de sens versuri ale lui Mallarmé, Griffin, Verhaeren, Morèas și alții. Seara Liovocika, pentru a face mișcare, m-a invitat să jucăm badminton, dar eu l-am rugat să cânte cu mine la patru mâini. Și am cântat destul de bine septetul lui Beethoven. Ce bine, ce veseli și ce ușori ne-am simțit după muzică! Ne-am culcat târziu, am citit din *Nedelia* „Despre iubirea sexuală“ a lui Menșikov. Oricât s-ar discuta despre chestiunea aceasta, nimeni nu va rezolva nimic în lume.

Lucrul cel mai puternic, cel mai bun, cel mai chinuitor este numai iubirea și iubirea – toate celelalte se grupează și sunt conduse de iubire. Pictorului, omului de știință, filosofului, femeii, chiar și copilului – tuturor iubirea le oferă un tonus ridicat, energie, putere de muncă, inspirație, fericire. Nu vorbesc neapărat despre iubirea *sexuală*, ci despre orice fel de iubire. Eu, de exemplu, l-am iubit mai puternic, mai bine, mai plină de abnegație pe micul meu Vanecika. Apoi toate celelalte forme de atașament față de soț și alte persoane din viața mea au fost mai puternice în domeniul emoțional, artistic și intelectual, decât în ce privește atracția fizică. Începând cu soțul, oricât m-ar fi alungat el din punct de vedere fizic cu obiceiurile sale de neglijență, neabstinență în aplecările sale rele, pur fizice, pentru mine a fost suficient interiorul lui bogat pentru a-l iubi toată viața, la celelalte am închis ochii. Pe U. l-am iubit pentru acea lume a filosofiei în care m-a introdus, citindu-mi-i pe Marc Aureliu, Epictet, Seneca și alții. Pentru prima dată el mi-a deschis acest domeniu al înaltei gândiri omenești în care am găsit atâta alinare în viața mea. De Serghei Ivanovici m-am atașat de asemenea nu prin intermediul personalității sale fizice, ci al talentului muzical uimitor. Acea noblețe, seriozitate și puritate ce se află în muzica lui provin fără îndoială din sufletul lui.

Dintre copii cel mai iubit a fost Vanecika, din același motiv: imaterial, sensibil, delicat, iubitor, era numai suflet. A fost cel mai fin material spiritual, desigur, nu pentru lumea aceasta pământească.

Să mă ajute Dumnezeu să ies din tărâmul fizic și chiar eu, spiritual, să-mi rafinez sufletul și, cu inima purificată, să trec în tărâmul acela unde se află acum Vanecika al meu. (...)

21 octombrie

Am fost să-l vizitez pe Serghei Ivanovici. A căzut și s-a rănit la picior, acesta i s-a umflat și acum stă întins deja de câteva zile, nu puteam să nu mă duc la el. Ca de obicei am stat de vorbă serios, simplu și liniștit. Mi-a povestit despre sectanți, despre autoincendiatori, i-am povestit despre operele decadente din care am făcut extrase pentru Lev Nikolaevici la Iasnaia. Apoi am vorbit despre muzică, despre Beethoven, mi-a povestit ceva din biografia acestuia și mi-a dat să citesc două volume despre viața lui. Ca de obicei, am rămas, în urma întâlnirii cu Serghei Ivanovici, cu un sentiment liniștit de satisfacție și frumos. M-a rugat foarte mult să mai trec – nu știu dacă o s-o fac sau nu. Am mai fost la Natașa Den, nu am găsit-o. I-am văzut colțișorul sărman. Toate aceste fiice ale noastre ajung să ducă o viață sărmană, pentru a se dărui și a-l lua de soț pe omul iubit. Dar au trăit cândva în case mari, cu un număr mare de servitori, cu mâncare bună... Probabil nu e nimic mai prețios ca iubirea. Am fost și la Elena Pavlovna Revskaia. A suportat probabil cu greu nunta fiului și acum a mai prins un pic de curaj. Am petrecut seara la fratele Serioja cu sora Liza. Discuții despre gospodărie, capital, materialism extrem, observ o lipsă a intereselor intelectuale și artistice, îngrozitoare la sora mea Liza. Musafiri, fructe, biscuiți, un ceai pregătit cu grijă, ospitalitatea Anecikăi, fetițele drăguțe, soții Kolokolțev și, în cele din urmă, o zi pierdută fără urmă, fără folos...

A fost o scrisoare de la Lev Nikolaevici, rece și străină. A încercat să fie tandru cu mine, dar nu i-a ieșit. Probabil îi pare rău că locuiesc la Moscova și nu cu el, la Iasnaia unde, de dimineață până seara aș transcrie ceva pentru el. Dar nu pot, nu mai pot! Am obosit, sunt bătrână. Am sufletul distrus și poate că sunt deja răsfățată. Îmi aduc aminte de săptămâna petrecută acolo: noroi în curte, mizerie în cele două camere în care locuim acum cu Lev Nikolaevici. Patru capcane de șoareci care pocnesc neîncetat din cauza șoarecilor prinși. Șoareci, șoareci fără număr... o casă rece, pustie, cerul cenușiu, o ploaie măruntă, întuneric. Mutări dintr-o casă în alta la prânz și cină cu Liova, cu felinarul prin noroi. Scris, scris de dimineață până seara. Samovare fumegând, lipsa oamenilor, liniște mormântală – viața mea a fost îngrozitor de grea, acum e cenușie, la Iasnaia. Aici e mai bine, numai că trebuie să trăiești mai util, mai plin de conținut. (...)

2 noiembrie

Am fost la Iasnaia Poliana la Lev Nikolaevici. În dimineața de 28 am plecat de la Kozlovka cu sania, așa de vioaie și de gata de iubire, de treabă, de ajutor în ceea ce-l privește pe Lev Nikolaevici. Era o dimineață senină, însorită. Pe cer apunea o lună uriașă și soarele strălucitor se ridica – o impresie frumoasă, fermecată lăsată de această dimineață!

Dar cum am ajuns la Iasnaia imediat am avut ghinion și mi s-au tăiat aripile. Lev Nikolaevici nu e blând, e sever. Apoi s-a întâmplat ceva neplăcut: am început, pe când făceam ordine în cameră, să aranjez o capcană de șoareci, și ea s-a închis și m-a lovit cu bățul în ochi, astfel încât am căzut și am crezut că o să orbesc.

În loc să transcriu pentru Lev Nikolaevici a trebuit să stau o zi și jumătate în pat, cu o compresă pe ochi. A doua zi Lev Nikolaevici s-a dus la Tula călare, erau minus cincisprezece

grade, și asta m-a neliniștit destul de tare, și am rămas *singură* în casa mare de piatră, toată ziua, cu ochii închiși și cu gânduri negre despre copiii mei și despre relația mea cu Lev Nikolaevici și copiii.

De câteva ori m-am ridicat să scriu, privind numai cu un ochi, și am transcris totuși încetișor tot capitolul XII din „Despre artă". M-am dus în corpul de clădire în care locuiesc Liova și Dora, să mănânc la prânz și cină, și acolo m-am simțit bine.

A doua zi am fost cu Lev Nikolaevici la Pirogovo, la fratele lui Lev Nikolaevici, Serghei Nikolaevici. Dar seara, în ajunul călătoriei noastre a avut loc între noi o scenă neplăcută care a produs o *ruptură* în relațiile noastre și care nu va trece de la sine, o să îndepărteze și mai mult unii de alții oamenii care se iubesc. Ce s-a întâmplat? Este imposibil de spus. De fapt, nimic. Rezultatul a fost că am simțit din nou acea răceală a inimii care de atâtea ori m-a făcut să tremur în viață. Am simțit o indiferență totală față de mine, de copii, de viața noastră. La întrebările mele dacă vine la Moscova și când anume, a răspuns evaziv și neclar. La dorința mea de a fi mai aproape, mai prietenoasă cu el, de a-l ajuta în chestiunea scrisului lui, de a transcrie, de a-l vizita, de a-i asigura atât o mâncare sănătoasă, vegetariană, cât și grijă în toate, el a răspuns apatic că nu are nevoie de nimic, de fapt, tot voia să mă lipsească de bucuria de a crede că aș putea să-i fiu folositoare, ca să nu mai spun plăcută. Iar pentru noi, femeile, ăsta este lucrul cel mai important – să simțim că putem fi folositoare sau plăcute oamenilor apropiați nouă.

Mai întâi am plâns, apoi am fost cuprinsă de isterie și am ajuns până la acea extremă a disperării când, în afară de moarte, nu mai dorești nimic.

Dar, lucrul cel mai important, această atitudine de gheață a lui Lev Nikolaevici față de mine dă naștere în inimă acelei nevoi de a te atașa de cineva, de a înlocui acel vid care rămâne în urma tandreții neacceptate, respinse față de cel pe care în mod legitim și simplu îl poți iubi. Este un mare tragism pe care bărbații nu-l înțeleg și nu-l recunosc.

Ne-am împăcat cumva când era cât pe ce să îmi ies din minți din cauza durerii încordate și lacrimilor. A doua zi, deja la Pirogovo, am scris toată ziua pentru Lev Nikolaevici. Și toate erau necesare: și căciula călduroasă pe care m-am gândit să o iau, și fructele, și curmalele, și trupul meu, și munca mea de transcriere, toate acestea s-au dovedit a fi mai mult decât necesare! Doamne Dumnezeule! Ajută-mă până la sfârșitul vieții lui Lev Nikolaevici să-mi îndeplinesc *datoria* față de soț, adică să-l slujesc cu blândețe și plină de răbdare. Dar nu mai pot să-mi înăbuș această nevoie de relații amicale, pline de o grijă liniștită unul față de altul, care trebuie să existe între oamenii apropiați.

Și în pofida durerii pe care mi-a produs-o Lev Nikolaevici, m-am chinuit, pentru că el a mers călare treizeci și cinci de verste și m-am temut să nu răcească și să nu obosească! Acum a rămas la Pirogovo la fratele lui, iar eu am plecat ieri de la Pirogovo, am fost la un concert simfonic minunat: serenada C-dur a lui Ceaikovski pentru coarde și concertul lui Schuman. Am văzut multă lume, dar Serghei Ivanovici nu era, tot îl doare piciorul.

Cu Sașa totul a fost bine, numai că nu se împacă cu m-lle Aubert. Mișa mi-a transmis că primește numai note de 2 la *extemporale* și m-am enervat, adică mai degrabă m-am tulburat, i-am făcut reproșuri, dar el a început să ridice vocea și a fost neplăcut.

M-a tulburat foarte tare ieri faptul că Serioja a fost la soția sa, ea l-a chemat și l-am văzut mic pe fiul meu, iar când am întrebat ce s-a întâmplat între el și soție, mi-a răspuns că „din toate câte puțin“, dar a refuzat să intre în detaliile întâlnirii lor. Mi se pare totuși că s-a mai liniștit.

Maşa tușește, se duce în străinătate, la Cannes.

Aici, la Moscova, mă simt mai liniștită și mai bine, dar azi o să mă întorc la Pirogovo. Poimâine o să plecăm la Iasnaia, acolo o să stau o zi, e ziua de naștere a Dorei, și o să mă întorc joi, în ziua de 6, dimineața, la Moscova, de unde n-o să mai plec. Dacă Lev Nikolaevici vrea să trăiască separat de mine, e treaba lui. Trebuie să am grijă de educația Sașei și să o influențez pe Maşa, căci nici eu nu mai pot trăi la Iasnaia. Viața de dinainte cu

copiii a fost frumoasă, agitată și plină de conținut, acum însă nu mai pot să fiu tot timpul o *sclavă*, și așa de puțin iubită de Lev Nikolaevici (el nu iubește pe nimeni), fără o activitate *personală*, fără o viață personală și o preocupare doar a mea. Am obosit de la viața asta! (...)

25 noiembrie

M-am întors de la Ialta. Tania s-a vindecat și spiritual, și trupește. A fost Iliușa, ca de obicei, după bani. Seara Sergheenko, alde Den, gălăgie, discuții, am obosit foarte tare. Am pierdut ziua degeaba – nici cântat, nici treabă, nici lectură, nimic. Am alergat după cumpărături, am trimis ceasul lui Andriușa, pentru onomastică, am trimis nepoților daruri, am cumpărat pentru mine bilete la concerte.

Tania spune că L.N. vorbește despre viața la Moscova ca despre o sinucidere. Ca și cum parcă pentru mine vine el la Moscova, iar eu îl omor. Este groaznic! I-am scris toate astea, implorându-l să nu vină. Dorința mea de a trăi alături de el provine din iubirea mea pentru el, dar el pune problema ca și cum *eu îl omor. Eu trebuie* să trăiesc aici pentru educația copiilor, iar el îmi reproșează mereu asta! Of, ce am mai obosit de la viața asta! (...)

29 noiembrie

Ieri am primit o scrisoare lungă, bună și chibzuită de la soț. Am încercat foarte tare să-l înțeleg, dar dinspre el adia doar o răceală bătrânească, încât m-am întristat. Uit deseori că în curând o să împlinească 70 de ani și de incompatibilitatea vârstelor noastre și a nivelurilor de liniște. Și din păcate tinerețea mea exterioară și interioară mă deranjează și mai tare. Pentru L.N. acum cea mai prețioasă e *liniștea*, dar eu mai aștept din partea lui acea

dorință impulsivă de a veni, de a mă vedea și a trăi împreună. Aceste două zile mi-a fost așa de dor de el și am dorit dureros de mult să-l văd. Dar iar am avut de suferit, ceva mi-a trosnit în inimă și s-a închis...

Astăzi toată ziua am făcut numai muzică. Dimineață m-am dus cu Sașa la repetiția de la simfonie, iar seara din nou la concert. S-a cântat *Simfonia a noua* a lui Beethoven și m-am delectat infinit. Și mi-a mai făcut plăcere și uvertura lui Weber, *Oberon*. Dimineață m-am întâlnit la ușă pe neașteptate cu S.I. și m-am bucurat foarte tare. Va veni mâine la micul dejun, singur s-a invitat, și nu pot să spun că sunt bucuroasă, va rămâne așa de puțin timp. Mereu nutresc în suflet dorința de a mai sta puțin și cu el cândva, așa cum am trăit acei doi ani și, lucrul cel mai important, de a-l asculta! A venit la prânz Stahovici Aleksei.

Iar mi-e groază pentru Tania: nu știu de ce, nici el, nici ea, nu sunt deloc liniștiți împreună, și el e așa de frumos și a cântat așa de pătimaș serenada lui Don Juan!

Îl recitesc pe Seneca și continui să citesc biografia lui Beethoven. Este lungă și am puțin timp. (...)

10 decembrie

Au trecut zece zile de când nu am mai scris în jurnal. Ce s-a mai întâmplat? E greu să aduni toate evenimentele, mai ales că totul a fost greu și am întâmpinat multe alte evenimente noi și grele. Încerc să-mi aduc aminte de tot.

În ziua de 2 decembrie am fost la concertul dedicat lui Beethoven. Auer și d'Albert au cântat patru sonate de vioară. Am fost foarte încântată și sufletul meu s-a liniștit pentru o vreme. Dar a doua zi am văzut în ziare un anunț din *Severnîi vestnik*, despre un articol al lui L.N. Mai mult, Tania s-a certat cu mine, reproșându-mi o aparentă relație a mea cu S.I., dar eu nu l-am mai văzut de o lună. M-am supărat tare. Ai mei știu întotdeauna

să mă scoată vinovată fără vină, dacă eu, așa cum am făcut toată viața, nu îi slujesc ca un rob și nu mă supun tuturor cerințelor familiei, și aleg o altă cale, așa cum am ales acum muzica. Și asta e o vină!

A doua zi am primit o telegramă de la Dora și Liova că ei vin, de la L.N. nimic. El nu a venit, cum mi-a spus după aia, de *gelozie* față de Serghei Ivanovici (despre ce gelozie mai poate fi vorba acum, mai degrabă e vorba de *invidie*, că am mai îndrăgit o altă artă, și nu numai pe a lui, literară, și prin intermediul unui străin, nu al lui).

L-am așteptat așa de nerăbdătoare pe L.N., eram așa de pregătită să scriu pentru el, să-l servesc cu de toate, să-l iubesc, să nu-i produc niciun fel de supărare, să nu-l văd nici pe S.I., dacă asta l-ar fi îndurerat așa de tare, că vestea că, după o lună de despărțire, nu vine la mine și mai și scrie un articol în *S.v.* m-a adus într-o stare de disperare extremă. Mi-am strâns lucrurile și m-am decis să plec undeva. Când m-am urcat în trăsură, încă nu știam unde o să merg. Am ajuns la gara Petersburg, am vrut să mă duc la Petersburg, să-i iau articolul lui Gurevici, dar mi-am venit în fire și m-am dus la „Troița". Seara, singură, cu o lumânare într-o cameră mizerabilă de hotel, stăteam împietrită și retrăiam toată durerea reproșurilor mele față de soțul meu indiferent față de viața și de iubirea mea. Voiam să mă liniștesc că la 70 de ani nu mai poți să fii atât de aprins, dar de ce să mintă, de ce relațiile furișe și articolele din *S.v.*? Credeam că o să înnebunesc.

După ce m-am dus la culcare și am adormit, m-au trezit vocile doicii și ale Taniei și ciocănitul la ușă. Nu știu de ce, Tania a ghicit că tocmai la „Troița" o să mă duc, s-a neliniștit și a venit la mine. Am fost foarte mișcată, dar starea mea de disperare nu s-a schimbat. Tania mi-a transmis că vin Dora și Liova și că L.N. o să sosească și el a doua zi. Nici asta nu m-a mai mișcat. Îl așteptasem deja de prea multă vreme, pătimaș, și atunci s-a rupt din nou ceva în mine și am început să fiu bolnăvicios de indiferentă față de tot.

Tania a plecat, iar eu m-am dus la liturghie. Toată ziua (nouă ore) am stat în biserică. M-am rugat fierbinte pentru a nu greși cu sinuciderea sau cu răzbunarea pentru toată durerea pe care mi-o pricinuiește mereu soțul. M-am rugat pentru împăcare, pentru o minune care să facă din relațiile noastre unele adevărate, iubitoare, pline de încredere, până la sfârșit. M-am rugat pentru vindecarea sufletului meu bolnav.

Spovedania mea a fost în fața lui Dumnezeu, pentru că starețul, schimnicul Fiodor, e așa de bătrân, că nici nu înțelegea cuvintele mele. Se tânguia la tot pasul din cauza nervozității și a slăbiciunii. Era ceva foarte tainic, poetic în această împărtășanie – în coridoarele de piatră, chilii, oamenii simpli, călugării care umblau peste tot, în rugăciuni, în slujba lungă și în singurătatea deplină în mijlocul mulțimii de oameni care se rugau și care nu mă cunoșteau. Când m-am întors, seara, am citit multă vreme pravile și rugăciuni din cartea care se afla la hotel. A doua zi dimineață m-am împărtășit în biserica trapezei. Era o zi împărătească (6 decembrie) și se pregătea o masă bogată pentru mănăstire: patru feluri de mâncare, cu pește, bere, miod. Vesela: farfurii și căni de plumb. Pe mese, fețe de masă, servesc bucătărese cu șorțuri albe.

Apoi, după ce am stat la *te deum*, am hoinărit prin incinta mănăstirii. O țigancă m-a ajuns din urmă în piață: „Te iubește un blond, dar nu are curaj. Ești o femeie de lume, ai o poziție înaltă, ești educată, cultă, dar el nu e din linia ta... Dă o rublă și șase grivne[1] și o să-ți fac vrăji: vino după mine, toată lumea o știe pe Maria Ivanovna, unde e casa mea. O să-ți fac vrăji, o să te iubească ca un soț...“

Mi s-a făcut frică și am vrut să iau farmecul de la ea. Dar când m-am întors acasă, mi-am făcut cruce și mi-am dat seama că e prostește și e păcat.

---

[1] Unitate monetară folosită din Rusia veche, echivalentă cu 10 copeici, sinonim *grivennik*.

După ce m-am întors la hotel, a început să mă cuprindă nostalgia. Nu era nicio telegramă de la Tania care să anunțe sosirea lui L.N. După ce am mâncat, m-am dus la telegraf și acolo am găsit două telegrame netrimise. Una era de la Tania, alta lungă, emoționantă, de la L.N., care mă chema acasă.

Am luat imediat trenul.

Acasă Lev Nikolaevici m-a întâmpinat chiar din antreu cu lacrimi în ochi. Ne-am aruncat unul în brațele altuia. El a fost de acord (menționând despre asta chiar din telegramă, prin Tania) să nu tipărească articolul în *Severnîi vestnik*, iar eu i-am promis total sincer să nu-l mai văd intenționat pe S.I. și să-l slujesc pe L.N., să am grijă de el și să fac tot pentru fericirea și liniștea lui.

Am vorbit amândoi așa de bine, așa de ușor m-am simțit după ce i-am promis tot, l-am iubit așa de tare și de pătimaș și sunt gata să-l iubesc...

Dar azi în jurnalul lui scrie că *mi-am recunoscut vina* pentru prima dată și că asta îl bucură!! Doamne Dumnezeule! Ajută-mă să trec peste asta! Din nou în fața generațiilor viitoare trebuie să se prezinte pe sine ca un *mucenic*, iar pe mine ca pe o *vinovată*! Dar în ce constă *vina*? L.N. s-a supărat că am fost acum o lună să-l vizitez, cu unchiul Kostia, pe S.I., care era la pat, din cauza piciorului bolnav. Din cauza asta L.N. s-a supărat îngrozitor, nu a venit la Moscova și consideră că asta e o *vină.*

Când am început să-i spun că, pentru toată viața mea curată, nevinovată alături de el, mă poate ierta că am fost la un prieten bolnav să-l vizitez, și mai ales cu un unchi în vârstă, L.N. a început să lăcrimeze și a spus: „Se înțelege, este adevărat că viața ta a fost curată și minunată.“ Dar nimeni nu a văzut la el lacrimi de înduioșare, nimeni nu știe viața noastră, iar în jurnal se vorbește despre *vina* mea! Să-i ierte Dumnezeu cruzimea și nedreptatea față de mine.

În fiecare zi avem musafiri. E plictiseală, agitație. Liova e la Moscova și nu e în apele lui. Ieri am fost pentru Liova și Dora la Teatrul Mic. Se juca *Gentlemen*-ul prințului Sumbatov. Astăzi la prânz vine Beaunier, corespondent al revistelor franceze *Temps* și

Débats. Nu am cum să cânt la pian. Transcriu intens pentru L.N., îndrept corecturi și îl servesc cum pot.

Ieri noapte am avut o nevralgie îngrozitoare. (...)

25 decembrie

Oare de patru zile nu am mai scris în jurnal? S-au întâmplat multe zilele astea. Acum trei zile Lev Nikolaevici s-a dus la gara Nikolaevski, a vrut să-i ajungă din urmă pe cei care plecau, englezul Saintjohn și Sulerjițki, care duceau ajutoare bănești duhoborilor, pentru a le transmite acestora. Nu i-a mai găsit, a obosit îngrozitor, a venit pe jos acasă, a înghețat, s-a întins și, când am ajuns eu acasă, era deja bolnav. A avut temperatura 38 cu 5, peste o oră 39 cu 4 și peste încă o oră 40 cu 2. În ajun L.N. a fost și la baie, după care asta, și s-a îmbolnăvit. M-am dus chiar eu după doctor, l-am adus pe tânărul Usov. L.N. s-a supus cu plăcere consultului, auscultației ș.c.l. I s-a prescris Ems, ca de obicei, fricționarea întregului trup cu ceva fierbinte, de pus ceva fierbinte pe burtă. S-a concentrat totul pe intestine, ficat și stomac. Răcise din cauza transpirației excesive când lucra. Am făcut tot ce a trebuit, ieri era deja mai bine: 38 cu 6, azi 37 cu 5. Lev Nikolaevici e încă slab, dar boala deja s-a retras. A mâncat, i-am dus peste trei ore Ems, iar la 3 și jumătate supă de ovăz, piure. Spune: „Ce deșteaptă ești că te-ai gândit să-mi aduci supă, am slăbit puțin." Apoi a mâncat de prânz cu noi, eram puțini: noi, bătrânii, Serioja, Tania și Sașa. Și au mai fost și Sașa Bers și m-lle Aubert. Dar a fost liniștit, plăcut, numai Serioja, sărmanul, e așa de trist acum! Înainte de masă copiii s-au dat cu patinele și s-au uitat la animalele de la grădina zoologică. L.N. a dormit, iar eu am cântat, exersând sârguincios.

Am primit o scrisoare anonimă. Iată o copie:

Conte Lev Nikolaevici!

Fără îndoială că secta Dumneavoastră crește și-și lasă rădăcini adânci. Oricât de lipsită de temei ar fi ea, cu ajutorul diavolului și din prostia oamenilor Dumneavoastră, a reușit să-l supere pe Domnul nostru Isus Hristos care trebuie să fie răzbunat de noi. Pentru lupta cu Dumneavoastră, în ilegalitate, am format o societate secretă a celor „De-ai doilea cruciați", al cărei scop este să vă omoare pe Dumneavoastră și pe toți adepții Dumneavoastră, căpeteniile sectei Dumneavoastră. Recunoaștem pe deplin că nu este ceva creștinește, dar Domnul o să ne ierte și o să ne judece în viața de apoi! Oricât de rău ne-ar părea de mâna „noastră", din moment ce e infectată de cangrenă, va trebui să o sacrificăm, ne pare rău și de Dumneavoastră, ca de un frate întru Hristos, dar, odată cu distrugerea Dumneavoastră, răul va trebui să slăbească! Sorții au căzut asupra mea, cel nedemn: eu trebuie să Vă omor! Vă stabilesc această zi: 3 aprilie a viitorului an 1898. Fac asta pentru că misiunea mea este în numele a ceva înalt, sfânt și Dumneavoastră puteți să vă pregătiți pentru trecerea în viața de apoi.

Poate că, foarte ușor, o să-mi puneți în mod logic întrebarea: de această agitație numai împotriva sectei Dumneavoastră? E adevărat, toate sectele sunt „Ticăloșie în fața Domnului!", dar întemeietorii lor sunt niște inculți amărâți, nu de teapa Dumneavoastră, conte, în al doilea rând, Dumneavoastră sunteți dușmanul țarului și al patriei!... Așa deci, în ziua de „3 aprilie".

Cel de-al doilea cruciat ales Alesul nr.1.
Decembrie 1897, satul Smeloe.

Pe pecetea cu ceară roșie era însemnat ES și o coroană nobiliară. Ștampila din Pavlograd, 20 decembrie.

Scrisoarea aceasta mă neliniștește așa de tare, că nu îmi poate ieși nicio clipă din minte. Mă gândesc să-i spun despre ea guvernatorului din Ekaterinoslav și șefului poliției de aici, Trepov, pentru a lua niște măsuri. Dacă o să vrea, o să-i găsească pe oamenii periculoși.

Lev Nikolaevici nu a arătat nici cea mai mică neliniște și spune că nu trebuie să prevenim pe nimeni și că în toate e voința lui Dumnezeu.

Seara au venit Kolokolțevii, Buteniov, Vera Severțeva. Lev Nikolaevici are 38 cu 5 și e slăbit. (...)

29 decembrie

De dimineață m-am ocupat de fotografii. Am cântat puțin, am făcut exerciții. După-amiază am cântat cu Lev Nikolaevici la patru mâini Schubert, *Simfonia tragică*. Mai întâi el a spus că e o prostie, e o chestie moartă muzica asta. Dar apoi a cântat cu pasiune, dar în curând a obosit. E slăbit după boală, îl tot doare la lingurică și a slăbit, într-un fel sau altul te apucă durerea să-l vezi. Seara am fost vreo două ore la concertul pianistului Gabrilovici. A cântat, desigur, bine, pianul se remarcă în mod uimitor. Dar tot timpul îi întrevăd efortul și intenția, și de aceea nu m-a atras. Nu e nimeni mai bun ca Hoffmann și ca Taneev.

Ce durere să dorești și, poate, să nu-l mai auzi niciodată! S-au întors Andriușa și Mișa de la țară. Andriușa tușește și mă neliniștește.

Ieri am fost cu L.N. la fratele meu Sașa. L.N. a jucat vint, iar eu am ascultat cum cânta pentru mine o pianistă. A cântat și ea acea poloneză a lui Chopin pe care ne-a cântat-o vara S.I. Așa de tare m-au năpădit amintirile despre interpretarea lui minunată și despre compania lui dragă! Și totul s-a terminat, pentru totdeauna!

Ieri am fost la Stolîpin bătrânul. Se adună la el tot felul de tineri și cântă *Norma*. Ce bătrân vioi, și are 76 de ani!

Mă gândeam că L.N., găsind în Biserică multe lucruri de prisos, superstițioase, chiar și rele, a respins toată Biserica. La fel și în muzică, auzind tot felul de prostii care se întâlnesc în ultima

vreme la muzicienii cei noi, a respins toată muzica. Este o mare greșeală.

Așa cum timp de zeci de ani s-a dat la o parte tot ce era de prisos, toată pleava muzicii, și au rămas talentele, așa și acum, din muzica de azi, nouă, va fi aruncat tot ce e de prisos și o să rămână vârfurile. Fără îndoială, în rândurile lor va fi și Taneev.

1898

(...) 17 ianuarie

Până noaptea târziu m-a tot tocat L.N., spunând că mă roagă *să-l las* la țară, că nu mai am nevoie de el, că viața la Moscova este moarte curată pentru el și tot așa. Cuvântul *să-l las* nu are importanță, eu nu pot să-l *țin*. Dacă am vrut să vină la Moscova, a fost numai pentru că sunt bucuroasă să trăiesc alături de soțul pe care m-am obișnuit să-l iubesc, pe care m-am obișnuit să-l îngrijesc. Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să nu-l fac să se chinuiască din gelozie, dar cu toate astea nu i-am câștigat încrederea. Dacă ar pleca la țară, s-ar chinui și mai mult, dacă am pleca toți, cum ar rămâne cu Mișa și Sașa, să nu mai învețe? Mă tot gândesc, mă tot gândesc... Dar indiferența și neimplicarea lui Lev Nikolaevici în educația copiilor săi mă doare mereu și îi reproșez asta. Câți tați nu numai că își educă singuri copiii, dar îi mai și hrănesc din munca lor, ca tatăl meu. Dar L.N. crede că este o crimă până și să *trăiești* alături de familie.

Dimineață am fost cu treburi la bancă și la cumpărături. E un vânt groaznic, sunt minus șase grade. A venit Iliușa la expoziția canină și pentru bani. E aici și Serioja. Fratele Stiopa a plecat, a venit la noi Sofia Mamonova.

Astăzi, pe când așteptam la bancă, am citit un ziar și m-a întristat până la lacrimi uciderea muncitorilor în urma unei explozii de gaz la minele Makeev din gubernia Harkov. Descrierea în-

mormântării, durerea rudelor, caii omorâți, oamenii mutilați – toate acestea sunt îngrozitoare! Iar alături se scrie și se strigă despre afacerea Dreyfus de la Paris. Ce neînsemnată mi s-a părut în comparație cu catastrofa rusă. (...)

26 ianuarie

Toate zilele astea am fost bolnavă. Mai întâi a fost o nevralgie puternică în partea dreaptă a capului, apoi febră puternică, apoi gâtul. A venit doctorul, tânărul Usov, se temea să nu fac difterie, dar, în urma examinării, nu s-a dovedit a fi asta. Sunt uimitori doctorii aceștia tineri: Maliutin a tratat-o pe Sașa, nu a luat bani, şi nici Usov nu a luat. Le-am trimis operele lui L.N. cu autograf. Tania e tot la Petersburg și L.N. mi-a badijonat gâtul foarte atent, așa de grijuliu și de stângaci. S-a speriat de boala mea și deodată a devenit atât de trist și de bătrân zilele astea! Cât de ciudat ne iubim, totuși! Uite el, de exemplu, e liniștit, fericit când eu stau acasă aiurea, în tăcere și mă plictisesc și lucrez sau citesc ceva. Dacă însă sunt agitată, fac ceva, discut cu cineva, el se neliniștește, apoi se supără și începe să se poarte urât cu mine. Dar uneori îmi e așa de greu să-mi înăbuș toate aceste elanuri pătimașe ale firii mele vii, impresionabile!

Ieri am stat la pat, iar la L.N. au venit din nou trei molokani din Samara să-i ceară scrisori de recomandare pentru Petersburg. Se duc să facă demersuri pentru copiii care li s-au luat din nou de către stat şi care acum sunt dați la mănăstiri. Sărmanii copii și mamele lor! Și ce modalitate barbară de a converti la ortodoxie! Asta nu convinge pe nimeni, dimpotrivă.

Azi a venit sora mea Liza de la Petersburg, ne-a adus și și-a citit articolele despre tarif, despre finanțe, despre comunitatea țărănească. Uite că-i trece prin cap unei femei să se ocupe cu

asemenea probleme! Și ea e pasionată total de finanțele Rusiei și comunică mereu cu ministrul Witte. L.N. și Dunaev au găsit aici multe lucruri inteligente, mai ales despre tariful care a fost introdus recent în Rusia și care se dovedește deja total neavantajos.

Astăzi am fost invitată la o seară muzicală la Muromțeva, dar nu am putut să merg. Am ratat un concert simfonic sâmbătă, îmi pare rău de uvertura *Egmont* a lui Beethoven. I-am cedat biletul lui Serioja și sunt bucuroasă că el s-a simțit bine.

Ieri, în pat, și azi am citit corectura *Copilăriei*, care de fiecare dată mă impresionează. Mă doare spatele, am slăbit și durerea interioară mă distruge, neobosită.

L.N. a sosit chiar acum și spune: „Am venit să stau puțin cu tine." Mi-a arătat două greutăți de șapte funturi[1] cu care vrea să facă gimnastică și pe care le-a cumpărat azi. E foarte apatic și tot repetă: „Parcă aș avea 70 de ani." Și chiar o să-i facă în august, adică peste jumătate de an, exact 70 de ani. Ziua a patinat, a dat zăpada. Dar nu are chef de travaliu intelectual, și asta îl supără cel mai tare. (...)

1 februarie

Am dormit prost, m-am sculat târziu, am îndreptat corectura și am notat în registre treburile de ieri. Mi-am învins lenea și m-am dus la patinoar, la Patriarșie prudî, unde patinau Sașa a mea și Andriușa cu Mișa. Am găsit acolo și multe cunoștințe. Apoi au venit și cei mai mari: Serioja și Tania. Ne-am dat cu patinele cu mare plăcere. Cel mai bine e să patinezi cu Iușa Pomeranțev. Ce bun, vesel, deschis și talentat este acest Iușa Pomeranțev! Îmi place foarte tare de el și văd că are multe calități care să-i asigure un viitor bun.

Mai întâi copiii mei s-au jenat că sunt pe patine, mai ales băieții, dar când au văzut că patinez pe neobservate și așa de ușor, se pare că s-au liniștit, iar Andriușa chiar m-a însoțit o tură.

---

[1] Unitate de măsurare a greutății echivalentă cu 0,453 g.

Patinatul m-a obosit totuși și după-masă am dormit, lucru pe care nu-l fac niciodată. După ce m-am trezit, am dat de musafiri: Buteniov, Maslov, pictorul Kasatkin, Baratînskaia. Am discutat cu plăcere despre slavofili, despre artă, despre sectanți și despre călătoria Taniei la Petersburg. Pe Lev Nikolaevici l-au durut din nou stomacul și ficatul, el crede că de la mere, dar eu sunt sigură că e de la munca foarte susținută de ieri – a dat zăpada. Nici nu a mâncat la prânz. Sufăr când văd că slăbește. Când doarme, e așa de micuț în pat și oasele i se conturează așa de tare la umeri și pe spate. Zilele acestea are chipul mai proaspăt și e vioi și puternic în mișcări, dar e slăbuț. Încerc din toate puterile să-i dau să mănânce cât mai bine, dar e greu: ieri i-am comandat și sparanghel, și o o supă-cremă ușoară, dar, cu toate acestea, azi îi e rău. Din punct de vedere sufletesc încerc să nu-l tulbur cu nimic, nu-l contrazic deloc și nu ies nicăieri.

Vorbind despre artă, L.N. și-a amintit azi de tot felul de creații pe care le consideră adevărate, de exemplu, *Servitoarea* lui Șevcenko, romanele lui Victor Hugo, desenele lui Kramskoi – cum trece regimentul și o tânără femeie, un copil și doica se uită pe fereastră. Apoi desenul lui Surikov – cum dorm ocnașii în Siberia și un bătrân stă jos –, sursă de inspirație pentru povestirea lui L.N. *Dumnezeu vede adevărul*. Și-a mai adus aminte, dar nu reținț a cui e povestirea (probabil tot a lui Hugo), despre soția unui pescar care a născut gemeni și a murit, iar o altă soție de pescar, care avea cinci copii, ia în grijă și acești gemeni. Când soțul ei se întoarce de pe mare, ea îi povestește sfioasă despre moartea femeii și nașterea gemenilor, iar soțul spune molcom: „Ce să facem, să-i luăm noi.“ Și soția trage draperia și-i arată copiii pe care deja îi adusese acasă. Și ne-am mai amintit multe alte lucruri, am discutat mult.

În pofida stării proaste de sănătate, L.N. s-a plimbat totuși în grădină cu patinele și apoi a mers nițel pe jos cu Dunaev.

Mă plictisesc fără muzică, dar ce să fac! (...)

9 februarie

Astăzi fratele Stiopa a stat de vorbă cu Lev Nikolaevici și cu Serioja. Când am intrat eu, ei au tăcut. I-am întrebat despre ce vorbesc și au început să se fâstâcească...

Da, sărmana, sărmana de mine! Mereu l-a deranjat la mine faptul că am îndrăgit tot ce e elegant, am iubit *puritatea* în toate – și în exterior, și în interior. El nu avea nevoie de toate acestea. El avea nevoie de o *femeie* pasivă, sănătoasă, tăcută și lipsită de voință. Și acum muzica mea îl chinuiește, dezaprobă prezența florilor mele în cameră, dragostea mea pentru orice fel de artă, pentru faptul că citesc biografia lui Beethoven, ironizează filosofia lui Seneca... Ei, s-a dus viața mea, nu are rost să mai stârnesc în inimă tot ce m-a supărat. (...)

14 februarie

Agitație de Lăsata Secului. M-am dus să cumpăr tot ce trebuie pentru diseară, apoi am fost să patinăm: Tania, Sașa, Liova, eu și Dora – venită numai să asiste, pentru că e însărcinată. Am luat masa în familie, toți au o dispoziție așa de bună, de frumoasă, că a fost foarte plăcut. L.N. tot lucrează la corecturile articolului „Arta". Seara s-a dus să-l viziteze pe un negustor, un adept al lui, bătrân, de șaptezeci și doi de ani, suferind de cancer la ficat. Negustorul ăsta i s-a plâns lui L.N. că s-a plictisit să trăiască numai cu ai lui, că soția și fiul se roagă la *scânduri* (adică la icoane).

Seara s-au adunat mulți copii și băieți. Mai întâi toți erau apatici, apoi au început tot felul de jocuri, șarade, au cântat în cor, au făcut tot felul de figuri de gimnastică. Unii băieți s-au apucat să joace vint. În toiul serii au venit niște necunoscuți cu dominouri și măști (mai apoi am aflat că erau Kalaciovii și Ustinovii pe care nu-i cunoșteam). Ca de obicei, n-a ieșit nimic din asta. Îmi pare foarte rău că nu pot să le fac nicio bucurie lui Liova și Dorei.

Dispoziția mea și viața mea *interioară* sunt aceleași: aceeași durere eternă care apare, după Vanecika. Ieri am trecut pe bulevardul Novinski și deodată mi-am adus aminte ziua *aceea* groaznică în care, împreună cu L.N., am dus micul sicriu al lui Vania pe același drum… Și mereu mă rog ca Dumnezeu să mă ajute să-mi purific și să-mi înalț sufletul înainte de a-mi da sufletul, pentru a mă întâlni iară cu pruncii mei morți întru Domnul...

Și aceeași iubire pe care o am pentru muzică, care-mi susține echilibrul sufletesc și mă ajută să trăiesc. Și aceleași atașamente sufletești față de unii oameni care contribuie la credința mea în trăsăturile bune ale oamenilor și față de ajutorul pe care mi-l aduc prin calitățile lor sufletești înalte.

Seara s-a încheiat cu Goldenweiser cântând nocturna lui Chopin, un studiu al lui Liszt și un scherzo al lui Chopin. (...)

16 februarie

Este luni din prima săptămână a postului. Îmi place vremea asta, îmi place dispoziția de liniște preocupată și de calm religios. Îmi plăcea și că se apropia primăvara, dar acum am pierdut sentimentul acesta. Ce mă interesează pe mine primăvara! Ea nu-mi aduce, ci-mi ia din fericire prin influența plină de neliniște a căutării și a dorinței de fericire pe care nu o am și nici n-o s-o am.

Am refăcut dimineață o rochie a Sașei, apoi am cântat la pian două ore și jumătate. Înainte de prânz m-am dus la S.A. Filosofova, am discutat cu ea despre copii, nepoți, despre dureri și tot felul de probleme de familie. Când am plecat de la ea, aveam chef de mișcare, de aer, de singurătate, de libertate și m-am dus să mă plimb. Am întârziat la masa de prânz. S-au luat de mine blând, se aflau deja cu toții la masă, și mi-am mâncat și eu repede mâncarea de post. O să țin tot postul, dacă o să-mi ajute Dumnezeu. După-masă m-am tot uitat la desenele trimise lui L.N. de revista

din Philadelphia. Am discutat despre cumpărarea de moșii. Apoi m-am apucat să transcriu sfârșitul articolului lui L.N. „Despre artă", pentru a fi trimis în Anglia, și am copiat două ore.

L.N. a citit seara *Tâlharii* lui Schiller și a fost extaziat de el. Am văzut azi pe biroul lui un caiet negru cu coperte din mușama în care, știu, a început să scrie povestiri beletristice.

17 februarie

Dimineață am reușit din nou să cânt două ore și ceva. Apoi am cumpărat o șa, pentru a i-o dărui mâine lui Liova, de onomastică, și o să-i cumpăr și lui Lev Nikolaevici miere, curmale, mai ales prune uscate, pere și ciuperci sărate. Îi place să aibă pe fereastră provizii și să mănânce curmale și fructe cu pâine, când i se face foame. Astăzi a scris foarte mult, nu știu ce, nu-mi spune. Apoi am patinat cu Liova, fiul nostru. Am luat masa de prânz veseli și prietenoși. Seara a fost Dunaev, eu am brodat, pentru că nu pot să fac nicio treabă când sunt musafiri aici. Iar astăzi au venit tot felul de musafiri. A fostul unul Aristov, la L.N. Lev Nikolaevici s-a dus la baie, a dispărut două ore cu Sergheenko, iar eu a trebuit să-l tot ascult pe domnul ăsta Aristov cu povestirile lui interminabile despre irigarea ogoarelor, creșterea peștelui, despre chestiunile lui de familie, să-i dau un sfat dacă să-și căsătorească sau nu fata de douăzeci și doi de ani cu un bătrân bogat în vârstă de cincizeci de ani. Ce întrebare ciudată pentru o femeie străină, așa cum sunt eu! Apoi Sergheenko mi-a povestit că vrea să tipărească o carte despre Lev Nikolaevici[1] cu tot felul de reproduceri ale portretelor lui, ale familiei, din viață ș.a.m.d. Este neplăcut, când suntem încă în viață.

---

[1] E vorba de cartea *Kak jiviot i rabotaet Lev Tolstoi* de P.A. Sergheenko, apărută în 1898.

18 februarie

Onomastica lui Lev Nikolaevici și a lui Liova. L.N. nu recunoaște în general sărbătorile, mai ales onomastica. I-am dăruit lui Liova o șa englezească foarte bună, de la Zimmermann. Toată ziua am lucrat – mai întâi am refăcut și am reparat o bluză cenușie de flanel pentru Lev Nikolaevici, apoi am brodat pe postav alb o fâșie, o lucrare mai veche a mea, frumoasă, naivă. Când vin toți musafirii, atunci e mai bine să cos asta în prezența lor, că altfel e foarte obositor.

Am mâncat în familie. Au venit unchiul Kostia Islavin și nepoatele lui Lev Nikolaevici, Liza Obolenskaia și Varia Nagornova. Serioja, Tania, Liova, Mișa și Sașa – s-au adunat mulți copii și îmi place când petrecem sărbătorile în familie.

Am băut șampanie de pe Don în sănătatea sărbătoriților. Dar impresia zilei este de zădărnicie.

L.N. s-a dus la redacție cu corectura de la „Artă“, apoi a îndreptat prefața la Carpenter, pentru *Severnîi vestnik*.

Aseară m-a uimit discuția lui L.N. despre chestiunea feminină. Și ieri, și întotdeauna a fost împotriva libertăților și a așa-numitei „egalități în drepturi“ a femeilor. Ieri însă a spus deodată că femeia, orice treabă ar face, în învățământ, medicină, artă, are un singur scop: iubirea sexuală. Cum atinge acest scop, imediat de activitățile ei se alege praful.

M-am indignat îngrozitor când am auzit o asemenea enormitate și am început să-i reproșez lui Lev Nikolaevici această părere eternă, cinică – care m-a făcut așa de mult să sufăr – pe care o are despre femei. I-am spus că această impresie a lui e dată de faptul că înainte de 34 de ani nu a cunoscut de aproape nicio femeie cuviincioasă. Și lipsa prieteniei, simpatiei sufletești, nu a relației trupurilor, atitudinea indiferentă față de viața mea spirituală și interioară care mă chinuiește și mă întristează de atunci, care așa de tare s-a confirmat și s-a lămurit odată cu trecerea timpului, asta mi-a distrus viața și m-a făcut să fiu dezamăgită și să-l iubesc acum mai puțin pe soțul meu. (...)

23 februarie

Ziua în care a murit Vanecika. Au trecut trei ani. Ce am mai obosit – am fost la biserică, m-am rugat, m-am gândit la pruncii morți, la părinți, la prieteni. Au făcut o panihidă pentru mine. Apoi am fost s-o vizitez pe Maşa, pe soția bucătarului. Astăzi, într-un adăpost pentru lăuze, ea a dat naştere unui copil. Apoi am fost la Jiliaeva, sărmana moşiereasă din Kursk, al cărei fiu, incredibil de talentat la muzică, este elevul lui Serghei Ivanovici. Nu am găsit-o acasă, dar am vrut să aflu cum o mai duce. Am cumpărat flori, le-am pus în jurul portretului lui Vanecika. I-am cumpărat doicii miere şi covrigi. M-am întors acasă, l-am găsit pe L.N. curățând zăpada de pe pationarul din grădină. Apoi a patinat şi a obosit aşa de tare, că a dormit în tot timpul mesei de prânz şi apoi a mâncat singur. A terminat corectura şi n-o să se mai ocupe de-acum de „Artă“. Vrea să înceapă o nouă lucrare, de fapt are multe începute, o să termine cumva toate aceste lucruri noi!

Seara L.N. a jucat cărți, vint, cu contele Olsufiev, cu fratele meu Saşa şi cu S.A. Filosofova. Le-am condus azi acasă pe Sonia şi Annocika. A venit de la Tula pentru o zi şi Serioja.

Toată ziua sufletul mi-a fost greu, am fost apăsată. Azi m-am dus la biserică şi deodată păsările au început să cânte aşa de tare, făcându-şi loc undeva la soare, sub acoperiş şi lângă uşa bisericii. Şi soarele e strălucitor, vesel, deja de primăvară, în pofida gerului. Şi aşa mi-am adus aminte de cuvintele lui Lermontov: „Şi natura indiferentă va străluci mereu cu frumusețea ei eternă!“ Chiar indiferentă, în pofida oricăror sentimente umane, în pofida inimilor noastre rătăcite, chinuite, dar în niciun caz indiferente. (...)

7 martie

L.N. e apatic şi supărăcios. Nu are chef de lucru, l-au obosit foarte tare musafirii, mulți nu sunt aşa de delicați şi la rugămințile mele să nu-i primească, ci să aibă şi el orele lui de odihnă,

refuză cu încăpățânare. Are acea *curiozitate* care îl face să-i primească pe toți, indiferent cine ar veni, și, mai mult, încăpățânarea veșnică, spiritul de contradicție, de protest față de mine.

Astăzi mi-a fost clar că în toate creațiile din ultimii ani ai lui L.N. este numai o opoziție, numai *protest*. Dacă el protestează împotriva *întregii* omeniri, întregii ordini existente, atunci cum să nu protesteze față de mine, o femeie slabă?

La concertul lui Goldenweiser l-am văzut pe Serghei Ivanovici. Astăzi am primit un bilet de la el, m-a rugat să-i dau articolul lui L.N., partea a doua, să i-l las să-l citească cu M.I. Ceaikovski, la care se duce la Klin, zilele astea.

În dimineața asta am avut o discuție neplăcută cu L.N. Vrea să facă numai adăugiri la articolul său, dar eu mă tem că de aceste adăugiri se va agăța cenzura și o să oprească din nou cartea, iar eu vreau să tipăresc 30 000 de exemplare. Ce să mai, ne-au adus amândoi reproșuri. Eu i-am reproșat că nu am libertate, că nu mă lasă la Petersburg. El mi-a reproșat că îi vând cărțile, la care eu i-am răspuns că nu eu mă folosesc de bani, ci mai mult copiii lui pe care i-a părăsit, nu i-a educat și nu i-a învățat să muncească. I-am mai spus că și calul lui de călărie, sparanghelul și fructele, gesturile lui de caritate, bicicletele ș.a.m.d. – toate acestea i le asigur eu cu banii aceștia, iar eu cheltuiesc cel mai puțin pentru mine... Dar nici nu i-aș fi spus asta, dacă el nu ar fi strigat că uit că el poate *să-mi interzică* să vând cărțile. I-am spus: „O să fiu foarte bucuroasă, interzice-mi, și o să plec să-mi câștig singură traiul, pe la școli, cu corectura ș.a.m.d.“ Îmi place munca și nu-mi iubesc viața aranjată în niciun caz după gustul meu, ci din inerție și așa cum mi-a impus familia – soțul și copiii.

L-am fotografiat călare pe L.N. și apoi m-am ocupat numai de fotografii. Am croit și am aranjat o rochiei a Sașei. Astăzi am fost cu S.A. Filosofova să-l vizităm pe bătrânul unchi Kostia.

Articolul lui L.N. „Ce este arta?“ s-a întors, se spune, de la cenzura bisericească. Au scos ceva, dar a fost lăsat să treacă. Nu m-am mai certat cu L.N. Dimpotrivă, mi s-a făcut rușine și m-am împăcat. (...)

9 martie

Ziua celor patruzeci de mucenici. În copilăria mea și a copiilor mei, în ziua aceasta, Trifonovna, bătrâna noastră bucătăreasă din casa tatălui, și Nikolai, bucătarul de la Iasnaia Poliana, coceau în zori ciocârlii gustoase din aluat cu stafide negre în locul ochilor și cu niște răchițele coapte. Și era atâta poezie în asta! Iar mai apoi veneau și ciocârliile adevărate. Îmi plăcea primăvara la țară. Dar atunci primăvara aducea mereu speranțe pline de bucurie, fără motiv, pentru ceva din viitor... Acum aduce doar amintiri triste și dorințe neputincioase pentru lucruri imposibile... Of, bătrânețea nu e o bucurie!

Seara L.N. mi-a dat să-i transcriu povestirea *Hagi Murat*, din viața Caucazului, și m-am bucurat foarte tare, am scris sârguincioasă, în pofida durerii de la mâna dreaptă, dar m-a deranjat Sergheenko. Mai apoi au venit Dunaev, unchiul Kostia, au venit fratele Stiopa, Serioja. Au vorbit mult despre treburi de stat, despre cumpărarea flotei pentru 90 de milioane. Sergheenko povestea că flota a fost comandată de japonezi englezilor pentru 130 de milioane, dar japonezii nu au putut plăti la timp, pentru că banii aceștia veneau de la Banca Chinezo-Rusă, care nu a oferit banii la timp. Termenul contractului a fost depășit și guvernul rus a propus 90 de milioane și a cumpărat de la englezi flota pregătită.

L.N. s-a dus seara călare la miss Shanks, să traducă în engleză scrisoarea scrisă de el cuiva în America. De fapt, a scris multe scrisori și s-a chinuit cu ele.

10 martie

Nu am dormit deloc noaptea. Spre dimineață am adormit vreo două ore și m-am sculat târziu. Of, nopțile astea care descoperă cu o claritate așa de groaznică starea sufletească! M-am epuizat de tot. Ziua iar intri în curgerea lucrurilor și nu mai știi pe ce lume ești. Și mai apoi vine iar noaptea fără somn, numai cu gânduri, chinuri...

Am transcris cu mare satisfacție nuvela lui L.N., *Hagi Murat*, caucaziana. Cred că va fi foarte bine – o creație epică, sper, *fără patimă și polemică* ascunsă.

Mâna mea dreaptă, bolnavă, a obosit foarte tare și m-am decis ca seara să mă duc la concertul de muzică de cameră. S-au cântat două trio de Beethoven și o sonată c-moll cu vioară. A fost foarte plăcut, deloc obositor. A fost cu mine Marusia Maklakova. Când m-am întors acasă, i-am găsit pe Sergheenko, prof. Preobrajenski, Sulerjițki, Nakașidze. Lev Nikolaevici arăta foarte obosit. Astăzi a scris din nou scrisori, a citit și a revăzut corectura „Artei" în ediția mea. E liniștit și sănătos.

14 martie

Nu mai țin minte ce a fost. Țin minte numai alte nopți lungi, cu insomnie. Am stat o noapte până la ora 4 și jumătate dimineața și am transcris pentru L.N. *Hagi Murat*, cu mare satisfacție. Toate zilele astea am rămas acasă, la treabă, la corectură, sau am fost la cumpărături pentru lucruri de vară. L.N. scrie fără întrerupere tot felul de scrisori, cu care se chinuiește foarte tare, și citește mult, mai ales culegeri caucaziene pe care i le-a găsit F.I. Maslov. Am petrecut trei seri așa de variate, că, gândindu-te la viața mea de familie care pare așa de monotonă, te minunezi cât de febril îmi trăiesc viața interioară. L.N. nu a mai fost de mult așa de tandru și de bun față de mine. A doua zi însă tonul lui s-a schimbat imediat. Am fost foarte ocupată cu corecturile la cel de-al XV-lea volum al meu, am lucrat toată ziua și nu am băgat de seamă dispoziția sa. Seara am continuat munca, cu mici pauze (trebuia să citesc douăsprezece coli de tipar) și, știind că oricum insomnia nu mă lasă să dorm, l-am rugat pe soț să se culce fără mine, m-am dezbrăcat singură, mi-am pus halatul și papucii și am promis să intru încetișor, când o să termin corecturile. L-au apucat nazurile pe L.N., „hai la culcare", numai așa o ținea. Treaba mea e urgen-

tă, dimineață trebuie să trimit la tipografie – nu l-am ascultat, am continuat să lucrez. El a sărit din pat, și-a pus halatul, s-a dus sus, în biroul lui. Continui să citesc, nu știu că a ieșit. Peste o jumătate de oră vine și începe să strige la mine că îl chinuiesc, că el vrea să doarmă și eu nu-l las, că îl doare capul. Tot stăteam jos, ascultam, răbdam, în cele din urmă, fără să termin de citit ultima coală, m-am dus în dormitor (eu eram alături de sufragerie) și m-am culcat. Dar aici m-au lăsat și pe mine nervii. Și munca încordată, și neplăcerile, și mai ales nedreptatea soțului meu față de mine, toate acestea mi-au produs atâta disperare în sufletul și așa bolnav, că deodată am simțit un spasm în inimă și în piept, că pe întuneric, abia am apucat să spun „mor", că am și început să mă sufoc, palpitațiile s-au intensificat, sentimentul de frică, că viața se oprește, durerea din inimă – toate acestea au fost îngrozitoare. Nu am mai avut niciodată o asemenea stare de sufocare. Apă rece la inimă, dorința de a-mi veni în fire m-au ajutat să opresc acest acces. Lev Nikolaevici s-a speriat, apoi a început și el să tremure și să scâncească... Am dormit prost, amândoi am obosit... A doua zi dimineață m-am dus însă la el și mi-am exprimat părerea de rău pentru cele întâmplate. El s-a scuzat cumva, și s-a făcut pace. Oare pentru multă vreme?

Ieri a venit S.I. Taneev. Prezența lui a acționat imediat asupra mea liniștitor și pozitiv. E un om bun, calm, echilibrat și extrem de talentat. Ne-a cântat simfonia lui minunată și i-a cerut lui Lev Nikolaevici opinia în acest sens. L.N. l-a tratat cu seriozitate și cu respect și a început să-și expună impresiile. Și anume că în simfonia asta și în toată muzica nouă nu e niciun fel de consecvență: nici în melodie, nici în ritm, nici chiar în armonie. Imediat ce începi să urmărești melodia, ea se și rupe, doar ce începi să prinzi ritmul, el se schimbă imediat. Tot timpul te simți nemulțumit, de fapt, într-o operă artistică adevărată simți că *altfel* nu ar putea fi, și te gândești: „Și eu aș fi făcut la fel." Serghei Ivanovici a ascultat cu atenție și cu respect, dar, se pare, asta l-a întristat, că simfonia lui nu i-a plăcut lui L.N. Astăzi se duce la Petersburg, simfonia o să fie cântată acolo, deja cu orchestră.

Ieri dimineață, după neplăcerile noastre nocturne, m-am sculat distrusă și deodată L.N. o aduce la mine pe Maşa, nepoțica. M-am bucurat foarte tare de această apariție proaspătă, pură, de acest copil sănătos, drag, inteligent. Ieri mi-am petrecut toată ziua cu ea, am dus-o la grădina zoologică, la magazinele de jucării, la cofetărie, la Kremlin. S-a bucurat de toate, dar nu s-a minunat de nimic. Așa că ziua de ieri a fost o răsplată de la Dumnezeu pentru neplăcerile nocturne ale soțului. (...)

18 martie

Totul a fost bine, am trăit în armonie. Astăzi citesc corectura *prefeței* lui Lev Nikolaevici la *Știința contemporană* a lui Carpenter și văd deodată că nu e același lucru, că a schimbat tot. M-am minunat foarte tare și m-am supărat. Când a fost culeasă pentru *Severnîi vestnik*, l-am rugat pe L.N. să-mi dea *ultimele* corecturi, pentru a putea da la cules partea a cincisprezecea a articolului său, în formă finală. Acum i-am reproșat destul de liniștit că m-a păcălit, el s-a supărat îngrozitor. Neplăcerile acestea ating răni vechi și totul devine insuportabil. A ascuns de mine ultima corectură, pentru a păstra avantajul revistei *Severnîi vestnik* și a nu mai întârzia apariția ei. Adaosurile din exemplarul meu ar fi luat cel puțin o zi.

Seara au fost mulți, mulți musafiri: Belskaia cu fiica, Toliverova cu fiica, Maklakov cu sora, Varia Nagornova, Gorbunov, Toliverova, editoarea *Jucăriei*, vrea să scoată o revistă, *Jenskoe delo*[1], și s-a stârnit o discuție despre problema feminină. L.N. spunea că, înainte de a vorbi despre lipsa de egalitate a femeii și despre asuprirea ei, trebuie să punem în primul rând problema lipsei de egalitate a oamenilor în general. Apoi a spus că dacă femeia însăși își pune această problemă, atunci la mijloc e ceva lipsit de modestie, deloc

[1] „Chestiunea feminină“(rusă în original).

feminin și de aceea josnic. Cred că are dreptate. Noi, femeile, nu de *libertate* avem nevoie, ci de *ajutor.* Lucrul cel mai important e ajutorul în educarea fiilor, în influențarea lor, ca ei să fie aduși pe drumul cel bun în viață, să capete priceperea de a munci, de a fi curajoși, independenți și cinstiți. O mamă nu-și poate educa fiii singură și de aceea tânăra generație e așa de slabă, pentru că tații sunt slabi, leneși în ceea ce privește educația și se apucă cu plăcere de orice altceva, evitând ceea ce este cel mai important – educația viitoarelor generații care trebuie să continue cauza omenirii și să meargă înainte.

2 aprilie

Au trecut două săptămâni de când am scris în jurnal! De ce acum viața trece așa de repede și aproape inconștient, ca un vis? Dacă aș fi mai normală, aș trăi *mai conștient* și aș avea o viață mai plină de conținut. Și apoi, cu timpul, după ce o să privesc înapoi, o să înțeleg tot trecutul, o să-l apreciez și o să-mi *pară rău* (așa cum se întâmplă mereu) și de trecut, și de *lipsa mea de pricepere* de a mă folosi de el. Și așa, toată viața, cu mici excepții, se scurge numai în dorințe și păreri de rău.

Mâine e ziua menționată în scrisoarea anonimă cu privire la uciderea lui Lev Nikolaevici. Desigur, sunt neliniștită, dar nu cred pe deplin că se poate întâmpla așa ceva. Au venit la L.N. duhoborii, doi bărbați bine făcuți, puternici la minte și la trup. I-am trimis la Petersburg, la prințul Uhtomski și la Suvorov, pentru ca aceștia, redactori ai unor ziare puternice, să se sfătuiască cumva cu ei și să-i ajute. Au promis amândoi, dar puțin probabil că vor face ceva.

L.N. scrie o petiție adresată împăratului, în care cere ca duhoborii, exilați, chemați la oaste și încarcerați, să fie lăsați să se ducă în străinătate, cu toții. Totul mi se pare groaznic, să nu cumva să ne expulzeze și pe noi! Duhoborii ăștia stau acum la L.N. și

acolo este și tânărul industriaș Bulahov, care va fi trimis cu petiția și 300 de ruble la un conducător exilat al duhoborilor, Verighin.

Am fost patru zile la Petersburg. Din toamnă nu-mi dă pace ideea să mă merg să ascult simfonia lui Taneev pe care mi-a cântat-o de câteva ori la pian, și acum cu orchestră. Mi s-a părut că o să fie minunată. Mai mult, am visat de mult să-l ascult pe Wagner, iar la Petersburg tocmai se juca o operă germană, în turneu. La început L.N. nu m-a lăsat. Protestul acesta îl îndurerase, îi provocase nopți nedormite și apatie. Mai apoi mi-a dat drumul cu plăcere, dar nu am avut nicio satisfacție de la călătoria asta. A plouat neîncetat, simfonia lui Taneev a fost interpretată și dirijată execrabil de Glazunov. Nu am ascultat nici Wagner, sănătatea mi s-a dat peste cap, viața la sora Bers cu atitudinea ei negativă față de soț, de servitori și cu unica preocupare pentru direcția finanțelor din Rusia (ce interes ciudat pentru o femeie), toate astea au fost plictisitoare și atât de nereușite. Am fost așa de fericită să mă întorc acasă la L.N., la viața mea, liberă prin spiritul casei noastre, că acum nu voi mai avea prea curând dorința de a mai pleca.

În fiecare seară ne vizitează câte cineva. A venit profesorul Storojenko, care ne-a povestit multe despre literatura străină și despre noutățile din acest domeniu. A mai fost și tânărul Zinger, inteligent și vioi. Apoi seara a fost Grot, Sergheenko (nu știu de ce, nu am deloc încredere în omul ăsta), E.F. Junge despre care L.N. spune, cu cuvintele lui Anatole France: *Une laideur terrible et grande*.[1] Dar ea e o femeie talentată, vioaie și inteligentă. A mai fost și tânărul prinț Urusov, Serioja, fiul celui care a murit și pe care l-am iubit așa de mult. A fost și Goldenweiser, a cântat minunat sonata lui Chopin cu *Marche funèbre*, și preludiile, și nocturnele.

Astăzi de dimineață au venit parchetarii, s-au curățat încuietorile, a fost gălăgie, musafiri, duhobori. Sulerjițki, copiii se joacă la soare, în livadă, popice. Sașa cu copiii Friedman cântă, tot zdrăngăne dansuri la pian. L.N. stă de vorbă cu duhoborii și

[1] „O uriașă îngrozitoare și urâtă“ (fr. în original).

tot scrie o petiție lungă adresată împăratului. Eu i-am transcris-o. Toate zilele astea am tot cusut pentru L.N. I-am călcat batistele, i-am cusut o bluză nouă, o să-i cos acum și niște pantaloni. Cunoștințele mele mă întreabă de ce sunt așa de *abătută*, de tăcută, liniștită și tristă. Le-am răspuns: „Priviți-l pe soțul meu, el e așa de vioi, de vesel și de mulțumit."

Și nimeni nu înțelege că, atunci când sunt *vie*, când mă ocup de artă, sunt pasionată de muzică, de cărți, de oameni, atunci soțul meu e nefericit, neliniștit și supărat. Însă când îi cos bluze, transcriu și mă ofilesc încet, tristă, el e liniștit și fericit, chiar vesel. Iată în ce constă ruptura mea sufletească! Sugrum, în numele fericirii soțului, tot ce e viu în mine, îmi stăvilesc temperamentul pătimaș, vreau să adorm și să nu mai trăiesc, ci să *durer*, așa cum s-a exprimat Seneca referitor la viața fără conținut. Astăzi a ieșit volumul al XV-lea *Despre artă,* de la cenzură, și am scris anunțurile la ziare. (...)

5 aprilie

Duminica Luminată a lui Hristos. Cândva era o zi însemnată, plină de bucurie. Anul acesta nu am avut niciun fel de *dispoziție*. Aseară am stat tăcută, am cusut. L.N. a citit, Saşa s-a dus cu Marusia Maklakova la utrenie, la orfelinat, și Tania a lucrat, iar eu m-am gândit la faptul că, în tinerețe, viața se desfășura în jurul unui eveniment semnificativ, sau care părea așa: uite, sărbătorile, dar uite și mutarea la Iasnaia, sau, lucrul cel mai important, s-a născut un copil, sau altceva. Acum totul s-a diluat într-un timp imperceptibil, care aleargă repede și nimic nu mai e însemnat, e egal. Numai să nu apară neplăceri și dureri. În ultimii trei ani am trăit foarte greu, cu emoții, după moartea îngerului meu, a dragului de Vanecika.

Azi de dimineață neplăceri cu Mișa și Andriușa. Au cerut bani după ce le-am făcut cadou câte 15 ruble. M-am supărat, apoi am

plâns. Mișa și-a cerut iertare, însă Andriușa, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, cu o înfățișare prostească, cu o jachetă nouă, a plecat să facă vizite. Noaptea s-au dus cu toții în piață, să asculte cântarea clopotelor și să privească procesiunea din jurul catedralelor. Ce nebunește își petrec viața, nu-și opresc gândurile la nimic și nu-și pun niciun fel de probleme morale!

Când m-au tulburat mult prea tare, m-am dus la L.N. și i-am cerut cu lacrimi în ochi și cu disperare un sfat, cum să fac cu fiii care îmi cer bani și care mă distrug. Și, ca de obicei, deși propovăduiește adevăruri în toată lumea, el nu poate să adreseze niciun cuvânt familiei și să-și ajute soția.

Am fost la Kolokolțevi, și mai apoi toată seara am transcris nuvela lui Lev Nikolaevici *Hagi Murat*. Am scris chiar peste douăzeci de pagini. L.N. se tot plânge de frig și că nu are putere, totuși s-a plimbat cu bicicleta lui Mișa când au plecat toți de acasă. (...)

10 aprilie

Dacă ar fi să trăiesc ca Lev Nikolaevici, aș înnebuni. Dimineață scrie, deci se consumă intelectual, discută fără întrerupere sau, mai bine zis, predică, pentru că ascultătorii cuvântărilor lui vin în cea mai mare parte să se sfătuiască sau să învețe de la el.

Astăzi după-masă au fost vreo treizeci de oameni. Doi industriași, trei tineri profesori de școală, o doamnă care se ocupă cu desfacerea produselor meșteșugărești rusești în Anglia, un doctor, un corespondent de la *Kurier*, Sergheenko, Dunaev și alții.

A venit și Serioja, stă la pian și compune ceva. Tania e bolnavă: abcesul nu i-a trecut și o doare burta. Andriușa a plecat ieri. A plouat toată ziua. M-am dus din nou după mărfuri ieftine, am cumpărat material pentru tapițerie. Acasă m-am ocupat de *treburi*, socoteli, probleme bancare, darea de seamă referitoare la tutela copiilor, am scris scrisori ș.a.m.d. Nu m-am atins nici de muzică, nici de nuvelă.

Din când în când mi se ridică în suflet acea durere așa de cunoscută în ultimii ani, de care e puțin probabil că o să mă fac bine. A fost Varecika. (...)

29 aprilie

În 23 Trubețkoi a terminat bustul lui Lev Nikolaevici. E foarte frumos. Seara am fost cu L.N. la Griniovka. Ne-au condus Dunaev, Maslov, Sașa mea și Sonia Kolokolțeva. Am fost la clasa întâi, peste tot era foarte aglomerat. Seara i-am încălzit pe drum supa de ovăz, pe care am luat-o la mine fiartă de tot. Voia să se ocupe chiar el de asta, a luat capacul fierbinte al cratiței și s-a ars la trei degete. I-am oferit niște apă pentru a-i atenua durerea, dar a refuzat cu încăpățânare. Atunci, în tăcere, i-am adus totuși o cană cu apă și, când și-a băgat degetele în ea s-a simțit imediat mai bine. Totuși, a dormit rău din cauza asta.

La Griniovka am fost întâmpinați călare de fiii Ilia și Andriușa și, pe jos, de nepoții Annocika și Mișa. Ne-am bucurat foarte tare să-i vedem și să venim în sat. L.N. s-a apucat imediat de treabă. A început să o ia prin sate și să cerceteze unde e foamete. Cel mai rău e la Nikolskoe, și apoi și în județul Mțensk. Se mănâncă pâine o dată pe zi, și nu pe săturate. Vitele sunt fie vândute, fie mâncate, sau groaznic de slabe. Nu sunt boli. L.N. amenajează cantine. L-au trimis la Oriol pe Andriușa să afle prețul la cereale. Ne-am plimbat mult la Griniovka. Am citit cu Annocika în franceză, le-am cusut copiilor, am avut grijă de cei patru copii, am pictat, am desenat cu ei. Am avut grijă ca bucătarul cel prost să nu gătească mult prea rău pentru Lev Nikolaevici. Dar gospodăria lui Ilia și a Soniei este foarte modestă. *Mie* mi-e indiferent, dar mă tem ca stomacul lui Lev Nikolaevici nu va rezista la mâncarea rea și se va îmbolnăvi.

Ilia nu mi-a plăcut acasă. Nu se ocupă deloc de copii. Cu oamenii nu e bun, nu face nimic serios, îi plac numai caii. Sonia

însă e cumsecade cu oamenii, are grijă de ei, se agită să le dea de mâncare, le oferă făină și crupe copiilor și femeilor.

Am fost la fiul nostru Serioja, la Nikolskoe. Serioja e tot așa de vrednic de milă. Se ocupă mult de muzică și a compus o romanță minunată pe care a cântat-o foarte frumos Sonia, cu vocea ei drăguță, simpatică.

Dispoziția sufletească a lui L.N. nu e deloc veselă. În relațiile noastre a fost ceva trist, apăsător și nespus până la capăt, și asta m-a întristat foarte tare. Nu pot să fiu mai atentă și mai blajină față de L.N., așa cum am fost în ultima vreme.

Și-mi părea așa de rău să-l las în Griniovka! Dar poate că e mai bine să ne despărțim pentru un timp!

Am trecut pe la Iasnaia Poliana și, după Griniovka, eram entuziasmată de natură și de locurile de la Iasnaia Poliana. Am alergat prin livadă, am rupt mierea-ursului la Cepîj, am sădit un copăcel în livadă și flori în răsaduri. Am făcut curat în casă, am pregătit camera pentru sosirea lui Lev Nikolaevici.

În 28, seara, acolo a fost primul tunet și a cântat cucul. Copacii înverzesc ușor. Peste tot se muncește vesel, susținut, se seamănă grădina de legume, sunt săpați merii, se curăță livezile. Dora și Liova sunt prietenoși și fericiți. Ea e o femeie minunată, echilibrată și cultă. Și ei sapă în grădinița lor, refăcută, vopsesc casa, se pregătesc ca Dora să nască și de sosirea părinților.

În dimineața aceasta m-am întors la Moscova și... aici e așa de trist. A venit Serghei Nikolaevici cu fata lui, Mașa. Liovocika o să fie trist că nu și-a văzut fratele. (...)

20 mai

Iasnaia Poliana. Ce strălucire, ce frumusețe a naturii! Zile senine, însorite, nopți cu lună, un liliac neobișnuit de înflorit pentru anul acesta, mai ales cel alb. Flori de meri care se scutură, privighetori... toate te îmbată, îți dau aripi și surprinzi aceste impresii

trecătoare ale frumuseții naturii primăvăratice, și-ți pare infinit de rău de ele. Ieri au venit Westerlund cei cumsecade, apoi părinții Dorei. Ce bucuroasă e de ei, drăguța lor fată, cu burtica ei, cu agitația domestică, cu grijile pentru confortul lor.

Azi-dimineață a sosit și Tania mea, cam palidă și apatică. Pe ea o auzi vorbind doar despre iubire, despre dorința de a avea copii, despre greutatea de a mai fi fecioară – subiect pe care i l-a băgat în cap mai cu seamă Vera Tolstaia, care e mereu excitată și gata de orice iubire, și, lucrul cel mai important, de a face copii. Sărmanele fete, ele nu știu la tinerețe ce le așteaptă la maturitate.

Astăzi e ziua de naștere a lui Liova, are 29 de ani. Am luat masa de prânz la el, am băut șampanie și Dora s-a bucurat și a împodobit tot cu flori.

Mă duc mâine la Tula în chestiunea nesuferitului de Bibikov care a avut ideea să ne ia o parte de pământ, iar seara mă duc la Moscova. Astăzi l-am trimis pe bucătar cu provizii la Lev Nikolaevici. I-am scris o scrisoare lungă. Mâine o trimit pe Saşa cu guvernanta la sora Liza, că altfel nu mai are cu cine să stea, Tania pleacă în ziua de 22 la tatăl ei, la Griniovka.

Cu Tania mi-e bine, e simplu. Ne știm foarte bine amândouă, ne înțelegem și, fără îndoială, ne iubim.

În fața mea e portretul lui Lev Nikolaevici, cu privirea lui așa de expresivă, care mă atrage atât de mult. Și, când îl privesc, îmi aduc aminte de reproșurile, de săruturile lui, dar nu pot să nu-mi amintesc nici cuvintele tandre, sincere, relațiile amicale și pline de încredere...

Oare au existat cândva?... Din când în când am avut, în persoana soțului meu, fie un amant pătimaș, fie un judecător sever, dar niciodată nu am avut un prieten, iar acum și mai puțin ca odinioară.

Of, cum mai cântă privighetorile!

Azi am fost cu Saşa să ne plimbăm prin pădure, am cules o mulțime de ciuperci de pe plantație, lăcrămioarele încă mai sunt înflorite așa de minunat la Cepîj. Îmi plac lăcrămioarele, sunt niște flori așa de nobile!

Ce noapte liniștită, cu lună! Și din nou ziua a fost arșiță, și noaptea cald. Am recitit viața și învățăturile lui Socrate și l-am înțeles dintr-o nouă perspectivă. Toți oamenii mari sunt asemănători: geniul este o monstruozitate, pentru că este o excepție. Oamenii geniali nu sunt armonioși și de aceea îi chinuiesc pe ceilalți prin lipsa lor de echilibru. (...)

13 iunie

Din nou soarta mi-a permis parcă să trăiesc și să mă bucur din nou, dacă inima mea bolnavă mai e capabilă încă de bucurie. Dar, slavă Domnului, toți sunt sănătoși și prietenoși. Lev Nikolaevici a mers azi călare la Iasenki. E bucuros că s-a făcut bine și că Dumnezeu i-a permis să mai trăiască – și trăiește chiar cu vioiciune. Abia încep să aranjez, să fac curat în casă, să așez mobila, să mă plimb. Astăzi am fost cu nepotul Mișa pe plantație, am cules flori, ciuperci, fructe de pădure. Am vorbit cu el multe despre Vanecika, i-am povestit despre viața lui și am plâns.

Apoi m-am plimbat din nou cu alde Westerlund, cu Liova și Iliușa. Am vorbit cu Iliușa calm și frumos despre afacerile lui și despre mutarea la mătușă, la iarnă. Sărmanul, tare s-a mai încurcat în afacerile gospodărești și cele financiare.

A fost o seară senină minunată – peste tot o mulțime de flori. Am făcut buchete pentru mâine.

Mâine o să fie botezat micuțul nepot Lev.

14 iunie

Mi-am petrecut ziua cu toți copiii mei: la ora 1 l-am botezat pe nepoțelul Lev. Dora a fost foarte emoționată, iar bunicii – suedezii – au fost îngroziți de sălbăticia botezului rusesc.

Toți au mâncat la noi la prânz, în aer liber, foarte solemn, cu buchete de flori și fructe pe masă, cu șampanie, acompaniați de o vreme minunată, însorită. Apoi toată lumea a jucat tenis, inclusiv L.N.. El nu se plictisește. Sănătatea lui, Slavă Domnului, s-a îndreptat de tot. Seara au plecat Maşa cu Kolia și Ilia cu Mișa, pe care mi-a părut așa de rău să-l las să plece. Dar sentimentul că *nu mai e al meu*, că e doar o durere să-l iubesc, că nu eu o să-l educ – toate astea mă fac să mă tem de acest atașament și în mod intenționat mă îndepărtez de Mișa.

Am cântat azi trei ore în șir, am învățat poloneza lui Chopin în As-dur – e greu, dar ce lucrare minunată! Mai târziu a venit Nadia Feret, a cântat foarte plăcut.

Am citit povestirea fiului nostru Liova din *Novoe vremia*, „Preludiile lui Chopin". Nu are mare talent, destul de puțin chiar, dar e sincer și naiv. Am încheiat ziua destul de tinerește cu L.N. (...)

20 iunie

Lev Nikolaevici este tot bolnav. Are temperatură nu prea mare, 37 cu 8, dar tot se sufocă, slăbește mereu, își pierde puterile. Simte dureri la stomac, numai dacă se mișcă și îl apasă. Azi-noapte i-am tot fricționat stomacul cu ulei de camfor, apoi i-au pus o compresă cu alcool camforat. Noaptea i-am dat bismut cu bicarbonat și morfină. A mâncat supă de ovăz, kașă de orez cu jumătăți de migdală și cu lapte simplu (l-am păcălit) și un ou pe care, după trei zile, doctorul Westerlund a reușit să-l convingă să-l mănânce.

A venit ispravnicul în legătură cu sosirea de la Harkov a unor elevi și eleve de gimnaziu pentru nu știu ce ajutor adus poporului și pentru a lucra în mijlocul poporului. Toți fără permise, iar azi au mai venit alte două fete în același scop, una dintre ele are numai 13 ani. Toți au fost trimiși de aici, iar eu i-am adus reproșuri

serioase ispravnicului că i-a interzis unui negustor din Kolpna să dea pe bonuri făină țăranilor. Iar bonurile fuseseră date, la indicația preotului, celor mai săraci țărani din locurile noastre, și făina fusese plătită.

Și a mai venit din Anglia H.N. Abrikosov și i-a povestit despre Certkov și despre toți rușii de acolo o grămadă de lucruri noi și interesante.

Am fost la scăldat cu Tania și Sașa. E caniculă mare, furtună uscată, nori, fulgere, nu e nici pic de ploaie, e o secetă groaznică.

Din când în când am mai cântat câte puțin în atelier, în fața servitorilor.

Azi m-a cuprins foarte tare nostalgia pentru Lev Nikolaevici. Mă gândesc că, și dacă o să se refacă după boala *asta*, în curând o să împlinească 70 de ani. Și totuși, nu poate trăi prea mult, așa că o să rămân singură pe lume, fără el. M-a cuprins deodată o așa de mare neputință, o asemenea singurătate îngrozitoare, că era cât pe ce să izbucnesc în plâns. Ce greu îmi e uneori cu L.N., dar cu toate acestea el m-a iubit numai pe mine, a fost pentru mine un reazem și o protecție, măcar și în fața copiilor. Dar atunci? O să-mi fie foarte greu, foarte trist! Să dea Domnul să trăiască cât mai mult, că fără el nu mai am pentru ce să trăiesc și vreau să trăiesc cât mai puțin.

Am citit patru pagini de corectură, ochii mă lasă. (...)

26 iunie

Ieri am avut o seară foarte grea. Vecinul nostru, tânărul Bibikov, ne-a luat pământul pe care-l cumpărasem de la tatăl său. Acum va trebui să ne apărăm, am început procesul. Ieri a trebuit să adunăm martori din ocol și am adunat numai din Teliatinki, din satul lui Bibikov, dușmanul nostru, după cum se vede. Din tot ce se întâmplă este clar că martorii, judecătorii, hotarnicul – toți sunt

cumpărați și au fost ospătați ieri de Bibikov. Și ancheta a avut loc tot la modul ticălos. Mai întâi m-am enervat, dar mai apoi m-am simțit total nedumerită: procesul, ancheta, jurământul și toate erau o ticăloșie.

Am stat din curiozitate până noaptea târziu în casa starostelui. La finalul anchetei celor doisprezece țărani, toți începuseră parcă să se rușineze și să se liniștească: și judecătorul, și țăranii. Este mult prea evidentă dreptatea noastră.

Am scris o petiție la cadastrul din Tula, rugând să ni se restabilească hotarele pământului nostru, pentru că anual țăranii ne iau tot mai mult din el.

Tot nu-mi place starea de sănătate a lui L.N. Astăzi s-a stricat din nou la stomac, și seara l-au luat frigurile. Și este și destul de slăbit.

Liova fiul e și el iritat și nervos, și scrisul lui e la fel de nervos. Aș fi vrut să aibă parte de mai multă liniște, bucurie de viață, de mai puțină încredere în sine și agitație sufletească.

Dora și bebelușul Lev sunt foarte drăguți și emoționanți.

M-am bucurat ieri când nu eram acasă și s-a stârnit vântul cu o furtună groaznică, L.N. s-a neliniștit foarte tare din cauza mea, nu a cinat, a rugat să trimită șareta și niște haine mai groase. Uite, când n-o să mai fie, nimeni n-o să mai aibă grijă de mine, și asta e foarte greu.

Vai, ce furtună a mai fost! Din toate părțile veneau fulgere, vântul a întors șareta când mă îndreptam spre casă de la Teliatniki și în depărtare se vedea o vâlvătaie de rău augur de la un incendiu.

Sunt multe incendii și mulți sinistrați vin la noi după ajutor.

O noapte așa de liniștită și luna strălucește pe fereastra deschisă. Îmi place această singurătate nocturnă, doar cu gândurile mele, în comuniune spirituală cu ființele dragi moarte sau absente.

27 iunie

O atmosferă insuportabilă, de furtună. Toți suntem slăbiți foarte tare din cauza căldurii și a aerului încărcat de electricitate. Pe L.N. îl doare din nou la lingurică. Doamne Dumnezeule! Ajută-mă să nu cârtesc și să-mi duc obligațiile până la capăt plină de demnitate și răbdare.

I-am făcut azi baie, chiar eu am pregătit-o, am pus termometrul, apoi am pregătit ceaiul în salon și s-a înviorat foarte tare. Voiam tare mult să mă duc la Serioja, pentru o zi. Mâine e ziua lui de naștere, dar nu m-am hotărât să-l las pe soț. Am încercat să-l fotografiez pe nepot, dar nu am reușit, a adormit, apoi m-a împiedicat furtuna. Am studiat invențiile lui Bach, dar am reușit să cânt numai o oră. Femei bolnave, treburi, muncă. Am scris, la rugămintea lui L.N., o scrisoare unui țăran.

Marusia Maklakova a plecat cu Iliușa. Seara ne-am scăldat pe o ceață densă, albă, cu Sașa și Marusia.

Westerlund spunea că prea îmi răsfăț soțul. Astăzi m-a uimit ce scrie L.N. în jurnal despre femei. „Dacă femeia nu e creștină, ea e un animal groaznic."

O concluzie la faptul că i-am sacrificat toată viața mea, că mi-am înăbușit orice dorință – măcar să mă fi dus la fiu, ca astăzi, și așa a fost toată viața. Dar soțul meu vede peste tot numai stare animalică.

Animalitatea adevărată e în acei bărbați care, de dragul egoismului lor, înghit cu totul viața soțiilor, a copiilor, a prietenilor, a tuturor care se nimeresc în drumul lor.

28 iunie

A venit din Caucaz Mișa, extaziat de călătoria sa, de natura mărețului Caucaz, de bucuria locuitorilor, de veselia pe care i-au produs-o lui și lui Andriușa. A venit cu el și Sașa Bers, maturizat și urâțit. Mișa și Liova s-au dus la Serioja, la ziua lui de naștere.

Viața mea e în continuare chinuitor de plictisitoare. Pe Lev Nikolaevici aproape că nu-l văd, e mereu singur în biroul lui, scrie întruna scrisori în toate direcțiile și își țese așa de sârguincios rețeaua gloriei sale viitoare, pentru că aceste scrisori o să compună volume uriașe. Zilele astea am citit o scrisoare adresată unui sectant și m-am îngrozit de *falsitatea* tonului acestei scrisori. Jurnalul îl scrie deja fără chef, știe că pot să-l citesc, dar scrisorile zboară în lumea întreagă, iar acasă sunt copiate numai de fete.

S-a gârbovit foarte tare, a slăbit și s-a potolit.

Crede că doctorul Westerlund este și un țărănoi german, și un burghez, și obtuz, și înapoiat cu treizeci de ani în ale medicinei. Dar el nu a văzut bunătatea acestui doctor, viața lui plină de abnegație în folosul umanității, dorința lui de a ajuta fiecare femeie, fiecare drumeț, grija pentru soție, pentru fiică, dezinteresul pentru bani. (...)

3 august

Ieri și acum trei zile am transcris susținut nuvela lui L.N. *Părintele Serghi*, o creație de un înalt stil artistic, încă neterminată, dar bine gândită. Aici apare o idee din *Viețile sfinților*, cum un om sfânt îl căuta pe Dumnezeu și l-a descoperit în truda plină de devotament și în muncă, în femeia cea mai banală, dar liniștită. Așa și în nuvelă, părintele Serghi, un călugăr mândru, trecut prin toate aventurile vieții, îl descoperă pe Dumnezeu în Pașenka, deja femeie bătrână, cunoscută încă din copilărie și care, la bătrânețe, ducea o viață dedicată din toate puterile familiei sale.

Există și lucruri false în nuvela aceasta: finalul din Siberia. Sper că nu va rămâne așa. E mult prea bine gândit și construit totul.

Am scris ieri de la 1 și jumătate până la ora 5 dimineața, toată noaptea am transcris, s-a luminat și m-a apucat amețeala, dar am terminat, iar L.N., când va veni, va putea lucra la nuvela aceasta.

Vrea să termine de scris imediat și să publice trei nuvele: *Hagi Murat, Învierea* și *Părintele Serghi*, și să vândă asta cât se poate de scump în Rusia și în străinătate, și toți banii adunați să-i doneze duhoborilor strămutați.

Asta e dureros pentru noi, pentru familia lui, mai bine l-ar ajuta pe fiul Ilia sau pe Mașa, sunt foarte săraci. Apropo, doi duhobori au venit aici și a trebuit să-i ascund în pavilion, și asta nu-mi face deloc plăcere.

E vânt, uscat, senin și frumos.

Am stat la Dora, m-am apropiat de micul Lev, nepoțelul, dar mi-a dispărut acest sentiment nemijlocit, animalic, pătimaș pentru copiii mici, și la nepoți îmi place doar *visul* de viitor și continuarea vieții noastre. (...)

22 august

Ziua mea de naștere, am 54 de ani. Tania, Mașa și Sașa mi-au făcut cadouri: Tania și Sașa lucrările lor, lucru foarte plăcut, iar Mașa mi-a cumpărat o măsuță, lucru neplăcut, știu că nu are bani și îmi pare rău că îi cheltuiește pentru lucruri de care nu am nevoie. Dar poate că sentimentele ei au fost bune. E foarte bolnavă – o doare ba capul, ba la lingurică, ba altceva... Tot stă cu ochii pe trupul ei, pur și simplu e *neurastenică*.

Sunt aici Zosia și Mania Stahovici, niște fete drăguțe, vioaie. A venit dimineață Vera Kuzminskaia, apoi, spre seară, și cumnata mea, Maria Nikolaevna. La prâz au mâncat la noi Dora și Liova, și aniversarea s-a desfășurat destul de solemn. Când toți s-au dus să se plimbe spre Ferer, la Sudakovo, m-am dus să tai pomii fructiferi cei tineri, apoi am cântat două ore, singură, în atelier. Seara L.N. a fost plin de voie bună și strălucitor, și a povestit tuturor, dându-le parcă teme pentru nuvele: Mama, Cuponul, Kuzmici – Alexandru I și altele.

E cald, senin. Mișa ne-a fotografiat, și pe mine cu un buchet mare.

24 august

E vânt, ploaie, frig, toți sunt acasă, au fost multe discuții. Toată lumea e interesată de dorința declarată a țarului rus de dezarmare pașnică și pace. L.N. chiar a fost întrebat de cei din America, de la *World*, ce opinie are și el a răspuns că deocamdată astea sunt numai *cuvinte*, că mai întâi trebuie anulate impozitele, serviciul militar și multe altele. Dar eu cred că trebuie să educăm câteva generații în spiritul aversiunii față de război, pentru ca acesta să dispară.

A sosit un profesor de la München, rumen, un neamț vânjos. A venit din partea duhoborilor Sulerjițki și se duce în Anglia după informații, iar aceia, adică duhoborii, 7 000 de oameni, așteaptă la Batumi, pe malul mării, o decizie, de la cine? De la Certkov, unde să se ducă. Totul este așa de ușuratic, de groaznic și de rău.

L.N. a vorbit mult cu neamțul. El scrie la *Învierea* sa și pentru el transcrie Aleksandr Petrovici, care a venit la țanc aici.

Sunt foarte îngrijorată de apropiata zi de naștere a lui Lev Nikolaevici, mă tem de lume multă și multe treburi. Mă irită și mutarea mea la Moscova: îmi pare rău să tulbur viața liniștită de la Iasnaia și-mi e groază de poveștile cu Taneev.

26, 27 august

La Tula cu Maria Nikolaevna, cumnata mea, toată ziua. Am cumpărat provizii, saltele umplute cu paie, veselă ș.a. pentru sosire.

Au venit din nou duhoborii. Tot așteaptă ceva din afară, o bunăvoință de la țar pentru petiția lor, dar, în loc de asta, ajutor de la Lev Nikolaevici. Totul este foarte ciudat și aiurea, căci ajutorul unuia exclude ajutorul, implicarea celuilalt.

Cum a trecut ziua de 28 august 1898. Lev Nikolaevici a împlinit 70 de ani. L-am felicitat de dimineață, încă din pat, și avea înfățișarea unui sărbătorit. S-a adunat toată familia, cu soțiile și

copiii, a lipsit numai soția lui Serghei, Mania, cu fiul, și băieții cei mici ai lui Ilia, Andriușa și Iliușa. Au venit și musafiri: Potapenko, Sergheenko, prințul Volkonski, Mih. Stahovici, Mitala Obolenski, prințul Uhtomski, Muromțeva cu Goldenweisen ș.a., ș.a. La prânz au fost vreo patruzeci de oameni. P.V. Preobrajenski a început să bea vin alb în sănătatea lui Lev Nikolaevici și a spus o cuvântare stângace pe care toți au ignorat-o intenționat. Nu se poate *să bei* pentru L.N., el propovăduiește societatea treziei. Apoi cineva a propus un toast pentru mine. Și deodată acest băut vesel, la unison, chiar tandru și zgomotos pentru sănătatea mea m-a emoționat așa de mult, că inima a început să-mi bată foarte tare. Masa a fost veselă și am păstrat pe deplin un caracter *familial*, lucru pe care-l și doream. Dimineață L.N. a scris la *Învierea* și a fost foarte mulțumit de rezultatul din acea zi. „Știi", mi-a spus când m-am dus la el, „doar n-o să se însoare cu ea, iar azi am terminat tot, adică am rezolvat asta, și e așa de bine!" I-am spus: „Se înțelege, n-o să se însoare. Doar ți-am spus de mult că dacă s-ar însura, ar fi ceva *fals*."

A primit cam o sută de telegrame de la cele mai diverse persoane. Spre seară a ieșit soarele și toți, cu copiii, nepoții și musafirii, ne-am dus să ne plimbăm. Apoi Muromțeva a cântat mult, dar a fost neplăcut de tulburată. Goldenweiser a cântat foarte rău. Spre cină au mai sosit musafiri, dar am continuat să ne simțim ca în familie, simplu și plăcut.

Prințul Uhtomski a fost foarte inteligent, simplu și plăcut. Spunea că articolul „Despre artă" al lui Lev Nikolaevici i-a plăcut foarte mult tânărului împărat, dar când Uhtomski a întrebat dacă poate fi tipărit în *Peterburgskie vedomosti*, împăratul a spus: „Nu, mai bine să nu fie tipărit, că o s-o pățim amândoi."

E ciudat că declarația despre pace a împăratului este legată, în opiniile străinilor, de numele lui Lev Nikolaevici, căruia i se atribuie o influență asupra ideilor suveranului. Dar, în același timp, este nedrept și puțin probabil ca împăratul să se fi gândit sau să fi citit ceva de-al lui Lev Nikolaevici despre război. Pur și simplu e o coincidență.

Ziua de 28 s-a terminat din nou cu cântece în cor și solo. Am obosit cu toții foarte tare, și mi-am făcut destule griji pentru dormit și mâncare... (...)

4 septembrie

Toată ziua am stat în halat, cu socoteli, cu meșterul, verificând vânzarea cărților și tot scriind prin tot felul de registre de cheltuieli. Nu m-am plimbat deloc. Dar a venit la masă unchiul Kostia și m-a împiedicat să termin, lucru care m-a necăjit foarte tare, pentru că din cauza asta n-o să plec mâine la Iasnaia, și probabil va mai fi nevoie să mă mai duc pe undeva. Seara au venit soții Nakașidze, extrem de plicticoși, străini de toate, mi-a părut rău pentru că sosise și Serghei Ivanovici și, din cauza acestor străini și a gălăgiosului de Dunaev, nici nu am putut sta de vorbă cu Serghei Ivanovici, am schimbat doar câteva fraze, înțelese numai de noi, și, în plus, mi-a arătat în aria din Bach, pe care o învăț acum, niște dificultăți care mă încurcă. Lui L.N. îi place foarte mult această arie din Bach și aș fi vrut s-o învăț, pentru a i-o cânta mai bine. Azi am întins cărțile, mi-am ghicit. Și mi-a ieșit moartea regelui de treflă. M-am îngrozit și deodată am vrut așa de tare să fiu cu Liovocika, să fiu din nou la el, să nu mai pierd nicio clipă din viața alături de el, să-i dăruiesc mai multă fericire, dar, de fapt, când a plecat Serghei Ivanovici, m-am întristat că n-o să-l mai văd multă vreme. Și uite, chinuită de tulburarea asta, mi-a venit să fug imediat undeva, să-mi pun capăt zilelor. Am stat multă vreme în camera mea, chinuindu-mă mult... Dacă ar fi putut cineva în momentele acelea să arunce o privire și să *înțeleagă* ce se întâmplă în sufletul omului... Dar treptat suferința s-a schimbat în rugăciune, m-am rugat multă vreme sârguincios, impulsionându-mi gândurile mai bune și mi-a fost mai ușor. De acasă nu sunt scrisori și sunt tristă. (...)

12 septembrie

Acasă este nebunie totală. Valetul s-a îndrăgostit de croitoreasa Saşa şi se căsătoreşte cu ea. Verocika, un copil de 16 ani, se căsătoreşte pe 18 cu un băiat de prăvălie. Bucătarul pleacă, bucătăreasa a fost dusă la spital, Ilia şi doica sunt la Moscova. Niciodată nu a fost aşa. Iar musafirii tot vin întruna şi locuiesc aici. Azi a venit şi F.I. Maslov şi Dunaev.

L.N. ne-a citit seara acea nuvelă la care lucrează acum, *Învierea*. Am mai auzit-o şi altădată, spunea că a refăcut-o, dar e la fel. Ne-a citit-o acum trei ani, în vara de după moartea lui Vanecika. Şi atunci, ca şi acum, m-a uimit frumuseţea episoadelor secundare, a detaliului şi falsitatea romanului însuşi, atitudinea lui Nehliudov faţă de prostituata de la închisoare, atitudinea autorului faţă de ea – un joc de-a sentimentele încordate, nefireşti, care nu există.

13 septembrie

Ploaie toată ziua şi musafiri. A venit un englez, Mr. Right, şi Ivanova, o fată bătrână proastă, care crede în spiritism. Musafirii ăştia sunt o povară groaznică şi o mare greutate pe umerii familiei, mai ales pe ai mei. Un singur lucru mi se pare interesant, că au fost în Anglia la Certkov, vizitând toată această colonie întreagă de ruşi exilaţi, şi au descoperit că viaţa lor e îngrozitor de grea, nici nu au putut să rămână mai multă vreme cu ei, aşa de grea e atmosfera relaţiilor dintre aceştia şi viaţa lor în general. L.N. mi-a ascuns asta cu mare grijă, dar eu am simţit...

A plecat Maslov şi ne-am plimbat prin ploaia care se revărsa în şiroaie, fără nicio speranţă. Voiam să cânt, dar m-a speriat un ciocănit puternic în fereastră – Lev Nikolaevici venise să mă cheme să ascult lectura finalului nuvelei sale. Mi-a părut rău să renunţ la cântat, să mă despart de aria lui Bach pe care o studiam şi de frumuseţea căreia mă pătrunsesem, dar m-am dus.

Ce influență ciudată are muzica, atunci când o cânt eu însămi: toate lucrurile încep deodată să-mi pară mai limpezi, mă cuprinde o pace plină de fericire, am o atitudine mai senină, mai clară față de neliniștile vieții.

Nu aceeași impresie îmi produce lectura nuvelei lui L.N. Mă neliniștește, mă tot irită, mă face ostilă față de tot... Mă chinuiește și faptul că L.N., un bătrân de 70 de ani, cu un gust deosebit, salivând ca un gurmand la gândul unei mâncări bune descrie scenele de adulter dintre cameristă și ofițer. Știu, chiar el mi-a povestit în detaliu asta, în această scenă L.N. descrie legătura avută cu camerista surorii sale, la Pirogovo. Am văzut-o pe Gașa asta, acum o bătrână de peste 70 de ani, chiar el mi-a arătat-o, spre marea mea disperare și repulsie. Și mă mai chinuiește și faptul că eroul, Nehliudov, e descris ca trecând de la decădere la înălțare morală, și în care îl întrezăresc chiar pe Lev Nikolaevici care, de fapt, chiar la sine se gândește, și care a descris așa de bine în cărți aceste înălțări, însă niciodată nu le-a încercat în viața sa. Și descriind și povestind oamenilor sentimentele sale minunate, a început el însuși să fie mișcat de propria-i persoană, deși a continuat să trăiască ca mai înainte, iubind și mâncarea bună, și bicicleta, și călăritul, și iubirea trupească... De fapt, în nuvela asta, așa cum mă gândisem și mai înainte, pe de o parte apar descrieri și detalii geniale, iar pe de alta o situație extrem de falsă a eroului și a eroinei.

Nuvela asta m-a făcut să am o stare proastă. Și dintr-o dată mi-am spus că o să mă duc la Moscova, că să *iubesc* și chestia asta a soțului nu mai pot, că între noi sunt din ce în ce mai puține lucruri în comun... El mi-a observat dispoziția și a început să-mi reproșeze că nu-mi place nimic din ceea ce-i place lui, din ceea ce-l preocupă pe el. I-am replicat că îmi place arta lui, că nuvela lui, *Părintele Serghi*, m-a entuziasmat, că sunt interesată de *Hagi Murat*, am apreciat foarte mult *Stăpânul și argatul*, am plâns de fiecare dată la *Copilăria*, dar că mi-e silă de *Învierea*.

„Păi uite, dar nici cauza mea și a duhoborilor, nu-ți place“ mi-a reproșat el. „Nu pot să găsesc în inima mea nicio părere de

rău pentru oamenii care refuză serviciul militar și care în felul acesta îi obligă pe țăranii săraci să se ducă în armată în locul lor, și mai și cer milioane de ruble pentru a fi strămutați în afara Rusiei... Am fost alături în cazul *foametei* din 1891 și 1892, chiar și acum i-am compătimit pe oameni, i-am ajutat, am muncit chiar eu și le-am dat bani. Și astăzi, dacă e să ajut pe cineva cu bani, atunci o fac numai pentru țăranii mei liniștiți, care mor de foame, nu pe niște revoluționari trufași cum sunt duhoborii.“ „Îmi pare foarte rău că nu ne potrivim în toate“ a spus L.N.

Dar mie! Am suferit așa de tare în urma acestor explicații! Însă *toată* viața lui L.N. aparține oamenilor și scopurilor străine mie, iar *toată* viața mea aparține familiei. Nu poate să-mi intre în cap și în inimă că pentru nuvela asta L.N. a renunțat la drepturile de autor și, după ce a publicat informații despre asta în ziar, vrea s-o vândă dintr-odată pentru un preț mare la *Niva* lui Marks și să ofere banii ăștia nu nepoților, care nu au o pâine albă, și nu unor copii sărmani, ci unor oameni total străini, duhoborilor, pe care în niciun caz nu-i pot iubi mai mult ca pe copiii mei. Însă toată lumea va ajunge să cunoască implicarea lui Tolstoi în ajutorarea duhoborilor, și ziarele, și istoria o să scrie despre asta. Dar nepoții și copiii pot să mănânce și pâine neagră!

15 septembrie

Ieri am fost tare tristă că în ajun eu și L.N. am avut relații așa de proaste, numai că de data aceasta a suportat atât de blajin opiniile mele referitoare la nuvelă și reproșurile referitoare la vânzare, încât la primul imbold interior, al inimii, am coborât la el în birou arătându-mi părerea de rău față de cuvintele mele tăioase și dorința de a fi *împreună*, de a fi prieteni. Și amândoi am început să plângem, și amândoi am simțit că, în pofida oricăror discordanțe *exterioare*, *interior* suntem legați împreună, în toți acești 36 de ani prin *iubire*, iar asta e mai prețios ca orice.

Azi am împachetat, mâine mă pregătesc să mă duc la Moscova, sunt foarte neliniștită pentru Mișa. Tot azi am alergat vreo trei ore prin pădure, am adunat mici bureți de pe plantația de brazi, am cules flori, am admirat frumusețea pădurii, cerul, soarele. Vremea s-a mai luminat. (...)

23 septembrie

Ziua nunții, de 36 de ani sunt căsătorită cu Lev Nikolaevici și astăzi suntem separați.

E trist că, în general, nu suntem așa de mult împreună, cum aș dori. Și câte încercări am făcut pentru această armonie sufletească! Legătura dintre noi e durabilă, dar nu e întemeiată pe acele fundamente pe care aș fi vrut. Nu mă plâng, e bine și faptul că e așa de grijuliu cu mine, că mă păzește cu atâta gelozie, că se teme așa de tare să mă piardă. Dar n-are niciun rost. Pe oricine aș fi iubit, pe nimeni din lumea asta nu l-aș fi putut compara cu soțul meu. A ocupat el un loc mult prea mare în inima mea pe tot parcursul vieții. (...)

28 septembrie, Iasnaia Poliana

M-am întors la Iasnaia Poliana, acasă. Ce urât mi-a fost să merg prin întuneric, prin zăpada care se topea, pe drumul greu, după ce am ieșit de pe șosea spre biserică. Am venit de la Iasenki. Sufletul îmi era apăsat de grija pentru Mișa, lăsat acolo într-o proastă dispoziție sufletească, cu moralul la pământ. Însă ce bucuroasă am fost să intru în casa luminată, veselă de la Iasnaia Poliana, plină de oameni iubiți și iubitori! În primul rând am intrat în biroul lui Liovocika și ne-am aruncat unul în brațele celuilalt, și ochii lui s-au aprins de o asemenea bucurie și iubire, cum de mult nu a mai fost. Apoi m-am bucurat s-o revăd pe Varia Nagornova,

Maşenka încă nu plecase la mănăstire, Mişa Stahovici era şi el prezent. Îl adusese de la Oriol pe Lev Nikolaevici, plecat acolo să vadă închisoarea pentru nuvela sa. Seara am stat şi am lucrat, am citit şi am discutat. A fost o atmosferă ca în familie, amicală şi plină de veselie.

3 octombrie

Aseară cu tatăl şi fiul – cei doi Lev – am cântat simfoniile lui Beethoven şi Schubert. Am făcut fotografii cu nepoţelul Lev. Am primit o scrisoare de la Mişa, tânjeşte, chefuieşte, cere permisiunea să viziteze la Iasnaia să-şi vină în fire – o să-i permit, dar o să ajute?

Tania cu Vera Kuzminskaia s-au dus la Moscova să-i dea răspunsul lui Suhotin. Mă gândesc mereu la ea sufăr şi mi-e frică. Ce răspuns va fi? L.N. e cufundat în muncă, tot rescrie *Învierea* şi a trimis în străinătate câteva capitole. Azi a tot discutat cu un pelerin exilat pentru greve, care a stat la închisoare patru luni. L.N. e aşa de absorbit de povestirile lui!

5 octombrie

Au sosit veşti de la Tania. L-ar fi refuzat pe Suhotin, dar au plâns amândoi. Şi doica scrie şi Mişa spune că acum e tristă şi plânge.

A venit Mişa, a tot tânjit, a chefuit mult la Moscova, iar acum a poposit în mijlocul familiei, în sat, să-şi revină. Au trecut pe aici nişte francezi interesanţi: m-r şi m-me de Gercy. Nişte socialişti extremişti, instigatori de greve la Paris, oameni deloc religioşi, dar foarte impulsivi, prieteni unul cu altul, francezi adevăraţi în privinţa vioiciunii, a temperamentului, a capacităţii de a trăi total pentru scopul lor şi în exterior.

Au mai venit și de la redacția *Nivei* să se târguiască cu L.N. pentru nuvela lui, *Învierea*. L.N. cere 1.000 de ruble de coală de tipar și fără limitarea drepturilor de proprietate a editorului. Dar până acum redacția *Nivei* nu e de acord încă cu nimic. Mi-e așa de silă de toate aceste târguieli pentru creațiile lui L.N., mai ales după ce a publicat în ziare renunțarea la drepturile lui, că abia mă abțin să-mi arăt nemulțumirea și să rămân în relații bune cu el. L.N a intrat în rutina obișnuită: scrie o nouă operă literară și vrea din nou pentru ea mulți bani. Numai că înainte banii erau înmânați legitim familiei, acum însă sunt născociți niște adepți ai ideilor lui, duhoborii, și banii o să meargă la ei, și toate ziarele o să scrie despre asta. E mult mai firesc să-ți pese de Vlas al tău din sat, cu copii numeroși, căruia însă vaca îi moare de foame. Astăzi până și francezii au lăcrimat și le-au dat o rublă.

6 octombrie

De dimineață discuție cu Mișa despre viața dezordonată pe care a dus-o în ultima vreme, căința și dorința lui de a deveni mai bun și de a duce o viață mai ordonată. E mișcător faptul că a căutat salvarea în familie, în sat, adică în natură, și parcă a găsit-o.

A venit pictorul Pasternak – l-a chemat L.N. pentru ilustrațiile la *Învierea*, pe care vrea să le facă pentru *Illustration* din Franța, mi se pare. E vioi, inteligent și educat Pasternak ăsta.

A venit din nou un reprezentant de la *Niva*. L.N. a negociat cu el despre vânzarea *Învierii*. Au scris și au rescris condițiile, s-au târguit și n-au ajuns la nicio înțelegere. Lek Nikolaevici voia să primească 20.000 de ruble. Dar nu ies douăzeci de coli de tipar, altceva nu are gata, așa că au amânat să stabilească condițiile pentru încă o săptămână.

Când jos aveau loc aceste negocieri, eu stăteam sus și transcriam chiar *Învierea* asta. Voiam să-i ușurez munca de transcriere a Mașei, ei i-a dat L.N. mult prea mult de muncă. Și uite, L.N.

a urcat de câteva ori și a început discuția despre vânzarea lui. Eu tot tăceam. În cele din urmă mi-am spus din nou opinia.

Când eram încă o fetiță, după ce pierduse la biliard chinezesc 1.000 de ruble, L.N. a venit și ne-a povestit despre asta, adăugând că i-a vândut lui Katkov *Cazacii* și că a primit banii ăștia. Și eu am început să plâng cu lacrimi amare.

Și mereu, când era vorba de negocieri financiare pentru operele lui L.N., când eram deja măritată, mă îndurera foarte tare acest comerț al sufletului omenesc așa de apropiat mie și care crease opere geniale, apreciat acum în ruble și copeici. Și astăzi a rămas la fel.

Vânzarea *cărților* nu e așa de grea. Aici e un public mare care-l cumpără cu plăcere pe autorul preferat sau care nu-l cumpără. Dar în reviste redactorul exploatator își vede interesul în a obține cât mai mulți bani prin intermediul scriitorului preferat.

Toată ziua a fost viscol. A căzut multă zăpadă. Seara L.N. ne-a citit o povestire a lui A. Cehov, *Despre iubire*. Cu finețe și mult talent este descrisă cea mai banală poveste de dragoste a unui străin pentru o femeie tânără, căsătorită, el devenit prietenul familiei: al soțului, al copiilor, al servitorilor. Și, între timp, dragostea dintre ei crește fără cuvinte, fără nicio legătură și se manifestă la despărțire, prin aceea că se aruncă unul în brațele celuilalt, plâng, se sărută și se despart.

Câtă pasiune tăcută, câte sentimente tragice, chinuitoare, de iubire au loc între oameni cinstiți, care nu și le manifestă *niciodată*. Dar sentimentele acestea sunt cele mai puternice! (...)

26 octombrie

Dimineață am sosit la Iasnaia prin Kozlovka. Ploaie, noroi, totul e cenușiu, am înghețat, sunt udă până la piele. Acasă toți dorm. Am intrat la L.N. Camera e cufundată în întuneric, el a sărit în sus, a început să mă sărute.

În timpul dimineților L.N. a scris cu râvnă la nuvela sa *Învierea*. Spune că în ultimele zile nu a mai putut să lucreze, s-a tot gândit la mine și în dimineața sosirii mele m-a visat. Din când în când venea la mine, îmi zâmbea și mă săruta. Tania și Vera sunt foarte drăguțe și vesele. Tania este foarte activă, amuzantă și poznașă, e așa de plăcut și de vesel ca odinioară. Au păcălit-o pe Dunecika ascunzând tot din cămară în dulap, iar ea, când a venit de la Tula, credea că s-a furat tot, voia să se ducă la ghicitoare. După ce au chinuit-o puțin, au deschis hohotind dulapul și i-au arătat și dulceața, și pâinea, și celelalte. Au adus scrumbie din casa lui Liova și am început iar să mâncăm în hohote de râs. În general la Iasnaia e o dispoziție grozavă și am fost veselă, m-am simțit bine, fără griji. (...)

6 noiembrie

Tot timpul am avut două griji: o preocupare bolnăvicioasă, încordată, pentru Mișa, și organizarea serii în cinstea lui Tolstoi. L.N. a trimis un fragment din nuvela așa de frumos gândită, *Povestea unei mame*. Subiectul este că mama a opt copii, o mamă minunată, tandră, grijulie, rămâne singură la bătrânețe, trăind pe lângă mănăstire, cu conștiința amară, dramatică, că toată viața și-a sacrificat-o copiilor și nu numai că nu are nicio fericire din partea acestora, dar și ei sunt nefericiți.

Seara este organizată de „Societatea distracțiilor populare“, condusă de Kirpicinikov, iar ajutoarea lui, Pogojeva, a fost azi la mine. Mâine o să duc fragmentul la cenzură, Serghei Ivanovici a fost rugat și o să mai fie iarăși rugat să vină să cânte. El mi-a spus: „Dacă aș putea în felul acesta să-i fac plăcere lui Lev Nikolaevici, mi-aș dedica tot timpul și eforturile. Dar *pentru cine* o să cânt și *ce* pot să cânt, în afară de *Sonata Kreutzer*?“ Duminică el și Lavrovskaia o să vină la mine să mă încânte seara cu muzica și eu mă bucur grozav de mult de asta.

Cos, cârpesc lenjerie, croiesc. Mi-am făcut o fustă neagră de mătase, am refăcut ceva pentru Saşa, am cântat mult, dar două zile aproape nu am făcut nimic. Astăzi am primit banii copiilor, am plătit dentistului pentru dinţii lui Andriuşa, i-am cumpărat Saşei stofă pentru o pelerină, am cumpărat plante, iar pe ale mele le-am pus în ghivece noi. Au fost Safonova, Sulerjiţki, care s-a dus la Iasnaia, Aleksei Mitrofanîci, Pogojeva şi inteligenta M.A. Sabaşnikova, cu ea m-am simţit cel mai bine.

Sănătatea mi-e mai bună, sufleteşte sunt liniştită. (...)

9 noiembrie

Ţin minte că m-am gândit cumva şi am spus că un om are o vârstă de bătrân, când se află între două drumuri şi oscilează: să meargă pe calea morală, pe munte, adică să se perfecţioneze, sau sub munte, adică spre slăbiciuni, spre pieire. Şi uite, simt că merg pe ultimul drum şi mi-e şi teamă, şi sunt şi tristă. Vreau să mă distrez, vreau să mă gătesc. Sufletul meu nu e vesel, nu am satisfacţii, dar năzuiesc totuşi spre satisfacţie şi fericire.

Am primit o scrisoare de la soţ, bună, tandră, şi mi s-a făcut ruşine de ceva, deşi eu, slavă Domnului, nu sunt cu nimic vinovată faţă de el, poate numai cu gândurile mele uşuratice. (...)

14 noiembrie

Am vorbit mult cu Liovocika-soţul despre Mişa, despre mine, despre munca lui. El spune că, de la *Război şi pace*, nu a mai avut o asemenea dispoziţie artistică şi e foarte mulţumit de lucrul său la *Învierea*. A fost călare la Iasenki, e vioi, puternic trupeşte şi are o dispoziţie foarte plăcută, asta numai pentru că trudeşte la lucrul său *artistic* atât de propriu firii sale.

15 noiembrie

Toată ziua am trăit cu natura. Ploaia s-a potolit, e o mizerie groaznică, dar e liniște, e cald, m-am plimbat cu Vera Kuzminskaia în parcela de brazi. E minunat cât de frumoși sunt brăduții ăștia tineri, verzi. Seara, adică după cină, ne-am dus toți să ne plimbăm departe: am ieșit prin Cepîj, din nou în brazi, în jurul parcelei și, pe drumul de la scăldătoare, apoi acasă. Am ajuns când se întunecase, am băut ceai la Liova, l-am admirat pe nepot, un băiat minunat. Seara am citit cu voce tare *Sahalin* a lui Cehov. Niște detalii îngrozitoare ale pedepselor fizice! Mașa a început să plângă, mie mi s-a sfâșiat inima. Am încheiat ziua din nou amical, tandru.

16 noiembrie

M-am trezit cu lacrimi amare. Tare nu mai voiam să mă întorc la Moscova, mai ales, să mă despart de L.N. De data aceasta ne-am întâlnit așa de emoționant și am petrecut aceste zile așa de amical, de implicați unul față de celălalt, chiar drăgăstos.

Îmi părea rău și s-o părăsesc pe Tania, o iubesc foarte tare, și de Iasnaia Poliana, de liniștita, obișnuita, frumoasa Iasnaia Poliana îmi părea așa de rău să mă despart. L.N. era uimit că plâng și a început să mă alinte și a lăcrimat și el, promițând că o să vină aici la Moscova pe 1 decembrie. Tare mai vreau asta, dar va fi o prostie să-l chem aici, să-l rup de la activitățile lui rodnice, de la ajutorul pe care i-l acordă fetele, transcriindu-i, și de Aleksandr Petrovici, care îl ajută așa de bine cu corespondența. Încerc să nu fiu egoistă și să-l las pe L.N. la Iasnaia. Dar mi s-a părut că și el vrea, mai degrabă are nevoie, să vină la oraș pentru niște informații necesare nuvelei sale.

Am plecat cu acceleratul, am mers cu Sașa și Marusia, la început cam triste, posace, apoi ne-a fost mai ușor.

La Moscova ne-a întâmpinat Mișa, dar imediat a început să se pregătească să plece în altă parte. M-am supărat foarte tare. Și m-am supărat și mai tare când s-a întors la ora 3 noaptea și a trebuit din nou să-l judec și să simt că totul e degeaba, că toate sacrificiile mele – viața la Moscova, convingerea și promisiunile lui Mișa, îndemnul la muncă, la o viață mai bună, morală –, toate sunt zadarnice, el tot *nu vrea* să le bage în seamă. După ce am venit, l-am așteptat, i-am cârpit rufele și m-am întristat. (...)

18 noiembrie

Azi-noapte Mișa iar nu s-a întors acasă până la 3 noaptea. L-am așteptat, am tras cu urechea, mai apoi nu am dormit toată noaptea, chinuindu-mă cu gândul el. Dimineață m-am dus la directorul liceului, l-am rugat să-l primească pe Mișa cu pensiune completă. „Nous jouons gros jeu“[1], mi-a răspuns acesta, intuind că Mișa o să plece atunci cu totul. Mișa s-a întors rușinat, spunea că am dreptate în toate, că uită să-și bage în cap gândul că mă neliniștește cu întârzierea lui și cu înnoptatul la colegi. Seara mi-a adus deodată trei pere.

A ieșit neplăcut cu transcrierea fragmentului.

Sergheenko mă iscodește pentru biografia lui L.N., dar eu tot tac.

Evenimentul zilei – o scrisoare a lui Lev Nikolaevici pentru mine. A adus-o Vera Tolstaia. O scrisoare emoționantă, plină de iubire. Dar mie mi-a trecut *emoția*, mi-e greu s-o mai susțin. Înainte, înainte în viață, și cât mai repede la final. *Nimic* n-o să-mi mai dea viața. Frunzele cad, bătrânețe – să vină mai repede sfârșitul. (...)

---

[1] „Riscăm serios“ (fr. în original).

27 noiembrie

Scrisori de acasă: de la Lev Nikolaevici – totuși se pregătește să vină aici, pe 1 decembrie, apoi de la Tania. Scrisoarea mea către ea s-a pierdut, așa de rău îmi pare! Încercam să-l conving pe L.N. să nu vină la Moscova. Mi-e groază să mă gândesc cât va suferi din cauza vieții de la oraș: musafiri, gălăgie, agitația străzii, lipsa timpului liber, a naturii, a fiicelor și a ajutorului lor – toate acestea sunt îngrozitoare pentru el. Mi-e greu să renunț la interesele *mele* de educație a copiilor, la muzică, la cunoștințe, la ieșirile, chiar și rare, la concerte și teatre, iar asta îl irită. Să transcriu pentru el scrierile corectate la infinit, nu mai pot, ca mai înainte, și din cauza vederii, dar și din cauza tensiunii craniene, și asta-l va supăra și necăji, căci la Iasnaia scriu pentru el fiicele, Aleksandr Petrovici și Kolia Obolenski. O să mă duc la Iasnaia să-l conving să nu mai vină sau să-l aduc chiar eu, dacă va insista să meargă.

Dimineață a fost Pogojeva, a spus că a fost încuviințată seara Tolstoi, dar să nu se menționeze că este în *onoarea* lui Tolstoi, nu se permite să se citească despre Tolstoi, ci doar din operele lui, și tot felul de alte formulări grosolane și stupide.

Seara a venit Serghei Ivanovici Taneev. Am băut ceai: Sașa, Mișa și eu.

Ce m-am mai bucurat de el! Cel mai mult îmi place când vine pur și simplu, și numai pentru mine. A creat azi, pe versurile lui Tiutcev, o chestie minunată, plină de conținut, pentru două coruri, și a venit să o cânte la pian și din voce. Apoi a cântat Andante din simfonia sa. Am stat, am vorbit liniștit, am citit un articol de critică muzicală. Ca de obicei cu el timpul trece simplu, liniștit, plin de conținut. Suntem așa de buni prieteni și păcat că gelozia lui L.N. cade atât de greu asupra relațiilor noastre curate, simple, prietenești. (...)

30 noiembrie

La Iasnaia Poliana. Tania e răguşită şi are febră uşoară. Maşa e tot neclar, dar e liniştită şi arată sănătoasă. L.N. s-a dus acum trei zile la Pirogovo (35 de verste) călare şi s-a întors tot călare a doua zi, şi de aceea e obosit şi apatic. A promis să vină la Moscova pe 1 decembrie, parcă se eschivează de plecarea asta. Şi eu m-am pregătit aşa de bucuroasă să-l aduc la Moscova şi să locuim puţin împreună. Am adus şi pâine de tărâţe, şi curmale, şi spirt, totul pentru drum. Am poruncit la Moscova să se pregătească camera, masa de prânz, fructe, voiam chiar eu să-i pregătesc lucrurile şi sosirea la Moscova cât se poate mai discret. Spre seară era deja clar că nu va merge. Am plâns şi a început să mă doară aşa de tare capul, că am căzut la pat. Nu pentru că nu a vrut la Moscova, asta o înţelegeam foarte bine, doar eu îi propusesem să nu vină până la Crăciun, m-a durut că a scris: „Azi am primit scrisoarea ta pentru Tania (în care îi propuneam să nu vină la Moscova). O să vin neapărat în data de întâi cu expresul şi mă bucur la gândul că o să fiu cu tine.“ Şi după o asemenea scrisoare, când toate sentimentele mele de aşteptare reţinută s-au înfierbântat deodată în faţa bucuriei de a-l vedea şi de a sta puţin cu el, atunci a refuzat iar să meargă.

1 decembrie

Sunt din nou la Moscova. Nu am dormit toată noaptea din cauza îndoielilor profunde: „În data de întâi vin la Moscova”, mi-a scris L.N. Astăzi e 1 decembrie, călătoresc cu acceleratul şi-mi aduc aminte cum mă întrebam: „Oare se va pregăti dimineaţă şi va veni cu mine?“ Inima îmi bătea, mă luaseră fierbinţelile, iar dimineaţă el s-a trezit şi s-a dus jos fără să-mi spună niciun cuvânt. M-am trezit pe la ora 10 şi am aflat că L.N. nu se pregăteşte şi nu vine. Lacrimile mă sugrumă. Mă îmbrac, poruncesc să se înhame caii, el niciun cuvânt. Se stârneşte agitaţie: Maria Aleksandrovna

Schmidt, Tania, L.N. – de ce plec? Cum de ce? Păi așa m-am pregătit, și caii o să vină după noi, și copiii, și nepoții așteaptă la Moscova. Hohotele de plâns mă înecă din ce în ce mai tare. Îmi iau bagajele, mă duc pe jos, le poruncesc să mă ajungă din urmă cu caii, mi-e frică să nu-i tulbur pe toți cu înfățișarea mea, nu vreau să-i dau lui Lev Nikolaevici satisfacția că în fiecare an obține ceea ce vrea, adică imaginea durerii mele din cauza lipsei lui de dorință de a locui cu mine la Moscova. Dar asta este imposibil: tocmai atitudinea lui crudă mă aduce la disperare. Văd că odată cu caii își face apariția și Lev Nikolaevici, în scurta de blană. „Nu te duce, mai stai puțin.“ Ne întoarcem acasă. Începe să-mi țină morală pe un ton respingător, iar pe mine mă sufocă plânsul. A venit Tania. „Înțeleg că vă doare pe amândoi“, spune ea. Am plecat în cele din urmă, după ce mi-am luat rămas-bun de la toți și am cerut să mă ierte. N-o să uit nicicând în viață această călătorie până la Iasenki. Ce vânt groaznic a fost! Cu bărbia în piept, am plâns în hohote tot drumul, că era cât pe ce să-mi plesnească capul. Și cum de m-au lăsat să plec așa! Un singur lucru mă reținea să mă urc în tren, și anume să fiu îngropată alături de Vanecika, iar asta era o *idée fixe* de-a mea. În vagon toți pasagerii se uitau la mine, așa am plâns tot drumul, apoi am început să moțăi. Toată ziua nu am mâncat nimic. Am ajuns acasă – întâlnire tristă cu copiii și nepoții – și am plâns din nou. Am primit o telegramă de la L.N.: „Ajung și eu a doua zi după Sonia.“

2 decembrie

Seara am primit o scrisoare de la Lev Nikolaevici: îmi cere iertare pentru cruzimea sa, cică involuntară, pentru neînțelegere, pentru oboseala sa și pentru tot felul de alte motive pentru care nu a venit și m-a chinuit așa de tare. După care a sosit chiar el... Am o nevralgie la tâmpla dreaptă, mă dor toate mărunțaiele, nu am dormit toată noaptea, totul s-a răcit în mine, parcă a înghețat

cumva. Nu simt nimic, nici răutate, nici bucurie, nici iubire, nici chef de viață. Tot vreau să plâng și-mi pare rău chiar de libertatea mea, de sănătatea mea și de prietenii mei care acum, dacă m-ar vedea, și-ar da seama că sunt altfel decât atunci când sunt singură și ei îmi aparțin în totalitate. O singură zi de suferințe a distrus totul în mine!

Încerc să-mi îndeplinesc *datoria*. O să am grijă de L.N., o să transcriu pentru el, o să-l slujesc cu iubirea mea trupească – că doar în alta nu mai cred, iar asta, uite, e și ea la sfârșit. Și atunci ce va mai fi?!? Răbdare și credință, oameni buni. (...)

25 decembrie

Crăciunul. Iasnaia Poliana. De dimineață toți am avut o dispoziție de sărbătoare: am pregătit cadourile, am despachetat gustările aduse de la Moscova. Cel mai bun moment al zilei a fost plimbarea mea în pădure, a fost bine mai ales în parcela de brazi tineri. Sunt minus 3 grade, e liniște și din când în când iese soarele, pe care l-am dat dispărut toată toamna. Totul e acoperit de zăpada proaspătă, bogată, căzută peste noapte, brazii sunt tineri, verzi, și ei ușor aplecați de zăpadă, la orizont o fâșie neagră, lată, a pădurii vechi înghețate iarna, de la Zaseka, și totul e liniștit, sever, nemișcat, serios. Mă delectez profund, cel mai bine e în natură și în artă. Ce bine știe asta Serghei Ivanovici! Dar în familie, în mijlocul oamenilor e atâta iritare inutilă, atâta rău, ostilitate...

Am luat masa în familie, a fost bine, vesel. A venit M.A. Schmidt. La ora 5 la Dora și Liova s-a împodobit bradul, au fost ceai, tratații. Sărmana Dora a obosit, dar ea, o fată de 19 ani, aproape o copilă, *are nevoie* de sărbătoare și a reușit totul și a ieșit foarte vesel. Micul nepoțel Liovușka s-a speriat și s-a mirat. Ce copil frumos, simpatic!

Pe la ora 8 ne-am întristat: lui L.N. i-a crescut temperatura până la 38 și asta a fost aproape în fiecare seară, dar numai până la 37 cu 7, însă azi e mai rău. Ne-am întristat cu toții.

26 decembrie

Toată noaptea L.N. a avut febră. A strigat așa de tare, a gemut și s-a agitat, că n-am putut să dorm nici măcar o oră. Duniașka spune: „Doar dumnealui e așa de delicat, nu e ca dumneavoastră." Într-adevăr, e greu să întâlnești un bolnav mai nerăbdător și mai egoist. Și, lucrul cel mai important, mai încăpățânat. Ieri nu a luat revent, azi l-a luat la ora 11. Chinină pentru friguri nu poate să ia decât pe stomacul gol, și uite, din nou amână cu o zi, și totul numai din încăpățânare, din lipsa de dorință de a mă asculta și de a lua la timp laxativul. Of, ce m-am mai săturat, ce m-am plictisit și ce greu îmi e să adun iar toată această energie pentru a *convinge, a insista*, pentru a mă supăra cu același scop, de a-l salva și de a-l ajuta tot pe el, un om posac, supărat, încăpățânat, căruia îi dăruiești toată viața, ucigând în tine tot ce e intim – până și nevoile cele mai simple de liniște, timp liber pentru lectură, pentru muzică, ca să nu mai spun despre faptul că niciodată nu am fost nicăieri, nici în străinătate, nici în Rusia.

A venit nu știu ce ucenic de la Tula, a adus un tablou uimitor al unui pictor iconar. Tabloul e de un arșin[1] și jumătate, în creion, îl înfățișează în mijloc pe Lev Nikolaevici șezând. În stânga e o școală, copii, în spatele lor un înger, mai sus – Hristos în nori, îngeri și chiar niște filosofi: Socrate, Confucius, Buddha și alții. În dreapta este o biserică și în fața ei o spânzurătoare cu niște spânzurați. În prim-plan sunt arhierei, preoți, un șambelan, mai încolo, în planul din spate, niște militari pe jos și călare. Tipuri ale mai multor naționalități care citesc cărți, chiar în prim-plan,

[1] Unitate de măsură echivalentă cu 0,71 m.

nu se știe de ce, un turc cu turban citește o carte mare. L.N. nu seamănă la față, dar, ca tip general, e asemănător. Stă jos, cu un picior strâns.

Niște povestiri apăsătoare despre țăranii de la Iasnaia Poliana: un frate și-a furat fratele, o văduvă și-a omorât copilul nelegitim, un tată și-a băgat copilul mic pe o crăpătură îngustă de la cămară și i-a poruncit să fure și să-i dea de acolo lucruri, în biblioteca noastră au fost sparte ramele și copiii au luat de acolo cărți. Îți pare așa de rău, totul te doare. O, puterea întunericului!

E un ger ușor. E liniște, calm, dacă nu ar fi fost oamenii și viciile lor. A început să-mi placă mult liniștea, oamenii liniștiți, relațiile liniștite cu aceștia!

Citesc o carte minunată despre budism cu titlul *The Soul of a people*. Ce adevăruri minunate și simple se întâlnesc în această religie! Parcă le știi, dar aducerea lor aminte, laconismul exprimării – toate acestea îți entuziasmează sufletul.

Tocmai am scris că iubesc *liniștea* și mi-am adus aminte de cuvintele subliniate în această carte: „...the greatest good for your heart is to learn that beyond all this turmoil and fret is the great Peace."[1]

Scrisoare de la Serioja, care descrie minunat plecarea duhoborilor de la Batumi, cu Sulerjițki. Au plecat 2 000 de oameni și Serioja a plecat și el acum (a fost o telegramă) cu 2 000 de duhobori, toți în Canada. Mi-e groază pentru Serioja, dar cauza lui e bună – să conduci o asemenea populație minunată de la marginile Rusiei! Și e un popor minunat, educat din punct de vedere moral, fără înjurături, fără crime. Plecarea lor a avut caracterul a ceva înfricoșător și solemn, cum scrie Serioja. Au început să cânte imnuri, vaporul s-a îndepărtat de chei – ce așteaptă oare această populație de șapte mii de oameni, care, într-o traversare de douăzeci și cinci de zile și de nopți, s-a îndreptat spre locuri necunoscute,

---

[1] „Cel mai mare bine pentru inima noastră este cunoașterea faptului că mai presus de această deșertăciune și amăgire se află Marea Liniște" (en. în original).

fără cunoașterea limbii, fără bani în plus... O rezistență uimitoare. Dar asta e oare credință, în sensul religios?

M-am plimbat mult, mult, liniștea și imobilitatea din natură sunt uimitoare – un ger ușor, puțină zăpadă, așa că poți să mergi pe oriunde prin pădure, nu numai pe câmp. E minunat!

Aseară au venit musafiri: Stahovici Zosia și Pavlik și S.N. Glebova. Lev Nikolaevici e mai bine, toți suntem mai veseli. (...)

1899

(...) 14 ianuarie

Lev Nikolaevici este bine și scrie de dimineață, bea ceai și e liniștit. A apărut Aleksandr Petrovici care transcrie din nou pentru el. Sunt bucuroasă, altfel acum mi-ar fi fost foarte greu acum.

Am petrecut minunat seara: Lev Nikolaevici ne-a citit cu voce tare două povestiri de Cehov: *Dușecika* și o alta, i-am uitat numele, despre un sinucigaș, mai degrabă o schiță. A venit Igumnov (pianistul) și a cântat minunat, mai mult Chopin: o barcarolă, o baladă, o nocturnă, o mazurcă. Cel mai bine a interpretat minunata barcarolă. (...)

25 ianuarie

Toată ziua am stat acasă. Dar musafirii m-au împiedicat să fac ceva. Au venit frații Olsufiev, am citit *Învierea*, am băut ceai. Apoi a venit la prânz Stahovici. Nu știu de ce, e cam posac. Tania s-a dus cu Trepova să vadă *Pescărușul* lui Cehov.

Am flecărit cu fetițele Tolstoi, ziua am cântat singură, seara cu Sașa, apoi cu Tania, cu armoniul. A fost B.N. Cicerin și Strahov. Lui Lev Nikolaevici i-au făcut din nou masaj, a primit vizita doctorului Usov. E mai ușor cu mijlocul, și se agită destul

de tare pentru a trimite motto-urile din *Evanghelie* la *Învierea* sa, iar pentru asta m-a rugat să-i scriu lui Marks, la redacția *Nivei*.

E vânt, ger, sunt focuri pe stradă. Astăzi, când am stat la masa de prânz, mi-am reproșat că nu mai știu să fiu pe deplin fericită. Am avut din nou o discuție pătimașă. Lev Nikolaevici spunea că e important să ai principii și să te perfecționezi spiritual, dar că în acest caz faptele pot fi neînsemnate, izvorând din pasiunile oamenilor. Iar eu am spus că dacă poți, cu toate principiile, să păcătuiești și să decazi moral, atunci ce rost mai are să le scoți în față? Mai bine fără principii, să ai un sentiment interior corect, condus mereu de voință în direcția a ceea ce este bine.

Lev Nikolaevici spunea că perfecționarea spirituală îl duce chiar ea pe om către o viață bună. Dar eu am fost de părere că, în timp ce el se perfecționează pe sine astfel, de douăzeci de ori sau mai mult o să se poarte rău. Mai bine să știi imediat ce este bine și ce este rău și să nu păcătuiești, fără să mai aștepți vreo perfecționare anumită. Numai oamenii foarte vicioși au nevoie de drumul acesta foarte lung, dar cine nu este vicios va avea un drum mai ușor de străbătut, e mult mai simplu să nu decadă și să nu păcătuiască.

E ora 2 noaptea. Lev Nikolaevici, nu știu de ce, a trimis acum după Maklakov și a poruncit să i se încălzească patul. Câtă agitație produce în viață și nici nu observă asta. (...)

4 februarie

De dimineață e agitație: a trecut pe la noi draga de Mania Stahovici, apoi a venit A.I. Maslova, a făcut fotografii după tablourile cu conținut biblic pe care ni le-a adus Buteniov, niște ilustrații ale Evangheliei făcute de nu știu care prinț Gagarin, foarte frumoase. Apoi m-am chinuit foarte mult cu aparatul stricat, am fotografiat-o pe Anna Ivanovna. E cald, apa are 4 grade, am făcut poze în livadă, în aer liber.

A venit Marusia, a transcris pentru Lev Nikolaevici. Mișa e acasă, spunea că-i e greață, nu s-a dus la liceu. Au luat masa cu noi la prânz Annenkova și Sergheenko. Seara m-am dus din nou să-l ascult pe Cehov. Au cântat minunat, dar a fost bun numai cvartetul de Beethoven. M-am întâlnit cu Serghei Ivanovici acolo unde se lasă hainele de blană. O discuție neplăcută despre faptul că aseară a ieșit, apoi s-a dus cu M.N. Muromțeva, și povestea despre asta cu un zâmbet stupid. M-am indignat: ce mă privește pe mine! Am fost foarte severă și plictisită de el și el a înțeles, s-a rușinat și a plecat. Dar ceva mi-a plesnit în inimă, și-mi pare rău, îmi pare rău pentru mine.

Acasă l-am găsit pe Lev Nikolaevici stând la masa de ceai, lungă, pusă în salon, și în jur molokanii care veniseră din gubernia Samara. Dunaev, Annenkova, Gorbunov, Nakașidze, nu știu ce alt țăran, toți beau ceai și Lev Nikolaevici le explica ceva din Evanghelia lui Ioan, iar înainte de venirea mea discutaseră tot pe o temă religioasă.

Nu înțeleg discuțiile religioase, ele îmi tulbură relația înaltă cu Dumnezeu, ce nu se poate exprima prin niciun fel de cuvinte. Cum nu există o noțiune clară despre veșnicie, despre infinit, despre viața viitoare – acestea nu pot fi povestite în niciun fel de cuvinte, nu există cuvinte pentru a exprima relațiile și sentimentele mele față de o divinitate abstractă, nedeterminată, infinită și față de viața mea veșnică întru Dumnezeu.

Dar Biserica, ritualurile, icoanele – toate acestea nu mă deranjează, am fost obișnuită să trăiesc printre ele încă din copilărie, iar sufletul meu este îndreptat spre Dumnezeu și mi-e bine și în biserică, și în timpul împărtășaniei, și îmi place mica iconiță a Maicii Domnului din Iviria care e atârnată mereu deasupra patului meu și cu care mătușica Tatiana Aleksandrovna l-a binecuvântat pe Lev Nikolaevici când s-a dus la război.

Molokanii înnoptează la noi și asta nu-mi place. (...)

(...) 21 iunie (...)

În 30 mai Liova a plecat cu Dora și Liovușka în Suedia. Locuim la Iasnaia cu Andriușa și cu soția lui, Olga, cu Sașa și miss Welsh, Nik. Nik. Ghe, care transcrie neîntrerupt pentru Lev Nikolaevici *Învierea*, și Mișa cu profesorul lui, un student pe nume Arhanghelski.

Au venit de la Moscova Serghei Ivanovici și Lavrovskaia. Serghei Ivanovici a cântat sonata mea preferată de Beethoven, d-moll și o nocturnă a lui Chopin cu șase diezi – a ales numai melodiile mele preferate – și încă ceva. A doua zi a interpretat noul său cvartet, și l-a explicat în mod interesant fiului meu Serioja. Numai de bucurii am avut parte.

Mai apoi însă Lev Nikolaevici s-a îmbolnăvit de stomac, a suferit foarte tare toată ziua, în 14 iunie, și până acum nu și-a revenit.

E o vară rece, ploioasă.

Lev Nikolaevici își duce viața foarte monoton, lucrând dimineața la *Învierea*, trimițând tot ce e gata lui Marks, la *Niva*, îndreptând ba corecturi, ba manuscrisul. Bea Ems, e slab, liniștit și a îmbătrânit anul acesta.

Relațiile noastre sunt foarte bune – liniștite, de interes unul față de celălalt, fără reproșuri, fără critici, dacă ar fi fost mereu așa! Deși uneori mă întristează o anumită înstrăinare și lipsă de implicare.

Ieri m-a impresionat foarte puternic următoareaîntâmplare: Lev Nikolaevici i-a dat unui țăran autodidact niște cărți să le coperteze. În una dintre ele se afla o scrisoare uitată. Mă uit pe plic, cu albastru era scris de mâna lui L.N. ceva, dar plicul e lipit. Citesc și mă îngrozesc: îmi scrie mie pe plic, că s-a hotărât să se sinucidă, pentru că vede că nu îl iubesc, că îl iubesc pe altul, că nu poate să îndure asta... Am vrut să deschid plicul și să citesc scrisoarea, mi-a smuls-o cu forța din mână și a făcut-o praf.

S-a dovedit că fusese gelos pe T... așa de nebunește, că a vrut să se sinucidă. Sărmanul, dragul de el! Oare puteam să iubesc pe altcineva mai mult ca pe el? Și câte am mai suferit din cauza geloziei acesteia nebunești în viața mea! De câte lucruri nu m-am lipsit din cauza ei! Și relațiile cu oamenii cei mai buni, și călătoriile, și educația, și tot ce mă interesa, ce era scump și plin de conținut!

Acum trei zile a avut din nou o criză. Te aștept și te salut, moarte – nu simt în tine niciun fel de limită.Te aștept ca pe schimbare a unui moment al veșniciei (viața noastră pământească) cu un altul, și acest al doilea e *interesant*, cum mi-a spus prietenul meu.

Sufletul meu a suferit foarte mult din cauza dedublării. În el e atâta durere, căință și dorință de iubire și de altă viață, că e greu să mai suport multă vreme atâta încordare.

„Duhul curăției, al gândului smerit, al răbdării și al dragostei, dăruiește-l mie.“[1]

E foarte cald, astăzi ne-am scăldat pentru prima oară. (...)

11 octombrie

Au mai trecut câteva zile pline, monotone la Iasnaia Poliana. A fost o scrisoare de la Tania, scrie că e liniștită și fericită, conștientizând că se dă pe mâini bune. Deci s-a hotărât să se căsătorească cu Suhotin.

Acum trei zile, seara, Lev Nikolaevici s-a dus să se plimbe, fără să-mi spună unde, nici cum. Credeam că s-a dus călare, dar zilele astea are guturai și tușește. S-a stârnit o furtună cu zăpadă și ploaie, a smuls acoperișurile, copacii, tremurau ferestrele, era întuneric – luna încă nu ieșise – și el tot nu era. Am ieșit în cerdac, am stat pe terasă, îl tot așteptam cu un spasm în gât și cu

[1] Din rugăciunea Sfântului Efrem Sirul.

inima pierită, ca în tinerețe, când, uneori, cu orele, într-o agonie dureroasă de neliniște, îl așteptam de la vânătoare. În cele din urmă s-a întors, obosit, transpirat, de la o plimbare îndepărtată. Era foarte greu de mers prin noroi, el a obosit, dar a avut curaj în continuare. Și în momentul acela am izbucnit în lacrimi și cu reproșuri, că nu are grijă de el, că putea să-mi fi spus că a plecat și unde a plecat. Și la toate cuvintele mele pătimașe și iubitoare el răspundea cu ironie: „Ei, ce să fac, nu mai sunt un copil, să-ți spun unde mă duc." „Dar vezi doar, ești bolnav." „Păi de la aer o să-mi fie numai bine." „Dar plouă, e zăpadă, furtună..." „Mereu e și ploaie, și vânt..."

A fost foarte dureros, tare mi-a fost necaz. Îl înconjor cu atâta iubire și grijă, iar în sufletul lui e o asemenea răceală!

Trăiesc astfel: dimineață muncă, scrisori. De la 12 la 2 pozez pentru portretul meu pe care foarte grosolan și prost îl face Igumnova. După-masă mă plimb sau copiez fotografii, o învăț pe Sașa germană în timpul zilei. Apoi cânt și în fiecare seară transcriem cu Olga pentru Lev Nikolaevici *Învierea*. Ieri am cântat cu Olga la patru mâini *Simfoniile a cincea* și *a opta* ale lui Beethoven. Ce frumusețe, ce bogăție a sunetelor! Am fost pe deplin fericită și liniștită după muzică.

Toamna e murdară, rece. Mă pregătesc să mă duc la Moscova.

31 decembrie

Ultima zi a unui an trist! Ce va aduce noul an? (...)

De fapt, viața este grea! Unde e fericirea? Unde e liniștea? Unde e bucuria? În lumea copiilor, unde tocmai am aruncat o privire când m-am dus la nepoți, la Griniovka, unde se împodobea bradul și unde am pătruns în această lume dragă, serioasă, a copiilor care fără voie te fac să crezi în viață, în importanța și semnificația ei. Și în natura liniștită, curată, în mijlocul căreia am trăit din nou aceste trei zile, admirând câmpiile albe nesfârșite

și promoroaca strălucitoare în soarele scânteietor, care acoperea pădurile și livezile.

Trăiesc de pe o zi pe alta – nu am niciun scop, nu mă bucur de nicio relație serioasă în viața de care strașnic am mai obosit. Scriu un roman lung și asta mă preocupă. Încerc, dacă nu să îndulcesc, măcar să nu otrăvesc viața celor din jur. Încerc să aduc pace și iubire în mijlocul familiei și al oamenilor.

Mi se lipesc ochii și mă dor. Și în asta, și în tot: „Facă-se voia ta!“ Sfârșitul anului 1899.

1900

5 noiembrie

De aproape un an nu am mai scris în jurnal. Nu voi trece în revistă evenimentele anului. Lucrul cel mai greu a fost slăbirea vederii. La ochiul stâng a apărut o rupere a unei vinișoare și, cum a spus medicul de ochi, o hemoragie internă, aproape microscopică. Văd deasupra ochiului stâng un inel negru, dureri în ochi și vederea tulbure. Asta s-a întâmplat în 27 mai și mai apoi mi s-a interzis lectura, scrisul, munca și orice fel de încordare. O jumătate de an grea, de inactivitate, de tratament fără rost, de lipsă a scăldatului, a luminii, a vieții intelectuale...

Am cântat puțin, am făcut treabă prin gospodărie chinuitor și mult. Am sădit meri și copaci, m-am uitat cu suferință la lupta eternă pentru existență cu poporul, cu hoția lui și cu delăsarea, la existența noastră nedreaptă, bogată și solicitarea de a lucra în ploaie, frig, noroi nu numai pentru adulți, ci și pentru copii, pentru 15, iar uneori și pentru 10 copeici pe zi.

În 20 octombrie m-am mutat cu Sașa la Moscova, vioaie, gata de tot ce e bun, de comunicarea cu oamenii, de bucuria de a-i vedea pe oamenii și prietenii iubiți. Acum moralul meu a căzut din nou.

Lev Nikolaevici a plecat de la Iasnaia Poliana la fiica noastră Tania, la Kocetî, în 18 octombrie, și s-a întors de la ea la Moscova în 3 noiembrie, desigur, bolnav. Drumurile au înghețat

toate după o lună de ploaie și noroi și călătoria a fost incredibil de zgâlțâitoare. A mers pe jos spre gară, după ce a rătăcit, pe un drum necunoscut, patru ore în șir, transpirat, apoi s-a urcat într-o căruță ce-l zgâlțâia și așa a ajuns la gară. Acum are din nou dureri la stomac, care cer frecții intense și celelalte.

Și ce de bucurii mai am de la sosirea lui! E posac, suspicios, nu a mai putut să lucreze tot timpul de când ne-am despărțit. Iar înainte de despărțirea noastră era așa de vioi, vesel, energic, scria cu atâta bucurie la drama sa *Cadavrul* și, în general, lucra.

Când l-am întâmpinat la gară m-a privit așa de fix, după care a spus: „Ce frumoasă ești, nu mă așteptam să fii așa de frumoasă!“

Ieri și azi am pus ordine în hârtiile mele și în cărți. Au venit prietenii *lui*: Gorbunov, Nakașidze, Boulanger, Dunaev și alții. Intenționează să scrie o revistă cu niște scribi netalentați de tipul lui Certakov și Biriukov, care vor trage mereu de sufletul lui Lev Nikolaevici.

Am fost la Mișa la noua lui moșie și într-un fel mi-a fost milă de el, pentru că își începe viața cumva sfios, ca un copil, nepriceput. Vara am fost la Tania, toamna la Andriușa. Toți *încep* vieți noi. Astăzi am fost la repetiția *Casei de gheață* a lui Koreșcenko cu Sașa și Mișa Suhotin. A fost V.I. Maslova, Maklakovii, Serghei Ivanovici și alții. Cu Serghei Ivanovici e ceva nou. Ne vedem rar, dar când ne întâlnim, parcă nici nu ne-am despărțit.

Toată toamna am avut sufletul greu, nici zăpadă, nici soare, nicio bucurie a vieții, ca și cum dormi un somn greu. Oare pentru ce te trezești – pentru niște bucurii noi oare, moarte, sau din nou o durere grea care să-ți trezească sufletul posac? Să vedem...

Aseară am pregătit o clismă cu ulei de camfor și gălbenuș pentru Lev Nikolaevici, cât el, tot discutând, îi predica lui Goldenweiser, care-l asculta pătimaș, că în Europa puterea supremă a început să fie nerușinat de curajoasă și obraznică în privința dispozițiilor și acțiunilor sale. (...)

17 decembrie

Aseară m-am întors de la Iasnaia Poliana și am obosit groaznic și sufletește, și trupește. L-am găsit pe nepotul Liovușka cu febră, pe Dora neliniștită, nici ea nu era sănătoasă. Liova, când eram acolo, a plecat la Petersburg, unde a cumpărat o casă, și a fost foarte trist să văd neliniștea mamei față de copilul care geme și se plânge zi și noapte.

Două zile am plătit pentru muncile cu ziua de mai dinainte, am notat în registru, am verificat socotelile. Apoi am fost prin gospodărie. Peste tot e numai luptă cu poporul, hoție, așa de justă din partea poporului sărac, dar neplăcută. Mi-a părut extrem de rău că țăranii de la Grummont au tăiat mestecenii de pe malul iazului, unde făceam adesea picnicuri, beam ceai și prindeam pește. Mi-a părut rău de țăranul care smulgea merii de lângă hambar, el și-a cerut iertare, dar deja în lipsa mea cazul fusese transmis uriadnicului.

Am stat la Dora aproape patru zile, am avut grijă de copii, dar mi-a fost greu să retrăiesc prin nepoți vechile mele impresii. Din Iasnaia am plecat la Maria Aleks. Schmidt, la Ovsiannikovo, și de acolo la Taptîkovo, 20 de verste cu caii, la Olga. O seară geroasă, un apus roșu de soare, o jumătate a lunii puternic conturată, întinderea albă de zăpadă, promoroaca, totul e tăcut, sever, rece în natură, și spre noapte un ger crunt de minus 24 de grade. Am înghețat foarte tare, a fost trist, monoton în suflet. După boală, Maria Aleksandrovna pare împovărată de viața sa grea. Tânărul Abrikosov trăiește ca un ascet, nu se știe pentru ce și de ce tocmai aici, într-un sat străin, fără niciun scop, fără treabă, lucrând pentru câțiva bănuți câte-un cufăr câte unui țăran, în vreme ce tatăl lui are cofetării, o moșie bogată în Crimeea și numai lux.

La Taptîkovo am găsit-o singură pe Olga, Andriușa e la vânătoare de lupi. Stă ca o păsărică în colivie, singură cu fetița sa. Mi-a părut rău de ea. Am înnoptat, am plecat a doua zi, e ger tot de minus 24 de grade. Vagoanele sunt reci, am stat întinsă, m-am gândit, dar nu a fost vesel.

Acasă, în Hamovniki, l-am găsit pe Lev Nikolaevici jucând șah cu Suhotin, slab, cu o înfățișare nesănătoasă, și m-am întristat și mai tare, și așa de tare mi s-a făcut milă de el! Suhotin a plecat azi în străinătate cu doctorul și fiul. Tania a rămas la țară cu copiii lui. (...)

1901

6 ianuarie

Am terminat anul vechi și l-am început pe cel nou cu o mare durere. În ziua de Crăciun am primit vestea morții lui Liovușka, care se stinsese în ajun, la ora 9 seara. În pofida stării proaste de sănătate, am strâns imediat câteva lucruri și m-am dus la Iasnaia. M-a condus Ilia. Am ajuns seara, Dora s-a aruncat în brațele mele cu un hohot de plâns groaznic, Liova – slab, nervos, acuzându-se atât pe sine, cât și pe soție, și pe toți pentru moartea fiului. Au fost vinovați că au răcit, că hăinuța de blană era proastă, că nu au luat în seamă boala și constituția fragilă a lui Liovușka. Și această acuzație este cea mai grea în durerea lor. Dar durerea e îngrozitoare! Toate suferințele mele sufletești la moartea lui Vanecika s-au ridicat din adâncul sufletului, chinuitor și pentru mine, și pentru tinerii părinți, copiii mei. Să-i ajut nu aveam cum, a sosit tatăl Dorei, Westerlund, ca să ia într-o oarecare măsură de pe conștiința lui Liova acuzele grele. Draga de Maria Aleksandrovna Schmidt a fost tot timpul prezentă. La înmormântare a venit și Andriușa. Din nou groapa asta căscată, fețișoara de ceară înconjurată de zambile și lăcrămioare, liniștea asta a morții și durerea nebunească a celor care rămân.

Apoi vestea că Tania a născut o fetiță moartă. Așa de tare m-a năucit! În ziua înmormântării lui Liovușka am plecat seara la Tania. M-a condus Andriușa. Și aici visul înșelat al Taniei de a fi

mamă, durerea ei, boala, lipsa soțului – mi-au îndurerat iar inima. Tania își făcea curaj, avea grijă și de copii, și citea, și împletea, și flecărea. Dar am observat în ochii ei acea durere și disperare că nu este nici soțul, nici copilul. Copiii ei vitregi, mai ales Natașa, sunt foarte buni cu ea, dar ea mi-a spus: „Privind-o pe fetița moartă, doar am adulmecat *ce* înseamnă sentimentul matern și m-am îngrozit în fața forței lui."

M-am întors la Moscova în 3 ianuarie. Saşa și L.M. s-au bucurat tare de sosirea mea, și la fel toți oamenii, iar acasă mi-a fost bine, am fost liniștită. A fost anunțată nunta lui Mișa cu Lina Glebova – ea îl iubește nebunește. Astăzi am fost la Glebovi, la binecuvântare. A fost emoționant și mi-a venit să plâng. Lina strălucește de fericire.

Zilele astea a fost aici Stasov, un bătrân inteligent, interesant, dar, în doze mari, obositor. Aseară a cântat Goldenweiser și muzica acționează asupra mea din nou liniștitor și bine.

Lev Nikolaevici se plânge de o durere surdă la lingurică și de durere de ficat. Mănâncă puțin, dar la timp, stă mult culcat, e somnoros și apatic, însă nu știe să se protejeze, azi a mâncat varză roșie și i s-a făcut mai rău. Scrie scrisori pentru tot felul de persoane și nu lucrează nimic.

Le-am trimis pe Saşa cu Marusia Maklakova la Dora și Liova, la Iasnaia, și la Olga, pentru o zi.

În seara aceasta a venit Ilia. Am băut ceai și am stat de vorbă: cei trei băieți – Serioja, Ilia, Andriușa și eu. Ilia îi duce dorul soției, care se află la Ialta cu mama ei bolnavă. M-au judecat cu severitate, dar mai apoi au început să mă mângâie. Serioja, ca de obicei, e reținut și drept, Ilia trece la extreme, Andriușa e sentimental și delicat. I-a scris soției că nu va fi cu ea la aniversarea căsătoriei, în ziua de 8.

Ieri au fost Dunaeva, călugărița Wipper, Ciornogubov, legat de biografia lui Fet. (...)

20 februarie

Serioja s-a întors, slavă Domnului, cu bine. Se duce din nou la Dumă[1], rezolvă numai probleme de șah. Sașa e sănătoasă, iar L.N. se tot plânge de constipație, de durere de ficat, tot slăbește și mă întristează foarte tare.

Astăzi a mâncat singur, m-am dus la el, l-am sărutat pe cap și el m-a privit așa de indiferent, iar mie parcă mi s-a rupt inima. De fapt, simt în suflet ceva lipsit de speranță. E o vreme minunată, zilele sunt senine și nopțile cu lună. E îngrozitor de frumos, natura aceasta minunată, primăvara care se apropie acționează tulburător și excitant. Dimineață am fotografiat tot adăpostul și pe șefă pentru afișul concertului meu. Apoi am cântat mult la pian, seara am ieșit să mă plimb...

Extras din ziar, lipit în jurnal.

Prin mila lui Dumnezeu,

Sfântul Sinod al întregii Rusii fiilor adevărați ai bisericilor ortodoxe catolice greco-rusă bucurați-vă de Dumnezeu.

„Vă îndemn, fraților, să vă feriți de cei ce fac dezbinări și tulburare împotriva învățăturii pe care ați primit-o. Depărtați-vă de ei.“ (*Romani*, 16, 17)

La început Biserica lui Hristos a suportat hulele și atacurile din partea numeroșilor eretici și învățători falși, care au încercat să o răstoarne și să o clatine în temeliile ei de bază, ridicate pe credința întru Hristos, fiul lui Dumnezeu cel viu. Dar toate puterile iadului, după făgăduiala lui Dumnezeu, nu au putut învinge Biserica sfântă care va rezista în veacul vecilor. Și în zilele noastre, prin voia lui Dumnezeu, a apărut un nou fals învățător, contele Lev Tolstoi. Scriitor cunoscut în întreaga lume, rus prin naștere, ortodox prin botez și prin educația sa, contele Tolstoi, amăgit de mintea sa mândră, s-a ridicat îndârjit împotriva lui Dumnezeu

[1] Parlamentul din Rusia imperială.

și a lui Hristos și a moștenirii lui sfinte, s-a dezis în mod clar în fața tuturor de mama care l-a hrănit și l-a educat, de Biserica ortodoxă, și și-a consacrat activitatea literară și talentul primit de la Dumnezeu pentru răspândirea în popor a unor învățături respingătoare lui Hristos și Bisericii, și pentru distrugerea în mintea și inima oamenilor a credinței părintești, credinței ortodoxe care s-a afirmat pe întreg pământul, prin care au trăit și s-au mântuit strămoșii noștri și prin care până acum s-a ținut și a fost tare sfânta Rusie. Prin operele și scrisorile sale, prin numeroșii săi învățăcei răspândiți prin toată lumea, mai ales în hotarele dragei noastre patrii, el predică cu râvnă de fanatic răsturnarea tuturor dogmelor Bisericii ortodoxe și chiar esența credinței creștine, îl respinge pe însuși Dumnezeu viu, slăvit în Sfânta Treime, creatorul și alcătuitorul universului, îl neagă pe Domnul Iisus Hristos dumnezeu-omul, răscumpărătorul și mântuitorul lumii, care a suferit de dragul oamenilor și de dragul mântuirii noastre și care a înviat din morți, neagă conceperea în afara familiei prin umanitatea Domnului Hristos și fecioria înainte de naștere și după naștere a Preacuratei Maici a Domnului, Preacurata Fecioară Maria, nu recunoaște viața de apoi și respinge toate tainele Bisericii și acțiunea rodnică a Sfântului Duh și, ocărând cele mai sfinte obiecte ale credinței poporului creștin, nu a tresărit să supună batjocurii cea mai mare dintre taine, sfânta euharistie. Toate acestea sunt propovăduite neîntrerupt de către contele Lev Tolstoi, prin cuvinte și scris, dar în mod clar și în fața tuturor, conștient și cu intenție s-a îndepărtat singur de la orice comunicare cu Biserica ortodoxă. De aceea Biserica nu-l mai consideră membrul său și nu-l mai poate considera, până ce nu se va căi și nu va restabili comunicarea cu ea. Azi mărturisim aceasta în fața întregii Biserici pentru afirmarea celor drepți și aducerea pe calea cea dreaptă a celor rătăciți, mai ales pentru aducerea pe calea cea dreaptă chiar a contelui Tolstoi. Mulți dintre apropiații săi, care păstrează credința, se gândesc cu durere că la sfârșitul zilelor sale o să rămână fără credința în Dumnezeu mântuitorul nostru, renunțând la binecuvântări și la rugăciunile Bisericii și la orice comunicare cu ea.

De aceea mărturisim decăderea lui din Biserică, și ne rugăm împreună să-i dea Dumnezeu pocăință, ca să ajungă la „cunoștința adevărului“ (2 *Timotei*, 2, 25). Ne rugăm, Domn milostiv, care nu vrei moartea păcătoșilor, auzi și milostivește-te și întoarce-l la sfânta ta Biserică. Amin.

Au semnat în original:

Cuviosul Antoni, mitropolit de Sankt-Petersburg și Ladoga
Cuviosul Teognost, mitropolit de Kiev și Galiția
Cuviosul Vladimir, mitropolit de Moscova și Kolomna
Cuviosul Ieronim, arhiepiscop de Holm și Varșovia
Cuviosul Iakov, episcop de Chișinău și Hotin
Cuviosul Iakov, episcop de Holm și Varșovia
Cuviosul Boris, episcop
Cuviosul Markel, episcop

24 februarie 1901

/Textul excluderii lui Tolstoi din Biserică a fost decupat de Sofia Andreevna din ziar și lipit în jurnal, la data de 24 februarie 1901; la sfârșitul extrasului din ziar este inițiala Sofiei Andreevna./

6 martie

Am trecut prin multe evenimente, și familiale, și sociale. În 24 februarie s-a publicat în toate ziarele excluderea din Biserică a lui Lev Nikolaevici. O lipesc și eu aici, pentru că este un eveniment istoric, e pe pagina precedentă. Hârtia aceasta a produs indignare în societate, nedumerire și nemulțumire în mijlocul poporului. Trei zile i s-au adus lui Lev Nikolaevici ovații, coșuri cu flori naturale, i s-au trimis telegrame, scrisori, adrese. Până acum continuă aceste manifestări de simpatie pentru L.N. și de indignare

împotriva Sinodului și a mitropoliților. Am scris în aceeași zi și am trimis scrisoarea mea lui Pobedonoștev[1] și mitropoliților. (...)

Această excludere stupidă a coincis cu tulburările studenților, 24 era a treia zi de mișcări în universitate și în rândul întregii populații din Moscova. Studenții din Moscova s-au ridicat ca urmare a faptului că cei de la Kiev au fost luați în armată, în urma tulburărilor. Dar un fenomen nemaivăzut este că, dacă înainte oamenii erau împotriva studenților, acum, dimpotrivă, studenții se bucură de toată înțelegerea. Vizitii, prăvăliași, mai ales muncitori, toți spun că studenții sunt de partea adevărului și a săracilor.

În aceeași duminică, 24 februarie, L.N. trecea însoțit de Dunaev prin piața Lubianskaia, unde se adunase o mulțime de câteva mii de oameni. Cineva, când l-a văzut pe L.N., a exclamat: „Uite, diavolul cu chip de om." S-au uitat și alții, l-au recunoscut pe L.N. și au început strigăte: „Ura, L.N., bună ziua, L.N. Salut marelui om! Ura!"

Mulțimea se tot aduna, strigătele erau din ce în ce mai puternice, vizitiii o luaseră la fugă...

În cele din urmă, un student la un institut tehnic a adus un vizitiu, i-a ajutat să urce pe Lev Nikolaevici și pe Dunaev, iar un jandarm călare, văzând că oamenii se agață de hățuri și țin calul de frâu, a intervenit și a început să-i îndepărteze. De câteva zile la noi în casă e o dispoziție oarecum sărbătorească – vizitatori de dimineață până seara, mulțimi întregi. (...)

3 iulie

Apropierea a ceva îngrozitor, mereu așteptat, dar care sosește pe neașteptate, atunci când într-adevăr sosește, este sfârșitul vieții.

Și anume sfârșitul vieții celui care pentru mine a fost mult mai mult decât propria mea viață, pentru că am trăit numai și exclusiv prin viața lui Liovocika și a copiilor pe care mi i-a dat.

---

[1] Konstantin Petrovici Pobedonoștev, pe atunci conducătorul mirean al Sfântului Sinod.

Încă nu-mi înțeleg starea inimii, a împietrit, iar eu *nu trebuie* s-o ascult, pentru a păstra forța și rezistența să mă duc după el.

Lev Nikolaevici s-a îmbolnăvit în noaptea de 27 spre 28 iunie. Se plângea de o melancolie generală, de insomnie, o jenă în piept. Credeam că sunt gaze. În dimineața zilei de 28 eu și Sașa ne pregăteam să ne ducem la Serioja – era ziua lui de naștere și onomastica, acolo urma să vină și Tania mea, și Sonia cu familia, și Varia Nagornova, și tare voiam să mă văd puțin cu ei și să-i fac o bucurie lui Serioja, dar am ezitat, nu voiam să-l las pe Lev Nikolaevici. Totuși am plecat la ora 8 dimineața. În lipsa mea el s-a trezit, s-a plimbat, dar spre seară a făcut febră, 38 cu 5. Mi s-a spus că dormise bine noaptea, dar a doua zi s-a dus să se plimbe și n-a mai putut să meargă, așa de tare era slăbit – acasă a trebuit să facă un mare efort, era încă departe și a obosit îngrozitor. A început să-l doară pieptul mai tare, i s-a pus o compresă caldă, asta l-a făcut să se simtă mai bine. În seara de 29 a avut din nou febră, atunci m-am întors și eu, liniștită de telegrama din 28 seara, că L.N. e perfect sănătos. Cine să aibă grijă în lipsa mea de starea lui! Când l-am văzut, mi s-a rupt sufletul și toată noaptea l-a durut tare în piept, i-am spus că este de la inimă. Dimineață ne-am sfătuit pe cine să chemăm ca doctor. Am trimis după Dreyer, din Tula, care a constatat friguri și un puls foarte prost, 150 de bătăi pe minut. I-a prescris chinină câte 10 grame pe zi, cofeină și strofant pentru inimă. După ce temperatura i-a mai scăzut, pulsul era tot 150, iar temperatura 35 cu 9.

Mai târziu l-am chemat printr-o telegramă pe doctorul din Kaluga, Dubenski, care este medic-șef la spitalul orășenesc și o cunoștință bună de-a noastră. Este uimit de puls și spune că este pulsul agoniei. Dar s-a îndoit că are friguri, crezând că este vorba de o afecțiune a stomacului sau a intestinelor. De la dozele de chinină febra a trecut și două zile temperatura a fost normală, 36 cu 3. Dar azi a fost din nou a doua noapte de insomnie, puține frisoane și febră, transpirație abundentă, acum slăbiciune, și, lucrul cel mai important, o activitate slăbită a inimii, foarte însemnată.

Au venit copiii, cu excepția lui Liova, care e în Suedia, și a Taniei. Sunt la noi și nepoții lui Ilici. Ieri L.N. a chemat la el trei nepoți și pe nepoata Annocika, le-a dat cutiuțe de ciocolată și l-a pus pe Iliușka, de patru ani, să povestească cum era să se înece într-un butoi cu apă de ploaie. Pe Annocika a întrebat-o despre răgușeala ei, apoi le-a spus: „Ei, plecați acum, când o să mă plictisesc, o să vă chem din nou.“ Și când au plecat, tot repeta: „Ce copii minunați!“

Ieri dimineață în timp ce îi legam pe pântece o compresă caldă, el s-a uitat deodată fix la mine, a început să plângă și mi-a spus: „Mulțumesc, Sonia. Să nu crezi că nu-ți sunt recunoscător și că nu te iubesc...“ Și vocea i s-a înecat de lacrimi, și i-am sărutat mâinile dragi, așa de cunoscute, și i-am spus că sunt fericită să am grijă de el, că îmi recunosc toată vina față de el dacă nu i-am oferit destulă fericire, să mă ierte pentru tot ce nu am putut să-i ofer și amândoi, în lacrimi, ne-am îmbrățișat unul pe altul și asta a fost ceea ce aștepta de mult sufletul meu – a fost o recunoaștere serioasă, profundă a relațiilor noastre apropiate din toată viața noastră împreună de treizeci și nouă de ani... Tot ce le-a tulburat temporar a fost ca un fel de agresiune din afară, care nu a schimbat însă niciodată legătura puternică, interioară, a celei mai frumoase iubiri dintre noi.

Astăzi îmi spune: „Acum sunt la o răspântie: și în față (spre moarte) e bine, și în spate (spre viață) e bine. Dacă va trece și acum, va fi doar o amânare.“ Apoi a căzut pe gânduri și a mai adăugat: „Mai sunt multe lucruri pe care aș fi vrut să le spun oamenilor.“

Când Mașa, fiica noastră i-a adus azi articolul abia transcris de N.N. Ghe, ultimul dintre ele, L.N. s-a bucurat de el, așa cum se bucură o mamă de copilul iubit care i-a fost adus la pat, când e bolnavă, și imediat l-a rugat pe N.N. Ghe să mai aducă niște corecții, iar pe mine m-a rugat să adun jos, în biroul lui, toate ciornele acestui articol, să le leg și să scriu pe ele: „Ciornele ultimului articol”, lucru pe care l-am și făcut.

Ieri s-a neliniștit foarte tare dacă au sosit sau nu sinistrații din satele îndepărtate pentru care îmi ceruse zilele astea 35 de ruble, rugând ca, dacă va veni cineva cu solicitări, să i se spună despre asta.

Noaptea trecută, de 2 spre 3 iulie, a fost groaznică pentru el: i-am stat alături până la ora 7 dimineața. Nu a dormit nicio clipă, avea pântecele îngrozitor de umflat, gaze, dureri ale intestinelor. I-am încălzit apă pe lampa de spirt și i-am făcut o clismă. Mai târziu a început să-l doară pieptul, i l-am fricționat cu alcool camforat, am pus deasupra vată și durerea s-a potolit. Apoi au început să-l doară și să i se răcească tare picioarele. I le-am fricționat tot cu alcool camforat, le-am învelit în ceva cald și i-a fost mai bine. Și am fost așa de fericită că am putut să-i ușurez neplăcerile. Dar începuse să fie melancolic și i-am pus termometrul. Temperatura era din nou ridicată: de la 36 cu 2 crescuse la 37 cu 3. Febra a ținut vreo trei ore, a adormit, eu m-am dus să mă culc, pentru că și eu cădeam din picioare de oboseală, și mai întâi m-a înlocuit N.N. Ghe, apoi Mașa.

A venit fiul nostru Mișa. L.N. a stat puțin de vorbă cu el, l-a întrebat de soție și a spus că e mare fericire că toate nurorile lui sunt așa de bune și de frumoase, de minunate. Serioja a spus despre fratele său Mișa: „Papa, Mișa e din ce în ce mai inteligent.“ Și L.N. a replicat: „Ei, slavă Domnului, are mare nevoie de asta.“ Apoi a întrebat dacă „și-a încheiat treaba asta mizerabilă, serviciul militar.“ Mișa a răspuns: „Slavă Domnului, a teminat cu totul.“

Astăzi stau în camera lui, citesc Evanghelia în care a marcat locurile pe care le consideră cele mai importante, și el îmi spune: „Uite cum cresc cuvintele – în prima Evanghelie se spune că Hristos pur și simplu s-a botezat. În a doua au crescut cuvintele «Și a văzut cerurile deschise», iar în a treia s-a adăugat «A auzit cuvintele *Acesta este fiul meu*».“ Acum Liovocika al meu doarme – e încă viu, pot să-l văd, să-l aud, să am grijă de el... Dar ce va fi după aceea? Doamne, Dumnezeule, ce durere insuportabilă, ce groaznică e viața fără el, fără acest reazem obișnuit al iubirii, fără

acest sprijin moral, fără această inteligență și provocare a celor mai bune interese în viață...

Nu știu dacă voi fi în stare să mai scriu din nou. Aș vrea să scriu despre tot ce are legătură cu el, toți, toți au nevoie de el și toți îl iubesc... Ajută-ne, ajută-ne, Doamne, e insuportabil de greu!... (...)

22 iulie

Lev Nikolaevici se face bine, face lungi plimbări prin pădure, are o poftă de mâncare minunată, somnul la fel. Slavă Domnului!

Aseară am primit scrisori de la Tula și Kolia Obolenski le-a citit cu voce tare. Sunt numai scrisori de susținere, de bucurie că L.N. a revenit la viață. El a ascultat, apoi a început să râdă și a spus: „De acum, dacă o să încep să mor, neapărat va trebui să mor, nu se poate glumi cu asta. Și mi-e și rușine s-o iau iar de la capăt: o să se adune toată lumea, o să vină corespondenți, scrisori, telegrame și deodată iar degeaba. Nu, asta nu se mai poate, pur și simplu e necuviincios."

Astăzi a venit o scrisoare foarte drăguță, inteligentă de la regina României, Elisabeta. Îi trimite lui L.N. broșura ei și scrie că e fericită numai prin faptul că *la main du maître* o să zăbovească măcar pentru o clipă pe cărticica ei.

E foarte cald, uscat, praf. Deja se strânge ovăzul. Zile senine, însorite, nopți cu lună, peste tot e așa de frumos, că ai vrea să te bucuri și mai mult, și mai bine de frumusețea verii.

Când L.N. spunea ieri că, dacă o să se mai îmbolnăvească, va fi nevoie de decență ca să moară, i-am răspuns: „E plictisitor să trăiești la bătrânețe, și eu aș vrea să mor mai repede." Dar L.N. s-a însuflețit deodată și parcă i s-a smuls un protest pătimaș: „Nu, trebuie să trăiești, viața e așa de frumoasă!" E frumoasă energia asta la 73 de ani, îl salvează și pe el, și pe mine. Iar Tania îmi

scrie azi că noi, părinții ei, nu vrem să îmbătrânim, și asta e zadarnic. Cine știe ce e mai bine? (...)

2 decembrie

Crimeea. Gaspra. Din 8 septembrie locuim aici, pentru sănătatea lui Lev Nikolaevici, care se reface greu. Nu poți să trăiești două vieți, el a împlinit în august 73 de ani și a îmbătrânit foarte tare, a slăbit și s-a schimbat în acest an.

Nu am mai scris în jurnal, multă vreme nu am putut să mă obișnuiesc cu noile condiții de viață și cu acele lipsuri sufletești pe care a trebuit să le îndur. Acum m-am obișnuit și mă susține sentimentul datoriei îndeplinite, strict referitor la obligațiile mele de soție.

Aseară am scris o scrisoare celor patru fii absenți (cu excepția lui Andriușa, care tocmai a venit), după care toată noaptea nu am putut să dorm din cauza amintirilor din copilăria fiilor mei, care se adună așa de chinuitor, a atitudinii mele pătimașe, grijulii față de copii, a greșelilor mele involuntare în educația lor, a relației mele de acum cu copiii mei *adulți*. Apoi gândurile s-au îndreptat spre cei morți. Cu o claritate chinuitoare mi i-am amintit când pe Alioșa, când pe Vanecika, în diverse momente ale vieții lor. Deosebit de clar îl vedeam pe slăbuțul de Vanecika în pătuț, când, după rugăciunea rostită aproape mereu în prezența mea, se făcea ghem, micuț, firav și, după ce-mi zâmbea blajin, adormea. Țin minte ce chinuitor a fost pentru mine, când îl mângâiam pe spate, să-i pipăi oscioarele subțiri.

Și ce singurătate sufletească și fizică am simțit aseară! Cu Lev Nikolaevici s-a întâmplat exact ceea ce prevăzusem – când, din cauza slăbiciunii sale s-au încheiat (nu de prea multă vreme) relațiile cu soția ca amantă, pe acest loc nu a răsărit ceea ce visasem cu ardoare toată viața, o prietenie puternică, blândă, ci un vid total. Dimineața și seara mă salută sau își ia la revedere de la

mine cu un sărut rece, forțat. Grija mea față de el e considerată cu seninătate drept ceva cuvenit. Adesea se necăjește și privește impasibil la viața înconjurătoare și doar un singur lucru îl tulbură, îl interesează, îl chinuiește – în domeniul material, *moartea*; în domeniul spiritual, lucrul lui. Mă gândesc tot mai des cu o bucurie liniștită la moarte, la locul acela în care s-au dus copiii mei, unde, îți spui, o să fie mai multă liniște. În viața *asta* nu poate fi liniște, dacă *tinzi* spre ea, dacă *elaborezi* o relație inteligentă, indiferentă față de tot, o împăcare religioasă și înțelegere, atunci în felul acesta viața se întrerupe. Viața este o schimbare energetică, neîntreruptă a sentimentelor, o luptă, o creștere și o scădere de bine și de rău. Viața este viață. N-o oprești, și nici nu vrei s-o oprești de bună voie. Dar când va veni vremea să se oprească în mod firesc, atunci trebuie s-o saluți în liniște și cu bucurie și, contemplându-l pe Dumnezeu, supunându-i-te voinței lui, să te unești cu El prin intermediul spiritului, iar cu natura prin intermediul trupului. Și, în afară de lucruri bune, altceva nu poate fi aici. (...)

23 decembrie

Lev Nikolaevici s-a făcut bine, astăzi a mers mult să se plimbe, s-a dus până la Maksim Gorki, adică la Aleksei Maksimovici Peșkov. Nu-mi place când scriitorii nu se semnează cu numele lor. Acasă au venit toți, adică Lev Nikolaevici, Olga, eu și Boulanger, cu trăsura. Eu și Olga am făcut vizite, nu am găsit aproape pe nimeni. E cald, 6 grade, e senin și bate vântul. Lev Nikolaevici a adus o floare de câmp mare, roz-liliachie, care a înflorit pentru a doua oară. Migdalul vrea și el să înflorească, ghioceii albi sunt deja înfloriți. E bine! Începe să-mi placă Crimeea. Slavă Domnului, mi-a trecut melancolia, lucrul cel mai important, pentru că lui Lev Nikolaevici îi este mult mai bine. Oare pentru multă vreme?

Ieri au plecat Suhotinii, a venit Andriușa, bolnav, binevoitor, dar neplăcut de reținut, mai ales cu soția. (...)

30 decembrie

Dimineață au venit la Lev Nikolaevici oamenii cei mai diferiți: trei muncitori revoluționari, înveninați împotriva bogaților, nemulțumiți de orânduirea generală a vieții, apoi șase sectanți, dezisi de Biserică, dintre care trei sunt creștini adevărați, în sensul vieții morale și al iubirii de aproape, iar trei provin din rândurile molokanilor și sunt apropiați de credința lor. Nu am auzit discuțiile lor cu Lev Nikolaevici – nu-i place când îi deranjez, dar Lev Nikolaevici spune că unii vorbeau inteligent și pătimaș. A mai venit un bătrân, cu stare și mai inteligent, care vrea ca în Caucaz, pe malul mării, să întemeieze o mănăstire pe baze noi. Ca toți călugării să aibă studii superioare, ca mănăstirea asta să fie într-un anume sens un centru al științei și al civilizației, și, în același timp, ca monahii să cultive singuri pământul și să se hrănească prin munca lor. Sarcină complexă, dar frumoasă.

Seara am fost la bibliotecă, unde s-a organizat o seară de dans. Au cântat trei muzicieni cehi itineranți și încă un tânăr, la armonică uriașă. Au dansat valsuri, polci, *pas de quatre* tot felul de cameriste, soții și fiice de meșteșugari, alături de bărbați din diverse clase ale societății. Au dansat și doi tătari, tătărește, și doi gruzini cu pumnale, o lezghinkă, și mulți, inclusiv doctorul de zemstvă, un om energic, capabil de orice, Volkov, au dansat trepak, rusește și țopăind. E bună întreprinderea asta – aceste mici baluri populare, mare animație și o veselie total nevinovată. Am mers cu toții, inclusiv Lev Nikolaevici, să ne uităm.

31 decembrie

Uite, se pare că a mai trecut un an. Ultima zi a unui an destul de complicat, de greu! Va fi oare mai bine în cel nou? Parcă trăim din ce în ce mai greu, nici eu nu devin mai bună.

Ziua s-a pierdut cumva cu toată agitația pe care, în amiaza mare, o aduce întotdeauna sosirea familiei Obolenski.

Lev Nikolaevici s-a dus la M. Gorki, de acolo a venit cu Goldeweiser, care este musafirul nostru.

Am transcris primul capitol *Despre religie* a lui Lev Nikolaevici și deocamdată nu prea îmi place: sunt puține lucruri noi, și conținutul e cam sărac. Ce-o să fie mai departe? Nu mi-a plăcut comparația lui L.N. cu un maț inutil – credința în necesitatea religiei, abandonată de oameni.

Vizitatori: Popov și Makoviţki. O scrisoare drăguță de la Dora și una interesantă de la Muromțeva. Am fost cu Sașa la Koreiz, să cumpărăm vin pentru servitori, portocale și gustări, pentru revelion. Și noi ne pregătim să petrecem, deși nu-mi place această *semi*-sărbătoare. Oamenii stau pe scaun, mănâncă și deodată, la ora 12 noaptea, trebuie să se întâmple ceva.

1902

(...) 18 ianuarie

Lui Lev Nikolaevici îi e puțin mai bine, deși stomacul încă nu i s-a liniștit, îl doare puțin într-o parte și dimineață are temperatura 36 cu 3, seara 37. Stă pe scaun toată ziua, citește, a scris scrisori, iar seara a jucat vint cu fiii, Klassen și Kolia Obolenski.

În fiecare seară, ca pe un copil, îl pregătesc de culcare pe soț: îi înfășș pântecele cu o compresă cu apă și alcool camforat, îi pun lapte în pahar, ceasul, clopoțelul, îl dezbrac, îl acopăr și apoi mă așez alături, în sufragerie, până când adoarme, și citesc ziare. Mă înarmez cu mare răbdare și încerc din toate puterile să-l fac pe Lev Nikolaevici să suporte mai ușor starea de boală. (...)

26 ianuarie

Nu știu de ce scriu, este un dialog al sufletului meu cu mine însămi. Liovocika al meu moare... Și am înțeles că nici viața mea nu poate rămâne în mine fără el. Trăiesc de patruzeci de ani cu el. Pentru toți e o celebritate, pentru mine e toată existența mea, viețile noastre au mers una după alta și, Doamne Dumnezeule, s-au adunat atâtea sentimente de vinovăție, de căință... Totul e terminat, nu mai poți întoarce nimic. Ajută-mă, Doamne! Câtă

iubire, tandrețe i-am dăruit, dar câte slăbiciuni ale mele l-au întristat! Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă, dragul meu, dragul meu, scumpul meu soț! Nu-i cer lui Dumnezeu nici puteri, nici alinare, cer numai credință, religie, susținere spirituală, divină, cea cu care a trăit în toată ultima vreme soțul meu neprețuit. Zilele acestea a citit undeva: „Gâfâie bătrâneii, tușesc bătrâneii, e timpul ca bătrâneii să se odihnească sub pânză.“ Și, când ne spunea asta, făcea aluzie la el și a început să plângă. Doamne, Dumnezeule! Apoi a mai spus: „Plâng nu pentru că *eu* trebuie să mor, ci din cauza frumuseții artistice...“

27 ianuarie

Aș fi vrut să notez tot despre dragul meu Liovocika, dar nu pot, lacrimile și durerea chinuitoare au strivit tot ca o piatră... Ieri Șciurovski i-a propus să inspire niște oxigen, iar Liovocika a spus: „Aveți răbdare, acum camfor, după aceea oxigen, după aceea sicriul și mormântul.“

Astăzi m-am dus la el, l-am sărutat pe frunte și l-am întrebat: „Ți-e greu?“ El mi-a răspuns: „Nu, sunt liniștit.“ Maşa l-a întrebat acum: „Ce-i, tată, ți-e rău?“ El a răspuns: „Din punct de vedere fizic, foarte rău, dar din punct de vedere moral e bine, mereu mi-e bine.“ În dimineața asta stau lângă el, moțăie și geme, și deodată mă strigă tare: „Sonia!“ Am sărit în picioare, m-am aplecat deasupra lui, s-a uitat la mine și mi-a spus: „Te-am visat, erai undeva întinsă...“ Dragul de el, întreabă de mine, dacă am dormit, dacă am mâncat... Ultima lui grijă este pentru mine, orice-ar fi! Ajută-mă, Doamne, să mai stau alături de tine și să nu aștept nimic de la oameni, doar să mulțumesc pentru tot ce-mi dau ei. Am primit mult de la Dumnezeu și-i mulțumesc!

Adesea, simțind că Liovocika al meu părăsește viața aceasta, și părându-mi rău de asta, voiam să fac numai lucruri imposibile: să încetez să-l mai iubesc înainte de a-mi fi luat.

Pleurita își urmează cursul ei îngrozitor, inima e din ce în ce mai slabă, pulsul e des și slab, respirația e scurtă... Geme... Gemetele acestea, zi și noapte, ca niște brazde adânci se întipăresc în capul meu, în auzul meu, în inima mea. Toată viața o să le aud. Adesea începe să vorbească despre ce l-a preocupat în ultima vreme: o scrisoare către țar, scrisori în general.

Am auzit, a spus o dată „am greșit", și mai apoi „nu m-au înțeles".

Se poartă recunoscător și blând cu cei din jur și, se vede, e mulțumit de îngrijire, spune mereu: „Ei, e minunat."

Nu, nu mai pot să scriu, el geme jos. I s-au făcut de câteva ori injecții cu camfor și morfină.

Mâine o să vină Tania, a venit și Liova de la Petersburg. Măcar să apuce să-și ia adio de la toți copiii.

Ora 5 seara

Temperatura crește, delirează tot timpul. Dar când își revine, pentru o clipă, bea lapte sau un medicament.

Pe când aiura a exclamat: „Arde Sevastopolul." Și m-a chemat din nou: „Sonia, ce faci? Notezi?"

A întrebat de câteva ori: „Dar Tania când o să vină?" I-am spus azi că a venit Liova. Se tot uită mereu în jur, tot întreabă cât e ceasul. A mai întrebat: „Ce dată e azi, 27?" (...)

29 ianuarie
Dimineață, ora 9

M-au trimis cu forța sus, să dorm, dar, după ce am plâns o oră, vreau mult să mai notez ceva. Noaptea Liovocika al meu (acum nu mai e al meu, e al lui Dumnezeu) a fost tare rău. Cum începe să adoarmă, se sufocă, începe să țipe și nu doarme. Ba m-a rugat

pe mine și pe Serioja să-l ridicăm, ba a cerut oala de noapte, dar nu a putut urina și a oftat, o dată a băut lapte, o dată o jumătate de păhărel de șampanie, ba apă. Nu se plânge niciodată, dar e trist și se agită îngrozitor.

De fiecare dată când se sufocă mi se pune un spasm în piept. Da, *jumătatea* mea suferă, cum să nu mă doară?

Trecerea în veșnicie a ființei iubite luminează sufletele celor care îi conduc cu dragoste. Ajută, Doamne, sufletul meu să rămână până la sfârșitul vieții la acea înălțime și iluminare pe care le încerc tot mai des zilele astea! Acum a adormit. M-au înlocuit Liza Obolenskaia (nepoata lui) și Mașa fiica. Toată noaptea, până la ora 4, am stat lângă el și l-am slujit.

30 ianuarie

Ieri de dimineață a fost așa de bine, că pe la ora 1 L.N. a trimis după fiica noastră Mașa și a dictat cam aceste cuvinte pe care le-am notat și eu în carnețelul de însemnări: „Înțelepciunea bătrânească e asemenea caratelor din diamante – cu cât e mai îndepărtată, cu atât e mai valoroasă, și trebuie transmisă mai departe.“ Apoi și-a cerut articolul despre libertatea conștiinței și a început să dicteze corecturi în mai multe locuri.

Ziua a avut temperatura normală, a fost vioi, liniștit și toți am revenit la viață. De aseară am reluat schimbul meu de noapte și am stat până la ora 4, urmărindu-i respirația, și totul a fost bine.

Aseară a venit Liova, pentru mine e mereu trist, dar și plăcut. În seara asta a sosit și Mișa cel plin de viață.

În dimineața aceasta m-am dus să mă culc puțin, dar când m-am întors am aflat, spre marea mea groază, că temperatura e din nou 37 cu 6. Inima mi s-a lăsat. Doctorii spun că se resorb plămânii, că nu e periculos, și deocamdată starea inimii e satisfăcătoare.

Să-i cred oare? Vreau așa de mult să fiu amăgită, nu mai am putere să sufăr.

A întrebat azi ce a mai venit de la poștă, a cerut mai întâi un ziar ilustrat oarecare, iar mai apoi *Novoe vremia* și *Russkie vedomosti*. Ultimele două nu i le-am dat, ne-am temut de surmenaj.

Pe la ora 3 a început să se sufoce și să se agite, apoi a adormit. I se dă digitalină, când la patru ore, când la două. I se dă să bea cafea cu lapte, lapte cu Ems, ou, vin cu Ems, digitalina o ia cu șampanie.

Acum e ora 8 seara, doarme liniștit.

Când să i se schimbe poziția, îl cheamă cu mare plăcere pe Andriușa și mănâncă cel mai bine din mâinile Mașei. Suferințele mele față de el i se transmit și lui involuntar și mă alintă adesea, îmi protejează puterile și acceptă de la mine doar servicii ușoare. (...)

2 februarie

Aseară au mai venit Sonia, soția lui Ilia, unchiul Kostia cel bătrân, Varia Bagornova. Lev Nikolaevici e bucuros de fiecare vizitator, după cum se vede.

Noaptea trecută a fost agitată la început. Când l-am ridicat cu ajutorul lui Boulanger și i-am făcut mai multe servicii, mi-a spus: „Am scos inima din tine, sufletelule."

La ora 3 noaptea i s-a făcut o mică doză de morfină (gradația șase) și peste zece minute L.N. a adormit și a dormit bine până dimineață. Astăzi pentru prima oară temperatura, în loc de 36 cu 9, a devenit 35 cu 9. A mâncat cu plăcere tapioca cu lapte și un ou, iar la prânz așteaptă cu plăcere un sufleu, admis de doctor.

I-a dictat Mașei îndreptările la articolul „Despre libertatea conștiinței".

Ieri am făcut o fotografie de grup a tuturor copiilor cu mine. În amintirea unei perioade grele, dar plină de conținut și importante. (...)

5 februarie

Situația e aceeași. Noaptea cu morfină, i s-a făcut gradația opt. De dimineață 36 cu 7, pe la șase seara, 37 cu 4. Stare liniștită, e tăcut, bea șampanie, lapte cu Ems, mănâncă aceeași supă-cremă de ovăz, ouă, kașă. Azi i s-a pus o compresă caldă. Sunt obosită, înghețată. M-a tot durut inima, m-am gândit la multe, am retrăit multe și deodată m-am ghemuit toată în așteptare. (...)

7 februarie

Situația este aproape fără speranță, dacă nu în întregime. De dimineață pulsul nu se aude, i s-a injectat camfor de două ori. Noaptea nu a dormit, durere la ficat, melancolie, hiperexcitabilitate de la picăturile de valeriană, de la șampanie ș.a. Până la ora 5 am încercat cu atenție să-i atenuez prin orice suferințele. Dragul meu Liovocika adormea numai când, cu o mână ușoară, îi masam ficatul și burta. Îmi tot mulțumea și spunea: „Suflețelule, ai obosit."

Spre dimineață au început contracțiile Olgăi și la ora 7 a născut un băiat mort.

Azi Lev Nikolaevici spune: „Uite, să aranjați totul bine, faceți-mi niște injecții cu camfor și o să mor."

Altădată spune: „Să nu vă faceți planuri de viitor, nici eu nu-mi fac."

Sau a cerut să notăm mersul bolii sale: temperatura, medicamentele, mâncarea, și a citit cu atenție. Apoi a întrebat-o pe Mașa ce a simțit când a avut criza de tifos. Sărmanul, sărmanul, mai vrea însă să trăiască, dar viața îl părăsește...

Dimineață temperatura a fost 36 cu 2, acum, la ora 7 seara, 36 cu 7. Nu vrea să bea nimic, numai cu forța. Când i s-a spus că temperatura e 36 cu 6, a spus disperat: „Și o să fie 37, și 37 cu 5, și așa mai departe."

A căzut o zăpadă deasă, e vânt puternic. Crimeea asta nesuferită! Noaptea au fost minus 8 grade.

8 februarie

Noaptea Liovocika a fost liniștit, deși s-a trezit adesea, a dormit. Și dimineața a dormit. Temperatura era 36 cu 4, și seara 36 cu 7. Acum e ora 7 seara, e slăbit, moțăie, dar totul e bine, și pulsul, și inflamația scăzută.

Azi i-a dictat Mașei o pagină cu gândurile sale: împotriva războiului și a *uciderii fraților*, cum s-a exprimat el.

A stat cu el fata până la ora 5 dimineața și cu Pavl. Aleks. Boulanger l-a întors pe partea cealaltă, i-a schimbat lenjeria care se udase cumva, i-a dat să bea medicamente (digitalină), șampanie și lapte.

Arunc o privire în sinea mea și văd că întreaga mea ființă încearcă să alunge din ea ființa iubită. Și deodată, stând cu ochii închiși, încetișor se ridică tot felul de visuri, tot feluri de planuri de viață dintre cele mai diferite, dintre cele mai puțin veridice... îmi vin în fire și din nou durerea din inimă, groaza, că se duce viața omului cu care m-am chinuit așa de mult și fără de care nu mă pot imagina.

O viață interioară ciudată, dublă. Îmi explic asta prin sănătatea mea de fier, prin energia vitală uriașă care dorește să iasă la suprafață și care-și găsește hrană numai în acele momente grele în care într-adevăr trebuie să faci ceva: să întorci pe partea cealaltă, să dai de mâncare, să speli, să tratezi un bolnav, să nu dormi – asta e cel mai greu. Dar imediat ce nu ai nimic de făcut, stai cu orele lângă un bolnav și atunci viața imaginară își începe activitatea.

Dacă nu ar fi ochii care mi se lipesc, aș citi, ce bucurie ar mai fi asta și frumoasă petrecere a timpului! (...)

14 februarie

Noapte agitată, gazele l-au sufocat pe L.N. I-am pus două supozitoare cu glicerină și s-a eliberat. De mult nu am mai fost așa de slăbită și de obosită ca azi. Inima mi-e din nou tot mai slabă și mă sufoc.

Ieri am citit copiilor, Variei Nagornova și domnișoarelor o mică povestire a mea pentru copii, încă neterminată, *Micile schelete*, și se pare că le-a plăcut.

Referitor la Liovocika nu știu ce să cred: mănâncă din ce în ce mai puțin, are nopți din ce în ce mai rele, vorbește din ce în ce mai încet. Este oare o slăbiciune temporară sau una definitivă, nu-mi dau seama, tot mai sper, dar azi iar m-a cuprins disperarea.

Cât aș mai vrea să am grijă de el până la capăt cu blândețe și răbdare, să nu mă mai gândesc la vechile suferințe sufletești pe care mi le-a pricinuit în viață. În loc de asta, azi am plâns așa de amar din cauza iubirii mele veșnic rănite și a grijii pentru Lev Nikolaevici – cum a întrebat de supă-cremă de ovăz, am dat fuga la bucătărie, am comandat și m-am așezat lângă el. Imediat a adormit. Când supa a fost gata și s-a trezit, i-am pus-o încetișor în farfuriuță și i-am oferit-o. El s-a supărat și a spus că de acum înainte și pe toată perioada bolii o să ceară chiar el și o să primească mâncarea, medicamentele, băutura de la alții, nu de la mine. Când însă trebuie ridicat, când nu poate să doarmă sau are nevoie de servicii de igienă, să i se pună comprese, numai pe mine mă pune să fac asta, fără nicio părere de rău. Și uite, cu supa am apelat la un șiretlic: am chemat-o la el pe Liza și, cum am ieșit, a și cerut supa și a început să mănânce, iar eu am început să plâng.

Acest mic episod este caracteristic pentru toată viața mea dificilă alături de el. Munca aceasta a constat în lupta veșnică cu *spiritul* lui *de contradicție*. Sfaturile și grijile mele cele mai chibzuite și tandre au fost întâmpinate mereu cu proteste.

15 februarie

A a treia zi de când Liovocika tot slăbește și refuză să mai mănânce. Astăzi s-a complicat durerea puternică în colecist. Eu și Mașa i-am pus o compresă din ulei cu cloroform, care și încălzește, acum îi e mai ușor. Picioarele și mâinile i se răcesc... Doctorii ne tot dau speranțe, dar inima doare insuportabil, prea puțin speră. În noaptea aceasta a dormit destul de mult și bine, am făcut de serviciu până la ora 5 dimineața, apoi m-a schimbat Liza. Când Liovocika se chinuia cu o durere înțepătoare în partea dreaptă, m-am aplecat, l-am sărutat pe frunte și pe mâini, și i-am spus că-mi pare așa de tare rău de el, că suferă din nou. Și-a îndreptat slăbit spre mine ochii plini de lacrimi și a spus încet: „Nu-i nimic, sufletelule, e bine."

Sunt bucuroasă că azi pentru prima dată am văzut la el nu acea dorință întunecată de a reveni la viață, ci o împăcare supusă. Să-l ajute Dumnezeu, așa e mai ușor și de suferit, și de murit.

Sașa e bolnavă, are un deranjament intestinal cu pierdere de sânge și mucus. Și pentru ea a început să-mi fie frică. Doamne Dumnezeule, prin ce iarnă întunecată mai trecem! Doi nepoți născuți morți, boala grea a lui Lev Nikolaevici și cine știe ce ne mai așteaptă! Astăzi L.N. are temperatura 36 cu 2 și pulsul 100. I-a făcut din nou injecție cu camfor.

Seara

Am primit o scrisoare de la mitropolitul petersburghez Antoni, care mă povățuiește să-l conving pe Lev Nikolaevici să se întoarcă în Biserică, să se împace cu Biserica și să-l ajute să moară ca un creștin. I-am spus lui Liovocika despre scrisoarea aceasta și el mi-a spus să-i scriu lui Antoni că acum are de-a face cu Dumnezeu: „Scrie-i că ultima mea rugăciune a fost aceasta: «De la tine am plecat, la tine vin. Facă-se voia ta.»" Dar când i-am spus că dacă Dumnezeu trimite moartea, atunci trebuie să moară

împăcat cu tot ce este pământesc, inclusiv cu Biserica, L.N. mi-a spus: „Nu poate fi vorba de nicio împăcare. Mor fără niciun fel de vrajbă sau răutate, dar ce înseamnă Biserica? Ce împăcare poate să fie cu un lucru așa de abstract?“ Apoi L.N. a trimis-o la mine pe Tania să-mi spună să nu-i scriu nimic lui Antoni.

Acum i s-au accentuat durerile în partea dreaptă, inflamația se menține și mâine o să i se pună un plasture.

E ceață, umezeală. În fața Gasprei pe mare se află un vapor și sirenele țipă jalnic. Se vede că vapoarele sunt la ancoră și se tem să se lanseze în ceață. (...)

4 martie

De la o zi la alta lui Lev Nikolaevici îi e tot mai bine. Doctorii l-au consultat, i-am mai găsit niște hârâieli puternice. Aseară mi-a dictat o scrisoare de răspuns lui Bertenson și în fiecare zi îi tot dictează lui Boulanger scrisori deschise. Ce om minunat mai e și Boulanger ăsta, a avut grijă de L.N. ca un fiu, iar eu am față de el un sentiment de nepăsare, aproape fizic, de respingere. De fapt, sunt rari bărbații care-mi sunt simpatici. (...)

10 martie

Pentru prima dată am ieșit să mă plimb și imediat m-a uimit primăvara deplină. Iarba e ca la noi în Rusia, în mai. Primulele sunt înflorite, pestrițe, păpădiile și urzica moartă cresc din loc în loc. Copacii se pregătesc să înmugurească. Soarele e strălucitor, cerul și marea sunt albastre, iar păsările, aceste făpturi atât de dragi, cântă peste tot.

De la vremea frumoasă, lui Lev Nikolaevici îi este din ce în ce mai bine. Temperatura astăzi e de 35 cu 9, pulsul 88. Are o poftă

de mâncare uriașă, și bea chefir cu încântare, zi și noapte. Citește ziare și scrisori, și totuși nu e vesel.

Ieri au plecat Liza Obolenskaia și doctorul Slivițki. A înnoptat la L.N. un doctor armean, exilat, și eu am stat din nou până la 4 și jumătate, apoi Tania. (...)

19 martie

Viața e așa de monotonă, că nici nu am ce să notez. Boala lui L.N. aproape a trecut, a rămas slăbiciunea și uneori o mică creștere a temperaturii până la 37 de grade. Pulsul e dimineața 80, după ce mănâncă, 92-96. Are poftă de mâncare mare, dar nopțile sunt neliniștitoare.

Referitor la starea lui de spirit, un singur lucru este evident, că e posac și tăcut. Îl găsesc mereu cum numără concentrat pulsul. Astăzi, bietul de el se uita pe fereastră la soare și mă tot ruga să deschid pentru o clipă ușa de la terasă, dar nu am îndrăznit, mi-e frică. (...)

13 aprilie

Sâmbătă, seara înaintea Duminicii Luminate a lui Hristos și, Doamne Dumnezeule, ce melancolie insuportabilă. Stau singură sus, în dormitorul meu, alături doarme nepoțica Soniușka. Iar jos, în sufragerie, este o agitație păgână, atât de odioasă mie. Se joacă vint, l-au adus acolo cu fotoliul și pe Lev Nikolaevici care urmărește pătimaș jocul Sașei.

Sunt foarte singură. Copiii mei sunt și mai despotici și mai insistenți și grosolani decât tatăl lor. Iar tatăl știe neasemuit de bine să convingă cu paradoxuri și idei false, că eu, fără a avea mintea și prestigiul lui, sunt total neputincioasă în fața tuturor solicitărilor lui. Mă întristează extrem de tare cu dispoziția sa. De dimineață,

toată ziua și toată noaptea scuipă cu atenție, oră de oră și are grijă de trupul său. Nu întrevăd nimic clar în ceea ce privește starea de spirit. Uneori vorbea despre moarte, despre rugăciune, despre relația sa cu Dumnezeu, cu viața de apoi. Acum însă mă uit cu groază la el și văd că nu i-a mai rămas pic de religiozitate. Față de mine e exigent și deloc blând. Dacă din cauza oboselii fac ceva cu stângăcie, strigă la mine supărat și nemulțumit.

11 mai

Mi-e rușine că am scris ultima dată în jurnal cu un sentiment deloc bun față de Liovocika și cei din familie. Îmi era necaz de atitudinea alor mei față de Săptămâna Patimilor și, în loc să mă gândesc numai la mine când e vorba de păcate, am trecut nemulțumirea asupra celor apropiați. „Fă-mă să văd greșelile mele și să nu-l judec pe fratele meu...“

Cât a trecut de atunci și ce greu e, ce groaznic e iar ceea ce suferim!

După ultima lui boală, pneumonia, L.N. a început să se înzdrăvenească, mergea cu bastonul prin camere, a mâncat de minune și și-a dres stomacul.

Mașa mi-a propus să mă duc cu treburi la Iasnaia și la Moscova, pentru că era mare nevoie. După ce m-am gândit puțin, m-am hotărât să merg pentru o perioadă de timp cât mai scurtă și am plecat în 22 aprilie, dimineața.

Călătoria mea a fost extrem de reușită și plăcută. Am stat o zi la Iasnaia Poliana, unde venise și Andriușa. Vremea era minunată, îmi place așa de mult primăvara timpurie cu verdeața delicată, cu speranța în ceva mai bun, mai proaspăt, mai nou... M-am apucat cu osârdie de socoteli, de însemnări, am trecut cu instructorul prin toată livada de meri, am văzut animalele și, la apusul soarelui, am fost la Cepîj. Mierea-ursului și violetele înfloreau, păsările cântau, soarele apusese după pădurea tăiată și natura,

curată, independent de viețile și neliniștile oamenilor, mi-a produs o mare satisfacție.

La Moscova m-a bucurat atitudinea oamenilor față de mine. Așa de prietenească, de plină de bucurie, de parcă toți îmi erau prieteni. Chiar și în magazine, bănci și peste tot m-au salutat așa de frumos după o absență atât de îndelungată.

Am organizat cu succes treburile, am fost la o expoziție a pictorilor itineranți și la una a pictorilor petersburghezi. Am participat la un spectacol de absolvire și am ascultat Mozart, muzica veselă a operei *Cosi fan tutte*. Am revăzut mulți prieteni și duminică s-a reunit micul meu cerc drag:

Maslovii, Marusia, unchiul Kostia, Mișa Suhotin, Serghei Ivanovici care mi-a cântat niște piese mici din Arenski, sonata lui Schuman și simfonia sa minunată, care mi-a făcut cel mai mult plăcere.

Mulțumită, liniștită, am plecat din nou la Gaspra, sperând și judecând după telegramele zilnice că acolo totul e bine. Mi s-a părut o așa de mare plăcere să stăm încă o lună în Crimeea, bucurându-ne de însănătoșirea lui Lev Nikolaevici. Și deodată, când mă întorceam în prima zi din mai, seara, la Gaspra, aflu că L.N. are febră pentru a doua sau a treia zi, seara. Și uite, din zi în zi lucrurile s-au înrăutățit. A făcut o diaree puternică, temperatura creștea în fiecare zi și, în cele din urmă, s-a descoperit că are febră tifoidă. Toate aceste zile și nopți au însemnat numai suferințe, groază și neliniște pentru toți. Până acum inima a suportat cu bine boala, dar noaptea trecută, de 10 spre 11, cu temperatură care ajungea înainte la 39 de grade, iar azi, la 38 cu 6, pulsul a început să se piardă, nu mai puteau fi numărate bătăile, era ceva ce scăpa, ce se oprea mereu în pulsul slab care abia se auzea. Am stat lângă patul lui Liovocika toată noaptea, Kolicika Ghe tot intra și ieșea, refuzând, din nepricepere, să ia pulsul. La ora 2 noaptea l-am chemat pe doctorul Nikitin, care locuia la noi. I-a dat stofant, a stat puțin și a plecat să se culce. La ora 4 noaptea i-am pipăit din nou pulsul și nu era nicio ameliorare. Atunci i-am dat cafea cu două linguri de coniac și i s-a făcut o injecție cu

camfor. Spre dimineață pulsul s-a îmbunătățit, a fost fricționat, temperatura a scăzut până la 36 cu 7.

Acum Lev Nikolaevici stă în pat liniștit, aici, în acest salon mare, întunecos, de la Gaspra, iar eu scriu la masă. În casă e întuneric, liniște, sinistru.

Starea de spirit a lui L.N. e lacrimogenă, apăsată, dar tare nu vrea el să moară. Ieri, când l-am întrebat care e dispoziția lui sufletească a spus totuși: „Am obosit, am obosit îngrozitor și doresc să mor." Dar se tratează susținut și are chiar el grijă de puls și de tratament. Diminețile, când îi e mai ușor, urmărește ziarele, se uită pe scrisorile și cărțile trimise.

Astăzi vin de la Moscova doctorul Șciurovski, din Kocetov, fiica noastră Tania, Serioja, Ghe, Igumnova și Natașa Obolenskaia și Sașa – toți au grijă de bolnav. Serioja nu e bun față de mine și e dificil. (...)

28 august

Ziua de naștere a lui Lev Nikolaevici, are 71 de ani. Am fost să-i ieșim înainte când venea de la plimbare, s-a plimbat mult, dar s-a odihnit tot timpul. Au venit toți cei patru fii, al cincilea, Liova, e în Suedia. Și Tanecika, sărmana și iubita mea, și ea a lipsit. Soțul ei e încă bolnav. A avut loc sărbătorirea zilei de naștere a marelui meu soț: masă pentru douăzeci și patru de persoane, oameni dintre cei mai diferiți, șampanie și fructe. După-masă, joc de vint, ca în celelalte zile, la nesfârșit. Lev Nikolaevici abia așteaptă să se facă seară, ca să joace vint. Sașa a fost atrasă în joc și asta e marea mea suferință. Dintre vizitatori cel mai plăcut, în afară de copiii mei, a fost Mișa Stahovici și, la fel, Marusia Maklakova.

Am petrecut foarte bine vreo două săptămâni cu sora lui Lev Nikolaevici, Maria Nikolaevna. Am avut discuții religioase, am cântat la patru mâini, cu pasiune, simfoniile lui Haydn, Mozart

și Beethoven. O iubesc foarte mult și m-am întristat că a plecat. Lev Nikolaevici se tot plânge de burtă și doctorul Nikitin, care locuiește la noi, îi face seara un masaj al burții, care îi place foarte mult lui L.N. Scrie susținut la *Hagi Murat*. (...)

12 decembrie

Acum e ora 6 dimineața, 12 decembrie. Din nou am stat toată noaptea la patul lui Liovocika și văd că pleacă din viața asta. Pulsul e accelerat, 120 de bătăi pe minut și mai mare, e inegal... Ce boală ciudată: durere mai ales în partea dreaptă, dar lucrul cel mai important sunt gazele, râgâielile, râgâielile nesfârșite. Cum se culcă și începe să moțăie, imediat parcă îl înghiontește ceva de jos din stomac, se trezește și începe să râgâie, chinuitor, fără pauză. Se întinde din nou, stă puțin, și iar stă pe scaun și se chinuiește, râgâie, geme... Of, ce jalnic mai este când stă așa, cu capul său cărunt, slăbuț, abătut, și-ți spui că toți suntem egali în fața suferințelor, a morții. Și toată lumea se pleacă în fața acestui cap jalnic, pe care îl țin în mâinile mele și-l sărut, luându-mi rămas-bun de la cel care a fost pentru mine mai mult decât eu însămi.

Și uite, vine o viață lipsită de bucurie, nu voi mai avea, ca acum, la cine să mă grăbesc să mă duc dimineața, când mă trezesc, după ce-mi pun halatul și dau fuga să aflu ce și cum. Dacă a dormit bine, dacă s-a plimbat, în ce dispoziție se află? Și mereu parcă e bucuros că am intrat la el și întreabă de mine, continuând să scrie ceva.

Mă liniștesc și mă duc la treburile mele...

Astăzi a spus pentru prima dată cu o durere așa de sinceră: „Uite, acum pot să spun sincer că aș fi vrut să mor.“ Eu întreb: „De ce? Ai obosit și te-ai săturat să suferi?“ „Da“, îmi răspunde „m-am săturat de tot!“

Nu pot să dorm... Nu pot să trăiesc... Nopți lungi fără somn, cu o durere chinuitoare în piept, cu groază în fața vieții și cu lipsa

de dorință de a rămâne în viață fără Liovocika. Patruzeci de ani de viață împreună! Aproape toată viața mea conștientă. Nu-mi permit nici să mă căiesc, nici să-mi pară rău de ceva, că altfel pot să înnebunesc!...

Când am plecat acum, mi-a spus așa de clar și de plin de înțeles: „Rămâi cu bine, Sonia.“ L-am sărutat și pe el, și mâna și i-am spus și eu: „Rămâi cu bine.“ Crede că pot dormi când el moare... Nu, nu se gândește la nimic, înțelege *tot* și îi este greu...

Să dea Domnul să i se lumineze sufletul... Astăzi e mai bine, mai liniștit și, se vede, se gândește mai mult la moarte decât la viață. (...)

30 decembrie

Stau zile și nopți lângă L.N. bolnav și-mi aduc aminte de viața mea. Și deodată am înțeles clar că am trăit aproape *inconștient*. Oare așa să fie? Niciodată nu am avut timp *înainte*, să mă gândesc cu chibzuință la faptele mele, și nu am avut timp nici *după aceea*, să le judec. Am trăit furată de valul vieții, supunându-mă circumstanțelor, am acționat nu după voința și alegerea mea, ci forțată de necesitate (*par la force des choses*).

Să merg împotriva ei nu am știut și nu am avut putere. Și oare este posibil așa ceva, cu soțul meu și în viața mea? Și în privința minții, și a vârstei, și a situației financiare, în toate soțul meu avea puterea asupra mea... Și uite, am trăit patruzeci de ani... Sunt multe lipsuri în viața noastră, ei, dar acum n-o să plângem după ele... Slavă Domnului și pentru ce a fost.

1903

(...) 6 martie

Am fost la Moscova – boala grea a lui Andriușa, verificarea vânzărilor de carte, plombarea dinților, cumpărături, comenzi, concerte, unul filarmonic – cantata lui Taneev, altul simfonic – Manfred, uvertura la Freischutz, cvartetele lui Beethoven și Mozart, pianistul Buiukli, poloneza în As-dur a lui Chopin.

Am fost la Petersburg. Liova și Dora sunt emoționanți, băieții sunt drăguți. Sora Tania e de compătimit prin lipsa ei de bani, fratele Viaceslav cu soția urâtă, așa de sensibil și drăguț. Am stat o zi, două nopți în vagon. La Moscova din nou alergătură, musafiri, Andriușa cel bolnav și neputința tristeții și a insatisfacției pe fondul acestui consum nervos, nebunesc de resurse fizice și spirituale.

La Iasnaia Poliana e mai bine. Frumusețea zilelor senine, strălucirea soarelui pe întinderile înghețate, ca de oglindă, netede ale apei înghețate, cerul albastru, nemișcarea naturii și ciripitul păsărilor – prevestirea primăverii.

Am fost să ne plimbăm prin pădure cu L.N. Grija lui tandră față de mine, dacă plimbarea e frumoasă, dacă sunt veselă. Am fost toți cu trei sănii. Și în timpul plimbării L.N. a coborât din sania sa, a venit la mine și a întrebat tandru: „Ei, spune, ți-e bine?“ Și când am spus că „foarte“, și-a manifestat bucuria. Seara, când l-am acoperit și mi-am luat rămas-bun de la el peste noapte, m-a

mângâiat delicat pe obraji ca pe un copil și eu m-am bucurat de iubirea lui părintească...

Au fost și Rozanovii, plicticoși, urâți.

Am terminat corectura la *Anna Karenina*. După ce am urmărit pas cu pas starea ei sufletească, m-am înțeles pe mine și m-am îngrozit... Dar nu de aceea se sinucid oamenii, pentru a se *răzbuna* pe cineva. Nu, își iau viața pentru că *nu mai au putere să trăiască*... Mai întâi e lupta, apoi rugăciunea, apoi împăcarea, apoi disperarea și, ultima, neputința și moartea.

Și deodată mi l-am imaginat clar pe Lev Nikolaevici care plângea cu niște lacrimi de bătrân și care spunea că nimeni nu văzuse ce se întâmplase cu mine și că nimeni nu mă ajutase...

Dar cum să mă ajute? Să-l primească, să-l invite din nou la noi pe S.I. și să mă ajute să am cu el niște relații prietenești, liniștite, bătrânești. Pentru a nu mai păstra în mine *vinovăția* sentimentului meu, pentru a-l putea *ierta* pe el. (...)

18 martie

Adesea mi se pare că în viața mea am fost puțin vinovată, în fața copiilor mei – i-am iubit mult prea mult și condamnarea lor, uneori bădărănia acționează asupra sufletului meu insuportabil de dureros.

Astăzi am fost la bibliotecă după o carte. Liova dormea, și am simțit o înduioșare până la lacrimi când i-am observat capul mic, puțin chel, cu păr negru, rar, buzele puțin desfăcute și toată silueta lui slăbuță. Și mi s-a făcut așa de milă de el, că o face pe curajosul în fața vieții care l-a despărțit acum de familie – de soția drăguță, bolnavă, și de doi băieți. Și cum se va termina boala Dorei! Cu aceeași înduioșare mă uit și la Serioja, așa de posac și de îngrijorat, și la copilul cel mare, rătăcit, Iliușa, și la cel care închide ochii la tot, la ușuraticul, dar blândul Andriușa, și la iu-

bitoarea Tania, și la bolnava Mașa, și la deocamdată fericitul, dar încă inconștientul Mișa, și la Sașa, la fel și ea.

Așa că mereu vreau un singur lucru: ca toți să fie fericiți și frumoși din punct de vedere moral.

Azi mă duc la Moscova, și mi-e greu, și mi-e cumva frică!

De o lună e deja vreme însorită. L.N. e sănătos, la noi totul e bine. Duc în mine o luptă teribilă, mă tot rog, mai ales nopțile, în genunchi în fața icoanei vechi și vreau așa de tare ca mâna ridicată a Mântuitorului să se ridice odată asupra mea și să-mi binecuvânteze dispoziția împăcată, liniștită. (...)

10 august

De regulă se spune că pe soț și soție nimeni, cu excepția lui Dumnezeu, nu-i poate judeca. Așa că scrisoarea pe care o transcriu aici să nu dea niciodată motiv de judecare pentru nimeni. Dar din multe puncte de vedere mi-a dat viața peste cap și a clătinat atitudinea mea, încrezătoare și iubitoare față de soțul meu. Adică nu scrisoarea, ci motivul pentru care i-am scris-o soțului meu.

Asta a fost în anul morții iubitului meu fiu mezin Vanecika, mort în 23 februarie 1895. Avea șapte ani și moartea lui a fost cea mai mare durere din viața mea. M-am lipit cu tot sufletul de Lev Nikolaevici, am căutat la el alinare, sensul vieții. I-am slujit, am scris pentru el și, odată, când a plecat la Tula și i-am găsit dezordine în cameră, am început să fac ordine și curățenie acolo.

Ce urmează mai departe o să explice tot...

Câte lacrimi am vărsat când am scris scrisoarea asta.

Uite scrisoarea mea, am găsit-o azi, 10 august, în hârtiile mele. Este o ciornă.

12 octombrie 1895

În toate aceste zile am avut o piatră pe inimă, dar nu mă hotăram să vorbesc cu tine, mi-era frică să nu te tulbur, să mă aduc și pe mine însămi în starea în care m-am aflat la Moscova înainte de moartea lui Vanecika.

Dar nu pot (pentru ultima oară... încerc să fie ultima) să nu-ți spun ceea ce mă face să sufăr atât.

De ce în jurnalele tale mereu, când pomenești numele meu, te referi la mine cu atâta răutate? De ce vrei ca generațiile viitoare să-mi hulească numele, ca al unei soții *ușuratice, rele*, care te face nefericit? Dacă pur și simplu m-ai ocărî sau m-ai lovi pentru ceea ce găsești rău la mine, asta ar fi incomparabil mai bine (căci e trecător) decât să faci ceea ce faci.

După moartea lui Vanecika... – adu-ți aminte cuvintele lui: „Papa, niciodată să n-o jignești pe mama.“ Mi-ai promis să ștergi aceste cuvinte rele din jurnalele tale. Dar nu ai făcut asta, dimpotrivă.

Sau ți-e frică că gloria ta postumă va fi mai mică, dacă nu mă faci pe mine o torționară, iar pe tine un mucenic?

Iartă-mă dacă am făcut ticăloșia asta și ți-am citit jurnalele, a fost o întâmplare. Am făcut ordine în camera ta, am măturat păienjenișul de sub biroul tău, de unde a căzut cheia. Ispita de a arunca o privire în sufletul tău era așa de mare, că am și făcut-o.

Și uite, am dat de cuvintele (cu aproximație, am fost mult prea tulburată pentru a le reține în detaliu) „A venit S. de la Moscova. S-a băgat în discuție cu Bol. S-a afișat. A devenit și mai ușuratică după moartea lui Vanecika. Trebuie să port *crucea* până la capăt. Ajută-mă, Doamne“ ș.a.m.d.

Când n-o să mai fim, *ușurătatea* asta poate fi explicată de oricine cum vrea și fiecare va arunca în soția ta cu noroi, pentru că *tu* ai vrut asta și provoci singur asta cu cuvintele tale.

Și asta numai pentru că toată viața am trăit numai pentru tine și pentru copiii tăi, că te-am iubit numai pe tine cel mai mult pe lume (în afară de Vanecika), că *ușuratic* (cum povestești tu asta generațiilor viitoare în jurnalele tale) eu nu m-am comportat, și că o să mor și sufletește, și trupește numai ca soția *ta...*

Încerc să mă pun mai presus de acea suferință care mă chinuiește acum. Încerc să mă pun cu fața către Dumnezeu, cu

conștiința mea, și să mă împac cu răutatea omului iubit și, în plus, să rămân mereu în comuniune cu Dumnezeu „să-i iubim pe cei care ne urăsc“ și „așa cum și noi iertăm greșiților noștri“, și „să vezi greșalele tale și să nu-l condamni pe fratele tău“ și, dacă Dumnezeu va da, o să ajung la această stare superioară.

Dar dacă nu ți-e foarte greu să faci asta, scoate din toate jurnalele tale toate răutățile împotriva mea – va fi *creștinește*. Nu pot să te rog să mă iubești, dar cruță-mi numele, fă asta. Dacă însă nu o vei face, atunci Dumnezeu să te aibă în pază. Încă o încercare de a mă adresa inimii tale.

Scriu toate acestea cu durere și lacrimi, nu voi fi niciodată în stare să vorbesc. Adio. De fiecare dată când plec mă gândesc fără să vreau dacă o să ne mai vedem cândva. Iartă-mă, dacă poți.

Sofia Tolstaia

Atunci am avut cumva o explicație. L.N. a mai șters câte ceva din jurnalele sale. Dar niciodată inima mea, care căutase alinare și iubire, nu s-a mai alăturat soțului meu cu o încredere așa de sinceră, plină de iubire, cum fusese înainte. Ea s-a închis pentru totdeauna în mod dureros și fără de întoarcere.

17 noiembrie

Intru seara în camera lui Lev Nikolaevici. El se duce la culcare și, înainte de a adormi, ridicându-și cămașa de noapte, stă în picioare și-și masează de jur-împrejur pântecele. Picioarele slabe, bătrânești, au o înfățișare jalnică. „Uite, îmi masez burta, mai întâi așa, apoi de atâtea ori așa“ nu știu de câte alte ori alte mișcări, nu mai țin minte. Văd că de la el n-o să mai aud *niciodată* un cuvânt de alinare sau de compătimire.

S-a împlinit ce am prevăzut: soțul *pătimaș* a murit, soțul-prieten nu a fost niciodată, și de unde să apară el acum?

Ce fericite sunt femeile care trăiesc până la capăt în relații de prietenie, de simpatie cu soții lor! Și cât de nefericite, singuratice

sunt soțiile egoiștilor, oamenilor mari, din ale căror soții urmașii le fac mai apoi pe viitoarele Xantipe!

Nu e după mine toată viața. Nu am unde să folosesc atâta energie vitală clocotitoare, nu am comunicare cu oamenii, nu am artă, nu am treburi – nu am nimic cu excepția unei singurătăți depline toată ziua, când scrie L.N., și jocul de vint de seara, pentru odihna lui L.N. Oh, cât urăsc exclamațiile astea – „potul mic la pică!... fără trei... de ce ai aruncat pica, trebuie să dai renunțare... iată ce curat a luat potul cel mare...“

E ca o aiureală a unor nebuni cu care nu mă pot obișnui. Am încercat, pentru a nu sta singură, să iau și eu parte la aiureala asta.

Doctorul Berkenheim mă privește compătimitor și tăcut, văzându-mi toată durerea și-mi citește seara cu voce tare. A citit Cehov și a fost plăcut.

1904

(...) 26 mai

Povestirea lui Lev Nikolaevici, cum a intrat el în armată

Astăzi eu și Sașa am făcut ordine prin lucrurile pe care contesa Aleksandra Andreevna Tolstaia le-a lăsat finei sale Sașa după decesul ei care a avut loc recent. Acolo și eu, și Tania, și Serioja, și Lev Nikolaevici avem câte un lucrușor. Printre lucruri se aflau și trei portrete: unul al tatălui ei, contele Andrei Andreevici Tolstoi, și două ale fraților, al lui Konstantin, care a murit de timpuriu, și al lui Ilia Andreici, care a murit la bătrânețe.

Uite, legat de ultimul, L.N. mi-a povestit acum mie, lui Mișa și Linei următoarele.

Când L.N., care pierduse la cărți, la Moscova, și risipise cu chefurile mulți bani, s-a hotărât să se ducă în Caucaz la fratele său care își îndeplinea serviciul militar acolo, Nikolai Nikolaevici, nu avea de gând să intre în armată. Mergea el prin Caucaz în haine civile și când a participat pentru prima oară la un atac, și-a pus cascheta cu cozoroc mare și hainele sale simple. A locuit acolo cu Nikolai Nikolaevici la Starîi Iurt, numit Goriacie Vodî[1] (erau acolo niște izvoare sulfuroase), iar în incursiune porniseră de acolo spre Groznaia. Atacul acesta este descris de Lev Nikolaevici.

---

[1] „Ape fiebinți."

Odată L.N. mergea călare cu un cazac bătrân la niște cunoștințe din Hasav-Iurt. Bătrânul cazac avea pe mână un erete dresat. Pe drumul care era considerat primejdios, s-au întâlnit cu contele Ilia Andreevici Tolstoi, care mergea cu o ocazie, în caleașcă, înconjurat de cazaci.

Contele Ilia Andreevici l-a invitat pe L.N. să vină cu el la Bariatînski. Bariatînski a început să-l convingă pe Lev Nikolaevici să intre în armată. El l-a lăudat pe Lev Nikolaevici pentru calmul și curajul de care dăduse dovadă în timpul atacului. Contele Ilia Andreevici i s-a alăturat și el lui Bariatînski și l-a convins pe L.N. să depună cererea. L.N. așa a și făcut: a făcut cerere comandantului de brigadă și a intrat ca iuncher la artilerie. Doi ani a rămas iuncher, fără avansare, deși luase parte la tot felul de acțiuni periculoase. Răposata lui mătușică, Pelagheia Ilinicina, mi-a spus că avansarea era întârziată din cauza pierderii hârtiilor, a documentelor lui Lev Nikolaevici, care a trebuit să fie refăcute. Iar Bariatînski, după ce a promis multe, pur și simplu a uitat de Tolstoi.

Abia peste doi ani a fost avansat ca sublocotenent. După aceea, în războiul cu turcii, Lev Nikolaevici a cerut să fie mutat în Armata Dunării, la Gorceakov, iar în cele din urmă chiar el a cerut să fie mutat la Sevastopol, acolo unde au început acțiunile militare.

8 august

Pe 5 august, adică acum trei zile, l-am condus la război pe fiul meu drag, blând și iubitor Andriușa, deși a trăit așa de prost. Vreau să descriu plecarea lui alături de statul major al regimentului al șaselea de infanterie Kromski, din Tambov. În detașamentul acesta a fost primit ca subofițer, major, curier călare. A plecat voluntar la război. Și-a părăsit soția și copiii după ce s-a îndrăgostit de Anna Leonidovna Tolmaciova, fata generalului Sobolev, o

femeie searbădă, slabă, dar care știa să fie tandră în iubire. Nu-l judec nici pe fiul meu, nici pe nora mea virtuoasă, inteligentă și foarte frumoasă. Soțul și soția pot fi judecați numai de Dumnezeu. Dar am trecut prin multe lucruri grele și m-am luptat înainte de a accepta să intervin pentru intrarea lui Andriușa în serviciul militar. El m-a convins prin faptul că oricum o să fie luat sau o să se ducă și fără mine, și atunci va fi mai rău și mai greu. Și într-adevăr, atât cât poate să-i fie bine, îi e bine în regiment. Tactul lui sufletesc și exterior îi face pe toți să-l iubească. Comandantul de detașament mi-a spus că „deocamdată are numai satisfacții din partea lui Andrei Lvovici". Dar, prin sentimentele mele materne, m-am abătut de la povestire.

După ce am făcut la Moscova toate cumpărăturile necesare pentru Andriușa și am terminat treburile financiare, m-am dus cu fiul Liova la Tambov, unde se adunaseră și fiii mei: Ilia cu soția Sonia, Liova, Mișa. Ne-am oprit la hotelul Evropeiskaia, minunat pentru Tambov. M-am simțit tare bolnavă, noaptea nu am dormit și m-am trezit devreme. Am plecat cu Andriușa în tabără, m-a dus la grajduri, unde se aflau curierii. Ca și ceilalți copii ai mei, lui Andrei îi plac foarte tare caii și mi-a arătat iapa sa, cumpărată de el de la Boldîreva (Mary Cerkasskaia), cel mai bun cal din regimentul lor. Curierii, douăsprezece persoane, se agitau pe lângă grajduri și peste tot se vedeau pufoaicele lor frumoase pe care eu le-am adus și colegilor lui Andriușa și pe care imediat le-au îmbrăcat cu entuziasm. Andriușa mi-a făcut cunoștință cu aghiotantul regimentului, un om foarte cuviincios, Nikolai Ivanovici Rujențov. Am mers prin tabără, vorbind și așteptând caii la furgoanele militare. S-a mai apropiat de noi un comandant de campanie, un om vânjos cu o mamă bătrână, care semăna cu o târgoveață. Ea se plângea cu amărăciune de soartă, că unicul ei fiu pleacă la război și ea rămâne total singură pe lume. Mama aceasta nefericită plângea întruna, am încercat s-o liniștesc și am invitat-o în trăsura mea, să-i însoțim pe soldații și ofițerii care ieșeau din tabără. Ea s-a bucurat foarte mult de asta, spunea că Dumnezeu m-a trimis în calea ei, pentru a suporta mai bine

despărțirea. Și totuși, mama aceasta nefericită a rămas acum pe lume singură-singurică!

Când am urcat amândouă în trăsură, am văzut din depărtare o mulțime ce se apropia. Erau soldații, însoțiți de o mulțime de rude și pur și simplu de curioși. Era ceva așa de trist în fanfara ce zornăia și în bubuitul tobelor! Bătrâna soție de militar (soțul ei fusese combatant la Sevastopol), când a auzit muzica, a început imediat să plângă în hohote. Au ieșit și curierii, călări, și Andriușa al meu în fața tuturor, într-o cămașă de culoare deschisă, nisipie, cu o șapcă la fel, pe iapa lui minunată. Așa mi s-a întipărit în memorie: picioarele iepei, legate cu ceva alb, apariția minunată a lui Andriușa pe cal și cuvintele bătrânei: „Ce bine-i mai vine pe cal fiului dumneavoastră, tablou, parcă e cel din biroul meu."

Soldații s-au oprit lângă fântână și tot felul de femei s-au apucat să scoată apă, să ia cu cănile și să le dea acestora să bea. De dimineață era caniculă, vântul învârtejea praful și-l împrăștia peste tot. Ofițerii au strigat ceva și au pornit-o cu toții spre vagoane. Mulțimea se tot mărea și-i conducea pe soldați până la trenurile ce așteptau pregătite, în apropierea gării.

Soții, mame, tați, copii mici – toți mergeau cu boccele, legături de covrigi ș.a. În apropierea mea venea un tânăr soldat cu soția și mama. Bătrâna s-a oprit deodată și a spus cu disperare: „Nu mai pot să merg." Soldatul cel tânăr a îmbrățișat-o, a sărutat-o și a dat fuga să prindă din urmă regimentul. Soția venea după el, dar mama a rămas multă vreme pe loc ca împietrită.

Lângă vagoane s-a comandat de voie, soldații și-au dat jos mantalele și au început să încarce caii. Andriușa ajuta și dădea ordine. Lângă vagoane se afla mulțimea. Soldații își puneau lucrurile lângă rudele care se așezaseră care pe ce nimerise, unii și pe jos. Unul mânca, altul își potolea copilul care plângea. Aproape niciunul nu era beat. Activitatea de încărcare a cailor și căruțelor mergea repede și spornic. S-au chinuit multă vreme numai cu un cal roib care fusese băgat cu forța în vagon. Spre ora 4 totul fusese încărcat, rămăsese doar fânul presat și un morman uriaș de colaci de casă. Am plecat cu Andriușa la hotel, să

mâncăm. Era obosit foarte tare, dar își ținea firea, și noi am avut grijă de el, să nu se tulbure prea mult. Au venit în scurtă vreme și ceilalți să-l conducă pe Andriușa: fiii Ilia și soția, Liova și Mișa, Nikolai Maklakov și doi moșieri din Tambov, Șulghin și Rtișcev. După-masă am plecat din nou spre vagoane cu Andriușa și toți ceilalți au venit cu noi.

Lângă tren mulțimea era în număr și mai mare. Soldații deja stăteau în vagoane, soțiile și rudele le dădeau lucrurile și darurile. Un soldat ieșise pe geam și striga spre fiul lui de patru ani: „Nu plânge, Lenka, o să-ți aduc bomboane de ciocolată.“ Altul, un soldat deja cărunt, stătea întins, cu capul în jos, șapca îi căzuse, avea picioarele ridicate, ochii închiși, și plângea așa de disperat, că ți se rupea inima când îl auzeai. Un sublocotenent tânăr, palid, stătea pe peron și privea pierdut cu niște ochi goi. Nu spunea nimic, era ca o păpușă de ceară. Unii soldați plângeau cuviincioși. M-am apropiat de comandantul de regiment și i-am mulțumit pentru atitudinea frumoasă față de Andriușa. Mi-a răspuns că deocamdată „e numai o plăcere să-l aibă în regiment“. Și atunci mi-a fost prezentat comandantul de divizie, se pare general-locotentul Klaver. Mi-a sărutat mâna și a spus: „Ce clipe mai îndurăm uneori în viață!“

Andriușa ne-a băgat în vagonul de clasa I în care fusese luat sub protecție specială. Locul lui era lângă ușă, pe un fotoliu extensibil. O să-i fie greu, bolnăvicios și răsfățat, să îndure toată lipsa de confort a drumului și a vieții de militar, și asta mă doare.

În cele din urmă după al treilea, ultimul șuierat, a izbucnit muzica, toți au început să plângă, eu mi-am făcut semnul crucii și l-am sărutat pe Andriușa și nu m-am mai uitat la nimeni. Fața roșie, tulburată și plină de lacrimi a lui Andriușa ne făcea semn de la fereastră. Oare simțea ceva în acest timp, suferea?... Mai departe, mai departe, totul a dispărut și pentru o clipă mi-am pierdut orice cunoștință a vieții și a sensului ei. Ceva asemănător, dar mult mai puternic, am încercat când veneam de la înmormântarea lui Vanecika. Numai mamele mă înțeleg pe mine și unele pe altele...

Dacă cineva voia să caute un înalt nivel de sentimente patriotice și militare în toți acești soldați, ofițeri și generali și mai ales în cei care-i conduceau, n-ar fi găsit nicio umbră. Tuturor le era greu, toți mergeau în pofida voinței lor, cu nedumerire și tristețe. Generalul Klaver a încercat oarecum să le strige soldaților care-și luau la revedere de la el din vagoane: „Ardeți-o acolo tuturor!“ Dar cuvintele acestea ieșiseră banale, nepotrivite, ridicole. Probabil și-a adus aminte deodată că trebuie să-i îmbărbăteze pe cei care pleacă și a înțeles și el că nu a ieșit nimic din asta.

S-a mai rupt încă o dată ceva în inima mea. O nouă fâșie a separat o perioadă însemnată a vieții mele de cea dinainte și de cea de după ea – petrecerea fiului la război și impresia îngrozitoare în general a plecării soldaților. Ce înseamnă război? Oare un om nesăbuit, Nicolae al II-lea, deloc rău, care plânge chiar el, a putut să facă atâta rău?

Deodată mi-am imaginat că războiul, ca o furtună – este un fenomen stihinic și noi nu vedem această forță necurată care distruge în moarte așa de nemilos și implacabil atâtea vieți omenești. Când un om râcâie un furnicar cu un băț și furnicile mor, ele nu văd nici bățul, nici mâna, nici omul care le distruge. Așa și noi, nu vedem acea forță care a produs crima războiului.

17 august

Când treci prin ceva greu, viața ta se desfășoară în continuare din inerție și în niciun caz nu pui în ea energie sufletească. După ce l-am condus pe Andriușa la război, mi-am simțit deodată legătura cu toți cei care sufereau pentru destinele fiilor, soților, fraților ș.a.m.d. și toată bucuria vieții a dispărut, a început să mi se facă groază pentru fiu – iar groaza războiului, care sălășluia undeva în adâncul sufletului, a ieșit deodată puternic și clar la suprafață și m-a cuprins cu totul.

Am primit de la Andriușa o scrisoare vioaie, veselă de la Ufa, de pe drum. Dar el nu privește înainte... Locuiește la mine sărmana lui soție Olga cu copii și mă doare să mă uit la ei. Soniușka, cu gropițele ei în obraji și cu sufletul sensibil, bolnăvicios, mă emoționează și adesea mă chinuiește.

Tare plină de viață e familia fiului Mișa. Ce copii minunați, așa de simpatici, de veseli, de inimoși sunt micuții aceștia, că numai bucurie ai de la ei. Și soția lui Mișa, ce femeie minunată, inimoasă, inteligentă. Vreau uneori s-o îmbrățișez și să-i spun că o iubesc și așa de milă mi-ar fi de ea, dacă ar fi cândva nefericită. Tot aici e și Varvara Nagornova, prietena mea de suflet. Am fost azi să ne scăldăm, e rece și e vânt, apa are 14 grade. Îmi înviorez trupul și sufletul.

L.N. locuiește deja de o săptămână la Pirogovo, la Mașa. S-a dus de fapt pentru fratele său, Serghei Nikolaevici, care e pe moarte din cauza unui cancer al feței, ochiului, craniului. El, sărmanul, suferă foarte tare, dar cea mai rea e starea lui sufletească: nici răbdare, nici credință, nici iubire pentru oameni... Oricine să fie mântuit de o asemenea moarte!

1905

14 ianuarie

Vreau să dau acest jurnal spre păstrare Muzeului de Istorie, dar aș fi vrut să mai notez și cum am început acest an.

Intru în dimineața zilei de 1 ianuarie la Lev Nikolaevici, îl sărut, îl felicit cu ocazia Anului Nou. El scria în jurnalul său, dar s-a oprit și s-a uitat fix la mine. „Îmi pare rău de tine, Sonia", a spus, „așa de tare ai vrut să cânți sonate cu vioara, dar nu ai reușit." (Dar nu am reușit pentru că și el, și copiii au refuzat asta, și în ajun mă supărasem.) „De ce îți pare rău?" întreb eu. „Păi uite, ieri a fost refuzat violonistul, și în general ești nefericită, și-mi pare îngrozitor de rău de tine." Și deodată L.N. a început să plângă, a început să mă mângâie și să spună că mă iubește, ce fericit a fost toată viața cu mine. Și eu am început să plâng și i-am spus că dacă uneori *nu știu* să fiu fericită, atunci chiar eu sunt vinovată și-l rog să mă ierte din cauza stării mele inconstante.

De Anul Nou, L.N. mereu trage oarece concluzii ale vieții. De data asta, înainte de Anul Nou, Pavel Ivanîci Biriukov, căruia tocmai i se suspendase condamnarea la exil, din Elveția, citea tot timpul jurnalele lui L.N. și scrisorile lui adresate mie, iar L.N. arunca adesea o privire și mai citea câte ceva. Prin fața lui se desfășura întreaga lui viață și, uite, îi spunea lui Pavel Ivanîci, care-i făcea biografia, că nu putea visa la o mai frumoasă fericire familială, că eu l-am completat în toate, că nu a putut să iubească

pe nimeni astfel... Și eu m-am bucurat când Pavel Ivanîci mi-a povestit asta.

În 10 ianuarie, în noaptea spre 11, s-a întors, slavă Domnului, Andriușa al nostru din război. A fost lăsat acasă pentru un an. Suferă cu capul și cu nervii. Este la fel de copilăros, dar războiul și-a lăsat urmele sale și, se pare, s-a schimbat în bine. Războiul e îngrozitor prin cruzimea sa. Ca să nu mai vorbim de tirul obișnuit, oamenii sunt executați ca niște mucenici – sunt arși pe ruguri, după ce, în prealabil, au fost legați. Se fac gropi ca pentru lupi în care, dacă o să cadă, omul ajunge în țepe... ș.a.m.d. Și ăștia sunt oameni!... Nu înțeleg deloc și sufăr îngrozitor când aud despre sălbăticirea oamenilor și războiul nesfârșit.

Lev Nikolaevici scrie un articol despre cum trebuie să acționeze guvernul și despre solicitările constituției, și despre congresul zemstvelor. Ieri a fost călare până la Tula, dar s-a întors cu sania, și nu-i nimic, s-a ținut foarte bine.

Evenimente îngrozitoare la Petersburg. Acolo e o grevă de 160 000 de muncitori. Au chemat armata, se spune că au fost omorâți peste 3 000 de oameni.

Au fost două atentate asupra țarului. De fapt, vremurile sunt tulburi și grele.

1908

7 septembrie

Nu am mai scris de foarte mult timp în jurnalul meu. Am ajuns în acea perioadă a bătrâneții în care am în față două drumuri: primul, pe care poți să mergi mai sus, spiritual, spre autoperfecționare, și al doilea care înseamnă să cauți satisfacție în mâncare, liniște, tot felul de plăceri pe care ți le produc muzica, cărțile, societatea oamenilor. Mi-e frică de ultimul. Viața este plasată în cadre înguste – o încordare permanentă, susținută pentru îngrijirea lui Lev Nikolaevici, a cărui sănătate a început în mod vizibil să slăbească. Când se simte mai rău, mă cuprinde o groază a lipsei de rost și de vid al vieții fără el. Când se simte mai bine, mă pregătesc cumva de asta și mă conving că o să fiu liberă în același scop, de a-l sluji pe Lev Nikolaevici prin faptul că o să-i pun în ordine manuscrisele, o să le transcriu. O să-i transcriu toate jurnalele, însemnările, tot ce a avut legătură cu creația lui.

Acum se află din nou în fotoliul balansoar, cu piciorul imobil, care s-a umflat ușor. Nu e nici inflamație, nici durere. El e însă foarte slăbit.

În prezent locuim la Iasnaia Poliana, Lev Nikolaevici, eu, fiica Sașa, doctorul ceh D.P. Makovițki, Varv. Mih. Feoktistova, ca ajutoare și prietenă a Sașei, și secretarul lui Lev Nikolaevici, N.N. Gusev, căruia în fiecare dimineață Lev Nikolaevici îi dictează îndreptări și gânduri noi despre nou-creatul „Cerc al lecturii“.

Am organizat așa-numitul jubileu al celor 80 de ani ai lui Lev Nikolaevici. În general, atâta iubire și entuziasm față de el din partea oamenilor. Se simte asta și în articole, și în scrisori, și, lucrul cel mai important, în telegrame, care au fost circa 2 000. Strâng tot și intenționez să le dau spre păstrare Muzeului de Istorie din Moscova. Așa se va și numi: „Arhiva Jubileului."

Au fost și daruri emoționante: primul a venit de la chelnerii de la teatrul petersburghez *Buff*, cu o adresă minunată. Darul acesta – un samovar nichelat cu niște inscripții gravate pe el „Dumnezeu nu este în forță, ci în adevăr", „Împărăția lui Dumnezeu se află în interiorul nostru", și șaptezeci și două de semnături. Apoi pictorii au trimis un album minunat cu acuarele. Multe portrete ale lui Lev Nikolaevici, și brodat în mătase, și o povestire a lui Lev Nikolaevici, scrisă mărunt. De la meșteșugarii din Torjok o pernă minunată din piele, brodată. De la cofetarul Borman G.G., patru puduri[1] de ciocolată, din care 100 de cutii pentru a fi date copiilor de la Iasnaia Poliana. Și de la cineva 100 de coase pentru țăranii noștri. Douăzeci de sticle de vin St. Raphael pentru stomacul lui Lev Nikolaevici. Și o cutie mare de țigări de la fabrica Ottoman, pe care Lev Nikolaevici, cu o scrisoare de recunoștință, le-a trimis înapoi, pentru că el este împotriva tutunului și a fumatului.

Au fost și cadouri, scrisori și telegrame răutăcioase. De exemplu, cu o scrisoare semnată „Mama" a fost trimisă într-o cutie o funie și se scria că „Tolstoi nu mai are ce aștepta și dori ca să-l spânzure guvernul, poate și singur să facă asta".

Probabil mamei acesteia i-o fi murit copilașul din cauza revoluției și a propagandei pe care le atribuie lui Tolstoi.

De ziua de naștere a lui Lev Nikolaevici, la masă au fost prezente următoarele persoane: el, eu, patru fii: Serioja, Ilia, Andriușa și Mișa. Liova e în Suedia, așteaptă să-i nască soția. Dintre fete a fost numai Sașa, iar Tania a fost puțin înainte de 28, a venit anume de ziua mea, în 22, și acum nu s-a hotărât să-și lase fata pentru a doua oară. Apoi au fost: Mihail Sergheevici

---

[1] Unitate de măsură egală cu 16,38 kg.

Suhotin, Mihail Aleksandrovici Stahovici, soții Goldenweiser, tatăl și fiul Certkov, Maria Aleksandrovna Schmidt, Ivan Ivanovici Gorbunov, englezul Mr. Write care a adus o scrisoare de felicitare de la scriitorii englezi, Mitia Kuzminski, soțiile fiilor, Maşa (Zubova) și Sonia (Filosofova), iar seara a venit și cea de-a doua soție a lui Andriuşa, Katia. Apoi a venit Galia Certkova și soții Nikolaev. Dispoziția generală a fost una liniștită, calmă și blajină, începând cu Lev Nikolaevici care abia s-a însănătoșit și a ieșit în fotoliu la masa de prânz. Se simțea ceva plin de dragoste și din afară, din toată lumea, și în sufletul fiecăruia dintre cei prezenți în această zi. Când, seara, Lev Nikolaevici s-a dus la culcare și eu, după obicei, l-am acoperit pe spate cu pledul călduros, împletit de mine, mi-a spus: „Ce bine e! ce bine e totul! Numai ca toate acestea să nu fie răsplătite cu cine știe ce nenorocire...“ Deocamdată Dumnezeu s-a îndurat de noi.

Astăzi Lev Nikolaevici se simte destul de bine, deși stă din nou în fotoliu, cu piciorul întins, ușor umflat. A mâncat la prânz cu noi, a mâncat cu plăcere și a povestit că a primit azi o scrisoare de la nu știu ce colonel necunoscut care-l întreabă pe ce cal a fugit de la cecenii din Caucaz.

Treaba a fost așa: se pregătea să pornească în Caucaz, ceea ce se numea, pe vremea aceea, „ocazie“. Mergeau cu trăsuri și călări, dar erau însoțiți de soldați. Dorind să tragă de frâiele cailor și s-o facă pe vitejii, trei s-au îndepărtat de „ocazie“ și au pornit înainte, și anume Lev Nikolaevici, *kunak*-ul (prietenul) lui, Sado, și Poltoratki. Lev Nikolaevici călărea un cal înalt, cenușiu, pe care plătise mult, frumos, dar greu, cu un mers elegant, adică buiestru. Dragul de Sado a propus să facă schimb de cai, pentru ca Lev Nikolaevici să încerce agerimea rasei calului nogai al lui Sado. Abia schimbaseră caii, când deodată, în fața lor, de sub munte, au apărut niște ceceni înarmați. Ei, dar nici Lev Nikolaevici, nici Poltoratki nu aveau arme. Poltoratki era pe un cal prost, de artilerie, el a rămas în urmă, s-a tras în el, au tăbărât asupra calului, l-au făcut praf cu baionetele, dar Poltoratki a rămas în viață. În timp ce Sado, agitând arma, le striga ceva în cecenă compatrioților

lui, Lev Nikolaevici a apucat să fugă cu calul iute, mic, nogai, al prietenului său Sado. Și din nou o întâmplare i-a salvat viața lui Tolstoi.

După-masă, Lev Nikolaevici a jucat șah cu Goldenweiser, apoi l-a ascultat cântând la pian. Al treilea scherzo, o schiță de-a lui Arenski și două balade de Chopin, dintre care a doua a fost cântată minunat, cu inspirație, care ne-a transmis multe tuturor.

Viața mea se tot reduce la grijile materiale. A venit un antreprenor, a făcut calcule pentru refacerea podelei la Sașa, pentru repararea băii, a camerei vizitiilor, pentru construcția unei voliere ș.a.m.d. Nu ai nici posibilitatea de a te plimba pur și simplu, ba am stat cu Lev Nikolaevici, ba am avut treburi. Și cât de tare iubesc natura! Mă uit la arțarii înroșiți și tare aș mai vrea să-i pictez. Îmi place arta. Merg pe câmp și repet în gând versurile lui Tiutcev „E la începutul toamnei, o vreme scurtă, minunată...“ ș.a.m.d. Ascult cum cântă Goldenweiser și toată ființa mea tânjește iar să facă muzică...

Și așa toată viața, elanuri nesatisfăcute și o îndeplinire cu severitate a datoriei. Acum elanurile sunt mai stinse. În fața mea s-a lăsat acel perete, hotarul vieții omului, care oprește aceste elanuri vitale, această neliniște artistică. „Nu merită, în curând se va termina totul!“ Rămâne rugăciunea – dar și ea pălește în fața vieții grele, cotidiene, materiale. S-o părășești, să părășești tot... Dar pentru cine?

8 septembrie

M-am trezit târziu, m-am dus să mă interesez de Lev Nikolaevici. Noaptea trecută a avut niște arsuri puternice. M-am apropiat de rețeaua ușii de la balcon a biroului lui Lev Nikolaevici și el, când m-a văzut, a exclamat bucuros „A, Sonia!“, lucru care mi-a făcut mare plăcere.

Astăzi am conceput cu Gusev o scrisoare de mulțumire pentru toți cei care i-au cinstit aniversarea a optzeci de ani. Gusev mi-a citit-o seara și am făcut câteva corecții și observații cu care a fost de acord și Gusev, și chiar Lev Nikolaevici.

Sașa s-a dus la Tula, cu Varvara Mihailovna, la concert. A venit N.V. Davîdov și am petrecut așa de bine ziua cu el. Am discutat mult despre literatură, tot îngrozindu-ne de pornografie, lipsa de talent și îndrăzneala obraznică a scriitorilor contemporani. Am vorbit despre pedeapsa cu moartea, despre lipsa de sens și inutilitatea asupra căreia s-a pronunțat Davîdov. Și am mai discutat despre mai multe cu el, Lev Nikolaevici, Hiriakov și Nikolaev. Zilele zboară într-un fel nemilos, lucru care mă întristează – ca și cum pierzi ceva de preț și lucrul acesta este timpul, ultimii ani ai vieții tale și ai vieții celor apropiați. (...)

17 septembrie

Onomastica mea. Am fost cu Varia Nagornova să ne plimbăm și am admirat cu multă plăcere, ca în tinerețe, frumusețea naturii toamna. Lumina strălucitoare a culorilor pădurii, atât de variate, ne oferea la tot pasul tablouri așa de încântătoare, că voiam nebunește să le reproduc, să pictez în ulei. În fața casei, într-un rond, mai înflorește un trandafir, și din nou un vers „Numai tu, împărătească a trandafirilor, ești plăcut mirositoare și învoaltă“, cum a spus Fet în versurile sale despre toamnă, care îmi vin adesea în minte.

M-am mai plimbat cu Andriușa și cu soția lui. A venit și Maria Aleksandrovna Schmidt și chiar am *sărbătorit* onomastica. Nu-mi plac *serbările*, deși azi a fost foarte plăcut. Seara au jucat vint: L.N., Sașa, Andriușa și Varvara Mihailovna, iar eu am decupat din ziare. Ziua L.N. se plimbă cu șareta cu roți de cauciuc alături de Sașa, și cu Certkov pe capră. Și ieri s-a plimbat. Seara târziu a început să vorbească despre lucrul lui la *Cercul lecturii*

și a început să ne citească tot felul de aforisme ale sale și ale altor filosofi. După cum se vede, e foarte ocupat și-i place munca sa. Vorbea despre fericirea interioară a omului care constă în iubire pentru toți, în comuniunea permanentă cu Dumnezeu, în dorința de a trăi, simțind și îndeplinind voința divină. Niciodată L.N. nu a definit așa de clar cum vede el voința divină și cum să fie aplicată asta în viață. „Prin iubire“ răspunde el, când este întrebat. Dar nici asta nu e clar. Simte efluvii și-l înțelege pe Dumnezeu în felul său. Și cu cât mai profundă este înțelegerea aceasta, cu atât mai puțin vorbește despre ea, cu atât e mai fermă și mai bună.

Tare a mai îmbătrânit L.N. anul acesta. A mai urcat o treaptă. Dar a îmbătrânit bine. Se vede că viața spirituală predomină și, deși îi place și să se plimbe, îi place mâncarea gustoasă și un păhărel de vin pe care l-a trimis societatea de vin „St. Raphael” la aniversarea sa. Îi place să joace și vint, și șah, dar parcă trupul lui duce o viață separată, iar spiritul rămâne impasibil față de viața pământească, undeva, mai sus, independent de trup. S-a întâmplat ceva după boala lui, ceva nou, mult mai străin, îndepărtat se simte în Lev Nikolaevici, și uneori îmi e insuportabil de trist și îmi pare așa de rău de cele pierdute și în el, și în viața lui, și în relațiile față de mine și față de toți cei din jur. Oare văd asta și ceilalți? (...)

1909

13 aprilie

Astăzi mi-am reluat funcția de mai înainte – am transcris o nouă creație literară a lui Lev Nikolaevici, abia încheiată.

Tema – revoluționari, execuții și cum s-au întâmplat toate acestea. Ar putea fi interesant. Dar sunt aceleași procedee. Descrierea vieții țărănești. Plăcerea unui trup *puternic* de femeie cu picioare bronzate, care-l ispitise odată așa de tare, aceeași *Aksinia*, cu ochi strălucitori, care se ridică din nou din străfundurile amintirilor și ale senzațiilor de odinioară. Aksinia era o femeie de la Iasnaia Poliana, ultima amantă a lui Lev Nikolaevici înainte de căsătorie, care și azi mai locuiește în sat. Toate acestea au rezonat așa de dureros în mine. Și, probabil, în continuare va fi poetizată revoluția pe care, oricât ar fi acoperită de creștinism, L.N. o simpatizează, urăște tot ce e pus mai presus de destin și ce înseamnă autoritate.

O să transcriu în continuare, o să vedem ce va fi mai departe în povestire. El nu voia să-mi dea mie să transcriu, ca și cum i-ar fi fost rușine de povestirea sa. Dar dacă ar fi avut mai mult tact, nu le-ar fi dat eroinelor lui femei numele de Aksinia. Și iar un erou din rândurile țăranilor, care trebuie să fie simpatic cu zâmbetul și armonia sa, și care mai apoi rătăcește și se face revoluționar. Poate că o să-mi schimb opinia, dar deocamdată tot nu-mi place.

A venit azi Vanda Landovskaia și a cântat mult. Mazurca lui Chopin și sonata lui Mozart au fost interpretate perfect. Aplecată mult asupra clapelor, parcă face pe cineva să-i povestească conținutul lucrării. Eleganța interpretării și expresivitatea sunt duse până la treapta cea mai înaltă de frumusețe. Lucruri vechi: cucul, bătrânii, tinerii, dansul servitorului, *bourree* – totul e interesant și totul e interpretat uimitor. Au mai ascultat, în afară de familia noastră, Certkovii, tatăl și fiul, și nora Olga. A plecat Marusia Maklakova.

Însemnarea Sofiei Andreevna Tolstaia

Ce îmi place

Liniște în suflet.
În minte un vis.
Iubirea oamenilor pentru mine.
Copiii.
Tot felul de flori.
Soare și multă lumină.
Îmi place să sădesc, să tai, să am grijă de copaci.
Pădurea.
Îmi place să prezint, adică să desenez, să fotografiez, să joc un rol; îmi place să creez ceva, măcar să cos.
Îmi place muzica, dar cu limite.
Îmi plac claritatea, simplitatea și talentul oamenilor.
Podoabe, accesorii.
Îmi plac veselia, sărbătorile, strălucirea, frumusețea.
Îmi plac versurile.
Caracterul sentimental.
Tandrețea.
Îmi place să lucrez cu rost.

Ce nu îmi place

Vrajba și nemulțumirea oamenilor.
Vidul din suflet și gânduri, chiar și temporar.
Toamna.
Bărbații (cu rare excepții).
Întunericul și noaptea.
Jocul de cărți pe bani.
Oamenii amețiți de vin și vicii.
Secretele, nesinceritatea și caracterul ascuns.
Stepa.
Cântecele zgomotoase, de chef.
Procesul mâncării.
Lipsa de talent și viclenia, prefăcătoria și minciuna.
Nu-mi place niciun fel de gospodărie.
Nu-mi place singurătatea.
Nu-mi plac ironiile, glumele, parodiile, criticile și caricaturile.
Nu-mi place trândăvia și lenea.
Îndur greu orice neobrăzare.

1910

26 iunie

Lev Nikolaevici, soțul meu, și-a dat toate jurnalele sale din 1900 lui Vl. Gr. Certkov și a început să scrie un caiet nou, tot acolo, în vizită la Certkov, unde s-a dus în vizită din 12 iunie. În jurnalul acela pe care a început să-l scrie la Certkov, pe care mi l-a dat să-l citesc, se spunea printre altele: „Vreau *să mă lupt* cu Sonia, cu bine și cu iubire.“ Să se lupte?! Cu cine să se lupte, când eu îl iubesc așa de pătimaș și așa de tare, când singurele mele gânduri, singurele mele preocupări sunt să-i fie lui bine. Dar în fața lui Certkov și a generațiilor viitoare care îi vor citi jurnalele trebuie să se prezinte nefericit și bun, cu suflet mare, *luptându-se* cu un rău aparent.

Viața mea cu Lev Nikolaevici devine din zi în zi insuportabilă din cauza lipsei de inimă și a cruzimii față de mine. Și toate acestea au fost făcute treptat, pas cu pas, de către Certkov. A pus în toate felurile stăpânire pe nefericitul bătrân, ne-a dezbinat, a ucis scânteia artistică în L.N. și a aprins condamnarea, ura, negarea care lipsesc în articolele lui L.N. din ultimii ani și la care l-a împins geniul lui rău și prost.

Da, dacă e să crezi în diavol, atunci în Certkov s-a întrupat și ne-a distrus viața.

Am fost bolnavă toate zilele astea. Viața mea m-a obosit, m-a chinuit, am obosit de atâtea eforturi variate. Trăiesc singură, fără

ajutor, fără iubire, îl implor pe Dumnezeu să-mi dea moartea, probabil că nu e departe. Ca un om inteligent, Lev Nikolaevici știa modalitatea de a scăpa de mine și, cu ajutorul prietenului său, Certkov, m-a ucis treptat, și acum o să-mi vină sfârșitul în curând.

M-am îmbolnăvit subit. Am locuit singură la Iasnaia Poliana cu Varvara Mihailovna căci Lev Nikolaevici, Saşa şi tot alaiul: doctorul, secretarul și valetul au plecat la Meșcerskoe, la Certkovi. Pentru sănătatea Sașei, după boala ei, pentru a curăța și distruge praful, am fost obligată să vopsesc totul în casă și să repar podelele. Am angajat tot felul de muncitori și chiar eu am scos mobila, tablourile, lucrurile, cu ajutorul bunei Varvara Mihailovna. Am avut de făcut și multă corectură, și treburi gospodărești. Toate astea m-au obosit îngrozitor, despărțirea de L.N. devenise insuportabilă și am avut o cădere nervoasă, atât de puternică, încât Varvara Mihailovna i-a trimis o telegramă lui Lev Nikolaevici: „Cădere nervoasă puternică, pulsul peste 100, stă la pat, plânge, insomnie.“ Ca răspuns la telegrama aceasta el a scris în jurnal: „Am primit telegrama de la Iasnaia. Greu.“ Și nu a răspuns niciun cuvânt și, desigur, nu a venit.

Spre seară mi s-a făcut așa de rău, că din cauza spasmului de la inimă, a durerii de cap și a unei disperări insuportabile tremuram toată, dinții îmi clănțăneau, hohotele de plâns și spasmele îmi sugrumau respirația. Credeam că o să mor. În viața mea nu-mi aduc aminte să fi trecut prin vreo stare a sufletului mai grea. M-am speriat și, ca și cum m-aș fi salvat de ceva, am cerut, firesc, ajutor omului iubit și i-am trimis din nou o telegramă, de data aceasta chiar eu: „*Te implor*, vino mâine, 23.“ În dimineața zilei de 23, în loc să vină cu trenul care pleca la ora 11 și să-mi vină în ajutor, a trimis o telegramă: „*Mai bine* vin în 24 dimineață, dacă e nevoie, venim cu trenul de noapte.“

În cuvântul *mai bine* am simțit stilul despotului cu inima crudă, rece, Certkov. Starea mea de disperare, nervozitate și durere la inimă și în cap a ajuns până la ultimele limite.

La Certkovi toți au crezut că nu pot reuși în acest timp și să primesc telegrama, și să răspund, dar și eu am crezut la fel și am prevăzut viclenia lor, și am trimis o telegramă în numele Varvarei Mihailovna „Cred că e nevoie“, dar nu una simplă, ci *fulger*.

Iar între timp la Certkovi a sosit violonistul Erdenko cu soția. Se înțelege, Certkov i-a sugerat lui Lev Nikolaevici că nu e bine să plece și, desigur, nu a spus, dar a făcut să se înțeleagă așa, că violonistul, desigur, e mai important decât soția bolnavă, și l-a reținut pe L.N. Și el chiar era bucuros să mai stea acolo încă o dimineață cu idolul său iubit și frumos.

Seara, în 23, Lev Nikolaevici – cu coada sa – s-a întors nemulțumit și deloc amabil. Așa cum eu îl consider pe Certkov *cel care ne-a despărțit*, așa și Lev Nikolaevici și Certkov mă consideră *cea care i-a despărțit*.

A avut loc o explicație grea, am spus tot ce aveam pe suflet. Lev Nikolaevici stătea gârbovit, jalnic, pe un taburet și aproape tot timpul a tăcut. Și ce ar fi putut să-mi spună? Din când în când îmi părea groaznic de rău de el. Dacă nu m-am otrăvit zilele astea, a fost numai pentru că sunt *lașă*. Sunt multe motive și sper că Domnul o să mă ia la el și fără o sinucidere plină de păcat.

În timpul explicației noastre grele deodată a ieșit la lumină fiara din Lev Nikolaevici: răutatea îi strălucea în ochi, a început să spună ceva tăios, l-am urât în clipa aceea și i-am spus: „A! Uite când ești tu cel adevărat!“ Și imediat s-a liniștit.

A doua zi dimineață iubirea mea nestinsă a câștigat. El a venit și m-am aruncat de gâtul lui, l-am rugat să mă ierte, să-i pară rău de mine, să mă alinte. M-a îmbrățișat, a început să plângă și am hotărât că de-acum o să fie altfel, o să avem grijă unul de altul și n-o să ne uităm. Oare pentru multă vreme?

Dar nu mai puteam să mă dezlipesc de el, voiam să mă apropii de el, să mă contopesc cu el. Am început să-l rog să meargă cu mine la Ovsiannikovo, pentru a sta puțin împreună. Ne-am dus. Probabil că nu voia să meargă cu mine, dar a făcut un efort, iar pe drum tot încerca să plece pe jos de lângă mine. Atunci am

început iar să plâng, pentru că plimbarea mea singură în șaretă își pierduse deja orice sens pentru mine.

Am ajuns amândoi cu trăsura, eu m-am liniștit, a licărit o mică rază de bucurie pentru că eram *împreună*.

Astăzi am citit jurnalul lui Lev Nikolaevici pe care el mi l-a dat și din nou m-a cuprins răceala și m-a demoralizat vestea că Lev Nikolaevici i-a dat lui Certkov *toate* jurnalele sale din 1900, chipurile, pentru a face extrase, dar la Certkov lucrează fiul vicleanului de Sergheenko și, după toate probabilitățile, va transcrie integral în scopuri și avantaje viitoare, iar în jurnalele lui Lev Nikolaevici, peste tot cu intenție, o să mă prezinte ca și acum, drept cea care-l chinuiește, cu care trebuie cumva *să se lupte* și el, la rândul lui, *să reziste*, el fiind prezentat cu suflet mare, un om măreț, iubitor, religios...

Iar eu trebuie să-mi ridic moralul, să-mi dau seama că în fața morții și a veșniciei nu mai sunt așa de importante intrigile lui Certkov și lucrarea măruntă a lui L.N. de a mă umili și distruge.

Da, dacă există un Dumnezeu, Doamne, tu vezi sufletul meu care urăște minciuna și iubirea mea nu calculată, ci din suflet pentru bine și pentru mulți oameni!

Seara. Am avut din nou o explicație și din nou suferințe chinuitoare. Nu, așa nu se poate, trebuie să-mi iau zilele. Am întrebat: „Cu ce parte din mine vrea Lev Nikolaevici să se lupte?“ El spune: „Cu faptul că între noi e mereu neînțelegere: și în chestiunea pământului, și în cea religioasă.“ Eu zic: „Pământurile nu sunt ale mele și le consider ale familiei, ale neamului.“ „Poți să dai pământul *tău*.“ Întreb: „Dar de ce nu te irită proprietatea funciară și averea de milioane a lui Certkov?“ „A! a, o să tac, lasă-mă!“ Mai întâi un țipăt, apoi o tăcere rea.

Mai întâi, la întrebarea mea unde sunt jurnalele din 1900, Lev Nikolaevici a răspuns repede că la el. Dar când l-am rugat să mi le arate, el s-a înmuiat și a recunoscut că sunt la Certkov. Atunci am întrebat din nou: „Deci unde sunt jurnalele tale, la Certkov? Dar poate o să fie o percheziție și o să dispară tot! Și eu am nevoie de

ele ca material pentru *Însemnările* mele.“ „Nu, el a luat măsuri“, a răspuns L.N., „sunt la o bancă.“ „Unde? La care?“ „Ce trebuie să știi tu asta?“ „Cum, doar eu sunt omul cel mai apropiat de tine, sunt soția ta.“ „Omul cel mai apropiat de mine e Certkov și nu știu unde sunt jurnalele. Dar nu e totuna?“

Oare spune adevărul Lev Nikolaevici? Cine mai știe – face totul pe ascuns, viclean, fals, pretutindeni parcă e doar un complot împotriva mea. Și situația asta durează de mult și nu se va încheia până la moartea bătrânului nefericit, prins în laț de diavolul de Certkov.

Cred că m-am gândit ce trebuie să fac. Zilele acestea, înainte de plecarea lui Lev Nikolaevici la Certkov, era nemulțumit de viața noastră și când am întrebat „Ce e de făcut?“, el, cu o voce plină de indignare, a strigat: „Să plecăm, să părăsim tot, să nu mai trăim la Iasnaia Poliana, să nu mai vedem săraci, pe cerchez, pe lacheii de la masă, pe petenți, pe solicitanți, totul este atât de îngrozitor pentru mine!“ Am întrebat: „Și unde să mergem acum, la bătrânețe?” Mi-a răspuns: „Unde vrei: la Paris, la Ialta, la Odoev... Se înțelege, vin cu tine.“

Am ascultat ce am ascultat eu vorbele astea mânioase, am luat 30 de ruble și am plecat. Voiam să merg la Odov și mă stabilesc acolo.

Era o căldură îngrozitoare, am alergat până la șosea, mă sufocam de emoție și oboseală, astfel că m-am întins alături, lângă lanul de secară, într-un șanț din iarbă.

Aud, vine un vizitiu în cabrioletă. M-am urcat, m-am întors acasă lipsită de puteri. Pentru scurtă vreme Lev Nikolaevici a avut palpitații ale inimii. Ce era acum de făcut? Încotro să o iei? Ce să faci? A fost prima ruptură în relațiile noastre.

Am venit acasă. Din nou greutatea vieții. Soțul tace sever, dar sunt corecturi de făcut, zidari, vechilul, musafiri, gospodăria... Tuturor trebuie să le răspunzi, să-i mulțumești pe toți. Mă doare capul, ceva uriaș care se tot umflă îmi crapă capul și ceva care se tot umflă mă apasă încontinuu în inimă.

Și uite, în seara aceasta, după ce am dat ocol de zece ori aleilor din livadă, m-a hotărât, fără certuri, fără discuții, să închiriez un colțișor într-o căsuță și să mă instalez acolo, lăsând baltă toate treburile, toată viața, pentru a deveni o bătrânică sărmană dintr-o casă de țară, unde sunt copii pe care să-i iubesc. Trebuie să încerc.

Când am început să spun că nu numai că sunt gata să aleg o viață mai simplă cu Lev Nikolaevici, dar și că o consider ca pe o idilă plină de bucurie, numai că îl rog să-mi spună *unde* anume ar fi vrut să trăiască, mi-a răspuns mai întâi: „În sud, în Crimeea sau în Caucaz...“ Eu i-am spus: „Bine, să mergem, cât mai repede...“ La asta a început să-mi spună că înainte de toate e nevoie de *bunătate*.

Se înțelege, n-o să meargă nicăieri cât timp Certkov e aici. Nici la Nikolskoe, la Serioja, n-o să se ducă, cum a promis. *Bunătate!* Dar *când*, în 20 de ani, a avut ocazia poate, pentru prima oară, să-*și* arate bunătatea*,* când l-am *implorat* să vină, el, împreună cu Certkov, a conceput telegrama că *e mai bine* să nu vină. L-am întrebat: „Cine a făcut și a scris telegrama?“ Lev Nikolaevici a răspuns imediat: „Se pare că eu cu Bulgakov. De fapt, nu-mi aduc aminte.“

L-am întrebat pe Bulgakov, el mi-a spus că nici nu știa și nu s-a implicat deloc în telegramă. A trebuit să recunoască că e stilul lui Certkov, pe care Lev Nikolaevici voia să-l scoată basma curată și, spre marea mea oroare, pur și simplu a mințit.

Scriu noaptea, singură, în salon. S-a luminat, păsările au început să cânte și în colivii se agită canarii.

Oare n-o să mor de toate acele suferințe pe care le îndur?...

Astăzi Lev Nikolaevici mi-a reproșat că avem diferende *în toate*. În ce? În chestiunea pământului, în cea religioasă, și în toate... Și nu este așa. Chestiunea funciară, după Henry George, pur și simplu n-o înțeleg – să dai pământul, pe lângă copiii mei, o consider o mare nedreptate. Chestiunea religioasă nu poate fi diferită. Amândoi credem în Dumnezeu, în bine, în supunere în fața voinței divine. Amândoi urâm războiul și pedeapsa cu moartea.

Amândoi iubim și trăim la țară. Nu ne place luxul... Un singur lucru – eu nu-l iubesc pe Certkov, îl iubesc pe Lev Nikolaevici. Iar el nu mă iubește pe mine, și-și iubește idolul.

30 iunie

Pe 28 am plecat la Nikolskoe, la fiul nostru Serioja, la ziua lui de naștere: Lev Nikolaevici, Sașa, eu, Dușan Petrovici și N.N. Ghe. Ne-am trezit cu toții devreme și eu m-am dus să spun că, dacă Lev Nikolaevici nu se simte bine, să nu meargă, iar eu o să mă duc cu N.N. Ghe. El a spus că o să se mai gândească, dar mai înainte îmi promisese că o să meargă neapărat cu mine. Probabil i s-a făcut rușine și a mers.

Mă simțeam încă foarte bolnavă și seara în ajun mă hotărâsem să nu merg, astfel încât am stat pe scaun și am urmărit jocul de șah al lui Lev Nikolaevici cu Goldenweiser. Și, în acest timp, a intrat Bulgakov și a spus că Certkov, care fusese în exil, a venit cu mama lui la Teliatniki. Am sărit în sus, mi s-a urcat sângele în cap și la inimă și m-am hotărât să mă duc neapărat la Serioja. Mi-am făcut bagajele repede după care nu am dormit toată noaptea. Dimineață Lev Nikolaevici mi-a spus că va pleca înainte pe jos, iar eu să vin în urmă cu echipajul. Dar a venit Certkov, și Lev Nikolaevici și-a pierdut imediat capul și în loc de Zaseka a apucat-o în direcția Iasenki. Și-a dat seama de ce a făcut, s-a speriat și s-a îndreptat repede spre grajd, pe deal, iar de acolo a venit călare și m-a ajuns cu Certkov, cu calul lui înhămat, a coborât la o anumită distanță, a venit pe jos la șareta mea și am pornit împreună.

În gara Bastîevo, unde trebuia să trimită după noi, nu era niciun cal. Sașa și Ghe au coborât la Cerni și, cu o troică, au plecat la Nikolskoe, unde s-a dovedit că nu sosise nicio telegramă de la noi. Pur și simplu fusese reținută, nefiind trimisă mai departe de la Bastîevo. De mult nu am mai încercat o asemenea tristețe

ca în aceste trei ore de așteptare în gara murdară, înghesuită, neprietenoasă.

Lev Nikolaevici a plecat iar pe jos înainte și iar a mers în direcție greșită, și din nou a trebuit să-l căutăm, în trăsura care venise de la Nikolskoe. Bine că am luat la mine și supă de ovăz, fiartă, și cafea cu lapte, și am putut să-i dau lui Lev Nikolaevici să mănânce. La mine nu mă gândesc niciodată și nu am mâncat nimic, am băut un pahar de ceai prost și toată ziua am mâncat numai un ou.

La Nikolskoe erau fiica Tania, familia Orlov, Gaiarinov, Tania Bers și, lucrul cel mai important, Varecika Nagornova. Am făcut plimbări frumoase, dar încă îmi era greu, nu mă simțeam bine. Discuțiile cu Tania mai tare m-au enervat: a dovedit atâta severitate, atâta lipsă de milă și pretenții atât de greu de împlinit, că m-a dat peste cap și mai tare. Însă Varecika a fost față de suferințele mele așa de apropiată, de inteligentă și blândă.

Ultima plimbare m-a obosit foarte tare, dar, în general, am fost bucuroasă că ne-am dus. Am petrecut două zile aproape, aproape de Liovocika al meu, și când am mers la gară mă ținea la braț, chiar el a vrut asta, iar noaptea trecută, când veneam de la gara Zaseka, s-a îngrijorat, foarte delicat, dacă nu-mi e frig, căci pentru mine nu trimiseseră nimic călduros, eram numai în rochie, și el s-a dus la trăsură să întrebe dacă nu au ceva călduros. Ghe mi-a adus și mi-a pus pe umeri impermeabilul lui.

La Zaseka trenul a fost oprit pe pod, unde, între balustradele podului și vagoane este așa de îngust, că abia te poți strecura. Dacă trenul s-ar fi pus în mișcare, vagoanele ar fi putut să ne strivească.

Azi de dimineață m-am neliniștit foarte tare pentru sănătatea lui Lev Nikolaevici. E mereu somnolent, nu are poftă de mâncare și o stare de enervare obișnuită. Pulsul e peste 80. Ziua a stat multă vreme culcat și așa i-a primit pe Sutkov, Goldenweiser și Certkov. Am auzit discuția dintre L.N. și Sutkov și el îi spunea, printre altele, lui Sutkov: „Am făcut greșeala aceasta și m-am căsătorit...“ Greșeală?

„Greșeală“ o consideră el probabil pentru că viața maritală ar împiedica viața spirituală.

Spre seară, mai târziu, L.N. s-a sculat, a jucat șah cu Goldenweiser, eu am îndreptat corectura la *Puterea întunericului*. A fost bine, liniștit, calm și fără Certkov.

1 iulie. Seara

Toată ziua am stat la corectura noii ediții *(Roadele învățăturii*) și m-am simțit foarte rău din toate punctele de vedere. Scrisoarea mea către Certkov nu i-a plăcut lui Lev Nikolaevici. Ce să fac? Trebuie mereu să scriu numai *adevărul*, să nu iau nimic în considerare, dar am trimis scrisoarea aceasta. Seara, cu ușile închise, s-au adunat Lev Nikolaevici, Sașa și Certkov, și au început o discuție tainică din care am auzit foarte puțin, în care se menționa adesea numele meu. Sașa făcea ocoluri să vadă dacă nu trag cu urechea și, după ce m-a văzut, a dat fuga să spună că am auzit, probabil, de pe balcon dialogul sau complotul lor. Și din nou mi s-a strâns inima, a început să-mi fie greu și insuportabil de dureros. Atunci m-am dus fățiș în camera unde stăteau toți și, după ce l-am salutat pe Certkov, am întrebat: „Din nou un complot împotriva mea?“ Toți erau tulburați și L.N. și Certkov au început pe întrecute să spună ceva incoerent, neclar despre jurnale și astfel nimeni nu m-a lămurit despre ce vorbeau, iar Sașa pur și simplu a plecat mai repede.

A început o explicație grea cu Certkov, Lev Nikolaevici s-a dus la fiul Mișa, care tocmai venise. Am repetat ce am scris în scrisoarea de mai sus și l-am rugat să-mi spună *câte* caiete de jurnal are, *unde* sunt ele și *când* le-a luat? La asemenea întrebări Certkov s-a înfuriat și a spus că din moment ce Lev Nikolaevici i le-a încredințat, atunci nu are de dat socoteală nici față de Lev Nikolaevici, nici față de altcineva. Iar Lev Nikolaevici i-a dat jurnalele pentru a scoate din ele tot ce e intim, tot ce e rău.

Din când în când Certkov se liniștea și-mi propunea să-l iubim, să avem grijă amândoi de Lev Nikolaevici și să trăim pentru viața și interesele lui. Ca și cum fără el nu făcusem asta în decursul aproape întregii mele vieți cu L.N., de 48 de ani. Și atunci între noi nu era nimeni, trăiam aceeași viață. *Two is the company, three is not*.[1] Și uite, ăsta, al treilea, ne-a stricat viața. Certkov a declarat atunci că el este *duhovnicul spiritual* (?) al lui Lev Nikolaevici și că eu trebuie să mă împac în timp cu asta.

În toată discuția noastră se strecuraseră cuvintele și ideile grosolane ale lui Certkov. De exemplu, el striga: „Vă e frică că o să vă dau de gol prin intermediul jurnalelor. Dacă aș fi vrut, aș fi putut oricât *să vă aduc ponoase* (o expresie frumoasă pentru un om zice-se cuviincios!) dumneavoastră și familiei dumneavoastră. Am destule legături și posibilități să fac asta, și dacă nu am făcut-o, e numai din iubire pentru Lev Nikolaevici.“ Pentru a demonstra că asta e posibil, Certkov l-a dat ca exemplu pe Carlyle, care avusese un prieten care-o demascase pe soția lui Carlyle și care-o pusese în lumina cea mai proastă.

Cât de josnic gândește Certkov! Ce mă interesează că, după moartea mea, vreun ofițer stupid, în rezervă, o să mă dea de gol față de niște domni rău-intenționați? Rostul vieții mele și sufletul meu sunt în fața lui Dumnezeu, iar viața pământească am trăit-o cu atâta abnegație, iubire pătimașă față de Lev Nikolaevici, că niciun Certkov nu mai poate șterge acest trecut, o jumătate de secol de iubire trăită față de soț.

Certkov striga și că, dacă ar avea o asemenea soție ca mine, s-ar împușca sau ar fugi în America. Apoi, întâlnindu-se pe scară cu fiul Liova, Certkov a spus cu răutate despre mine: „Nu înțeleg o asemenea femeie care *toată viața* se ocupă numai de uciderea soțului său.“

Înceată mai e uciderea asta, dacă soțul meu a trăit deja 82 de ani. Și el a fost cel care i-a sugerat asta lui Lev Nikolaevici, și de aceea suntem nefericiți la bătrânețe.

---

[1] „Doi sunt o companie, trei nu“ (en. în original).

Și acum ce e de făcut? Vai! Trebuie *să mă prefac*, ca să nu-mi fie luat de tot Lev Nikolaevici. Luna aceasta trebuie să fiu bună și blândă cu Certkov și cu familia lui, deși, după opinia pe care o am despre el și despre mine, asta va fi teribil de greu. Trebuie să mă duc acolo mai des și să nu-l enervez deloc pe Lev Nikolaevici, după ce am recunoscut că e supus, lipsit de voință și de personalitate față de Certkov. Influența mea de mulți ani și iubirea le voi fi pierdut pentru totdeauna, dacă Dumnezeu nu-mi va arunca o privire. Și ce rău îmi pare de Lev Nikolaevici! E nefericit acum sub apăsarea despotului Certkov și a fost fericit în comuniunea cu mine.

Referitor la jurnalele răpite, am obținut de la Certkov un bilet cum că se obligă să i le predea lui L.N. după lucrul la ele, care va trebui grăbit. Iar Lev Nikolaevici mi-a promis formal să mi le predea *mie*. Mai întâi și el voia să-mi scrie asta, dar s-a speriat și a renunțat imediat la făgăduiala sa. „Ce dovezi să-i dau *soției*, asta chiar e ridicol“ a spus. „Am promis și o să i le dau.“

Dar eu știu că toate aceste bilete și promisiuni sunt numai amăgire (și așa a și fost cu Lev Nikolaevici, nu mi-a dat jurnalele și le-a depus deocamdată la o bancă în Tula)[1]. Certkov știe foarte bine că Lev Nikolaevici nu mai are mult de trăit și că va tot amâna și va trage de timp la această lucrare a sa imaginară din jurnale, și nu le va da nimănui.

Iată istoria adevărată a durerii mele din ultimii ani ai vieții. Acum o să scriu în fiecare zi în jurnal.

Seara am fost în gara Zaseka să semnez corectura pentru coli, lucru pe care am uitat să-l fac aseară.

A venit Nikolaev, a venit pentru scurtă vreme și fiul nostru Mișa, ca de obicei de neînțeles, liniștit și plăcut. I-am povestit toate suferințele noastre grele, dar el era așa de liniștit și indiferent față de tot. Dificile mai sunt relațiile mele cu Sașa. E o fată trădătoare. Dacă cineva i-ar fi propus, chipurile, pentru liniștea tatălui, să-l ia pe ascuns de lângă mine, imediat ar fi făcut asta.

---

[1] Mențiunea este ulterioară.

Astăzi m-a uimit prin niște șoapte furișe cu tatăl ei și cu Certkov și prin niște ocheade interminabile și fuga din cameră, pentru a afla dacă nu ascult cumva discuțiile lor despre mine. Da, m-au înconjurat din punct de vedere moral cu un zid de netrecut, n-am decât să stau și să mă plictisesc în această închisoare singuratică și să consider asta un fel de pedeapsă *pentru păcatele mele,* ca o cruce grea. (...)

4 iulie

Am descris călătoria noastră la Moscova și la Certkovi, am citit biografia engleză a lui Lev Nikolaevici, făcută de Mood. Nu e bine – scoate cam prea mult în față, făcând publicitate la traducerile lui (despre artă) și la altele.

Liova mi-a declarat că ieri a surprins întâmplător pe chipul lui Lev Nikolaevici expresia minunată a unui om care nu mai e de pe lumea asta, a rămas uimit și ar fi vrut s-o surprindă pentru sculptură. Iar eu, mioapă nefericită, nu pot niciodată, cu ochii mei orbi, să remarc expresia fețelor.

Da, Lev Nikolaevici pe jumătate a plecat dintre noi, oamenii pământeni, josnici, și trebuie să ținem minte mereu asta. Ce aș mai fi vrut să mă apropii de el, să mai îmbătrânesc, să-mi potolesc sufletul pătimaș, agitat și împreună cu el să înțeleg deșertăciunea a tot ce e pământesc!

Undeva, în străfundul sufletului, simt această dispoziție sufletească. Am cunoscut drumul spre ea când a murit Vanecika și o să încerc să-l găsesc încă din timpul vieții mele, dar, lucrul cel mai important, în timpul vieții lui Liovocika, al soțului meu. E greu de păstrat această dispoziție, când porți greutățile grijilor lumești, ale gospodăriei, edițiilor, servitorilor, relațiilor cu oamenii, răutății lor, relațiilor cu copiii și când în mâinile mele se află o armă respingătoare, banii. *Banii!* (...)

6 august

Ca în toată această perioadă, nu am somn. Dimineața mă trezesc cu o anumită groază: ce-o să-mi aducă ziua de azi? Așa a fost și azi. La ora 10 am aruncat o privire în camera lui Lev Nikolaevici, el încă nu e acolo, își făcea plimbarea obișnuită, de dimineață. M-am îmbrăcat repede, am dat fuga în brădet, întrebându-mă dacă nu e cu Certkov. Vine dragul de el, liniștit, bătrânel, și singur. Dar Certkov putea deja să fi plecat. Îi întâlnesc pe copii, îi întreb: „Copii, l-ați văzut pe bătrânul conte?“ „L-am văzut, stătea pe o băncuță.“ „Singur?“ „Singur.“ Am început să-mi vin în fire și să mă liniștesc. Copiii dragi sunt cu mine, văd că nu găsesc ciuperci – unde să fie? – mi-au dat cinci pitărci și mi-au spus cu părere de rău: „Păi tu nu vezi nimic, tu ești oarbă.“ Liova a venit în brădet întâmplător sau nu, nu știu. Apoi m-a întâmpinat călare, lângă scăldătoare.

Am mers patru ore în șir și m-am mai liniștit. Acasă iar au tăbărât pe mine: negustorul de mere, paznicul cu plocoanele și merele, un servitor, apoi a venit brutarul. Lev Nikolaevici e sever și rece, iar eu, la vederea răcelii lui, parcă-i aud exclamația dură: „Certkov e omul *cel mai apropiat* de mine!“ (Nu soția!) Ei, cel puțin, *din punct de vedere fizic*, nu va fi cel mai apropiat. Dacă o să dea Dumnezeu, o să plece de aici în curând. Bătrâna, mama lui, probabil locuiește așa de mult aici numai pentru a mă chinui pe mine. Voia să se ducă la sora ei înainte de 6 august.

Lev Nikolaevici a mers călare cu Bulgakov și s-au rătăcit la Zaseka, dar nu au întârziat mult. Din nou corecturi la *Artă*. Ziua a venit de la gara Zaseka V.G. Korolenko și a petrecut toată seara, povestind la nesfârșit despre subiectele cele mai intersante și variate: despre tot felul de sectanți care se adună lângă lacul sfânt din județul Makarievski, despre mănăstiri, despre torturi, despre închisori, despre prima întâlnire cu Gorki, despre tablourile lui Repin ș.a.m.d. Păcat că nu pot să notez tot. Korolenko vorbește foarte bine, plin de conținut și elocvent. Am trimis după Goldenweiser. A jucat șah cu Lev Nikolaevici, dar, lucrul cel mai

important, îl interesa Korolenko. Sașa s-a dus la Provalî, cu Olga, copiii și Goldenweiser. A plouat și i-a udat pe toți până la piele.

7 august

Aceeași apăsare asupra noastră, aceeași atmosferă sumbră în casă – și ploaia tot curge, mereu și mereu, a răvășit ovăzul pe câmp. Au venit țăranii noștri, am împărțit pe gospodării banii de la Mood. A rezultat pentru o gospodărie câte 5 ruble și 50 de copeici, în total 401 ruble și 50 de copeici. A plecat Korolenko. I-am pozat lui Liova, am stat cu musafirul, am trimis la tipografie partea a XV-a ca să fie culeasă. Nu vreau să scriu că lucrul cel mai dureros în lume și care mă macină zi și noapte este răceala aceasta a lui Lev Nikolaevici. Azi nici nu m-a salutat. Toată ziua nu-mi adresează nici măcar un cuvânt, e posac, supărat. Tonul lui față de mine este cel care-mi spune că-l împiedic să trăiască, că sunt o povară pentru el. Și asta numai pentru că din cauza mea a încetat să se mai întâlnească cu Certkov.

Și atunci Lev Nikolaevici și-a propus să tacă, să tacă toată ziua și să stea bosumflat, încăpățânat, să tacă plin de răutate. Cu o fire ca a mea, vie, sinceră, tăcerea aceasta e insuportabilă. Dar el vrea să mă chinuiască cu adevărat și obține pe deplin asta.

Nu i-am interzis lui Certkov să vină la noi, nici prin viu grai, nici în scris. Nu știu dacă L.N. sau Liova i-au scris. La ei totul se întâmplă pe ascuns. Nu știu nici dacă Certkovii o să plece în curând. Nu știu nici dacă L.N. vrea să se vadă din nou cu Certkov. Tace întruna. Oare ce este în sufletul lui? Nu poți să-ți dai seama. Pe față i se citește mânie și durere. Of, măcar de s-ar fi topit gheața din inima lui!

Doar am trăit zeci de ani fără Certkov și am fost fericiți. Și acum ce s-a întâmplat? Noi am rămas aceiași, dar, între timp, surorile se ceartă cu frații, tatăl e lipsit de bunăvoință față de fii, fetele față de mamă, soțul a urât-o pe soție, soția pe Certkov,

și totul numai din cauza lui, numai pentru că ființa lui stupidă, greoaie și grosolană s-a strecurat în familia noastră, l-a legat de mâini și de picioare pe bătrân și-mi distruge fericirea și viața...

Acum o să mă rog din nou, căci numai ce mi-am adus aminte de rugăciune şi m-am simțit ușurată în suflet. Mă bucur că uite, acum o să mă așez în genunchi și, puțin câte puțin, o să intru în comuniune cu Dumnezeu și el o să mă aline, o să mă liniștească și o să-mi vindece sufletul îndurerat și o să înmoaie inima împietrită a soțului meu.

8 august

Chiar așa a și fost: rugăciunea mea a fost auzită de Dumnezeu uimitor de repede. Liovocika al meu astăzi s-a înmuiat, a devenit bun, compătimitor și chiar delicat. Îți Mulțumesc, Doamne! Las' să-mi sufere trupul, numai să simt cu Liovocika acea legătură care a existat așa de mult, nu această înstrăinare care mă ucide. Iar nu am dormit noaptea, m-am tot gândit că trebuie să-i propun lui Lev Nikolaevici să se vadă din nou cu Certkov și, dimineață devreme, când s-a trezit, i-am spus asta. El a dat din mână, a spus că o să stăm de vorbă după aceea și a ieșit să se plimbe. Am plecat și la ora 9 hoinăream prin toată Iasnaia, prin livezi și păduri, dar deodată, fără să-mi dau seama, am căzut grămadă pe burtă, am vărsat ciupercile și, după ce am tot rupt crenguțe de stejar și iarbă, m-am culcat pe ele, epuizată, pe băncuța din lemne de mesteacăn și am plâns așa de mult, până ce am adormit cu nu știu ce visuri fantastice. Crengile erau umede de la ploaie și m-am udat de tot, dar am stat așa culcată în liniștea asta, cu pinii în fața ochilor, mai mult de un ceas. Am lipsit de acasă în total peste patru ore, fără să mânânc nimic.

Când m-am întors, Lev Nikolaevici m-a chemat la el și mi-a spus (eram deja fericită numai pentru că-l auzeam adresându-mi-se): „Îmi propui să mă văd cu Certkov, dar nu vreau asta.

Lucrul pe care îl vreau cel mai mult este să-mi petrec ultima parte a vieții mele cât mai liniștit. Dacă tu o să fii neliniștită, atunci eu nu pot fi liniștit. Mai bine să mă duc să locuiesc o săptămână la Tania și să ne liniștim și tu, și eu."

Mai întâi mi s-a părut îngrozitor să ne despărțim din nou. Dar, după ce am luat în calcul că îndepărtarea lui Lev Nikolaevici de compania lui Certkov este lucrul cel mai de dorit, am zis că o să fie bine, las' să ne odihnim amândoi în urma acestei tracasări emoționale. Liovocika al meu m-a asigurat că îi este așa de dragă liniștea mea, că nu mai poate trăi nici el când îmi vede starea de apăsare nervoasă, și e gata să facă tot pentru a mă ajuta și a mă liniști. Și, în ceea ce mă privește, este cel mai bun medicament pentru toate necazurile mele.

A scris azi pe o foaie de hârtie un mesaj pentru tinerii care doresc să renunțe la serviciul militar. Foarte bine. Sașa l-a transcris deja, dar oare unde este manuscrisul? Oare iar i l-a dat lui Certkov? (...)

9 august

Toată ziua am cusut pentru Liovocika: i-am refăcut o bluză, apoi o șapcă albă și așa de împăcată, de bine m-am simțit făcând asta. Intenționat nu m-am ocupat de nimic altceva, pentru a-mi lăsa nervii să se liniștească. Totul ar fi bine dacă nu ar apărea izbucnirile a tot felul de grosolănii din partea Sașei. Ea se tot duce la Certkov și acolo este mereu ațâțată împotriva mea pentru faptul că l-am rupt pe soțul meu de această clică de fiare. Nu mi-aș fi putut imagina niciodată că fiica mea se va comporta așa față de mama ei, ca să nu mai vorbesc despre relația de suflet. Când i-am povestit tatălui ei despre incredibila ei grosolănie, acesta a spus trist: „Da, îmi pare rău, are grosolănia asta în fire, o să vorbesc eu cu ea."

Lev Nikolaevici s-a dus azi la Gorbunov, la Ovsiannikovo, nu l-a găsit și s-a supărat, pentru că voia să-i dea corectura cărticelelor de o copeică cu care acum e foarte ocupat Lev Nikolaevici.

La prânz a ieșit posac și din nou mi s-a strâns inima. M-am dus la el și l-am întrebat care e motivul dispoziției lui? Mai întâi a spus că e cumva plictisit, apoi mi-a explicat că nu e posac, pur și simplu e *serios*. Oare ce înseamnă dispoziția asta, când „toate discuțiile din jur i se par inutile, plicticoase, și fără de rost?“ Iar discuțiile erau, desigur, neinteresante și străine, pentru că venise un vecin, V.I. Ferer, vice-guvernatorul din Smolensk, o veche cunoștință pe care nu o mai văzuserăm de cinci ani. E un om bun, cumsecade, îi place muzica, a cântat cu Liova la patru mâini, totuși e un bărbat obișnuit.

Noi, slavă Domnului, suntem prietenoși unul cu altul, dar din păcate tot timpul apare câte ceva, e groaznic că pierd din nou dispoziția lui bună față de mine. O așteptăm pe Tania la ora 3 noaptea. (...)

17 august

Toată ziua am îndreptat cu sârg la *Copilăria*. E uimitor cât de mult seamănă trăsăturile tinereții cu cele ale bătrâneții! Cultul frumuseții (Serioja Ivin) și de aceea suferința pentru urâțenia *sa* și dorința de a înlocui frumusețea prin a fi un băiat *inteligent și bun*. E uimitor capitolul *Grișa* din manuscris și locurile care au fost omise în carte – scena senzuală din cămară cu Katenka imediat după înduioșare și înaltul sentiment religios de credință și înălțime sufletească al monstrului de Grișa.

Frumusețea, senzualitatea, caracterul schimbător rapid, religiozitatea, căutarea veșnică a acesteia și a adevărului – iată caracteristicile soțului meu. El îmi sugerează că răceala lui față de mine este din cauza *neînțelegerii* mele față de el. Dar eu știu că în primul rând lui nu-i place că deodată și așa de deplin *l-am înțeles*, am înțeles mult prea bine ceea ce nu am văzut mai înainte.

Lev Nikolaevici a fost să se plimbe prin parc, după care a venit în vizită la el un scopit cu care a stat de vorbă peste două ore. Nu-mi plac sectanții, mai ales scopiții. Iar ăsta, se pare, e inteligent, dar se laudă neplăcut cu exilul său.

Din nou azi Lev Nikolaevici a avut ceva străin și trist. Probabil tot tânjește după idolul său, Certkov. Ce aș mai vrea să-i amintesc învățătura înțeleaptă care spune „Nu-ți face idoli", dar n-ai ce-i face inimii, dacă iubești mult pe cineva.

Ce vreme nesuferită, cenușie! Dar aici oamenii sunt drăguți, simpli, ca să nu mai vorbim de grija fiicei mele Tania pentru toată lumea. Mihail Sergheevici este cufundat în problemele gospodăriei. Lev Nikolaevici nici nu se tulbură de asta, tocmai această atmosferă de odinioară, obișnuită, de moșier îl și atrage. La Iasnaia Poliana trebuie să negi tot și să *suferi* de toate, și acolo multe sunt distruse de amintiri grele. El a prăvălit demult acolo asupra *mea* toată greutatea vieții și, se înțelege, nu poate să nu sufere din această cauză, simțindu-și vina. În ultima vreme mi-am adus aminte de Iasnaia Poliana și, într-un fel, nu prea îmi mai doresc să trăiesc acolo. Aș fi vrut o viață *nouă*, oameni noi, circumstanțe noi. Cât am mai suferit acolo! Căci de mult s-a conturat boala aceasta a vieții noastre. Seara am petrecut-o stând degeaba, obosiți. A fost bine numai când am cântat cu copiii: așa de drăguți sunt amândoi! Mai târziu Lev Nikolaevici a jucat cu pasiune vint până la ora 12. I-a cerut Taniei un roman ușor, franțuzesc, de citit. Ce s-a mai săturat de *rolul* de filosof religios și învățător, cât a mai *obosit* din cauza asta! Nu voia ca eu să văd asta, adică dorința lui de a se odihni în urma acestui rol de învățător religios și de aceea a tot amânat sosirea mea la Kocetî. Îmi aduc aminte cu durere în inimă cum l-am întrebat dacă va sta la Kocetî de cele două zile de naștere ale noastre sau se va întoarce la Iasnaia (în 22 sau în 28)? Mi-a răspuns: „Ce să zic, zilele astea! Dar uite, rămâi *tu* la Iasnaia și vino pentru 28, de ziua mea de naștere."

Și am izbucnit de durere și supărare. Tare nevoie mai am eu de ziua lui de naștere, dacă el se străduiește din toate puterile să scape de mine! Și atunci intenționat am hotărât că mă duc și eu

la Kocetî. Aici, cel puțin, sunt cele două Tania iubite ale mele. Pentru că acum am multă treabă cu editarea și voiam să știu cât o să mai locuim aici, l-am întrebat asta pe Lev Nikolaevici, iar el mi-a răspuns grosolan: „Nu sunt soldat, să mi se stabilească data permisiei.“ Uite, să trăiești cu un asemenea om! Mi-e frică de faptul că el, cu viclenia caracteristică, știind că eu *am nevoie* să mă întorc, o să locuiască aici cu lunile.

Dar atunci n-o să plec pentru nimic în lume, o să las tot, să se aleagă praful de tot! Cine cui vine de hac? Și când te gândești că lupta asta rea a apărut între oameni care cândva s-au iubit așa de tare! Sau este bătrânețea? Sau influența străinilor? Uneori mă uit la el și mi se pare că e mort, că tot ce e viu, bun, pătrunzător, compătimitor, drept și iubitor a pierit și a fost distrus de mâna sectantului uscat fără inimă, Certkov. (...)

22 august

Ziua mea de naștere, am 66 de ani și aceeași energie, hipersensibilitate, patimă și – spun oamenii – tinerețe. Dar aceste ultime două luni m-au îmbătrânit foarte tare și, dacă dă Dumnezeu, m-au apropiat de sfârșit. M-am trezit obosită de o insomnie, m-am dus în parc să mă plimb. E minunat peste tot: aleile vechi cu tot felul de copaci, flori de câmp care au înflorit din nou, râșcovi și alte ciuperci, liniște, singurătate, sunt singură cu Dumnezeu. Am mers tot timpul și m-am rugat. M-am rugat pentru împăcare, pentru ca, ajutată de Dumnezeu, să nu mai sufăr așa de tare sufletește. M-am rugat și pentru ca Dumnezeu să-mi redea înaintea morții noastre iubirea soțului. Cred că o să obțin prin rugăciune iubirea aceasta, atâtea lacrimi și credință pun în rugăciunile mele.

Copiii mici și Liolia au venit dimineață să mă felicite. Lev Nikolaevici, în timpul plimbării mele, a trecut de două ori să întrebe de mine. Cum să nu, măcar pentru cuviință, să-ți feliciți soția cu ocazia zilei de naștere. Și așa îl privesc în ochi, să găsesc în

ei măcar o manifestare de o clipă a iubirii lui de odinioară, plină de încredere față de mine. Când o s-o regăsesc, atunci, probabil, o să mă împac și cu Certkov. Deși e greu! O să fie totul la fel, ca la început.

Lev Nikolaevici a mers până departe călare, la scopitul care mai fusese aici și mai devreme se dusese și la Certkov, când Lev Nikolaevici se afla acolo. A făcut, dus și întors, 20 de verste și nu a obosit. Uite ce sănătate de fier! A jucat din nou vint seara. Am jucat și eu la altă masă. Am învățat-o, la dorința ei, pe Liolia Suhotina, dar eu mi-am obosit foarte tare ochii, citind toată ziua și toată seara corectura trimisă, iar jocul de cărți este o odihnă pentru ochi.

Era corectura de la *Povestiri militare*. Câtă frumusețe e în multe locuri ale povestirilor din Sevastopol! Am fost foarte extaziată și m-am delectat cu ele, când am citit! Da! Este un artist adevărat, genial, soțul meu! Dacă nu ar fi Certkov și influența lui, asmuțarea spre asemenea broșuri ca *Un singur lucru trebuie* și altele, cu totul alta ar fi fost literatura lui Lev Tolstoi în ultimii ani. Mă simt mai puțin nervoasă, deși mă doare inima, și în fiecare clipă mă tem de noi explozii și crize. Chiar și cu copiii azi m-am jucat apatic și plină de plictiseală.

Cum și în cel fel se va încheia viața noastră, nu-mi pot imagina nicicum! După ziua de naștere a lui Lev Nikolaevici o să mă duc la Iasnaia Poliana și, probabil, la Moscova, dar după aceea? (...)

25 august

Azi dimineață m-am bucurat pe neașteptate de apariția lui Lev Nikolaevici la ușa mea. Mă spălam și nu am putut să mă duc imediat la el. Mi-am pus repede halatul pe umerii uzi și l-am întrebat: „Ce e, Liovocika?“ „Nimic, am venit să aflu cum ai dormit și cum te simți.“ Am răspuns și el a plecat. Dar peste câteva minute s-a întors și spune „Voiam să știi că noaptea trecută, pe la ora 12,

m-am tot gândit la tine și chiar am vrut să vin la tine. Credeam că te simți singură noaptea și mă întrebam *ce* faci, și mi-a părut rău de tine...“ Când a spus asta i-au dat lacrimile și a început să plângă. Iar pe mine m-a cuprins o asemenea bucurie, asemenea fericire, că toată ziua am trăit din ea, deși nu mă simțeam bine, iar călătoria mea apropiată la Iasnaia și la Moscova nu încetează să mă neliniștească.

Am lucrat foarte mult toată ziua la *Învierea* pentru o nouă ediție de opere. Trebuie scoase pasajele necenzurate, trebuie băgate cele omise, e muncă multă și de răspundere. Davîdov și fiul Serioja au făcut indicații la asta și în felul acesta m-au ajutat foarte mult. Dar chiar eu a trebuit *să inserez*.

Mă bucur de Taniușka, mă plimb, dar mă întristez de atitudinea fetelor față de mine, căci ele îi țin partea lui Certkov și sunt nedrepte față de mine. Cu Tania am avut seara o discuție lungă, dar nu ne-am convins una pe alta. Aceste două luni am suferit *mult prea mult*, pentru a recunoaște că nu am avut motiv. A fost un motiv și este îngrozitor! Dar mă rog, m-am rugat și ieri cu lacrimi așa de chinuitoare, fierbinți, pentru a mi se reda inima și iubirea soțului meu. Și ce coincidență uimitoare! Chiar la ora 12 noaptea, când, chemându-l pe Dumnezeu, stăteam înlăcrimată în genunchi, soțul meu se gândea la mine cu sinceritate! Și după asta să nu crezi în rugăciuni? Nu, forța unei rugăciuni *fierbinți*, sincere, a unei rugăciuni pentru iubire sufletească, nu poate să se piardă degeaba, ea e neîndoielnică!

I-am scris lui Vania Erdely și nepotului Serioja.

26 august

Deși m-am stăpânit într-o oarecare măsură, încercând să fiu înțeleaptă, independentă spiritual de oameni și să păstrez și să susțin în mine starea pentru rugăciune, slăbesc și uneori mă chinuiesc.

Discuția mea de aseară cu Tania mi-a lămurit multe lucruri. Ea, Saşa şi Lev Nikolaevici poartă o corespondență activă cu Certkov. Cu toții se tem așa de tare că o să citesc ceva (deși eu nu am avut niciodată obiceiul acesta josnic de a deschide scrisori străine), că scrisorile de la la Iasnaia ajung numai prin intermediul unor oameni apropiați lor la Certkov, iar aici le pun ultimele în geantă şi le închid cu grijă sau le scriu pe numele lui Goldenweiser sau Bulgakov.

L.N. îşi încuie cu grijă față de mine şi jurnalul. Dar jurnalul e acasă, se poate întâmpla cumva să-mi cadă în mână, şi uite, azi nu am dormit şi m-am gândit că acum nu în jurnal o să se țeasă rețeaua de tot felul de calomnii la adresa mea (desigur, sub forma împăcării creştine), ci în corespondența cu domnul Certkov. L.N. şi-a luat rolul de Hristos, iar Cerkov a primit rolul de ucenic iubit al lui Hristos. Nu am citit nicio scrisoare a lui L.N. către Certkov, nici de-a lui Certkov către L.N. Dar pot reda tot ce se spune acolo cu aluzie la mine: „S.A. (adică Sofia Andreevna) e jalnică, încerc să rezist, să țin minte că sunt chemat să îndeplinesc voința celui care m-a trimis... Simt mai mult ca oricând apropierea spirituală de dumneavoastră... mă gândesc la dumneavoastră permanent, voiam să vă văd... dar nu este nevoie de asta, dacă simțim comuniunea sufletelor noastre şi ştim că slujim în acelaşi fel Tatălui... Îl rog pe Dumnezeu să-mi dea răbdare, vă sărut..." Şi alte tandrețuri fariseice în care, cu măiestria unui scriitor, probabil răzbate mereu plângerea referitoare la suferințe îndurate din partea soției celei rele. Şi corespondența asta a lui Certkov cu Lev Nikolaevici compusă toată pe aceeaşi temă va fi păstrată cu grijă pentru generațiile viitoare...

Vede Dumnezeu cum mă străduiesc să educ în mine acea înțelepciune care să mă izbăvească de suferințele lipsei de iubire a soțului față de mine şi de iubirea lui față de Certkov, şi care să mă ajute să am o atitudine indiferentă şi liniştită față de toate aceste rețele întinse de pornirile pământeşti ale familiei mele (fiicelor), soțului şi ale acestui *fariseu rău* Certkov, cum l-a numit N.N. Ghe. Dar deocamdată e trist.

Oricum aș fi fost, nu pot să dau soțului mai mult decât am făcut-o. L-am iubit pătimaș, cu abnegație, cinstit și plină de grijă, l-am înconjurat cu toată grija mea, l-am ferit de toate, i-am ajutat cum am putut și m-am priceput. Nu l-am înșelat nici cu un cuvânt sau cu o mișcare, chiar a unui deget – oare ce poate dărui mai mult o femeie decât o iubire puternică? Sunt cu șaisprezece ani mai tânără ca soțul meu și am arătat mereu cu zece ani mai tânără decât vârsta mea. Și totuși, i-am dăruit numai lui întreaga patimă a iubirii mele sănătoase, energice. Îmi dădeam seama că întreaga sfințenie a filosofiei soțului meu rămâne numai în cărți, că avea nevoie pentru muncă de o atmosferă familiară, confortabilă, și toată viața a trăit în această atmosferă, chipurile pentru mine!... Dumnezeu să-l aibă în pază, și ajută-mă, Doamne! Ajută și oamenilor să descopere și să vadă *adevărul*, nu fariseismul! Și oricâte piedici s-ar ridica împotriva mea, iubirea lui Lev Nikolaevici față de mine o să iasă mereu la suprafață și fiecare își va pune întrebarea: dacă patruzeci și opt de ani oamenii au trăit împreună, iubindu-se unul pe altul, atunci *pentru ce s-au iubit*?

Acum s-a adoptat acest ton cum că nu sunt normală, sunt isterică, aproape nebună și de aceea tot ce va proveni de la mine trebuie să fie pus pe seama bolii mele. Dar oamenii și, lucrul cel mai important, Domnul o să înțeleagă în felul său.

Seara. Am petrecut restul zilei plină de răbdare, deși nu prea liniștită. Am lucrat mult la *Învierea* pentru editură. Nu-mi place lucrarea asta. E multă falsitate și multă răutate ascunsă îndreptată asupra oamenilor. Le-am povestit copiilor o poveste născocită de mine, le-am citit-o, am hoinărit prin parc, rugându-mă, iar seara am jucat vint cu Lev Nikolaevici și cu frații Suhotin. Lev Nikolaevici s-a prefăcut că se bucură că joacă cu mine, dar știu că le-ar fi preferat pe fete. De ce să fiu eu mereu, toată viața, abandonată, să mă plictisesc și să cedez în fața tuturor? Am trăit așa de plină de abnegație și unde am ajuns? Ajunge!

Azi Lev Nikolaevici a fost cu Mihail Sergheevici cu droșca la Trehanetovo, unde e o livadă mare de meri. De acolo a venit pe jos. A îndreptat corecturile la cărțile de o copeică de la Gorbunov, iar seara a discutat cu un țăran venit din Saratov. A jucat șah și seara, mai târziu, vint. S-a plâns de slăbiciune, dar pur și simplu este un aer așa de rău, călduros, apăsător și nimeni nu se simte bine, nu ai nicio vioiciune.

Așteptăm ziua de azi, dar ce va fi mai departe, nu se știe. Le-am scris lui Vanecika Erdely și lui N.B. Nordman despre Certkov. (...)

28 august

Ziua de naștere a lui Lev Nikolaevici, are 82 de ani. E o zi minunată, de vară. M-am trezit cu o neliniște, noaptea nu dorm. M-am dus să-l felicit pe soț, dar n-am mai fost emoționată. I-am urat să trăiască mult, dar fără niciun fel de înșelătorie, secrete, iluzii și, lucrul cel mai important, spre sfârșitul vieții *să se lumineze cu adevărat*.

A făcut imediat o grimasă răutăcioasă. Sărmanul, e posedat și consideră că el și Certkov se află pe treapta cea mai înaltă a perfecționării spirituale. Bieții de ei! Sunt orbi și mândri! Mult mai devreme, acum câțiva ani, Lev Nikolaev fusese mult mai presus din punct de vedere spiritual! Ce năzuință sinceră spre simplitate, spre lipsirea de orice lux, spre dorința de a fi bun, drept, deschis și înalt din punct de vedere moral! Acum se veselește în mod sincer, îi place și mâncarea bună, și un cal bun, și cărțile de joc, și șahul, și o companie veselă, și să i se facă sute de fotografii.

Referitor însă la oameni, este bun cu ei în măsura în care este măgulit, i se acordă atenție și se închid ochii când vine vorba de slăbiciuni. Condescendența a dispărut. Oare nu e bună?

Au venit Varia Nagornova și Mașa Tolstaia, nora. M-am bucurat foarte tare de ele, dar simt că toți au început să mă privească

ca pe o bolnavă, mai că nu sunt considerată nebună, și de aceea mă evită, se îndepărtează de mine. Și e foarte greu!

Dacă aș ști că am o *vină* grea față de ai mei, atunci aș încerca s-o îndrept.

Dar Certkov m-a ocărât *pe mine*, soțul nu mă mai iubește *pe mine*, toți se ascund *de mine*, mă atacă de asemenea *pe mine*, și atunci cum și ce să îndrept? Să-l îndrăgesc pe Certkov? Dar asta este fără speranță! Iar rana pe care mi-au făcut-o mă doare și mă doare și mă scoate din minți îngrozitor!

Spunea azi Lev Nikolaevici că idealul creștinismului este lipsa căsătoriei și castitatea deplină. La obiecția mea că cele două sexe au fost create de Dumnezeu, din voința lui, și de ce trebuie să mergem împotriva lui și a legii naturii, Lev Nikolaevici a spus că, pe lângă faptul că omul e un animal, el mai are și rațiune, și rațiunea aceasta trebuie să fie mai presus de natură, iar omul trebuie să fie pătruns de duh și să nu se gândească la continuarea neamului omenesc. În asta constă deosebirea lui de animale. Și asta e bine, dacă L.N. ar fi fost călugăr, ascet și ar fi trăit necăsătorit. Dar, de fapt, din voința soțului am născut eu de șaisprezece ori: treisprezece copii vii și trei care nu au avut noroc.

Acum, după patruzeci și opt de ani, ca o vinovată pentru solicitările lui stau în fața lui și simt că și pentru asta e gata să mă urască, să nege tot ce a trăit și să creeze *niște unități spirituale* care se manifestă prin luarea de către Certkov a hârtiilor lui și în sute de fotografii făcute lui Lev Nikolaevici, și de asemenea în nu știu ce secrete pe care le are cu domnul Certkov.

Seara. Greutatea vieții mă apasă din ce în ce mai mult. *Cum* se va termina totul? Dumnezeu știe și numai Dumnezeu poate ajuta. Uite ce a fost: seara ne-am dus toți să vedem copiii la baie, cum li se făcea baie. Când ne-am întors, m-am așezat, am început să tricotez și mă gândeam, iar în momentul acela i-am spus lui Lev Nikolaevici că uite, el a vorbit despre castitatea deplină, ca ideal, dar dacă ar fi fost să se țină de el până la capăt, nu ar fi fost copiii

și fără copii nu ar fi fost nici împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Nu știu de ce, asta l-a supărat foarte tare pe Lev Nikolaevici și a început să strige la mine. (Mai apoi Mihail Sergheevici mi-a spus că, în acest timp, L.N. pierduse a treia partidă la șah.) L.N. spunea că idealul constă în *năzuința* de a ajunge la el. Eu am spus: „Dacă respingi scopul final, adică nașterea copiilor, atunci năzuința nu are niciun sens. Ce rost mai are ea?“ „Nu vrei să înțelegi nimic, nici nu asculți“ a strigat el mânios.

Eu, cu sufletul meu suferind, nu am suportat liniștită tonul răutăcios al lui Lev Nikolaevici, am izbucnit în lacrimi și m-am dus în camera mea. După ce a terminat partida, a venit la mine cu cuvintele „De ce te-ai supărat așa de tare?“. *Ce* era să-i explic? Am spus că nu vorbește deloc cu mine, iar când a început să vorbească, atunci s-a supărat pe nedrept, cu răutate. Încet, încet discuția a început să fie pătimașă, foarte supărată, în privința mea, extrem de răutăcioasă, în privința lui Lev Nikolaevici. S-au reluat vechile reproșuri, și la îndemnul meu dureros de a face *ceva* pentru a fi mai apropiați, mai prietenoși, el, arătând cu răutate spre masa pe care se aflau corecturile, a strigat: „Să dăm drepturile de autor, să dăm pământul, să trăim într-o căsuță.“ Eu am spus: „Bine, dar o să trăim fără oameni și influențe străine: o să trăim cu țăranii, dar numai noi doi...“ Imediat ce am acceptat, Lev Nikolaevici s-a năpustit spre ușă și a strigat niște cuvinte disperate „Ah, Doamne Dumnezeule, lasă-mă, o să plec“ ș.a.m.d. Spunea că „nu se poate să fii fericit dacă, așa cum faci tu, urăști o jumătate din neamul omenesc“. Și atunci s-a dat de gol. „Ei, am greșit când am spus o jumătate.“ „Și atunci pe cine urăsc eu?“ am întrebat. „Îl urăști *pe Certkov și pe mine.*“ „Da, pe Certkov îl urăsc, dar nu vreau și nu pot să i te alătur lui.“ Și așa m-a înțepat din nou în inimă iubirea asta nebună față de acest idol pe care nu-l poate nicicum smulge din sine și pentru care domnul Certkov constituie o jumătate din omenire. Și am devenit și mai fermă ca pentru nimic în lume, niciodată să nu-l primesc, să nu-l văd și să fac orice pentru ca L.N. să se rupă de el și, dacă nu obțin asta, atunci să-l ucid pe Certkov, și atunci fie ce o fi. Oricum și acum viața e un iad.

Varenka a înțeles tot. Maşa însă judecă foarte limitat şi, din fericire pentru ea, multe lucruri pur şi simplu nu le ştie şi nu le înțelege. Dar ar fi bine să deschidă şi ea ochii la iubirea lui Lev Nikolaevici pentru Certkov. Poate că ar fi înțeles suferințele mele, care este sursa lor, dacă ar fi citit foaia lipită la sfârşitul acestui caiet.

Să trăiască într-o casă țărănească! Dar azi, când se plimba, L.N. a împărțit copiilor mere, apoi când a venit seara două ore şi ceva a jucat şah şi două ore vint. Şi se plictiseşte fără distracție, iar casa țărănească şi viața în ea sunt numai motive de a fi răutăcios cu mine, de a afişa un dezacord artificial, scriitoricesc față de soție, pentru a se afla în rolul de mucenic şi de sfânt.

Nu degeaba există legenda despre Xantipa. Acest rol o să-mi fie oferit de mulți oameni deloc inteligenți, căci cei inteligenți o să priceapă şi o să înțeleagă tot.

Aş vrea să plec şi de aici, ca măcar pentru o vreme să am parte de izolare fără a fi hăituită. Şi camera mea e din toate părțile zgomotoasă şi plină de oameni prea puțin binevoitori față de mine pentru că *îndrăznesc* să sufăr şi să fiu îndurerată cu sufletul şi cu trupul. (...)

4 septembrie

Nerăbdarea mea de a-mi vedea soțul tot creşte şi mâine o să mă duc neapărat la Kocetî. Astăzi m-am plimbat singură, sufletul mi-e trist. Am primit o scrisoare frumoasă de la fiul nostru Liova, procesul lui va fi în 13. M-am ocupat împreună cu Varvara Mihailovna de *Învierea*, am fost prin gospodărie. E cald, un vânt uşor, flori de câmp şi de livadă minunate, norişori pe cer, frunze pestrițe şi e aşa de bine! Dar *ce* grea e singurătatea! Nu-mi place, îmi plac oamenii, mişcarea, viața... Din cauza asta e mai bine la Suhotini, e lume multă, şi totul e mai simplu, fără idei şi negări. Şi acolo Lev Nikolaevici este vesel: după masa de prânz joacă şah cu Suhotin sau doctorul de acolo. Pierde vreo două ore, mai pleacă puțin, citeşte nişte scrisori, iese în sufragerie, îi caută pe

toți și roagă să se pună mai repede masa, joacă cărți, vint. Și jocul ține vreo trei ore, până la 11 și jumătate, animat, vesel. Nu se așteaptă să-i fie făcută nicio poză lui Lev Nikolaevici și nici nu trebuie să se prefacă pentru asta, nu vin niciun fel de petenți și săraci, nu există nicio responsabilitate, tot să trăiești, să scrii, să te joci, să discuți, să dormi, să mănânci și să bei...

Mi-e foarte frică să nu înceapă să se plictisească la Iasnaia Poliana. O să mă străduiesc să fie cât mai multă lume. Dar de noi toți s-au îndepărtat, acum l-am alungat pe Certkov et Co.

5 septembrie, Kocetî

Scriu după. Ca să fie mai târziu, nu am scris în jurnal în tot acest timp. Pe 5 septembrie dimineața devreme am plecat la Kocetî spre Mțensk. Aveam în suflet speranța că Lev Nikolaevici o să vină cu mine la Iasnaia Poliana, pentru că, înhămată la munca necesară unei noi ediții, trebuia să fiu mai aproape de Moscova și să am la îndemână toate cărțile și materialele.

Am mers din Mțensk 35 de verste pe ploaie și furtună puternică. Mizerie, am trecut cu bacul, emoție – toate astea au fost foarte dificile.

La Kocetî și soțul și fiica m-au primit cu răceală. Lev Nikolaevici și-a dat seama că o să-l chem acasă și-i părea rău să se despartă de viața veselă de la Kocetî, cu tot felul de jocuri și companie mare. Tocmai se întorsese de la un scopit la care fusese călare, 20 de verste dus-întors, pe vremea asta îngrozitoare.

Însă ce drăguț și tandru m-au întâmpinat copiii aceștia de cinci ani – nepoțica Tanecika și prietenul ei, Mikușka Suhotin! (...)

8 septembrie

Am ajuns la Kocetî mai liniștită, dar acum am luat totul de la capăt. Nu am dormit noaptea, m-am trezit dimineață. Drankov

ne-a filmat din nou pentru cinematograf, iar mai apoi o nuntă țărănească organizată special.

Când, ziua, m-am hotărât în cele din urmă să-l întreb pe Lev Nikolaevici *când* o să se întoarcă acasă, s-a supărat îngrozitor, a început să strige la mine, să agite urât mâinile cu gesturi pline de răutate și o voce rea, spunând ceva de libertate. În final a adăugat răutăcios că îi pare rău de promisiunea pe care mi-a făcut-o de a nu-l mai vedea pe Certkov.

Mi-am dat seama că *totul* este numai din cauza acestei păreri de rău. Se răzbună pe mine pentru promisiunea aceasta și o să se mai răzbune multă vreme, cu încăpățânare. De data aceasta vina mea a fost numai că l-am întrebat de data *aproximativă* a întoarcerii acasă.

Desigur, nu am mâncat, am început să plâng, am stat în pat toată ziua, m-am hotărât să plec pentru a nu implica în această stare dureroasă și familia Suhotinilor.

Dar am simțit cât de fără milă și încăpățânat a acționat Lev Nikolaevici asupra stării mele nervoase proaste și a morții mele din ce în ce mai apropiate, și asta m-a adus la disperare. Voiam un singur lucru – să-mi resping inima, iubirea mea pentru soț pentru a nu mai suferi *așa.*

Am primit o scrisoare de la Certkov: o scrisoare mincinoasă, fariseică, în care e clar scopul de a mă împăca, pentru a-l lăsa din nou în casă. (...)

10 septembrie

Am stat în pat toată dimineața, apoi m-am dus în livadă pentru multă vreme. Seara Lev Nikolaevici s-a mâniat din nou și mi-a spus: „N-o să mai fac pentru tine niciun fel de concesie și-mi pare groaznic de rău de greșeala mea, că am promis să nu-l mai văd pe Certkov.“

Strigătul lui și răutatea m-au dărâmat definitiv. M-am întins pe canapea în camera lui și am stat așa total lipsită de puteri și disperată. Lev Nikolaevici s-a așezat la birou și a început să scrie ceva.

Apoi s-a ridicat, mi-a luat mâinile într-ale sale, m-a privit fix, a zâmbit cu bunătate și deodată a început să plângă, iar în suflet mi-am spus: „Slavă Domnului! Încă mai pâlpâie în inimă flacăra iubirii de odinioară pentru mine!“

În timpul zilei am fost la o bătrână, mama felceriței Putilina. Bătrâna sfântă, cuvioasă, m-a alinat și m-a sfătuit să cred în milosârdia divină și să mă rog, lucru pe care-l fac tot timpul, fără întrerupere. (...)

12 septembrie

Din nou m-am tulburat dimineață, am plâns amar, greu, chinuitor. Parcă dădea să-mi sară capul. Apoi mi-am venit în fire și m-am apucat de corectură. Am evitat în ziua aceasta orice întâlnire cu Lev Nikolaevici. Încăpățânarea lui răutăcioasă de a nu-mi spune nici măcar *aproximativ* ceva despre sosirea lui m-a chinuit. Inima lui părea împietrită! Am suferit așa de tare din cauza răcelii sale, așa de nebunește am plâns în hohote, că servitoarea care mă însoțea în timpul călătoriei a început și ea să plângă uitându-se la mine. La fiică și la ceilalți nici nu m-am uitat. Dar deodată Lev Nikolaevici s-a apropiat de mine, ocolind șareta pe partea cealaltă, și m-a rugat cu lacrimi în ochi: „Ei, mai sărută-mă o dată, o să vin curând, curând...“ Dar nu și-a ținut promisiunea și a mai rămas zece zile la Kocetî. [Adaos ulterior.] Am mers tot drumul plângând. Tania cu nepoțica și cu Mika s-au urcat în șareta mea și m-au condus puțin.

Am ajuns la Iasnaia Poliana noaptea, m-au întâmpinat Varvara Mihailovna și Bulgakov. Pustietatea din casă și singurătatea

mea mi se păreau îngrozitoare. Înainte de plecare i-am scris o scrisoare lui Lev Nikolaevici pe care i-a transmis-o Suhotin. O scrisoare plină de tandrețe și suferință, dar gheața inimii lui Lev Nikolaevici nu poate fi spartă. (Scrisoarea asta a fost transcrisă în caietul tuturor scrisorilor mele adresate soțului.)

La scrisoarea aceasta Lev Nikolaevici mi-a răspuns scurt și sec și, în următoarele zece zile, n-am mai corespondat deloc, lucru care nu s-a mai întâmplat în toți cei patruzeci și opt de ani ai vieții noastre conjugale. [Adaos ulterior.]

Obosită, îndurerată, pur și simplu bâjbâiam când am ajuns acasă. Și sunt încă vie, nimic nu mă doboară, numai că slăbesc și simt că totuși moartea se apropie mai repede ca înainte de aceste nenorocirici. Și slavă Domnului! (...)

17 septembrie

Visurile mele că soțul se va întoarce pentru onomastica mea s-au destrămat. N-a scris nicio scrisoare, și nimeni din Kocetî. Numai nepoțica mea dragă, Taniușka, mi-a trimis o felicitare cu un mic desen, și am mai primit și o telegramă colectivă, seacă, lipsită de viață, de la Kocetî!

Ziua onomasticii e ziua în care Lev Nikolaevici m-a cerut de soție. Și *ce* a făcut el din acestă Sonecika Bers de optsprezece ani, care i s-a dăruit lui cu atâta iubire și încredere *toată* viața ei? El m-a *distrus* în această ultimă perioadă cu cruzimea și cu egoismul său extrem.

Am fost cu Varvara Mihailovna la Taptîkovo. Olga (prima soție a lui Andriușa) și copiii ei – tiza mea, nepoțica Sofia Andreevna și Iliușok – au fost foarte buni și tandri cu mine și, dacă nu aș fi avut piatra asta pe suflet, aș fi petrecut bine ziua onomasticii mele. (...)

23 septembrie

Ei, uite și aniversarea căsătoriei noastre. Multă vreme nu am ieșit din camera mea și am plâns singură aici. Voiam să mă duc la soț, dar, după ce am deschis ușa, am auzit că îi dictează ceva lui Bulgakov și am plecat să mă plimb prin Iasnaia Poliana, amintindu-mi de vremurile fericite – nu au fost prea multe – ale vieții mele din cei patruzeci și opt de ani de căsătorie.

Mai apoi l-am rugat pe Lev Nikolaevici să fie de acord să ne fotografiem împreună. A fost de acord, dar fotografia a ieșit prost, neexperimentatul Bulgakov nu a putut să ne fotografieze.

Spre seară L.N. a devenit cumva mai moale și mai bun și am început să mă simt mai bine sufletește. Am simțit o anumită liniștire, ca și cum într-adevăr mi-am regăsit *jumătatea*. (...)

29 septembrie

E o atmosferă liniștită, prietenoasă cu Lev Nikolaevici și de aceea e bine! Când a luat micul dejun, am stat cu el și am început și eu să mănânc ceva, mi se pare că niște clătite cu brânză dulce. Trebuia să vezi ce s-a bucurat când, la întrebarea „Cui îi pun clătită", am răspuns „Mie." „Ah, ce bucuros sunt că ai început în sfârșit să mănânci!" mi-a declarat. Apoi mi-a întins cu atâta dragoste o pară și m-a rugat s-o mănânc neîntârziat. De fapt, în absența străinilor, e din nou, ca mai înainte, bun și tandru față de mine, și simt că e *al meu.* Totuși, nu e prea vioi și sunt îngrijorată. Eu am fost activă toată ziua: am tăiat cioturile la brazi, am fost la Kolpna să cumpăr secară și făină. E o zi senină, geroasă, e frumos ca toamna. (...)

3 octombrie

Dimineață Lev Nikolaevici s-a plimbat, apoi s-a dus puțin să călărească, a înghețat tot, picioarele i-au amorțit și, simțindu-se slăbit, nici nu și-a mai scos cizmele reci, s-a prăvălit așa în pat și a adormit. Multă vreme nu a venit la masa de prânz, m-am neliniștit

și m-am dus după el. Se uita cumva aiurit, lua mereu ceasul și se interesa ce oră e, ținând minte că trebuie să vină la masă, dar imediat cădea din nou în uitare. Apoi, spre groaza mea, a început să spună ceva și în curând s-a întâmplat ceva groaznic! Spasme ale feței, pierdere totală a conștiinței, aiureală, cuvinte de neînțeles și spasme groaznice ale picioarelor. Doi, trei bărbați nu puteau să-i țină picioarele, așa de tare i se zbăteau. Eu, mulțumită lui Dumnezeu, nu m-am pierdut. Cu o iuțeală mare am umplut saci și sticle cu apă fierbinte, am pus pe fese sinapisme, i-am fricționat capul cu odecolon, Tania i-a dat să inspire săruri. I-am înfășurat picioarele încă gheață cu ceva fierbinte, am adus rom și cafea, i-am dat să bea, dar criza continua și frisoanele se mai repetaseră de cinci ori. Când, după ce am cuprins picioarele tremurânde ale soțului meu, am simțit acea disperare extremă la gândul că îl pot pierde, căința, mustrările de conștiință, iubirea nebunească și rugăciunea mi-au cuprins cu putere întreaga ființă. Aș fi făcut totul, totul, numai să rămână în viață măcar de data asta, să-și revină și să nu mă mai gândesc la neliniștile și emoțiile pe care i le-am produs prin nervozitatea și neliniștile mele bolnăvicioase.

Am adus și acea iconiță cu care odată îl binecuvântase mătușica mea Tatiana Aleksandrovna pe Liovocika al meu, înainte să plece la război, și am legat-o de patul lui. Noaptea și-a revenit, dar în mod clar nu-și aducea aminte nimic din ce se întâmplase cu el. Îl dureau capul și membrele, temperatura a fost mai întâi 37 cu 7, apoi, treptat, a scăzut la 36 cu 7.

Toată noaptea am stat lângă bolnavul meu pe scaun și m-am rugat pentru el. A dormit bine, a gemut din când în când, dar spasmele au încetat. Noaptea a venit și fiica, Tania Suhotina. (...)

5 octombrie

De dimineață lui Lev Nikolaevici îi e mult mai bine. A băut așa de multă cafea cu lapte și a mâncat pesmet și un covrig întreg, că m-am și speriat. A băut Vichy, la prânz a mâncat cu noi. Serioja a plecat dimineață, Tania a fost toată ziua la Ovsiannikovo. Sașa

și Varvara Mihailovna au venit și acum o ducem mai bine, ne e mai ușor. Tania nu e deloc bună, îmi tot aduce reproșuri, mă amenință cu câte ceva și apoi încearcă să mă convingă că dintre toți ea vrea cel mai mult să ne împace. Mă simt distrusă, mă doare la lingurică în partea stângă și capul.

A venit Sergheenko. Nu-mi place deloc. E fals, ne exploatează cât poate, ne lingușește când are nevoie de ceva și vorbește cu dulcegării când are interes.

Lev Nikolaevici e foarte bun și tandru cu mine – a văzut ce greu mi-a fost, cât de rău mi-a părut de el, cu câtă abnegație și folos am avut grijă de el. (...)

9 octombrie

Ziua a trecut liniștit, liniștit, slavă Domnului! Nici vizite, nici reproșuri, nici discuții aprinse. Dar ceva e apăsător, toți sunt triști și adormiți. Lev Nikolaevici s-a dus în sat – la biblioteca populară, s-a interesat ce se citește cel mai mult. De acolo s-a dus călare cu doctorul prin Baburino și Zaseka. Mă temeam că se va duce la Certkov. Seara a citit mult, apoi a scris în jurnal, ca întotdeauna înainte de culcare și i-am privit prin ușa balconului fața serioasă, cu iubire și spaimă veșnică, să nu cumva să mă părăsească, cum mă amenință adesea în ultima vreme. De anul acesta a început să-și încuie jurnalul să nu-l văd. Da, toate nenorocirile mele sunt de la vizita din vară a lui Certkov!

Am aranjat cărțile, ce muncă plicticoasă! Așa de tare am obosit, că am dormit – sau, mai bine zis, am stat culcată toată seara. Am citit o mică parte a cărții unui necunoscut Nikolaev de la Nisa și mi-a plăcut foarte tare: e logică, e bine gândită. Din păcate, în preajma lui L.N. nu sunt asemenea oameni.

În ce curățenie morală și fizică mi-am trăit viața alături de Lev Nikolaevici! Și acum toată viața noastră intimă este povestită prin intermediul jurnalelor și al scrisorilor către domnul Certkov

et Co, iar acest om respingător, din scrisorile și jurnalele care s-au scris adesea în interesul și în spiritul lui, trage concluziile sale, face considerații, despre care îi și scrie lui Lev Nikolaevici, de exemplu, așa „*1 octombrie 1909.* Adun în mod deosebit mai ales scrisorile dumneavoastră de felul acesta despre viața dumneavoastră, pentru ca la rândul meu să fac din ele *o explicație* a situației dumneavoastră în interesul celor care într-adevăr sunt atrași de aceste zvonuri...“

Îmi imaginez cam ce explicații va da acest om rău, respingător și ce *selecție* va face pentru a demasca familia! Mai ales făcând asta în clipele de luptă... (...)

12 octombrie

Încet-încet aflu de alte mizerii pe care le-a făcut Certkov. L-a convins pe Lev Nikolaevici să scrie o dispoziție ca, după moartea lui, drepturile de autor să nu fie lăsate copiilor, ci să ajungă în spațiul public, ca ultimele creații ale lui L.N. Și când Lev Nikolaevici a vrut să comunice asta familiei, domnul Certkov *s-a supărat* și nu i-a permis lui L.N. să se adreseze soției și copiilor. Un ticălos și un despot! L-a prins pe sărmanul bătrân în ghearele lui murdare și îl pune să facă tot felul de fapte rele. Dar dacă o să fiu în viață, o să mă răzbun așa de tare, că nici nu-și poate imagina cum. Mi-a luat inima și iubirea soțului, a luat de la gura copiilor și a nepoților bucățica de pâine, iar de la fiul său, din banca englezească, un milion, bani nemunciți, câștigați de L.N. împreună cu mine. Astăzi i-am spus lui Lev Nikolaevici că știu de dispoziția lui. Avea o înfățișare jalnică și vinovată și tot timpul n-a scos o vorbă. I-am spus că nu e bine să pregătească numai rău și discordie, că fără luptă copiii nu vor renunța la drepturile lor. Și mă doare că, deasupra mormântului omului iubit, se va stârni atâta rău, atâtea reproșuri, procese și numai lucruri grele! Da, un duh rău acționează prin mâinile acestui Certkov, nu degeaba

și numele lui vine de la dracul[1] și nu degeaba Lev Nikolaevici a scris în jurnalul său: „Certkov m-a atras în luptă. Și lupta asta este foarte grea, îmi e așa de respingătoare!“

Am aflat și despre lipsa de iubire a lui Lev Nikolaevici, acum față de mine. A uitat tot, a uitat și ce a scris în jurnalul său: „Dacă o să mă refuze, o să mă împușc.“ Dar eu nu numai că nu l-am refuzat, dar am trăit cu el ca soție patruzeci și opt de ani și nicio clipă nu am încetat să-l iubesc.

Mă grăbesc să scot ediția cât Lev Nikolaevici nu va face ceva extrem, lucru pe care în orice clipă îl putem aștepta de la el, din cauza dispoziției severe de acum. L.N. s-a dus călare în întâmpinarea Sașei, dar ea a venit târziu și mai apoi el a dormit prea mult și a mâncat singur la prânz, la ora 7.

Îi scrie o scrisoare Taniei. Le iubește pe fete, îi urăște pe unii și nu-i iubește deloc pe fii. Nu sunt așa de mârșavi, ca Certkov.

Seara i-am arătat lui Lev Nikolaevici jurnalul din 1862, transcris mai înainte de mine, când s-a îndrăgostit de mine și m-a cerut în căsătorie. Parcă s-a minunat, apoi mi-a spus: „Ce greu este!“

Iar mie mi-a rămas o singură alinare – trecutul meu! Desigur, lui îi este greu. El a schimbat tot ce e senin, curat, drept, fericit cu ceva fals, ascuns, necurat, rău și slab. Suferă foarte tare, aruncă totul asupra mea, îmi pregătește rolul de Xantipa, lucru pe care adesea l-am prevăzut, pentru că îi este așa de ușor, datorită popularității sale. Dar ce își pregătește sieși în fața conștiinței, în fața lui Dumnezeu și a copiilor și nepoților săi? Noi toți o să murim, o să-și dea sufletul și dușmanul meu, dar ce-o să simțim noi toți în ultimele noastre clipe? O să-l iert eu oare pe dușmanul meu?

Nu mă pot considera vinovată, pentru că simt, cu toată ființa mea, că, îndepărtându-l pe Lev Nikolaevici de Certkov, *îl salvez* tocmai de dușman, de diavol. Rugându-mă, îl chem pe Dumnezeu pentru ca în casa noastră să intre din nou împărăția lui Dumnezeu. „Vină împărăția *ta*“, nu a dușmanului...

---

[1] În rusă „ciort“ înseamnă drac.

13 octombrie

Gândul la sinucidere îmi dă din nou târcoale, și cu mai mare forță ca înainte. Acum crește în liniște. Astăzi am citit în ziare că o fetiță de cincisprezece ani s-a otrăvit cu opiu și a murit ușor, a adormit. M-am uitat și eu la flaconul meu, dar nu m-am hotărât.

Este insuportabil să mai trăiesc. Parcă viețuiesc într-un continuu bombardament executat de domnul Certkov, de când, în iunie, Lev Nikolaevici s-a dus la el și a căzut de tot sub influența lui. *Il est despote, c'est vrai*[1], mi-a spus despre el mama lui.

Și uite, despotismul acesta l-a înrobit pe sărmanul bătrân care încă din tinerețe scria în jurnal că, atunci când era îndrăgostit de un prieten, lucrul cel mai important era să încerce *să-i placă* și să nu-l supere... Așa și acum. Trebuie să-i *placă* din punct de vedere spiritual acestui idiot și ascultă în toate de el.

Totul a început prin aceea că acest despot a luat toate manuscrisele lui Lev Nikolaevici și le-a dus la el în Anglia. Apoi a luat jurnalele pe care le-am recuperat (deocamdată sunt la bancă) cu prețul vieții. Apoi l-a reținut la el, cât a putut, chiar pe Lev Nikolaevici și i-a turnat, și în prezența mea, și în absența mea, tot felul de cuvinte rele, că eu toată viața nu am făcut decât să-l omor pe soțul meu – lucru pe care i l-a și spus fiului Lev.

În cele din urmă, l-a convins pe L.N. și l-a împins să scrie că renunță după moarte la drepturile sale de autor, probabil (nu știu în ce formă), și în felul acesta a luat pe viitor de la gura copiilor și nepoților ultima bucățică de pâine. Dar copiii și eu, dacă o să mai trăiesc, o să ne luptăm pentru drepturile noastre.

Monstrul! Ce treabă avea el să se amestece în viața familiei noastre?

O să mai născocească ceva fariseul acesta rău, care mai înainte m-a păcălit cu asigurările sale că este „cel mai apropiat prieten" al familiei noastre.

---

[1] „E un despot, așa e" (fr. în original).

De dimineață am fost să mă plimb prin Iasnaia Poliana. E frig, senin și uimitor de frumos! Dar nu e nimic mai frumos ca gândul morții. Trebuie să pun capăt mai repede acestui chin. Că altfel mâine domnul Certkov va da poruncă să mă ducă *pe mine*, nu manuscrisele, la casa de nebuni, și Lev Nikolaevici, pentru *a-i face pe plac*, din cauza slăbiciunii sale de om bătrân, o să-i îndeplinească acestă dorință, o să mă rupă de restul lumii și atunci o să pierd și eliberarea prin moarte. Sau, de răutate că *l-am demascat* pe Certkov, acesta îl va convinge pe soțul meu să plece cu el undeva, dar atunci există o soluție, opiul. Sau iazul, sau râul de la Tula, sau o creangă la Cepîj. Cel mai bine și mai ușor e opiul. Și atunci n-o să mai văd nici groaza disputelor, a cuvintelor grele, răutatea certurilor, proceselor cu dușmanul nostru – deasupra mormântului cândva iubitului soț, și nu va mai trebui să trăiesc permanent acest reproș și această otravă care acum îmi tulbură inima, mă chinuiesc și mă fac să mă gândesc mereu la mijloacele cele mai complicate și mai îngrozitoare pentru a nu mai vedea răul, chibzuit din vreme, al tatălui și bunicului unei familii numeroase, sub influența despotului cel rău, Certkov.

Când, ieri, am început să îi spun lui Lev Nikolaevici că, dând dispoziția referitoare la cedarea, după moarte, întregii lumi, a tututor drepturilor sale de autor, în afara voinței familiei, face un lucru rău, deloc bun, el a tăcut tot timpul încăpățânat, plin de răutate. Și, de fapt, acum a luat un asemenea ton: „Tu ești bolnavă, eu trebuie să îndur, dar o să tac, căci în suflet te urăsc."

Influența josnică a lui Certkov, după care, în mine rolul principal îl joacă *interesul*, l-a molipsit și pe Lev Nikolaevici. Ce interes poate să aibă o bătrână de 66 de ani, bolnavă, care are casa și pământul, și pădurea, și capitalul, iar *Însemnările* mele, jurnalele, scrisorile sunt tot ce poate tipări? *Influența* proastă a lui Certkov e dureroasă. E dureros că pretutindeni sunt numai secrete față de mine. E dureros că *testamentul* lui Lev Nikolaevici va da naștere multor rele, certuri, procese, bârfe gazetărești deasupra mormântului bătrânului care, în timpul vieții, s-a folosit de

toți, iar după moarte i-a privat de orice drept pe moștenitorii săi direcți, așa de numeroși.

Ocărând, la instigarea lui Certkov, în toate scrierile sale, în modul cel mai grosolan guvernul, cu afacerile lui murdare, se ascund în spatele legii și al guvernului, dând jurnalele la Banca *de stat* și făcând *conform legii* testamentul, care, speră ei, va fi oficializat chiar de acest guvern.

Țin minte că le-am citit copiilor o poveste în care o fetiță rea trăia alături de niște tâlhari. Ocupația sa preferată era să agite pe sub nasul și gâtul animalelor ei – un cerb, un cal și un măgar – un cuțit și să le sperie mereu că o să le înjunghie cu cuțitul ăsta. Este chiar ceea ce îndur eu acum în viața mea. Soțul agită cuțitul acesta, m-a amenințat cu de toate: cu cedarea drepturilor de autor, cu fuga pe ascuns de la mine, cu tot felul de alte amenințări pline de răutate... Vorbim despre starea vremii, despre cărți, despre faptul că în miere sunt multe albine moarte, dar ce este în sufletul fiecăruia, ba trecem sub tăcere, ba ni se aprinde treptat inima, ni se scurtează viețile, ni se împuținează iubirea.

Sunt așa de speriată de răutatea și de țipetele soțului meu îndreptate împotriva mea. El crede că strigătul lui mă face mai sănătoasă și mai liniștită, că de-acum mă tem să mai vorbesc cu el.

M-am plimbat mult, sunt 4 grade, frig, am fost la Iasenki la poștă.

14 octombrie

De dimineață, după ce m-am trezit devreme, i-am scris soțului o scrisoare.

Când am întredeschis ușa biroului lui Lev Nikolaevici, acesta mi-a reproșat imediat: „Nu poți să mă lași în pace?“ Nu am spus nimic, am închis din nou ușa și nu m-am mai dus la el. A venit chiar el la mine, dar din nou reproșuri, refuzul de a răspunde la întrebările mele, și ce ură!

A sosit Lodîjenskaia, i-am spus multe lucruri de prisos, dar așa de mult doresc să iasă la lumină strigătele de suferință a inimii mele! Lev Nikolaevici a plecat călare și a trecut pe la gara Zaseka să întrebe dacă am fost acolo, și pentru că mă pregăteam s-o fac, mi-a făcut plăcere interesul lui. S-a întors obosit, slăbit, a uitat de alde Lodîjenski, a salutat-o și s-a dus să se culce. Spre prânz a venit Gorbunov, L.N. s-a sculat mai vioi, citește *Karamazovii* lui Dostoievski și spune că e foarte prost: unde sunt descrieri, e foarte bine, dar unde sunt discuții, e foarte rău. Peste tot vorbește numai Dostoievski, nu personajele diferite din povestire. Discursurile lor nu sunt caracteristice.

M-am ocupat foarte mult de treburile ediției, dar sunt slăbită, mă doare capul, pur și simplu mă ia somnul, capul îmi cade pe masă, pe hârtii și pe caiete. Aseară i-am scris lui Andriușa. E o vreme minunată: e senin, numai stele, frig și lumină, dar astăzi nu am ieșit. (...)

18 octombrie

M-am sculat târziu, sunt distrusă toată, bolnavă și nefericită din cauza groazei veșnice de a nu întâmpina vreun lucru neplăcut sau protest din partea cuiva.

După ce am privit în urmă la aceste patru luni de suferințe ale mele, îmi vine în minte jocul de-a șoarecele și pisica, adică eu și Lev Nikolaevici. M-am chinuit că șapte caiete ale jurnalelor sunt la Certkov și l-am rugat pe Lev Nikolaevici să le ia. Lev Nikolaevici m-a chinuit două sau trei săptămâni, și prin refuzul lui m-a adus la disperare, zicând că le pune la bancă. Mă îmbolnăvisem de nervi dinainte de povestea cu jurnalele, iar el a tot tras de timp și a venit cu o zi mai târziu, când starea mea de sănătate se înrăutățise din cauza asta.

A locuit la Kocetî în mod intenționat multă vreme, pentru că știa că eu trebuie să fiu mai aproape de Moscova pentru noua edi-

ție, și despărțirea asta și neliniștea față de el mi-au scos sufletul, dar el a continuat să stea acolo cu încăpățânare și nu a venit la Iasnaia.

Când, ultima oară când am fost acolo, l-am rugat cu lacrimi în ochi să spună măcar aproximativ data în care se va întoarce, să vină măcar la onomastica mea, el s-a supărat și a refuzat cu încăpățânare.

Când l-am întrebat ce hârtie sau testament i-a transmis recent lui Certkov, s-a supărat și a refuzat cu încăpățânare să-mi spună.

În fiecare clipă aștept un nou conflict și acest veșnic presentiment a ceva deloc bun, a unor noi decizii referitoare la jurnale, manuscrise și testament îmi face viața plină de nervi, grea și insuportabilă.

Dar când astăzi, înainte de prânz, s-a trezit și era apatic, și nu a mâncat, am fost cuprinsă de o neliniște chinuitoare și eram gata de orice sacrificii pentru el, chiar ca să se vadă din nou cu Certkovii, care acum sunt pentru mine mai mult ca oricând niște dușmani, deși Lev Nikolaevici nu a mai fost la el trei luni. Și parcă s-a trezit, s-a apropiat mai mult de mine, de Sașa, care s-a consacrat total slujirii tatălui, și singura ei bucurie e numai preocuparea pentru cai și moșia ei mică, Teliatniki.

Azi am lucrat puțin. Simt o mare tulburare interioară, și fizică, și morală. Am început să nu mă mai rog așa de des. Seara, înainte de culcare, am lipit extrase din ziare, am scris scrisori. Vremea e groaznică – e viscol, zăpadă, spre seară totul a înghețat și sunt minus 6 grade.

19 octombrie

A venit E.V. Molostvova, se interesează de tot felul de secte și scrie despre ele. E inteligentă și abilă și poate înțelege multe. I-am povestit de durerile mele. Ea condamnă multe, în sensul că, Certkov, în comparație cu mine, soția lui Lev Nikolaevici,

reprezintă o valoare așa de mică, încât nici nu merită să mă gândesc că îmi poate ocupa locul în relațiile cu Lev Nikolaevici. Dar asta nu m-a convins și continui să mă înspăimânt de reluarea relațiilor dintre ei.

Toți, și Lev Nikolaevici, ne-am plimbat pe rând. Seara L.N. a fost absorbit de lectura *Fraților Karamazov* ai lui Dostoievski și a spus: „Azi am înțeles de ce este iubit Dostoievski, el are idei minunate." Apoi a început să-l critice, spunând din nou că toate personajele vorbesc cu gura lui Dostoievski și considerațiile lor sunt lungi.

Noaptea trecută am fost foarte neliniștită de dispariția jurnalului lui Lev Nikolaevici de pe birou, unde se afla de regulă, într-o servietă încuiată. Și când, noaptea, Lev Nikolaevici s-a trezit, m-am dus la el și am întrebat dacă nu i-a dat jurnalul lui Certkov. „Jurnalul e la Sașa", mi-a răspuns L.N. și m-am liniștit puțin, deși îmi pare rău că nu e la mine. Sașa scoate *idei* din jurnal, în mod evident, pentru odiosul de Certkov, care nu poate avea ideile *sale*, curate și frumoase.

E foarte senin și ger, acum sunt minus 8 grade, sunt stele și e liniște. Toți dorm. (...)

24 octombrie

A venit domnișoara N.A. Almedingen, redactor al unor reviste pentru copii. Mai târziu a venit Gastev, care locuiește în Caucaz, un tolstoian vechi, și Bulgakov. Îmi pare rău de izolarea noastră de ieri, nu așa îl simt pe Lev Nikolaevici. Dimineață, din greșeală, a strigat-o pe Natalia Alekseevna, care trecea pe acolo, mai întâi spunându-i „Sofia Andreevna", apoi „Sofia". Ea mi-a povestit asta și eu sunt bucuroasă că, într-un fel, se gândește la mine. A călărit cu Bulgakov destul de mult, pe un drum așa de îngrozitor, înghețat, a venit obosit la ora 5. Dar seara a fost vioi, a vorbit mult de cărți, de o mult prea monotonă orientare a edi-

țiilor de la Posrednik. Gastev a povestit ceva foarte interesant despre un fost favorit al lui Lev Nikolaevici, sectant (1881), V.K. Siutaev, și lui Lev Nikolaevici i-a făcut plăcere să asculte aceste povestiri.

Am fost să mă plimb cu domnișoara aceasta și deodată, pe o movilă din fața scăldătoarei, vedem niște călăreți. Erau Lev Nikolaevici cu Bulgakov, și m-am bucurat foarte tare când l-am văzut pe Lev Nikolaevici, pentru că mă gândeam la el, dacă se întorsese sau nu acasă în lipsa mea și dacă nu se întâmplase ceva pe drumul acesta alunecos.

Spre seară a fost o ploaie torențială și cald. Azi nu am auzit nimic de Certkov, dar în fiecare dimineață, înainte de plecarea lui L.N. la plimbarea lui obișnuită, mă gândesc cu groază și spaimă că se duce acolo, și pentru că nu pot să fac nimic, mă tulbur și mă liniștesc numai când văd că pornește în cealaltă direcție, și atunci toată ziua sunt bine și liniștită. Nu avem nici discuții despre Certkov, și totul e liniștit, bine și calm. Doamne! Oare pentru multă vreme? Să ne mântuie Dumnezeu!!

25 octombrie

M-am sculat devreme, am petrecut dimineața cu domnișoara Almedingen și am citit cinci coli de tipar pentru corectură. Am fost la școala noastră sătească – tânărul învățător, neexperimentat, are optzeci și patru de elevi și eleve.

Seara a venit fiul nostru Serioja, a jucat șah cu tatăl lui, mai apoi a cântat la pian. Sosirea lui Serioja e mereu plăcută. Am citit domnișoarei *Însemnările* mele din viața de fată necăsătorită și de la nuntă. Parcă i-au plăcut.

Astăzi Lev Nikolaevici a corespondat cu Galia Certkova. Am întrebat despre ce. Și acum o nouă eschivare a lui, și tot abuzează de asta, că a uitat. Am cerut scrisoarea Galiei, el a spus că nu știe unde e, din nou un neadevăr. Spune „Nu vreau să ți-o arăt!“. Dar

în ultima vreme este o minciună veșnică, înșelăciune, brașoave... Cât a mai slăbit din punct de vedere moral! Din nou i s-a încuiat inima, din nou e ceva răutăcios în privirea lui. Iar mie inima mi se strânge dureros, nu vreau să mai trăiesc, nu mai am nicio putere.

Duhul rău încă plutește în casa noastră și în inima soțului meu.

„Să învie Dumnezeu și să fie distruși dușmanii lui!“

Termin și închid pentru multă vreme acest jurnal îngrozitor, povestea suferințelor mele grele!

Blestemat fie Certkov, cel care mi le-a pricinuit! Iartă-mă, Doamne.

7 noiembrie

În ziua de 7 noiembrie, la ora 6 dimineața, Lev Nikolaevici s-a stins.

9 noiembrie

Nu am scris ce s-a întâmplat în 26 și în 27, dar în 1910, în 28 octombrie, la ora 5 dimineața, Lev Nikolaevici a plecat pe ascuns de acasă cu D.P. Makovițki. Pretextul lui era că noaptea i-aș fi cotrobăit prin hârtii, dar eu am intrat în biroul lui numai pentru o clipă și nu am atins nicio hârtie – de fapt nu era *niciun fel* de hârtie pe birou. În scrisoarea către mine (scrisă de fapt pentru toată lumea) pretextul era viața de lux și dorința de a pleca *să se izoleze*, să trăiască într-o casă, ca țăranii. Atunci de ce s-o mai cheme pe Sașa și pe cea aciuată pe lângă ea, Varvara Mihailovna?

Când am aflat de la Sașa și din scrisoare despre fuga lui L.N., disperată, m-am aruncat în iaz. M-au scos de acolo Sașa și Bulgakov, vai! Apoi cinci zile nu am pus nimic în gură, iar în 31 octombrie, la ora 7 dimineața, am primit de la redacția *Russkoe*

slovo o telegramă: „Lev Nikolaevici e la Astapovo, s-a îmbolnăvit, 40 temperatură.“ Împreună cu copiii noștri Andrei și Tania, m-am dus cu trenul expres la Astapovo, de la Tula. Nu m-au lăsat la Lev Nikolaevici, m-au ținut cu forța, au încuiat ușa, mi-au sfâșiat inima. În 7 noiembrie, la ora 6 dimineața, Lev Nikolaevici s-a stins din viață. În 9 a fost îngropat la Iasnaia Poliana.

Sofia Tolstaia, logodnică, 1862.

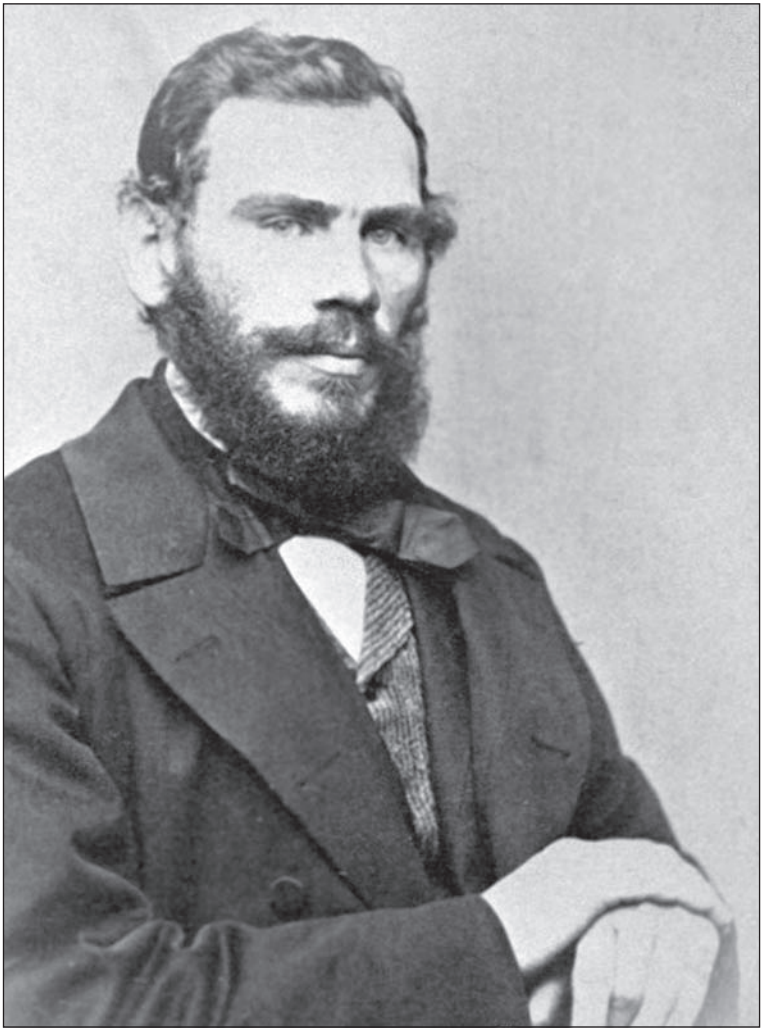

Lev Tolstoi, logodnic, 1862.

Sofia Tolstaia cu copiii ei Tatiana și Serghei, în 1866.

Sofia Tolstaia la Moscova, 1885.

Conacul de la Iasnaia Poliana.

La picnic, împreună cu familia, 1892.

Sofia și Lev în 1903.

Lev Tostoi și Sofia în cabinetul de lucru al scriitorului.

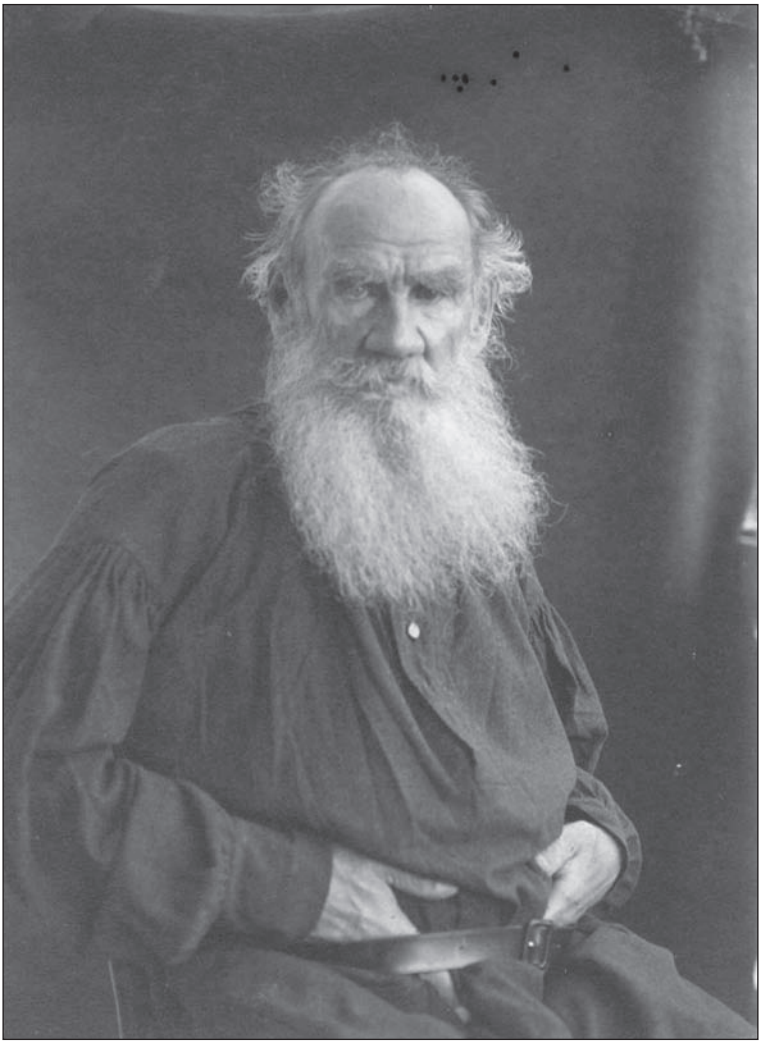

Lev Tolstoi în 1906.

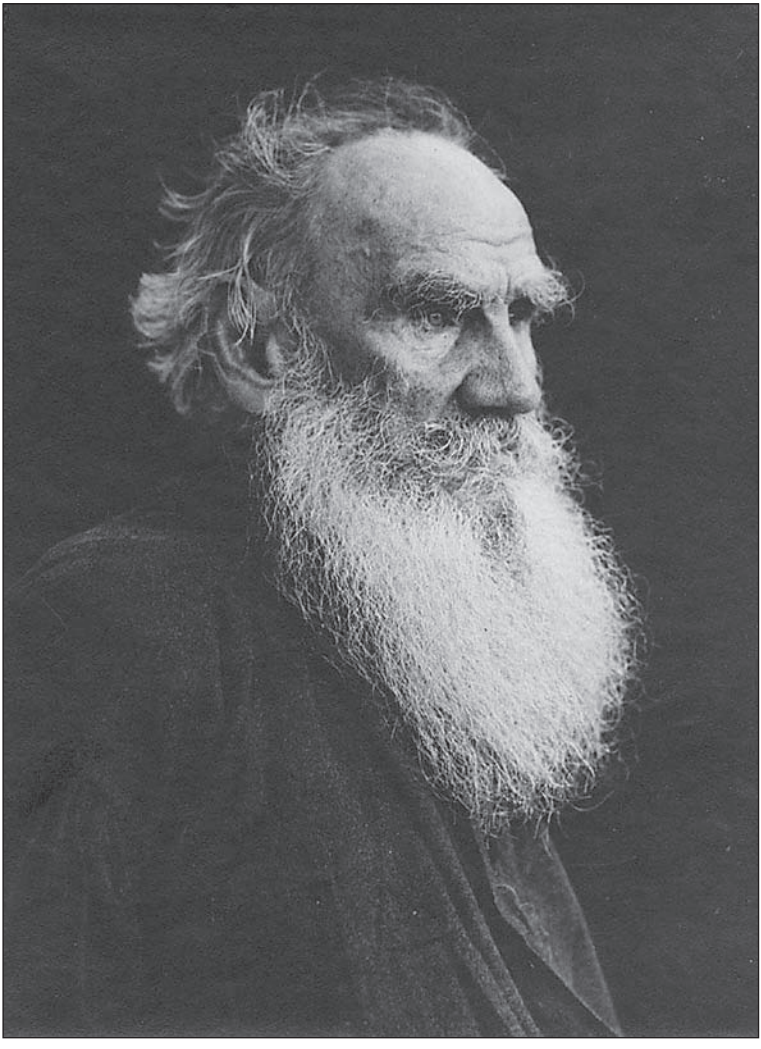

Lev Tolstoi – portret.

Împreună la Iasnaia Poliana, 1907.

Lev Tolstoi (al cincilea din stânga) alături de soție, rude și prieteni, la Iasnaia Poliana în 1907.

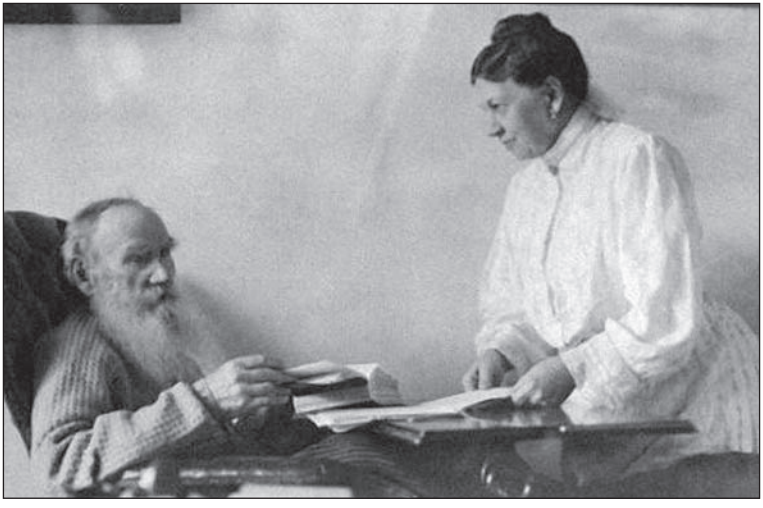

Sofia și Lev, de ziua acestuia, în 1908, când a împlinit 80 de ani.

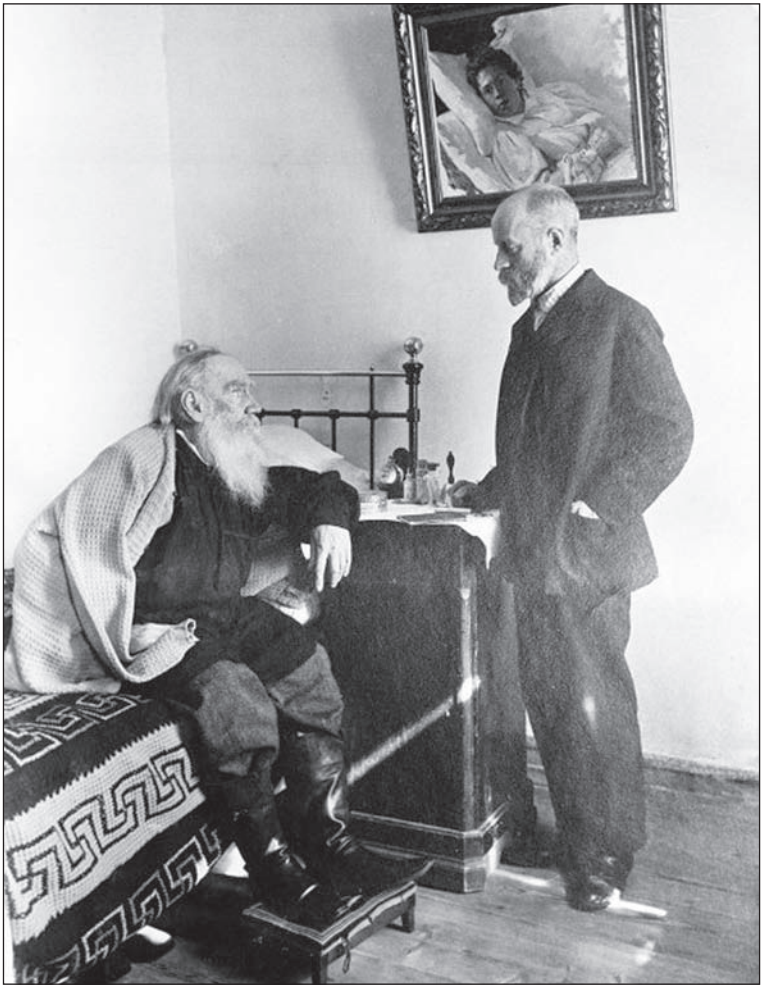

Lev Nikolaevici cu medicul Dușan Makoviţki, 1909.

Lev Nikolaevici cu nepoata Tatiana Suhotina, 1909.

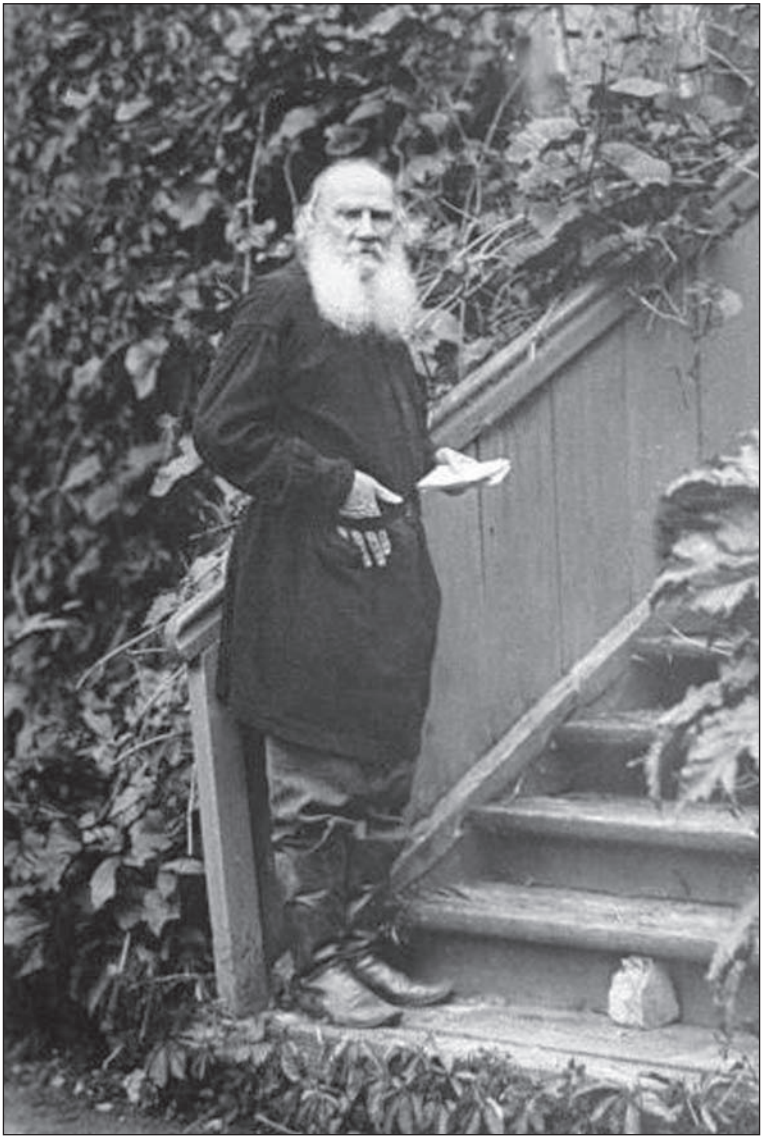

Lev Nikolaevici în 1910.

Tolstoi joacă șah cu Taneev.

Tolstoi îi citește o lucrare lui Certkov.

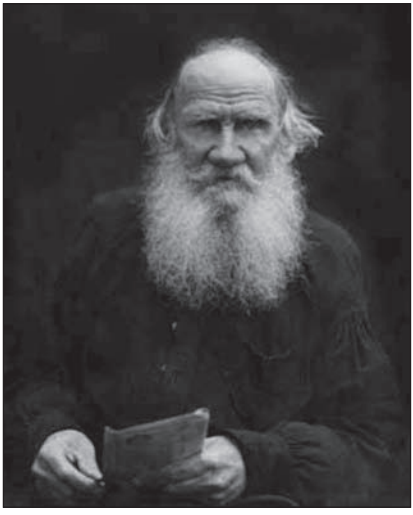

Tolstoi la Kocetî, 19 mai 1910.

Ultima aniversare a căsătoriei, 25 septembrie 1910.